بسم الله الرحمن الرحيم

«BESMELE'NİN ŞERHİ»

ELKEHF VERRAKIYM Fİ ŞERHİ BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHİM

Abdü'l-kerim
b. İbrahim el-Cili (K.S.)

KİTSAN

«BESMELENİN ŞERHİ»

ELKEHF VERRAKIYM Fİ ŞERHİ
BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHİM

Abdü'l-kerîm b. İbrahim el-Cîlî (K.S.)

Tercüme
SEYYİD HÜSEYİN FEVZÎ PAŞA

Sadeleştiren
M.YULUĞ

TAKRİZ
SON NİDA

Prof. Ali Nihat Tarlan

Muhterem dostum...

Gözden geçirmek üzere lütfettiğimiz kitabı «Elkehf Verrakıym» okudum, İlk hissim hayranlık idi, hayret değil.

Çünkü hayret o zamana kadar görmediği fevkalâde eşya ve hâdiseler karşısındaki duygudur.

Halbuki kâinatta alelade şey yoktur. Alelade: İnsan gözüne gene ilâhî bir hikmet olarak çekilen perdedir. Bu perde ise sıyrılmalıdır. O zaman basar-ı basiret açılır.

Müellifin manevî kemâline, mütercimin geniş ihatasına hayran oldum. (El-İnsanÜl Kâmil) gibi muazzam eseri vücuda getiren Insan-ı Kâmil elbette bu manevî saltanatın sahibi olacaktı, hayret etmedim.

Cenâb-ı Hakk 'a şükürler olsun İnkâr derekesinden sıyrılmış bir insanım. Ben on kiloyu kaldıramıyorum diye ikiyüz kiloyu yerden koparıp başının üstüne kaldıran bir pehlivanı da inkâr edemem. O zaman sözümün mânası kendi âczimin itirafından ileri gitmez.

Kâinat bir kitaptır ve her zerre görebilen göz ve ruh için birer harftir. Kitâbullah, bu kitabın insan idrâkine sunulmuş bir nüs-hasıdır. Kur'ân-ı Azimüşşan'ın Vcâzı sonsuzdur. İlim, ALLAH'ındır. Onu derece derece istediğine ihsan eder.

İnsan-ı Kâmil Abdülkerim Ciylî'ye Kur'ân-ı Azimüşşan'ın hurufundaki esrarı bildirmiş, o da yazmış.

İnsanlar derece derece Hakk'a yaklaşırlar. Mukarrebin mertebesine eren evliyaullah'ın ilm-i ilâhînin hangi mertebesinden söz söylediklerini bilemeyiz.

Çünkü sonsuza yaklaşmak insan için muhaldir. Ben şahsen kâinatta bundan başka muhal tanımıyorum. Bunu da gene aklımla kendi âcz-i mahz olan idrâkimle söyleyebiliyorum. Bizim eksiğimiz aşktır. Akıl, bir suya benzer ki aşk ateşiyle buhar hâline gelir.

O zaman her yere nüfuz eder. Keşif, buhar haline gelmiş akıldan başka bir şey değildir. Eğer bu ilâhî aşkı duyarsak sırlar açılır. Aşk ise ilâhî bir mevhibedir. Allah istediğine ihsan eder.

Evet hayret etmedim. İçinde kendisi de olduğu halde bu mucize deryasının ortasına bırakılmış olduğunu idrak edilen insan mucizeye hayret eder mi?

Neşrettiğiniz bu eser, bir veliyyıllahın keşif âleminden sâdır olmuş hakikatlardır. Ancak o keşif ve zevk âlimine varamayanlar bunu idrâk edemezler. Nitekim ben de idrâkten âcizim. Fakat elbette İdrâk edenler vardır. Dikkat edilirse bu sırların inkişafının bir gayesi vardır. Tevhid. Aklın da, kesifin de son merhalesi tevhid'dir İlimdir...

Namütenahi hâdiseleri bir tek kanunla izaha çalışır. Bu ise tevhid'dir İlim ilerledikçe tevhid-i mahz zuhur edecektir. Bu ise ahadiyyeün tecellisidir.

Kanaatime göre (İlm-i Esrâr-ı Hurûf) ki Şeyh-i Ekber bu sırrı faş etmiştir; hurûfiük ile karıştırılmamalıdır.

Divân edebiyatı şairleri arasında bu mezhebe sâlik olanları anlayabilmek için bir parça hurûfiükle meşgul oldum. Ve onu Şeriat-ı Ahmediyye'ye aykın buldum.

Bu kitapta bahsedilen (Esrâr'ı Hurûf) tamamen ayrı bir vadidir.

Kur'ân-ı Azimüşşan'ı tebliğ buyuran Fahr-i Kâinat ise Mazhar-ı Küldür. Kendi Öyle buyuruyor. «Allah'ın ilk yarattığı benim nurumdur.»

İlk yaratılan Akl-ı Kül olduğuna göre Ahmediyyet Sani-i Hüdâdır.

Şeyh Galib ne güzel söyler: Çün evvel-i mâ halâktır ol nûr, Sâni-i Hiidâ desem de ma'zur...

Elbette ki, O'nun tebliğ buyurduğu Kur'ân-ı Azimüşşân bizim gibi âciz insanların idrâk edemeyeceği nice nice hakikat ve hikmetleri şâmildir. Anlayana aşk olsun. Buna inandığım için hayret etmedim.

Ben şahsen bu eseri lâyıkı ile anladığımı iddia edemem. Fakat kendi çapıma göre bir şeyler hissettim. Daha doğrusu zevk ettim.

Himmetinize teşekkür ederken Cenâb-ı Hakk'tan ben âciz kuluna da manevî idrâkten bir nebze ihsan buyurmasını niyaz etmek dilimin ucuna geldi amma vaz geçtim. İstiğfar ettim, O her şeyi bilmiyor mu?

Allah'ın selâmı üzerinize olsun.

28.3.1978

Prof. Dr. Ali Nihat TARLAN

«Bu eser BESMELE çekme o ve sırrına erebilme lutfû ilâhisine mazhâr olabilen tüm dostlara ithâf olunmuştur.»

Ş. Göknar

SUNUŞ

Türk irfan âlemine en faydalı eserleri kazandırmayı düstûr edinen yayınevimiz KİTSAN neşriyat şu anda elinizde bulunan «Elkehf Verrakıym fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym» adlı İslâm Tasavvuf âleminin en büyük ilim sahiplerinden olan "Abdü'l-Kerîm İbni İbrâhimü'l Cîlî’"nin meşhur olan eserlerinden birisi olan bu kitabın tercümesini siz okurlarının hizmetine Tasavvuf serisi içersinde "Abdü'l-Kerîm ibni İbrâhimü'"l Cîlî'nin «İNSAN-I KÂMİL» eserini müteakiben sunmaktan sonsuz mutluluk duymakta ve Cenab-ı Hakk'a şükür de aciziyet içersinde bulunmaktadır...

Zira; asırların yıpratamadığı ve zaman potasında gittikçe büyüyen devleşen Tasavvuf erbabının vazgeçilmez olarak nitelendirilen İNSAN-I KÂMİL adlı eserin içersin de sık sık bahse mucrib olan eseri; «Elkehf Verrakıym fî Şerhi Bismillahirrahmânirra-hiym»i yayınlamak aynı şekilde HÂL İLMİNE hizmet etmektir...

Hâl İlmine geçmek için idrâk'e erişmek gereklidir.. Bu ise TEVHID İLMÎ başlangıcı olun BESMELE ŞERÎF hakkında bilgi sahibi olmakla, öğrenmekle ve de en önemlisi sevmekle mümkündür... PEYGAMBER EFENDİMİZ buyurmaştur ki;

- «BESMELE ile başlamayan her iş noksandır!.»

- «BESMELE, her kitabın anahtarıdır!»

Kitab-ı mübîn Besmele ile başlamaktadır. O kitabı okumak isteyenler öncelikle YARADAN1 sevmek zorundadırlar.

Çünkü, sevgi bilmeyi zorunlu kılmaktadır... İnsanoğlu bilmediği şeyi sevemez... Bilinmez daima korku verir... Bilmemek korkmayı davet eder, sevmeyi değil...

Zira, bilinmez karanlıktır..insan karanlıkta korkuyorsa bunun sebebi; karanlık değiîdir...karanlığın göze perde olmasıdır...

İşte bu sebepledir ki; Mümin kimse Cenab-ı Hakkı tanımak...bilmek...görmek ister ve bu ulvî istek nihayet karşılıksız kalmaz ALLAH (c.c.) tanıdıkça sever...idrâk eder...

Nihayet öyle bir hâle gelir ki (Oeylemi'den rivayeten) Peygamber efendimizin buyurduğu gibi:

«Kulum bana nafile ibadetleri yapmak suretiyle durmadan yakınlaşır. O kadar ki, onu severim, onu sevdiğim zaman da onun işiten kulağı ve gören gözü olurum.»

İşte bu Hak olan ilim; talepkâr ve nasipkâr olana verilir...

Talepkâr olanlar da büyük veliyullahların aşıklara ışık tutan eserlerinden adeta bir rehber olarak faydalanmışlardır...

İşte Cenab-ı Hakkın yayınevimize yayınlamayı nasip ettiği bu kıymetli eserde C'eylîhazretlerinin mürşide ışık tutmak için kaleme atmış olduğu kıymetli eserlerinden birisidir...

Eser aslına sadık kalınmak suretiyle Seyyid Hüseyin Fevzi Paşanın tercümesi esas alınarak konu ile alakalı mânaları olan beyitlerle tezyin olarak yani; adeta ŞERH hazırlatılmıştır. Tekrar gözden geçirilen ve yeniden düzenlenmesi, dizilmesi yapılan eserin mümkün mertebe kusursuz olmasına gayret gösterilmiştir,..

Ve bununla da yetinilmeyerek, okurlarımıza faydalı olmak babın da; eser'in arkasına ilâve olarak; tasavvuf erbabı'nın menşe-inden olan Timur zamanında yaşıyan Anadolu insanının HAK (c.c.) ilmiyle iHmtenmesine önayak olan Pîr Şücâeddin İlyâs Halveti (k.s.) hazretlerinin menakıbını ve ŞEYH'Ü EKBER MVHİD-DİN İBNİ ARABÎ'(k.s.)nin ve ABDÜLKERÎM CİYlî (Ls.)'nün ALLAH ism-i Celâl lâfzı üzerine beyân etmiş oldukları ledünni sırlan kendi ifadeleriyle mümkün mertebe itina göstererek yayınladık...

Çünkî, biliyoruz ki, bu ilmîn önderleri Hz. Peygamberin verasetini taşıyan bu zâtiyunna mahsusdur. Ol kimseleri kendilerine önder kabul eyleyenler ALLAH ilmiylen ilimlenerek taklîd ehlî değil tahkik ehlî olurlar... sözünü düstur ederek faydalı olmak istedik.

Niyetimiz sahîhdir!.. Ancak, elde bulunmayan nedenlerle hatalarımız olabilir... Çünkü, Arapça kelimelerin Türkçemiz de maalesef tam karşılığını ifade edebilecek kelimeler yeterince bulunamadığından okuyucunun aklının karışmaması için mümkün mertebe yalın ifadeler kullanılmış bazı bölümler de ise; olduğu gibi bırakılarak Osmanlıca kelimelere dokunulmamıştır. Yalnız eser'in son bölümüne LÜGATÇE ilâvesiyle bir anlamda okurlarımıza bu konuda yardım amaçlanmıştır. Yani, okuyucunun orada kendisinin idrâk nisbetince konuyu yorumlaması cihetine gidilmiştir...

Tekrar edersek ki; niyetimiz sahihtir... Kusursuzluk Cenabı Hakk'a mahsustur... Şayet eliniz de bulunan eserde bir yalnışhk görürseniz bunu iyi niyyetimize bağışlayın... Asla bilerek yalnışhk yapmak istememekteyiz...

ALLAH (c.c.) cümlemizi bu ilimden nasipkâr olan kullarından eylesin...

Yayınevimize de bu tür eserlerin yayınlanmasını nasib etsin..

Bu tür kitapların müelliflerinden de Cenab-ı Hak razı olsun...

AMİN

KİTSAN

ABDÜLKERİM B. İBRAHİM EL CÎYLİ (K.S.) HAZRETLERİNİN HAYATI

«**Elkehf Verrakıym fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym**» kitabının müellifi Abdülkerîm b. İbrahim el-Ciyli (k.s.) (1356-1417) Bağdad'a bağlı Ciyl kasabasından bir mutasavvıf; 767 Hicr'î (1365-1366 Milâdî) de doğmuştur; vefat tarihi kat'î olarak malûm değildir. (811-820 /1408-1417). Hayatı hakkında kat'î mahiyette hiçbir malûmata sahip değiliz; Eserlerinde Zebİdde kendisiyle beraber yaşadığı Şerefüddin İsmail b. İbrahim el-Cebertî'den, «Şeyhim» diye bahseder.

Bu münâsebetle 796 (1393-1394), 799 (1396-1397) ve 805 (1402-1403) tarihlerini nakleder.

Abdülkerîm Ciylî Hazretleri eserlerini şerhettiği fakat zaman zaman fikirlerine muhalif bulunduğu Muhyiddîn ibn'ül Arabî'nin tasavvuf? fikirlerini kabul etmiştir.

İnsandan daha yüksek bir nev'in âlem-i suğrası olmak itibariyle yalnız tabiat kuvvetlerinin değil, «fakat bir aynada akseder» gibi İlâhî kuvvetleri de aksettiren insan-ı kâmil, fikir ve tâbirini doğrudan doğruya İbni Arabî'den iktibas etmiştir. «İnsan-ı Kâmil» adlı eserinde olduğu gibi bütün eserlerinde açıkladığı nazariyeleri arasına çok defa sûfiyâne şiirler de karıştırır.

Eserleri en geniş ve uzak İslâm âleminde bilhassa Şarkî Hind adalarında, dinî fikirlerine teşekkülünde büyük bir tesir icra etmiştir.

Abdülkerîm Ciylî (k.s.)'nin İbni Arabî Hazretlerinin tesirinde kaldığı şeklinde ileri sürülen fikirleri pek isabetli görememekteyiz. Bir kimsenin, fikirlerine cephe aldığı, tenkidde bulunduğu birinin aynı zamanda tesirin de kaldığı biraz tezad arzettiği gibi, tesir daha ziyade zahirî ilimlerde mümkün olabilir.

Keşfe, ilhama; ilâhî ihsana bağlı ilimlerde böyle bir şey düşünmenin pek doğru olmadığı kanaatindeyiz. Ayrıca tetabuk kaidesine göre bir fikrin muhtelif zamanlarda, muhtelif şahıslar tarafından ifade edilmesi tabiî ve vâki bir husustur.

Eserleri:

Elde mevcut kaynakların gösterdiği eserleri şunlardır:

1) El-İnsânül-Kâmilü fî Ma'rifeti'l-Evâhiri ve'l-Evâili.

2) Elkehf Verrakiym fî Şerhi Bismiilâhirrahmânirrahiym,

3) El-Menâzıru'l-İlâhiyye,

4) Es Seferü'l-Karîb,

5) Hakîkatü'l-Yakîn,

6) Merâtibü'l-Vücûd,

7) Şerhu Müşkilâti'l-Fütûhâti'l-Mekkiyye.

8) El-Kemâlâtü'l-İlâhiyye fi's-Sıfâti'l-Muhammediyye.

9) En-Nâmûsü'l-A'zam ve'l-Kamûsu'l-Akdem.

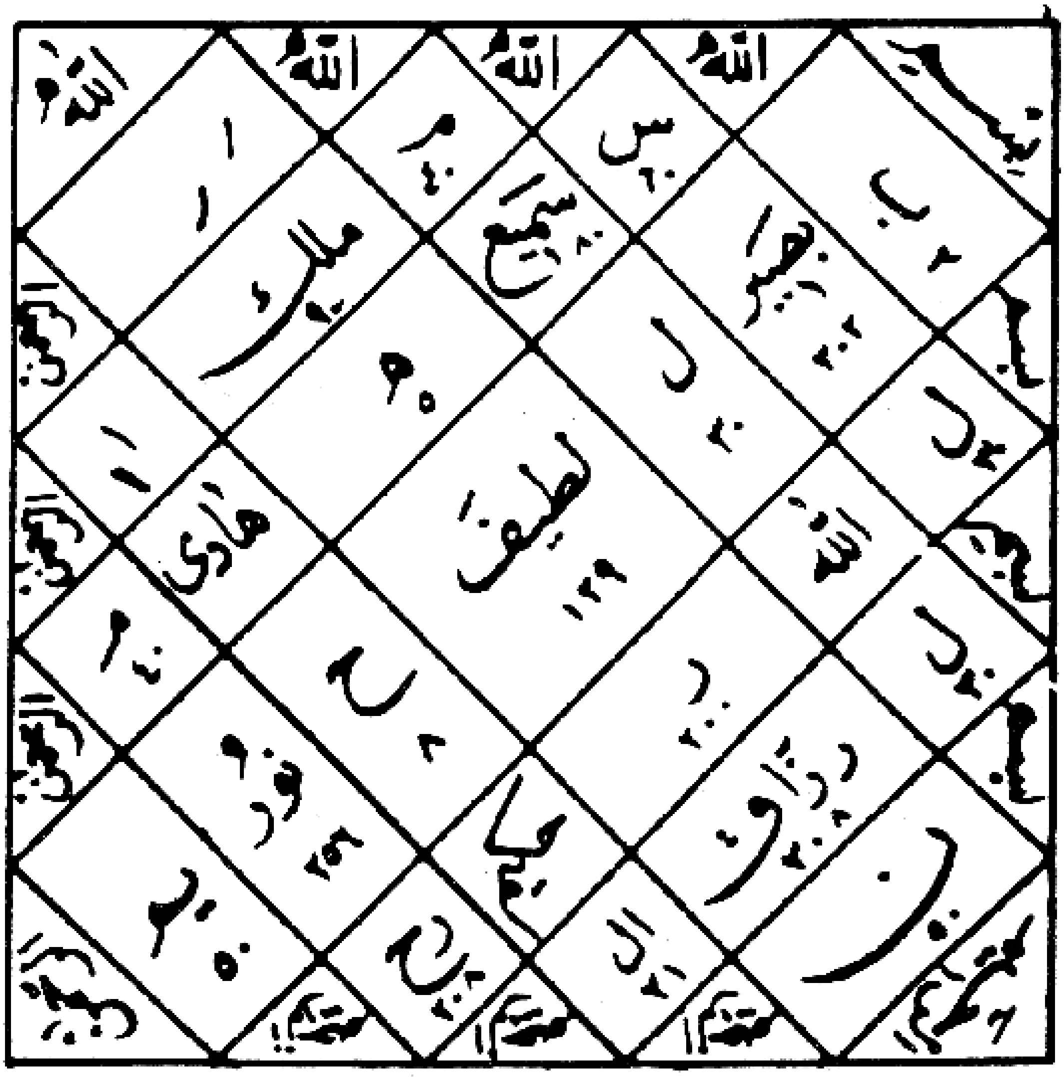
10) Kabe Kavseyn ve Müitekân-Nâmûseyn.

Bunlar, Hayreddin Zirikli: El'A'lâm, Cö 4, s:175-176. Ömer Rıza Kehhâle: Mu'cemü'l-Müellifîn C:5, s:315. Titus Burekhart: De l'Homme Üniversal (Lyon, 1953), Keşfü'z-Zunûn, C:1, s:181,264. Hediyyetü'l-Ârifin s: 610, gibi itimada şayan kaynakların gösterdiği eserleridir. Ancak iki eseri gösterilmemiştir. Onlar da müellifin eserlerinde bizzat zikretiği:

11) Kutbü'l-Acâib ve Felekü'l-Garâib.

12) El-Bevâdirü'l-Gaybiyye fi'n-Nevâdiri'l-Ayniyye (Kasîde) adlı eserlerdir.

«Elkehf Verrakıy fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym» adlı bu eser Hind'de Haydarâbâd şerhindeki Nizâmı Maarif Dâire-i Mâarifinde 1321 Hicrî senesi Cemâzüyyel evvelinin dokuzunda basılmış olan nüshadan tercüme ve şerh edilmiştir.

الله
سمیع
ھادی
لطیف
۱۲۹

PROF. DR. ALI NİHAT TARLAN VE ELKEHF VERRAKIYM Fİ ŞERHİ BİSMİLLLÂHİRRAHMANİRRAHÎYM ÜZERİNE

Abdülkerîm Ciylî'nin (K.S) Elkehf Verrakıym adtı eseri 1978 de terceme ettirerek ölümünden kısa bir süre önce takriben bir ay kadar sayın Ali Nihat Tarlan'a götüren Bekir bey, irfanının bir inceliğini daha sergilemiş ve kendisinin ve o esnada yanında bulunan dostlarının bizlere nakl ettiklerine göre değerli hocamızı çok duygulandırmıştır.

Bu eseri seksen yaşındaki hali ile bile heyecanla okuyan ve bir solukta bitiren sayın Ali Nihat Tarlan, kitabı okuduktan sonra derin bir coşkunluk içinde kalmış ve 28/3/978 tarihli mektubunu lütfetmiştir. Bu mektubun metni kitabımızın başında sunulmuş bulunmaktadır.

Tevhid ve tasavvuf âşığı ve üstadı Ali Nihat Tarlan, ne yazık ki bu eserin ilk basımından kısa bir süre sonra aramızdan ayrılarak ebedî istirahatgâhına tevdi edilmiştir. Onun bir kitap için yazdığı son takriz herhalde Bekir beye gönderdiği mektuptur.

Bu sebeple yayınevimiz de onun anısını bir daha tekrarlarken hayat hikâyesini eserin ilk baskısın da olduğu gibi sunmayı kendine bir görev bilmiş ve bir kadirşinaslık örneği vermiştir.

Ali Nihat Tarlan hoca yeri doldurulamıyacak kadar büyük bir ilim adamı idi. Bugün birçok ilim adamı kendisinin talebesi olduklarını iftiharla bahs etmektedirler...

Lâkîn, onun değeri yalnız ilim sahibi olmaktan ibaret değildi. O, bir kâmildi, insan-ı kâmil olan kişinin yüce varlığı müsbet ilimle de dolu ise, emsali zor bulunur bir kişi olur.

İşte Ali Nihat hoca, onlardan birisidir.

Öğretmen ve mürşid olarak değerini, bu kalem ifâde edemez. Ancak onun ne kadar sevildiğini ve ne kadar değerli olduğunu anlamak için, onun hayatını anlatan Abdullah Kadiri-Bey tarafından yazılmış olan "ALİ NİHAT TARLAN (Hayatı -Şahsiyeti ve Eserleri)" isimli kitabı okumak lâzımdır.

Adı geçen eser de, Nihat TARLAN hoca hakkında birçok bilim adamı görüşlerini bildirmişlerdir. Bu bilim adamlarından bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Viyana Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. W. Duda, Prag Üniversitesi Direktörü Prof. Dr. J. Rypka, Karaçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı hocası Dr. Muhammed Sa-bir, Tahran Üniversitesi hocası ve Senatör Prof. Dr. Rızazâde Şafak ve daha pek çok yabancı bilim adamı...

Ali Nihat Tarlan, Türk ve yabancı ilim adamları, üzerinde derin etkiler bırakmış bir büyük insandır.

1898 senesinde İstanbul'da Veznecilerde dünyaya gelen hocamız; tahsil hayatına Manastırda başlamış ve sırasıyla Manastır Rehber-i Maarif Okulu ve Manastır Askerî Rüştiyesi'ni bitirmiştir. Daha sonra 1910 yılında Manastırdan İstanbul'a ailece

göçmüşler... bu sıralar da; Ali Nihat bey 13 yaşındaydı ve Burhân-ı Terakki Rüştiyesi'ne kaydedildi ardından Vefa Lise-si'ni bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Lisan Fakültesi Fransızca ve Farisî şubeleri ile Edebiyat şubesini başarı ile bitirmiş Ve bir yıl sonra da doktorasını vererek Türk üniversiteler tarihinde edebiyat doktorasının ilk sahibi olmuştur. Ardından öğretmenlik yaparak hayatını kazanmaya başlamıştır.

Kendisinin öğretmenlik yaptığı okullardan bir kısmı şunlardır: Galatasaray Lisesi, Vefa Lisesi ve Kabataş Erkek Lisesi'nde Edebiyat hocalığı yapmış; Üniversite Öğretim Üyesi olduktan sonra da Edebiyat Fakültesi Profesörü olmuştur. Ayrıca Maltepe ve Kuleli Askerî Liselerinde, ekalliyet mekteplerinde Türkçe ve Edebiyat hocalığı yapmış, Yüksek İslâm Enstitüsü Farca muallimliğinde bulunmuşdur.

Talebelerinin ifadelerine göre;

Tarlan hocamız sanki doğuştan öğretmek için yaratılmış, hiç durmadan okuyan, çalışan, öğrenci yetiştiren değerli bilim adamımız; ilim yönünden daima objektif kalmasını bilmiş ve her meseleyi kendi şartları içinde düşünmekten asla vazgeçmemiştir.

Binlerce öğrenci yetiştiren büyük insan Ali Nihat Tarlan'ın yayınlamış yirmiden fazla eseri bulunmaktadır. Türk edebiyatını en iyi bilenlerden birisi olarak kendini kabul ettiren hoca, hiçbir zaman tutucu olmamış... O, sâdece Türk san'atına âşık ve Türk san'atının yücelmesini isteyen bir şahsiyet olmuştur.

Şiirden romana, hâlden siyasete, san'attan dine kadar her konuda açık fikirleri, temel prensipleri olan sağlam karakterde lirik bir ilim adamımız olarak tarihte ki yerini almıştır.

Türkiye'yi kurtaracak sistem ve inanışın sâdece İSLÂMİYET olduğuna inanan hoca ve bu kanaatini de cesaretle ve açıklıkla her yerde söyler, zorluklardan asla yılgınlığa düşmemiştir.

Aziz hocamız Ali Nihat Tarlan'ı, 1978 yılının sonlarında Hakka yürümüştür... RUH'u şâd olsun!

Şundan eminiz ki; Hocamıza da kendisi gibi değerli olan ilim adamlarının eserlerine, düşüncelerine bu yüce Türk milleti nasıl sahip çıkmışsa, sahip çıkacaktır ve gönüllerimiz de inançları ile onlar daima yaşayacaklardır...

Bu yazımızı bitirirken Hocamızın DİN hakkında ki; görüşlerini bildiren aşağıda ki satırlarını da kitabımıza almayı uygun gördük ki; o satırlar siz okuyucularımıza hocamızın kişiliği hakkında bilgi sahibi olabilmek için bir ziya olacaktır...

Ve onun görüşlerinin bizler için neden bu kadar önem teşkil ettiği hakkında umarım kanaatiniz oluşacaktır.

DİN NEDİR?

«Din, kâinatın ve insan uzviyyetinin tedvin edilmiş şeklidir. Halik kâinat içinde, insan uzviyyeti yolu ile bunu akla tâlim eder. İnsanın cemiyetin her uzvu her an onun karşısında bir vaiz bir mihrabdır. Uzviyyetini yaşıyan insan, dinin bir kısmım yaşıyor demektir.

Hiçbir hususta ifrata kaçmıyan, yerinde ve hayatının ve cemiyetinin selâmeti yolunda hareket eden insan, hakikatte dindar insandır. Halik, âdemin yaradılışından beri onun tekâmülünü temin eden kanunları parça parça Peygambere vahy etmiştir. Totemizm dahi zamanının idrâkine göre bir din yâni bir kanundur. Ve mu-lıakkak hakikatin bir parçasını ihtiva eder. İptidaî insanın ruhunda totemin mânası neydi, biliyor muyuz?

Nihayet insan Halika diyerek kendine tapar. Çünkü Hâlikin bütün evâmiri birinci plânda cemiyetin, onun içinde bütün bir değer olan insanın hayâtını korumak ve onun en salim şekilde cereyanını temin etmek gayesini göz önünde tutar. Sıfat-ı İlâhiyenin temeli (Hayy) sıfatıdır. Vahyin menşei bu sıfattır. (Hayy) sıfatı hakim ve kadir sıfatlarını kendinde toplar.

Hakikî Müslüman olmak için küfür köprüsünden geçmelidir. Onun bütün sakatlıklarını, fecaatlerini görmeli veya düşünmeli sonra hür bir düşünce ile bütün fert ve cemiyet nisbetleri üzerinde düşünerek adım adım yürümeli, bu köprüyü geçip dâr-ı İslâm olan dârüsselûma varmalı... O zaman bütün akideleri birbirine kenetli olarak sarsılmaz bir temel üzerine dayanır. İmân-ı hakikî budur. Artık bu kimse için küfür köprüsü çökmüş ve yıkılmıştır.

Hakikatte lâhin ve musikî Kur'ân-ı Kerîm'e yakışmaz. İçden duyanlar onda öyle bir semavî, ilâhî musiki sezerler ki, beşer bu musikiye hiç bir zaman ayak uyduramaz. Dinî, vecdi musikinin değil, idrâkin yardımı ile duyup yaşamalıdır.

Kelime-i şehadette Hz. Muhammed'in evvelâ Allah'ın kulu sonra da elçisi olduğuna şehadet ederiz. Bunda o kadar derin bir hikmet vardır ki... Hiç şüphe yok ki kulluk mertebesi bir Peygamber için risâletten daha üstündür. Çünkü kulluğun bütün şeraiti içinde Peygamberliğin sonsuz ağır yükünü yüklenmesi onun azametini gösterir.

Müslümanlık muazzam bir kültür işidir. Kur'ân-ı Kerîm'i nazil olduğu dilde belagatı ile bilmeden, Peygamberimizin hayatını lâyıidyle incelemeden kuvvetli bir psikoloji ve sosyoloji ve hukuk ilimlerine vâkıf omadan müslümanlık hakkında mütalâa beyan etmek çok acı, çok feci ve böyle olduğu için de çok gülünçtür.

İmân birbir, küfür sonsuzdur ve idrâk derecesine göredir. İdrâk derecesi yükseldikçe imân ve küfrün hudutları ve kıymet hükümleri değişir. Bir taraftan daralır bir taraftan genişler.

Bu öyle ruhanî bir idrâktir ki anlatılamaz.

Lâfz ile mâna arasında ne kadar mesafe var ise dinde de şekil ile gaye arasında o kadar mesafe vardır. Bilhassa İslâm 'in mânası, insan-ı kâmil olmaktır. Müslümanlığı dar düşünceliler ihata edemezler. Ve bütün başımıza gelen felâketler de bu yüzdendir.

Bizi harhab eden aşkın selidir,
Başımızda esen sevda yelidir,
Vahdet serabını içmek istersen,
Bizden iç şerhabı meyhaneyiz biz.

Gönül vermeyiz biz fâni dünyâya,
Bu fâni dünyâya bu masivâya,
Ezelden âşıkız saçı leylâya,
Dillerde dolaşan efsâneyiz biz.

Vahdet illerinde hava başkadır,
Zemin başka orda semâ başkadır,
Orda kul başkadır, Hüdâ başkadır,
O illerde gezen divâneyiz biz...»

NAŞİR
REMZİ GÖKNAR

ESERİN TAKDİMİ

ESER'in tanıtımıylan yani; Takdim bölümüylen önsözümüze başladık zira; Takdim yani; **Takriz** bizim eski edebiyatımız da herhangi bir eserin bir nevi meth-ü senası ve takdimi anlamını taşır.

Halbuki, «**ELKEHF VERRAKIYM FÎ ŞERHİ BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHİYM**» nâmındaki ünlü eserde kim kimi methedecektir?

Orada Besmele-i Şerîfin esrarını dile getiren bizzat Âlemlerin Yüce Yaratıcısıdır.

Adetâ «**EL'İLMİ İNDALLAH**» Yani;

«İlim Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle'nin indindedir sırrı tecelli ederek Besmele-i Şerîfin esrarı; yüce bir velînin mübarek ağzından Hak Teâlâ'nınkinden söylenmektedir...

Bu düşüncemizi de doğrulayan Abdülkerîm Ciylî (k.s.) iisânından sâdır olan;

— «Esasta söyleyen HAK'tır, dilim bir terceman olmuş» sözlerinin esrarı olmuştur.

Bizim bu haşmetli temaşa hakkında söyleyebileceğimizi hiç bir medhiye yoktur.

Bu güne kadar Besmele-i Şerîfe'nin esrarı hakkında pek çok eser yazılmış ve yayınlanmıştır. Ancak Ciylî Hz. gibi Besmele-i şerîfede ki gerçek mânayı dile getiren kalem sahibi pek nâdirdir.

Bazı zevat ehli olanlar da; Besmelenin hakikat mertebesin de telâffuzunun bâzı gizli sırları...keşf'leri zuhura getireceğini beyan ile yetinmişler daha da ilersine gitmemişler gitmenin de doğru olmadığını söyîemişlerse de bu pek doğru değildir...

Onu Kur'ân-ı Azimüşşân'ın her sûresinde mertebe-i haki-katta bütün şümulü ile dile getirmek gerekir, bu ise yalnız ledün sırrına agâh gerçek Hak dostları ile mümkündür.

Elkehf Verrakıym'de Abdülkerîm Ciylî Hz.'leri bütün hurufatın bir tekbir nokta da mütecelli olduğunu, başka bir şekilde ifade ile bütün hurufatın bir «Nokta»'nın tecelliyâtından ibaret bulunduğunu beyân etmektedir.

Tıpkt Yüce Hakk'ın (C.C.) aslında hiçbir suret ve şekil ar-zetmediği hâlde sonsuz suret ve şekillerde zahir olması, görünmesi gibi...

«Bunca kesret kim zuhur etti eder bir noktadır.

Devredip ol nokta âhir buldu Âdem'de sebat.»

Cidden öyledir... Bu âlemde gördüğün bunca kesret bir noktanın tecelliyâtıdır. O nokta devrede ede Âdem'de mekin olmuştur. Mutasavvıfîn-i Kiram indinde Âdem (a.s.)'ın varlık hazînelerinin bekçi ve naibi oluşunun hikmeti, bildiklerini terk edip Hakk'ın bildirdiği şeylerden başkasını bilmeyip unutmasıdır.

Bu hikmet-i İlâhî bir sır olduğu gibi,

«Göz, kulak, dil kapuların bağla muhkem bir zaman Ola kim Haktan yana gönlünden ola fethübân»

sim da bunda işarettir... Mânasını biraz açalım:

«Bir zaman göz, kulak, dil kapılarına kapa ki, Cenâb-ı Hakk kendisine senin gönlünden bir kapı açsın» demektir.

Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle Âdem (a.s.)'a ismini sordukta Âdem (a.s.) şu cevabı vermiştir:

— «Yarabbi ismimi bilmiyorum, esasen ben senin unutturduğun hiçbir şeyi bilemem. Onun için unutturmadığın şeyleri bilebilirim.»

Arif, Hak aşığı Fuzûlî de bu mânaya işaret eden bir beyitin de kinayeli enfes bir ifâdeyle şöyle der:

«Öyle sermestim ki idrâk etmezem dünyâ nedir? Men kimem, saki ola kimdir mey ü sahbâ nedir?»

FUZÛLİ

Esasen bütün mesele kendini yok bilip Hakk'ta külliyen fâni olmaktadır. Kendini yok bilip Hakk'tan başkasını bilmemek öyle bir irfandır ki cümle ilm-ü irfan onda gizlidir...

Hakikat-ı Muhammediye bir bakıma âşıksız ve mâşuksuz aşktır diye irfan ehli bu hakikata temas buyurmuşlardır. «Hazâin-i İlâhîyye (**Allah** hazînelerine) öylesine emîn bir mutemet olmuştur ki Âdem (a.s.) halıfetullah yâni Hak Teâlâ Hz.'nin naibi yapmıştır.

Böyle ilâhî bir nâibliğin sonucu Melâike-i Kirâm'a Âdem (a.s.)'a secde emrini vermiştir.

«Ebrüvânın kabe kavseynü ev ednâdır senin

Sıdk ile bûs eyleyenler iâbi-i Kur'ân olur

Mushaf dîdârın her kimsi inkâr eylese

Tard olur dergâh-ı Hakk'tan mutlaka şeytân olur.»

Bu çok güzel ve arifane kıt'a üzerinde durursak neden dolayı İblîs'in yalnışlığa düşüp Hakk Kapısından kovulduğunu anlamış oluruz.

Bugünün neslinin bu hakikati iyice anlaması için hem kıt'anın mânasını açıklayalım, hem de bu mâna ile ilgili tasav-vufî malûmat verelim. Ktt'ada bahsedilen:

«Ebrüvânın kabe kavseynü ev ednâdır senin» mısraında Yüce ALLAH kelâmına atıf vardır.

Malûm olduğu üzere Resûl-i Kibriya Mİ'rac'da Zât-ı Hakk'a bir ok atımı yaklaşmıştır... Denilmek isteniyor ki:

«£y güzel, senin kaşların ve bilhassa iki kaşının arası kabe kavseyndir, Sen o kadar resb-i Hüdâsın. Onu ihlâs ve içtenlikle öperler, Kur'ân yoluna tutarlar. Bu suretle de esrâr-ı Kur'âniyyeye âşinâ olurlar. Senin mushâf-ı şerîf olan dîdârını (yüzünü) inkâr edenler İse Hak Teâlâ'nın kapısından kovulurlar, İblis gibi tard edilmişlerden olurlar...»

Burada iki derin mâna birbirine girift olmuş durumdadırlar. Şimdi biri mecaz, diğeri hakikata taallûk eden bu mânalar üzerinde derinliğine biraz daha düşünelim!..

Mecazî meali şudur:

«Bütün eşya mazhâr-ı Esmâ-ül Hüsnâdır, bu itibarla: Mecaza giriftar bir aştktanda o hüsnün menbat olan Hakk bir an gelir bütün hicabları kaldırır.»

«Mecnûna sordular Leylâ ne oldu?

Leylâ, Leylâ derken Mevlâyı buldu.»

beytinin sırrı kadar diğer mânası ancak Seyrü sülük erbabınca malûm olup hakikati rabıta sırrına işarettir. Ebrüvân tâbirindeki erişilmez isabet ve incelik de buradadır.

«Yâ eyyühelleziyne amenû künû maaş sâdıkin»

âyet-i celîlesinin ledünnî meâliyle bütün ehl-i imâna anlatılmak istenmiştir.

Yukarıda işaret ettiğimiz kaşlar ve kaşların ortası mürşid-i kâmilin vech-i mübarekine rabıtanın Hak Teâlâ'ya rabıta demek olduğunu işaret dahi bu sırda nümayândır.

«Hüdâyı ten gözüyle görmek olmaz mürşidi seyret

Cemâl-i mürşidi âyine kılkim olasın irşat.»

mısraı; rabıtaya ehil olan bir kâmile rabıta etmek ol zât ak-desin rûh-ı külliye mazhariyeti itibariyle Âlemlerin Rabbinin kudretini mürşidle temaşadır...hakikatini dile getirmektedir..

Bu yönden derince düşünülür ise; kâmilin ebrüvânı kabe kavseyn olduğuna şüphe kalmaz.

Yukarıda zikrettiğimiz **«Ebrüvânın kabe kasveynü ev ednâdır senin»** sırrı aşikâr olur.

Ki bu sırra agâh olmayanların, gaflette olanların, hele hele muannit tasavvuf münkirlerinin ne kadar vahîm bir dalalet içersinde bulundukları da kolayca anlaşılır...

Hatırlayalım ki İblis de inkâr'a düşüp HakTeâlâ'nın emirlerini birbirine karıştırıp Âdem (a.s.)'a secde etmediğinden mat-rudînden (küfr ehlinden) olmuştu.

Bunun gibi mürşidin, ratıba-i Hüdâ demek olan vech-i mü-barekini inkâr eden muannidîn de lain iblis'İn oyuncağı olarak onun seviyesine inebilir...ki, bizlere düşen bu gibi mevzularda dikkatli olmak, yalnışlığa düşmekten ALLAH'a sığınmak... Yüce Hakk'tan (c.c.) idrâkimizi artırmasını niyaz etmektir.

Söfî lisânın da **Besmele-i Şerif**'in öz'de mânası şöyledir:

«**Bismillâhirrahmânirrahiym**» lâfzı celîlinde ki öz mânanın bir noktaya sığmış (yok...) olması gibi Âdem denilmeye yüce Hak1 tarafından lâyık görülen insanın da kendini unutup Hak Teâlâ'da fena bulması bu sırrın tezahürüdür.

Yani; Âdem öylesine gerçek insandır ki; «Gizli Hakk' hazinelerinin hazînelerinin hazinedarı «**HALİFETULLAH**» olur...

Abdülkerim Ciylî Hz.'nin Besmele-i Şerîfeye verdiği yüce mâna bu velînin verdiği mâna gibi bundan ibarettir. Elkehfü Verrakıym'de dile getirilen hakikatin özeti de budur.

Bu gibi esrâr-ı ilâhîyeyi dile getiren eserlerin yayınlanması irfan âlemimiz için çok büyük önem arzeder. Bunun için göze alınacak her türlü tehlike, her düşman, uğranılacak çileler tıpkı Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz.'nin uğradığı haksız isnatlar gibidir. Adetâ o kutsal yolu takiptir. Ne mutlu!..

Nitekim Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.) bir eserinde;

— «Hasbezzaman zâhid olamayanların yüce tasavvuf asarını mütalâa ile arifler meyânına girebileceğini» beyân buyurmuşlardır.

Bu sözlerle yukarda zikrettiğimiz esrara temas buyurdukları şüphesizdir.

Bir vesile ile tekrarlı yal im; «**İnsan-ı Kâmil**» ve «**Elkehf Verraktym fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym**» gibi ledün-niyâta ait eserler transkrip olarak sadece tercüme edilmez, Şerh edilir!., ve mütercimin tasavvuf bilgisinin de yeterince olması gereklidir.

Nasıl ki;

— Tasavvuf sadece okumakla bilinmeyip yaşamakla anlaşılacağı gibi.. Tasavvuf eserlerini de tercümele edenlerin ta-savvuflan tanışmış onun tadına lezzetine varmış olmaları gereklidir.

Bu vesileyle de; Besmele-i Şerîfin esrâr-ı ledünniyesini yani; Elkehf Verrakıym'i bu mânası ile gerek yazılı gerekse sözlü olarak bugüne kadar dile getiren zevata da şükranlarımızı belirtiriz.

İmânı hakikî ile hamd ü senamızı Âlemlerin Rabbine edâ eder. Onun mahbûb-ı yegânesi Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'e âl ü ashabına binlerce salâvat getirmeyi kulluğumuzun gereği sayarız.

Bu vesile ile ehlullaha dil uzatanları bir kere daha uyarır «**Men ezâlî veiîyyin ve fakad âzentühü biharbin**» hadîsi şerîfini hatırlatırız.

Sözü bu bâbta «**Ya eyyühellezine amenû kûnû maaş sadıkiyn — Ey iman edenler sadıklarla beraber olunuz**» âyet-i celîlesine sığınarak bitiririz.

Zâten âyet-i kerîmenin bırakınız bâtin'i mânasını zahir mânası bile buna müeyyeddir.

Şimdi burada önemli gördüğümüz bir husus daha vardır ki-önemine binaen üzerinde durmadan edemeyeceğiz ki bu husus şudur:

Besmele-i Şerîfenin şerhi ile Errakıym'in ilgisi nedir ki yüce velî eserine bu ismi koymuştur???

İşte bu sorunun cevabı yani izahı; ledünnî sır içermektedir...

Lugavî (kelime karşılığı) ve nahvî (Arapça gramer bilgisi) tahlilini biraz bertaraf edip işin lübbüne yani; esrarına gelelim işte o vakit, Abdülkerim Ciyiî (k.s)'nin kitabına bu ismi veriş sırrı aşikâr olur.

Okurlarımız ellerin de bulunan bu eseri okuyup bitirdikleri zaman ki; idrâk penceresinden geçtikierin de açıkça müşahede edeceklerdir ki, Besmele-i Şerîfenin ledünnî mânası, sırrı insan olduğuna ve insan'ın hazâin-i ilâhîyenin sâdık emanetçisi olmakla nâib-i Hakk sıfatına Hak Teâlâ tarafından lâyık görüldüğünü şüphesiz olarak göreceklerdir...

Neden Üstad eserine «**Elkehf Verrakiym**» adını vermiştir?

Elkehf bildiğiniz gibi Ashâb'ı Kehf'in bulundukları mağaraya verilen addır,.. İşte burada üstad'ın görüşü; Elkehf'i sâdece mağara olarak görmeyerek ilâhî hazînelerin gizli olduğu kenz-i pinhan olarak müşahede etmesidir...ki, viranelerde nice defineler bulunduğu da düşünülünce esere yüce velîce «Elkehf Verrakıym» ismi veriliş sebebi aşikâr olur.

Bu emsalsiz risale Abdülkerim Ciylî Hz.'nin lisânı ile şunu diyor:

— «Besmele-i şerîfenin şerhini uzun uzun anlatmağa kalkmayın Besmelenin anlattığı Âdem 'dir, şerhi de, sırrı da «O» 'dur. O Âdem ki gâib illeri mağarasında meknuz (gizli) hazînelerin hazinedarıdır, bu emîn hazinedara sırf emin oluşu sebebiyle kendinde münceli Hüdâ-i Lemyezel nâihlik sıfat ve mazhariyetlerini bahsetmişlerdir. Zîra o Haktan başka bütün mâsivayı hattâ kendini de unutmuştur...»

Yani; Yalnız Âlemlerin Yüce Rabbinin unutturmadıklarını bilebileceğini anlamıştır. Cildler tutan Besmele-i şerîfe esrarı budur. Mes'ele Elkehfdeki gizti hazîneyi bulabilmektedir. «**Errakıym**» olsun veya diğer bir velî olsun farketmez, yeter ki:

«***Edip dilhâneyi tamir otur şu beyt-i ahsende***

Bu şeb bana seher vaktinde mihmandarı haber geldi.»

N. Mısrî

diyebilsin. O Âdem ol zaman:

«***Ne kim yağma kılındı çekme gam simden geri sen var,***

Dil-i virandaki ol kenz-i pinhândan haber geldi.»

sırrına mazhar olsun. Demek oluyor ki, "**Elkehf Verrakıym**" demek İlâhî Hazîneler esrarına hazinedar olan gerçek âdemlerin menâkibi demektir.

İşte bu risale Âdem (a.s.) da münceli sırrı o sırrın şerhini dile getiriyor, niçin bu sır birçok zevât-ı hali kadir tarafından açıklanmadı? diye sorulabilir. Bundan tabiî ne var ki...

Esrâr-ı Hüdâ ancak ehline fâş olunur. Onu ifşa etmek ifşâ'ya me'zun ve me'mur olanların kârıdır, yoksa hakikatta;

«Kenz-i mahfîaşikâr hep sendedir,

İki cihanda ne var hep sendedir.»

«Gizli aşikâr ne varsa ey âdemoğlu sende gizlidir...»

Pascal'ın dediği gibi;

— «Kâinat büyük ve sınırsızdır, fakat şuur ve vicdan sahibi insan hepsinden yücedir».

Biz âczimizi samimi olarak itiraf edelim ki: Besmele-i şerîfenin ledünnî esrarını süsleyen hakikatta bizim dilimiz olmayıp bir kâmilin kutsal lisânıdır. İşte o kâmilin işaret ve lutfu iledir ki «Elkehf Verrakıym»'in kanımızca mâna ve esrarını dile getirmiş olduk bir bakıma diyelim.

«Esrarını Mesneviden aldık.

Çaldıksa miri matı çaldık.»

Daha fazlasını ifşa bizce mahzurludur... Zira sözü ehlîne bırakmak gereklidir... Zâten koca Şeyh Gâlib'in dediği gibi:

«Esrâr-ı aşk faş değildir Hüdâ bilir

Bu râzi bî vukufu zeban sana.»

Hakikat nümâyandır. Esasen memuriyet-i mâneviye erbabı dışında kimse ifsatta bulunamaz.

Hemen şunu da ilâve edelim ki «**Elkehf Verrakiym**» tercüme edilmez, bunu defaatle arzettik, ancak şerh edilir.

Tasavvuftan nasibi olmayanların tercüme çabaları boştur.

Hüdâ râh-i Hakk'ı göstersin!...

Yalnışa düşmekten muhafaza buyursun!...

Zira;

Herşeyin en doğrusunu bilen **ALLAH**'tır...

Doğru yola sevk eden de **ALLAH**'tır...

* * *

ESRARI HURUF (Harflerin Esrarı...)

Kur'ân-ı Azîmüşşânın birçok sûre ve âyetlerinde müşahede olunan harf ve işaretler, meselâ; "ELİF, LÂM, MİM, TÂ-HÂ, YÂ-SİN..." gibi rumuzâîın hepsi birer sırr-ı İlâhî olup hakikati ifâde buyurmaktadır.

Bunların ancak belli mertebelerde ehlullaha hitap ettiği aşikârdır. Zâten ALLAH kelâmının tercüme edilmesinde ki güçlük de bu sırda mündemiçtir...

Bu işaretler kanaatimizce her devrin «İnsan-ı Kâmiline» yazılmış şifreler mahiyetindedir. Anahtarını bilmeyen için şifre çözülmediği, bu esâra vâkıf bulunmayanların da onu anlamaları mümkün değildir.

Nitekim:

«**Elkehf Verrakıym fî Şerhi Bismillâhirrahmanirrâhiym**» de «Nokta»'dan başlayarak Abdülkerim Ciylî Hz.'nin yaptığı da budur.

Yunus Emre'nin:

«***Zahir ile ey fakih Kur'ân'ı arzularsın***»

mısrâının anlamı da budur. Esasen Âlemlere rahmet Cenâb-ı Peygamber (s.a.v.) bir hadîs-i şerifinde bu gizliliklere temas buyurarak şöyle demişlerdir:

— «**Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle Hz. Kitâb-ı Mübininde tek bir sûre, âyet ve hatâ harf irat buyurmamıştır ki onda zahirî mânanın yanında bir de bâtınî mânası olmamış bulunsun.**»

Esrâr-ı hurûfu en derin mânası ile dile getiren Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz. bakın ne diyor:

— «Bizde tekvin yâni âlemlerin yaratılması basinin bir tarz-ı tevîli vardır ki bâzı âyet-i kerîmenin, «Ol» fermanı ile derhal vukua geldiğini haber verdiği gibi tüm yaratılmışlar ke-limât-ı İlâhiyyeden ibarettir. Binâenaleyh ekvanda ne var ise onun hakikat-ı asliyesi İlm-i İlâhîde birer harf mesabesindedir. Sonra nefes-i Rahmânî imtidadı ile bu harfler vücût ve şuhût kisvesine girmiş ve birbirleriyle birleşip şu ekvân ve eflâki husule getirmişlerdir.»

Cenab-ı Hakk (c.c.) Kur'an-ı Kerîm'de buyurmuştur ki:

لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ
كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ *

«**Liyubeyyine lehümüllezî yahtelifûne fîhi veliyağ'le-mellezîne keferû ennehüm kânû kâzibîne.**» (Nahl sûresi, âyet; 39)

«Diriltecek ki, onlara, ihtilafa düştükleri şeyi açık/seçik göstersin ve küfre sapanlar kendilerinin yalancılar olduğunu bilsinler.»

Şimdi bu âyet-i celîle, esrarı böyle dile getirince esrâr-ı hurûfun öyle önem verilmiyecek bir şey olmadığı aşikâr olur.

Hz. Şeyhül Ekber'in «Fütûhâtül Mekkiyye»'sinin bir çok fasılları harflerde ki gizliliklerle doludur. Nefes-i Rahmaninin im-tidâdından neler hasıl olmuştur?

Bu nefesten ibtidâ tayyün eden ا(ELİF), ikinci taayyün eden ب(BE)'dir. Bunun için

ا (ELİF) **Ahadiyyet-i Zât'a**, ب (BE) ise Vâhidiyyete işarettir.

Diğer hurufatın herbirinin de ayrı ayrı mânaları vardır. Bur dan bazı mutasarrıfın şu sonucu çıkarır:

Bir kimse esrâr-ı hurûfa vâkıf olursa bütün olacakları keşfedebilir.

Meselâ; Bazı zevat ehlî buyurmuşturlar ki;

— هُو (HÛ) lâfz-ı şerîfindeki هَ (HE) hüviyet-i zâta taallûk etmektedir.

Aynen harflerin ledünni sırrına binaen Şeyh İsmail Hakkı Bursevî Hz. de şunu beyân etmiştir:

— « و (Vav) da; cem-i hurûfun kuvveti vardır. Kelimeler evreninde ondan ecmâ her gizliliği toplayan harf yoktur...»

Şimdi burada okurlarımıza kısaca sözlerin öz'ü olarak şunu söylemek isteriz;

Abdülkerîm Ciylî Hz. de Elkehf Verrakıym risalesinde daha tafsilâtlı olarak Besmelenin harflerinin ledünni sırlarını ifşa etmekte ve bu sırların ışığında da «İnsan-ı Kâmil»"in sırrını temaşa eylemektedir....

Ehlullahm hepsi mutmâinne makamına geldikte aynı esrarı dile getiriyormuş. Daha fazla lakırdılara boğulmadan sözümüzü şu beyitle bitirelim:

«Dört kitabın dediği bir sözdür anlarsan,

Dost ile baki kalan bir yüzdür anlarsan.»

Hüner, vech-i âdemde sırr-ı Hakk'ı temâşâ edebilmektedir.

Bu istidâd-ı ezeliyye mazhariyyetinin idrâki içinde olan irfan sâhibterine dünyâda ve ukbada gönülden mutluluklar diler bil-vesîle saygılar sunarım. Bu çeşit eserleri yazanlardan Allah razı olsun.

Hazret-i tevfik olup mânaya refik

Azmi rah eyledim Allah veliyyüt tevfik

HÜSEYİN FEVZİ

ELKEHF VERRAKIYM Fi ŞERHİ BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHİYM

«Elkehf Verakıym Fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym» adında yüce velî Abdülkerîm Ciylî Hz.'(erinin eseri hakkında yüce **ALLAH** (C.C.) mübarek isimleri ile kelâma başlıyoruz,

Elkehf Verrakıym'in biri lügavî diğeri tarihî iki mânası ve mazisi vardır. Elkehf in tarihî mânasını ayrı bir bölümde arze-deceğim.

«İnsan-ı Kâmil» adındaki şaheserin de müellifi olan Abdülkerîm Ciylî (k.s.)'nin hacmen küçük, mânaca çok büyük bu eserinin maksûdu **Besmele-i Şerîf**'in ledünnî mealini ve ondaki esrarı anlatmaktır.

Şunu iyi bilin ki; Sınırsız bir cihan teşkil eden Besmele-i Şerîfin sırları ciltler yazılsa ifâde edilemez, ancak ehil ve erbabınca malûm olur.

«**Elkehf Verrakıym**»'i mütalâa edersek eser de Üstad'ın sadece Besmele-i Şerîf esrarı ile de yetinilmeyerek Kur'ân-ı Azîmüşşân'daki hurufatın ledünniyhatına da temas edilmek arzu buyurulduğu açıkça görülür.

Yâsîn-i Şerîf'i izah eden satırlar bunun en açık delilidir.

Mesele dönüp dolaşıp: Resûl-i Kibriya'nın şu hadîs-i şerîflerindeki sırrı hikmete müntehi olmaktadır: Efendimiz (s.a.v.) buyurmuştur ki;

— «**Kur'ân-ı Kerîm'de hiçbir sûre hattâ harf yoktur ki zahirî mânası yanında bir de bâtını mânası olmasın.**»

Esasen dikkat buyurulursa Kur'ân-ı Kerîm'cle bâzı remiz ve harfler vardır ki, bunların her biri ayrı bir sırra, ilâhî hikmete delâlet etmektedir. İşte yüce bir velî olan Abdülkerîm Ciylî Hz. de «**Elkehf Verrakıym**»'de bu hakikatin bir veçhe ve kısmını açıklığa kavuşturur.

Hurufatın ledünnî mânası sadece bu büyük velînin meşgul olduğu bir konu da değildir.

Prof. Mehmet Ali Aynî merhumun dediği gibi: Şeyhül Ekber (k.s.)'nün «**Fütûhâtül Mekkiyye**»'si de hep bu hurufatın esrarı ile doludur.

Sayın profesörün kendisi de seyr-i suluktan bir zât olmasına rağmen, o dahi Fütûhâtül Mekkiyye'deki hurufat esrarını bir türlü kemâli ile anlıyamadığını itiraf etmiştir.

Filhakika ledün ilmi demek olan bu esrarın künhüne, hele hele idrâk-i aklî ile ermek hiç mümkün değildir. Şu hadîs-i şerîfte bu hakikata işaret buyurulmuştur: Efendimiz (s.a.v,) buyurmuştur ki;

— «**Tahkik-i ulûmdan bâzısı hey'et-i meknûne, sûret-i mesture gibidir. Anı ancak ulemâ-i billahi bilir. Anı söyledikleri vakitte, Allah'dan ancak gafil olanlar inkâr eder.**»

İşte gerek «Fütûhâtül Mekkiyye'»de gerekse konumuzu teşkil eden «Elkehf Verrakıym»'in bahsettikleri bilgiler bu nevi bilgilerdir.

Filhakika bu bilgilerin ahassül havvasa mahsûs bilgiler olduğuna da işaret etmeliyiz.

Nitekim; eshâb-ı kiramdan Ebû Hureyre Hz.'leri bu nevi ulûmu kastederek şöyle buyurmuştur:

— «Ben Resûlüllah'dan iki türlü iüm hıfzettim, bunlardan birini neşrettim, diğerine gelince... Eğer bunları neşretsem bu boynum vurulurdu.»

Abdülkerîm Ciylî Hz. Elkehf Verrakıym'inde bu ulûmun ummânına dalıp oradan çıkardığı İncileri erbabına sunmuştur.

Şimdi biraz da işin ledünniyâtına temasla Resûl-i Kibriya'nın; Kur'ân-ı Kerîm'in bir zahirî bir de bâtınî mânası olduğunu teyid buyuran bazı Allahü Teâlâ kelâmlarına nazar atfedelim:

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ *

«Sübhâne rabbike rabbül izzeti âmmâ yasifûn.»

Şimdi bu âyeti kerîmenin gerek zahirî, gerekse ehlüllah için malûm olan bâtınî meali şerîfine ilişelim.

Zahirî meâl-i şerîf;

— «Senin kudret sahibi Rabbin müşriklerin vasfettikleri şeylerden paktır... münezzehtir.», demektir.

Ehl-i hakikatin bâtınî tefsîr-i şeriflerine geçersek;

— «**Külli mâ hatere fi halik Allahü Teâlâ min verâî zâlik**» sırrının âşinâ olduğu gözükür.

Yâni; irtibat kurduğumuz bu kutsal ve ilâhî kelâmla aklına ne gelir ise **Cenâb-ı Azze ve Celle** onun fevkmdedir hakikati zahir olur.

Mazhar-ı tam olan ehlüllah da izn-i Yezdânla aynı sırra mazhardıriar.

«Mazhar-ı tâm velî âdem yüzüdür şübhesiz,

Künhü zâtı hem sıfatı cümle yezdân ondadır.»

Esasen her Arapça metnin delâlet ettiği mâna, kitapta ayrıntıları ile anlatılmakla beraber özet olarak anladığımız kadarı ile meallerine burada da ilişmeyi gerekli gördük.

«**Yedullâhi fevka eydîhim**», nazm-ı celîlinin meâl-i şerifi «Onun eli bütün ellerin üstündedir» mânasına gelmektedir.

Bu konuda âyet-i kerîmeye tasavvuf ehli başka bir mâna daha ilâve buyurmaktadır... Şöyle ki;

Resûl-i Kibriya'ya bîat edenlere hakikat-ı Muhammediyye'yi temsil eden şanlı Nebimizin eli bütün kendisine bîat edenlerin etinin fevkındedir, meali de çıkmaktadır...

O'nun mübarek yed'i yedullahla ayniyyet ifâde ettirilmek istenmektedir.

Nitekim her âyet-i kerîme vahdet-i vücud akaidini isbat sadedinde zikir olunmaktadır.

«**Yedullâhi fevka eydîhim**» âyet-i celîlesi yukarıdaki izahtan anlaşılacağı üzere teşbihi izhâr buyurmaktadır.

Bu ledünnî esrâr-ı ilâhiyyede teşbih ve tenzih cem olunmuştur. Esasen teşbih ile tenzih remzini cem, ancak Mahbûb-ı Hüdâ **Muhammed Mustafa** (s.a.v.)'e lütfedilen ilâhî bir mazhariyyettir.

Nitekim; Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.)'ü Nûh (a.s.) teşbih ile tenzih bezmini cem edemediği için kavmi kendisine inanmamıştır. Fakat yukarıda arzettiğimiz gibi Nûh (a.s.)'ın mazhariyet yalnız tenzih üzerine idi...

O yüce Nebî Sebûh ism-i şerifinin mazharı bulunmaktaydı. Bütün esmâ-i İlâhîyenin ekmel tecellisi Habib-i Hûda **Muhammed Mustafa** (s.a.v.) idi.

Görülüyor ki bütün bu şerh ettiklerimiz Kur'ân-t Kerîm'in ve âyeti kerîmelerin zahirî mânalarından değil ledünnî mânalarından aşikâr olmaktadırlar.

İşte Besmele-i şerîfin de zahirî mânası yanında bir de hakikati mevcuttur.

Abdülkerîm Ciylî Hz. bu sebeple «**Elkehf Verrakıym**»'i tastir buyurmuşlardır.

Bu konuda başka eser veren ehlullah da vardır. Örneğin; Mevlânâ Hâdimî Hz'leri «**Besmele-i Şerîfin İzahı**» adlı risalelerin de Besmele-i şerîfe'nin bu gizliliklerine temas buyurmuşlardır.

Esrar, huruf ve rumuzâtın derin esrarı defaatla arzettiğimiz gibi Hz. Muhyiddîn ibn'ül Arabî'nin asarında derinliğine yer almıştır.

Şeyh-i Ekber'in Fususül Hikem'inde «**Hüve lilhakın limen ziletün insânül ayn**» (İnsan âlem'in göz bebeğidir...) cümlesi bunu kanıtlar... Yani; daha açık bir ifade ile söylersek;

Maksut insanın âlemin gözbebeği olduğunu anlatmaktadır. Bu cümlede «Hüve= O» zamiri Âdem1 (insana)e değil sofîyye istilahında **İnsan-ı Kâmil** ve HALİFE tesmiye olunan **Kevn-i Câmi**'e râcidir.

Bizim kanımız odur ki; Kur'ân-ı Kerîm'i ledünnî mânası ile anlamak ancak bir muallim ile kabildir ki; bu öğretici de evli-yaulahtır.

Bu itibarladır ki Kur'ân-ı Azimüşşan'ın tefsiri ancak Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.) ve evlâd-t manevîsi Sâdrettin-i Konevî Hz. gibi o zümre'ye dahîl olan evliyâullaha mahsûs olan vazifedir...

Aşağı da ki âyet-i kerîmenin esrar dolu tefsîri bu hakikati belirtir sanırız.

Kur'ân-ı Kerîm'de Cenab'ı Hakk' bildirmiştir ki; Fir'avn, Ke-limullah'a: «**Ve mâ rabbül âlemiyn**» yâni «Âlemlerin Rabbi kimdir?» diye sorunca Musa (a.s,) şu cevabı vermişlerdir:

— «**Rabbü's-semâvâtı vel ardı ve mâ beynehümâ in küntüm mukinin.**» (Ayeti kerime)

Meâl-i şerîfi:

— «Gök ve yerlerle bunların arasında olanların rabbidir.»

Yakîn rüesâsından iseniz bu âyet-i kerîm'enin sırrına kolay erersiniz... Yanî;

Bu âyet-i kerîm'e açıkça göstermektedir ki; Hz. Musa'nın cevabınından perdeli olan Küstah Fir'avn bilmezliğini daha da arttırarak: «**Bakın bu adam mecnûndur. Ben ona zat'tan soruyorum, o bana sıfattan cevap veriyor**» demiştir.

Şimdi Hz. Musa'nın böyle cevap verişindeki hikmet üzerinde biraz daha duralım (batini mâna..) :

Hz. Musa, Fir'avnın kendisine Hak Teâlâ Azze ve Celle'nin zâtından suâl etmekte olduğunu bilmekte idi. Zahirde niteliğe ait cevap veriliyor samlırsa da hakikatta Hak Teâla'nın zâtını anlattığı Mukinûn tarafından biliniyordu,

Yâni; yakîn ehli bu cevapla Hüdâ-i Kerîmin zâtı anlatıldığını elbet bilirlerdi. Kelimullah demek istiyordu ki:

— Yâ Fir'avn sen bana Hak Teâlâ'yı soruyorsun. O **Hüdâ-i Lemyezel** arz ve semâvatta ne varsa hepsinde tecelli eden **Zât-ı Akdes**'tir, her yerde «O» zahirdir.

Elbette seyr-i suluktan nasibi olmayaniar bu mânayı çıkaramazlar. Bu misaiî vermemizin nedeni; Kur'ân-ı Kerîm'in elfâz ve mânasının ledünni tefsirinin ayrı bir hususiyet arzettiğini bu yolun yolcuları olan siz okurlarıma göstermektir.

Şeyh Abdülvehhâb Şârânî'nin «**Elkibritül Ahmer**» adlı şaheseri de tıpkı Abdülkerîm Ciylî Hz.'nin «**Elkehf Verra-kıym**'»i gibi ledün esrarı ile doludur.

İmdi, Elkibritül Ahmer isimli eserinin değerini gösterme babında adı geçen eserden sırr-ı Hüdâ-i Kerîm ile ilgili bir kutsal kelâmı almak lüzumu artık hâsıl olmuştur.

Abdülvehâb Şârânî kelâm etmiştir ki;

— "Resûl-i Ekrem (s.a.v.) efendimiz «İsm-i Hadi» suretidir, Şeytân ise «İsm-i Mudil» suretidir. İsm-i Mudil rüyada bile İsm-i Hadi suretinde görünemez.

İşte bu nedenledir ki; şeytânın âlem-i mânada bile olsa Resûl-i Kibriya'nın sıfatında görünemeyeceğinin sırrı buradadır. O yüzdendir ki Resûl-i Kibriya'yı rüyada gören elhak O'nu görmüşlerdir."

Açıkça görülüyor ki hüner insanı anlamaktadır. Âlem Âdem ile kemâl buldu. HakTeâlâ Azze ve Celle ekmel surette ancak onda zahir oldu.

Evliyaullah ıstılahında; **Âlem**; İnsan-ı Kebir'dir, o büyüklüğün sebebi sûret-i RAHMAN üzerine mahlûk olduğundandır.

Mâna itibariyle ise; «**sagîr**»'dir, zirâvücud-ı âlem insandan evvel tesviye olunmuştur. Fakat insandan önce Âlem ruhsuz bir ceset idi. Âlem bir mânaya sırsız aynadır. Sûret-i İlâhiyenin mazharı olan Âdemin vücûdu Âlemin sırrı ve cilâsıdır.

Ademin vücûdu ile hazîneler mahfuzdur, onun için Nâib-i Hak denilir.

Şimdi burada Besmele-i Şerîf'in esrarı zahir olur. Ciltler yazılsa Besmeledeki esrar bu kadar özetli ve açık anlatılamaz!..

Bu şerh eylenen den sonra;

Âdeme Hak Teâlâ'nın halîfesi, naibi denilmesinin sırrı nedir? sorusu sorarsanız cevabımız;

Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle Esmâ-i İlâhiyeyi Âdeme teslim etmiştir!

«Ve lekad kerremna beni âdeme alemel esma küllühâ» Sonra Âdeme kendi ismini sormuştur. Âdem (a.s.) Âlemlerin Rabbine şu cevâbı vermişti.

— «Yâ Rabbi! Sen ne bildirirsen ben onu bilebilirim. Sen bir şeyi unutturmayı murat buyurur isen ben onu nasıl bilebilirim?»

Cenâb-ı Hakk, bu cevâp üzerine hakikaten kulu Âdemin hazîneler muhafızı olmaya lâyık bir vücût olduğuna kanâat getirip ona Nâiblik, Halîfelik tevcih buyurdu.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Besmele-i Şerîf'in sırrı buradadır.

Bir kul Mevlânın güzel ve lâtîf ismi anıldıkta kendisini unutur ise o işi bizzat Hak Teâlâ yapar.

Yani; kısaca deriz ki;

«Esasta söyleyen Hak'tır,
Dilim bir tercemân olmuş.»

Demek oluyor ki Besmele-i Şerîf bu sırda mündemiçtir. Esasen bu özet hâlindeki sır yüce veli Abdülkerîm Ciylî Hz.'nin «**Elkehf Verrakıym**»'inde tafsilen mevcuttur.

Tâbir caizse o eser bu sırrın bir nevi tafsilidir. Âdem (a.s.)'in «Kenz-i Hafî — Gizli Hazîne» oluşu hakikati ister istemez bize şu hakikati hatırlattı:

«Zât-t Hakka Mustafa esmaya Âdemdir emin.
İkisinden zahir olmuştur ulûm-ı enbiyâ.»

İşte insan, gerçek Âdem budur, Hak Teâlâ Azze ve Celle'nin hazînesinin emîn bir hazînedârıdır.

Buraya kadar verdiğimiz izahattan da anlaşılmaktadır ki, Elkehf Verrakıym, keşfe ve zevke müteallik asardan bulunmakla onu tercüme etmek biraz olsun tasavvuf lezzetinde zevki yâb olmakla mümkündür.

Malûm ya; «**Men lem yezük lem yâref** — Tatmayan bilmez.»

Bu ölümsüz eserin Türkçeye terceme edilmesi ve basılması için gayretkâr olan naşir elbet ehl-i hakikat indinde makbûlin-den olur.

Zira; bir kor gibi yanıp yakmadıkça ne bu eser, ne de bu sınıfa dâhil olan eserler terceme olunabilir, neşr edilebilir...

Ayrı bir bahiste de Elkehf Verrakıym'in nahvî tahlilini ve kıssasını dile getireceğiz. Sözlerimizi şöyle bitirelim:

«Kılsam tartk-i hak i kata râh-ı mecaz
Efsâne bahanesiyle arzetsem râz
Leyli dili ile vasfım etsem âgâz,

Mecnûn dili ile eylesem arz-ı niyaz.»

Besmele-i Şerîfle başladığımız Besmelenin Esrarı namlı eseri bitirirken Âlemlerin Rabbi Hak Teâlâ'ya hamd-ü senadan sonra kelâmı Mahbûb-ı Yegânesine ve âl-ü ashabına sonsuz salâvat-ı şerîfelerle nihâyetlendiririz.

ALLAHÜ VELİYYÜT-TEVFİK

«Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle başarının dostudur.»

Eseri Sadeleştiren

M. Yulug

GİRİŞ

ELKEHF VERRAKİYM Fİ ŞERHİ BÎSMİLLÂHİRRAHMÂNÎRRAHİYM

«**Elkehf Verrakıym fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym**» ismini taşıyan yüce velî Abdülkerîm Ciylî (k.s.) Hazretlerinin mübarek eserinin terceme, şerh ve izahına geçiyoruz:

Bu kısımda «Besmele-i Şerîfin» şerhi konusunda Besmeledeki her harfin ve bahusus dilimiz döndüğü kadar anlatılmak murad edilen esrarına ilişeceğiz... Bu terceme ve izahları yaparken de; Elkehf Verrakıym'in Arabça esas metnindeki seyri takip edeceğiz. Hakikatta sonuç olarak harflerdeki sırları açıklamağa varan konular kolay ihata edilecek mevzular değildir. Bunun güçlüğünü anlamak için bu vereceğimiz izahat yeterlidir sanırız.

Şunu iyi biliniz ki; Esrâr-ı hurûf (harflerdeki gizlilik) ilminin yedi tûlâ sahibi velîsi Muhyİddîn ibn'ül Arabî (k.s.)'nün «**Fütû-hâtül Mekkiyye**»"deki telmih işarâtını değme zahir ulemâsı ve hattâ bazen zahir bilgisine sâhib olmakla beraber, tasavvuftan da bir nebze bilgisi olanlar dahi anlayamazken «**Bismillâhir-rahmânirrahiym**»'deki harfler keşif yolu ile dile getiren yüce velî Abdülkerîm Ciylî Hz.'lerinin de anlaşılması kolay olmayacaktır.

Hemen ilâve edelim ki hakikatta bu harfler bir araya getirildiğinde: Âdem (a.s.)'daki sırr-ı âdemiyyet aşikâr olur.

«Sırr-ı âdem'den haberdâr ol selâmet bundadır.»

Âdem (a.s.)'ın ilâhî aşk ile hayran ve sergerdân bir tavırla;

— Yâ Rabbi! Sen neyi büdirirsen ben ancak onu bilirim, neyi unutturmazsan onu hatırlayabilirim, gayrisini bilmem deyişin deki irfan ve teslimiyeti «Hazîn-i İlâhî — İlâhî hazinelerin» mutemet emîni yapmıştır.

Bu yüzden Âdem (a.s.) Nâib-i İlâhî ve Halîfetullah olmuştur.

Tekrarlayalım «**Bismillâhirrahmânirrahiym**»'in lâfz-ı celî-linin hurufatı topluca bu sırrı ifâde buyurmaktadır.

Bizim arif ve âşık şâirimiz Fuzulî'nin aşağıdaki mısralarında bu hakîkat dile getirilmiştir.

«Öyle sermestem ki idrâk etmezem dünyâ nedir?
Men kimen saki olan kimdir mey ü sahbâ nedir?
Gerçi canandan dil i şeydâ için kâm isterim
Sorsa canan bilmezem kâmı dil-i şeydâ nedir?»

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi Cenâb-ı Rabbülâlemîn Hz. Âdem'e adını sorduğunda:

— Bilmiyorum Yâ Rabbülâlemîn, zira ben ancak Senin bana unutturmadıklarını bilebilirim, demiştir. İşte burada işaret ettiğimiz bu sırrın tecellisidir.

Esrâr-ı hurûf neden bu nisbette künhüne erişilmesi güç konulardır? Yine bu hususta Şeyhül Ekber'in keşfe müstenit beyanlarını dinleyelim:

Herşeyden önce esrâr-ı hurûf ledün ilmi sahasına girer. Bu ilim ilm-i Hakk'tır. O ancak insan-ı kâmil ve tevâbiûnun fem-i muhsininden öğrenilebilir.

«Pir önünde okuyan btharf aşkın nağmesin
Bîzebân lal eyledi cümle cihan a nâmesin.»

Malûmdur ki Kur'ân-ı Azîmüşşân'da hiçbir sûre, âyet, hattâ harf yoktur ki zahirî mânasının yanında bir de bâtını mânası olmasın. Hz. Şeyh-i Ekrem harfler hakkındaki esrarı şöyle özetliyor:

Harflerin tabı ve mahreçlerinden ayrılıkları vardır, kiminin tabiatı yâlis, kimi basittir. Kendilerine göre bu ne nefisten evvel taayyün eden (ELİF)'tir. İkinci taayyün (Be)'dir. (ELİF) Zât-ı ahadiyete, (B) de vahdaniyete işarettir.

Abdülkerîm Ciylî Hz.'leri kitabının başında Zât-ı Bahta temas buyururken O Zât-ı Akdes-i «**Elhamdülillâhillezî karnini min künhü zât elkâminifi ama'**» diye tavsif ediyor.

Burada Zât-ı Bahta amâ'da yâni Hakikat-ı Muhammediye kendi hüsnünü müşahede buyurup âlemlere vücûd vermeden evvelki tecellileridir.

Ancak Resûl-i Kibriya'nın Hakikat-ı Muhammediye aynasında hüsnünü temaşadan sonra كُنْ «KÜN!..» «**İnsan-ı Kâmil**» emri ile **18 bin** âleme vücûd vermiştir.

«Âyinedir bu âlem her şey Hakk ile kaim,
Mir'at-i Muhammed'den Allah görünür dâim.»

Bu itibarla şu mısralar bize aşkın hakikî ve mecazî tecel-liyâtının önemini gösterir.

«Ey gönül gel gayndan geç aşka eyle iktidâ
Zümre-i ehl-i hakikat aşkı eyler müktedâ

Cümle mevcûdâtü malûmata aşk akdemdürür
Çünkü aşkın evveline bulmadılar iptida.

Hem dahi cümle fena buldukta aşk dâim kalır
Ol sebepten dediler kim aşka yoktur intiha.»

Yine «**Elkehf Verrakıym fî Şerhi Bismillahirrahmânirra-hiym**» adlı eserin Arabça aslında Ahmediyyet sırrına işaret edilirken adetâ şu beytin maznunu dile getirilmektedir.

«***Bir dür (inci) dedi âşinâ-i vahdet,***

Mevc-i Ahadiyyet Ahmediyyet.»

«**Ahmedühü hamdihî fî nefsihî**» diye başlayan cümlede Zât-ı Bahtın Ahmediyyet sırrı ile kendi zât-ı akdesini medih etmektedir. Bu da ehl-i hakikat için pek tabiîdir.

Zîra; Resûl-i Kibriya Hakikat-ı Muhammediyye olmak itibariyle merkezi hakikînin rüknüdür.

«***Enbiyânın âsümânı HAKK gibidir sözleri,***

Evliyanın sözleri tezyindürür etme gurur.»

Bu hakikatiarı öğrenmek için evvelâ rûh-ı sultanî demek olan nefsimizi bilmemiz icâb eder.

«Men arefe nefsehü fekad arefe rabbehu — Nefsini bilen Rabbini bilir.»

«Sen nefsini bilmeden Sübhânı arzularsın.»

«Solar kim bilmedi nefsin areften almadı dersin;

Değildir Hakk'a arifler öz'ün bilmez yalan söyler.»

Buraya kadar nakledilen evliyaullah'a ait hakâik erbabınca zâten malûmdur.

«***Arife bu söz âyân,***

İllâ avamdan gizlidir.»

Merteb-i hakikatta Şeyhül Ekber ve emsali velîlerin söyledikleri avamın ihata edecekleri konular da değildir.

Ârifibillâh zevatın keşif ve zevk ile hâsıl ettikleri ilmi bu zevk âleminde bâzı sözlerle şerîata aykırı olarak söyledikleri kelâmlar mevcut gibi görünür, hakikatta bu kelâmlar şerîata aykırı olmayıp, tıpatıp uygundur, tâ kendisidir.

Amma; dar düşünceli kimseler kendi görüş ölçülerine uygun gelmediğinden bu çeşit sözleri küfür sanırlar.

İbni Haldun bu konuda şöyle der...

— Sofîyûnun keşifle yüce hakikatların tahkiki ve evrenin yaratılışı konularına bir çok sözleri müteşâbihât nevindendir. Zîra bunlar onların elinde vicdanî olmakla bu konuda zevk ve keşfe erememiş olanlar, bu hakikati anlamaktan yoksundurlar, elfaz ve lugât ile mânalarını anlayamazlar.

Bize kalırsa, eğer san ârifibillâhın sözlerinden şeriatın zahirine uygun bir söz işitir, ondan faydalânabilirsen ne güzel, fakat edemediğin takdirde susman evlâdır. Unutmamak gerekir ki Resûl-i Kibriya bir hadîs-i şerîflerinde:

«**Men ezâli veliyyen ve fekad âzentühü bi harb**» buyurmuşlardır. Yâni: «Kim benim velîme eziyet ederse, ben ona harp ilân ederim» meâl-i şerîfindedir.

Böyle bir İlâhî kahra lâyık olmamak için evliyaullah'a dil uzatmaktan dikkatle kaçınılmalıdır. Yine hiç akıldan çıkarmamak gerekir ki; bir ârifibillâh hiç bir zaman şerîata aykırı söz söylemez. Bir çok zahir bilginleri (maazallah) evliyâullahın bu gibi

kelâmlarını anlayamadıklarından onların küfürlerine hükmetmek gafletini göstermişlerdir.

Şeyhül Ekber Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz. gibi bir çok ârifibillâhlar, dar kafalı kimselerin saldırısına uğramışlardır. Bu konu merhum İsmail Fennî Bey üstadımızın «Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddin Arabî» adlı şaheserinde enine boyuna tartışılmıştır.

Ne yazıktır ki bu ünlü eserin tetkikinden anlaşılacağı üzere Sadettin Teftezânî ve Aliyül Karî gibi zahir bilginleri dahi yüce velî Muhyiddîn Arabî Hz. hakkında kötü söz söyleme gafletinde bulunmaktan kurtulamamışlardır.

Bu vesile ile Niyazi Mısrî Hz.'nin şu beytini nasıl hatırlamazsın?

«***Mısriye sövsün şol ağız Allah demek bilmez ola.***»

İşte ehlullaha dil uzatmanın bu gibi avâkibi davet edeceği anlaşılır. Meğer eşsiz gönüt eri Yunus Emre ne kadar haklı imiş:

«***Bir sinek bir kartalı salladı vurdu yere, Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu.***»

Ve ayrıca:

«***Çıkdım erik dalına, anda yedim üzümü.***»

Gerçek, hakîkat görünüşünün aksinde tecelli ettiğinin beyânı.

Bu arifane beyti biraz açıklayalım: Bu beyit bir zamanlar mânası güç anlaşılır bir hüviyet iktisab etmiştir ki, İngiliz Şarkiyat Enstitüsü uzun süre bu beyitin mânasını verebilmek için toplantılar yapmak zorunluğunu duymuştur.

Yukarda anılan beytin mânası şudur:

«Zahir bilginin yanında ilm-i zahire göre bir sinek sayılan en müptedi derviş bile bir göstermelik kartal olan en ünlü zahir âlimini sallar yere vurur..» demektir.

Sezaî Gülşenî Hz.'nin buyurdukları gibi hakikatta:

«***Girenler mekteb-i dflde okurlar dersi bi tâlim,***

Sezai bunda anınçün akılla içtihad olmaz.»

Yine bunun gibi ne rütbe ünlü bilgin olursa olsun İlm-i Hakikat indinde zahir ulemâsı çocuk mesabesindedir.

«***Ederdim sille-i nutkumla te'dib amma***

Hakikatta çocuktur yaptığın bilmez celâl etmem.»

Cüneyd-i Bağdadî (k.s.)'nin şu kelâm-ı kibarı ne manalıdır:

— «Bir kimse bir derece-i hakikata vâsıl olsa ol (Sıddık)'a bu makama eremeyenler zındık der.»

Birçokları câhilleri fesada düşürmemek için bu gibi velîlere son derece kalben sevgi göstermekle beraber zahirde aleyhlerine atar gibi görünürler. Aşağıya aldığımız beyit bunu ne güzel ifâde etmede;

«***Vahdet içre âşinâ idi Sezai bana yâr,***

Şimdi kesrette tegafül eyledi amma neden.»

Nitekim; Âllâme İzzetin bir yerde Muhyiddîn ibn'ül Arabî'ye zındık diye bağırmış, diğer bir yerde ise, ona:

- «Kutub kimdir?» diye sorduklarında

- «Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz.'dir.» demiştir.

Öğrencileri:

— Efendimiz evvelce ona zındık diyordunuz, şimdi nasıl olur da sıddık ve zamanın kutbu olur? dediklerinde Allâme İzzetin:

— Ben şerîatın zahirini korumak için ona zındık dedim. Çünkü câhiller onun yüce sözlerini anlayıp derinliklerine inemezlerse kendilerini küfre sürüklerler diye korktum. Halbuki Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz. arifler ulusu zamanın kutbudur! demiştir.

Abdülkerîm Ciylî Hz.'nin eserinin tahliline döndükte görürüz ki, bu eserde şu ana görüşe yer verilmiştir:

Bir hadîs-i şerîfte işaret buyurulduğu gibi, Kur'ân-ı Kerîm'de ne varsa hepsi **Fâtiha-i şerîf**te mevcuttur.

Fâtiha-i şerîfte ne varsa hepsi Bismillâhirrahmânirrahiym'de vardır.

Besmele-i şerîfte her ne mevcut ise ب (BE)'nin altındaki

NOKTA'dadır.

Elkehf Verrakıym'den bâzı parçaları alarak düşüncelerimizi özetliyelim:

Hazret Ahmediyyet sırrını bakın nasıl ifâde buyuruluyor:

«Ahmeclihî hamdihî iineîsihî»

Burada El Kehf'te Resûl-i Kibriya'nın mübarek ismine işaretle Hak Teâlâ Azze ve Celle onu methederken Hakikat-ı Muhammediyye delaletiyle kendi akdes varlığını medh buyurmaktadır. Nitekim tekriren arz edelim:

«***Hazret-i Hak olunca meddahın,***

Nice medheyleye seni Yahya.»

Şeyhülislâm Yahya Efendi

beyti bu sırra şiir şeklinde başka bir veçhe ile işaret buyurmaktadır.

Bu vesile ile şu sırda nümâyân olur:

«***Bir dür (inci) dedi âşinâ-i vahdet,***

Mevci Ahadlyet Ahmedîyyet.»

Meali âlisi:

«Birliğin âşinâsı için deryayı izzette Ahadîyet yâni Cenâb-ı Hakk'ın tek ve bir oluş dalgası ile Resûl-i Kibriya'nın Ahmedîyyet dalgaları aynıdır.

Resûl-i Kibriya o nisbette yücedir ki, kendileri, Merkez-i Hakikatin rüknüdür.»

Elkehf Verrakıym'de meâlen şöyle buyurulmaktadır ki bizim evvelki mâruzâtımızı dile getirmektedir.

Bismillâhirrahmânirrahiym'in şerhine gelince: **Hz. Muham-med Mustafa** (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır:

— «Semavî kitapların hepsi Kur'ân-ı Azîmüşşân'da mevcuttur!»

Şimdi Elkehf Verrakıym'in takip ettiği seyre devamla izah buyurduğu hususları sırası ile anlatalım:

Abdülkerîm Ciylî (k.s.) şöyle buyuruyor:

— (Be)'nin altındaki nokta Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle'nin yüce kitabının her sûresin de mevcuttur. Her harf aslında nokta'dan mürekkeptir. Hz. Nokta her harfte zarurî ve mevcut olduğu gibi her sûrede de (Be)'nin tecelliyâtını müşahede edersiniz. Buna Sûre-i Berat Örnek olarak gösterilebilir. -

«Elkehf Verrakıym Fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym» bir hadîs-i şerîfte bu konuda işaret buyurulan hususun arabça metni şöyledir:

— **«İn külli Kur'ân fil fatiha ve hiye fil besmele ve hiye fin nokta.»**

Tıpkı bunun gibi hiç bir tecezzi göstermeden (zorluğa düşmeden) Hakk Teâlâ Azze ve Celle de aynen (Nokta) misilli her şeyde müncelîdir.

Abdülkerîm Ciylî Hz. bu hususa arapça metinde şöyle temas buyurmaktadır:

— «**Fen nokta işâretün ilâ zâtullah.**»

Meali: Nokta AllahüTeâlâ'nın zâtına işarettir. (Nokta)'nın bir özelliği de her harfin cevher-i basiti oluşundandır. Tıpkı Hüdâ-Lemyezet gibi. Bunun içindir ki biz her vesile ile nokta'ya Hz. Nokta demişizdir.

«***Noktayı fehm eylemektir Hm ü irfandan garaz.***»

Başka bir deyişle de Hz. Ali (k.v.) şöyle buyuruyorlar.

— «***El ilmü noktatünfekesserehümül câhilün*** —İlim bir noktadır, câhil onu çoğaltır» demektedir.

Besmele-i şerîfteki (BE) harfi hakkında Abdülkerîm Ciylî Hz. şöyle buyurmaktadır:

— «(BE) harfini Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle Kur'ân-ı Kerîm'inin her sûresinde seninle o zât-ı akdes arasında bir hicâb olarak gösterir. Bu bir bakıma senin vücûdunun muzlim oluşuna işarettir.

Bu bâbta Nev'înin şu beytine işaret etmeden geçemiyece-ğiz:

«***Ferhad'a öz vücûdun dağlarca hâil idi,***
Âciz değildi yoksa ol Bisütûn elinden...

Âdet budur en sonra gelir bezme ekâbir;
Gönüldendir şikâyet kimseden feryadımız yoktur.

Elbet diğer hurufat nûrânî olduğu hâlde bunun zulmânî oluşu bir sırrı hikmete müstenittir.

Şimdi Bismillâhirrahmânirrahiym'deki (Elif)'e geçiyoruz:

— «**İnnehü vucuduke fe hüve zulmânî vel baki cemîihi nârûniyyün.**»

(Elif) ülfetten müştaktır.

— «**Elif fî nefsihi müştâkülülfe.**»

Bu konuda Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz.'nin Fütuhatının 271. babında ülfet hakkında şöyle buyurmaktadır:

«Aralarında münâsebet olmayan insanlar birbiri ile ülfet edemezler. Ülfet insan için cem noktası ve nisbetidir. Halik ile insan nisbetinde ülfet ve ünsiyet Cenâb-ı Rabbül Âlemîn'in in sanı kendi sureti üzere halk buyurmasıdır. Hiçbir mahlûka nasib olmayan bütün İlâhî esma insanda zahir oluyor. Bu suretle arada kurulan ülfet illiyyeti sevgi diye de münkalib olmakla derin rabıta hâsıl oluyor...» Yani;

«**İnnallahe haieka âdem âlâ suretini — Cenâb-ı Hakk âdemi kendi sureti üzere yarattı**» buyurulmuştur.

Elkehf Verrakıym'de (Elif) hakkında şu düşüncelere yer verilmektedir:

— «**Elif beynel cemiüzzâtihi ve cemiüs sıfâtihi**»

Meali: Elif, cemi' arasında "O"nun bütün sıfatlarını toplar cem' eder... Amma, şunu da iyice bilesin ki Hakk Teâlâ Azze ve Celle'nİn tam tecellisi insan yüzündedir. Zâtının künhü ve tüm nitelikleri-sıfâtı ondadır anlamına gelir ki aşağıdaki arifane beyitte de bu hakikatin ustalıkla dile getirildiğini görürüz.

«**Mazhân tâm velî insan yüzüdür şüphesiz,**

Künhü zâtı ve sıfatı cümle yezdân ondadır.»

Mısrî Niyazi

Aşağıdaki arabça beyit de bu hakikati ifâde etmektedir:

«***Hâzel vucûdi taaddüdü zâhirâ,***

Ve hayâtüküm mâ fihi illâ entüm.»

İfâde buyurulmak istenen husus ise bu çokluğun zahiri olup, hakikatta tek bir vücûd-u Akdes'in tecelliyâtı olduğuna işaret edilmektedir.

Bizim mutasavvıf ve arif şairlerimizin de bu konuda söyledikleri çok nefîs beyitler vardır. Örneğin;

«***Mekteb-i irfan içinde dersi vahdetten alan,***

Okudu bildi nedir bu kesretin hengâmesin.»

Mânası: «İrfan okulunda birlik dersi okuyan; bu çokluğun neden ibaret olduğunun hakikî mâhiyetini anlar!.» demektir.

Elifde bir bakıma bütün harfler mevcuttur. Eldal, Elzâl, El-ray, Elvav gibi... İşte (Elif) kemâli ile bütün bu harfleri mânalandırır.

(Be)'nin ikinci bir mânasına bu vesile ile dönüp işaret edelim: Hakk'ı izhâr etmekte oluşudur.

Bir de (Be)'nin çok önemli ledünnî bir mânasına da işaret edelim. Bu nükte çok anlamlıdır. Besmele-i şerîfte ب (Be) س (Sin)'e bitişiktir. « بسـ »

Bu bizi ledünnî ilimde şu sonuca vardırır: Mademki س (Sin) Allanın sırrına delâlet etmektedir, bu sırrın lübbü üzerinde önemle duralım:

Elkehf Verrakıym'de şöyle denilmektedir;

— «Bilesin ki Sırrullah'dan ibaret olan insandan murad İki Cihan Serveri Hz. Muhammed Mustafâ (s.a.v.)'dir. Bunun böyle olduğuna en büyük delîl يس (Yâ-Sin) sûre-i celîlesidir.

Yâ-sin: Ey insan (Yâ insan) demektir ki muhatabı Resûl-i Kibriya'dır. Yani;

— «Yâ insan! Aynı zâti vel Kur'ânil hâkîm»

Meali: «Ey benim zâtımla zât olan insan Kur'ân-ı Kerîm de seninle ayniyyet arzeder», anlamınadır.

Hz. Ali kerremullahi veçhe de kendisine karşı mızraklarına Kur'ân-ı Kerîm'i takan hasım askerlerine:

— «**Ene Kur'ân nâtıki** — Nâtık-ı Kur'ân benim» buyur muşlardır.

Bu konuda Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz. «Hilkat-ı Âdem — Âdem (a.s,)'ın yaratılması»'na dâir Fütûhâtül Mekkiyye'nin 664. sayfasında bu hakikata şöyle temas etmişlerdir:

Allahü Teâlâ Azze ve Celle kendini bildirmek için insanı yarattı, «Biz insanı ibâdet etsin diye yarattık» mealindeki âyet-i kerîme bu hakikati anlatmaktadır. Müfessirînden İbni Abbas «Liyâbüdün» kelâmını, yâni «Bana ibâdet etmeleri için» kelâmını «Liyârifûn — Beni bilsinler» diye terceme etmişlerdir.

Bu hakikati veciz bir şekilde ifâde eden şu beyti almadan geçemedik:

«Himmetin bu ola kim dâim Hakkı anlayasın,
Hakkı bilmekten yeğ olmaz iki âlemde sevab.»

Meali: «Himmet ve gayretin daima Hakk Teâlâ Azze ve Celle'yi anlamak olmalıdır. İki âlemde Hakk't bilmekten büyük sevab olmaz» demektir.

— «**Küntü kenzen mahfiyyen... — Ben bir gizli hazîne idim bilinmek istedim, muhabbetimden kâinatı halk ettim**»

hadîsi kudsîsinde de bu sırra işaret vardır.

Buraya kadar şerh eylenen görüşleri şöyle özetlemek mümkündür:

Elif Gayrüi ahadiyyete ve O'nun sırrına tanıklık ettiği gibi (Sin)'den sonra gelen (Mim) de ibaretül aynül vücûddur. Şimdi bu konuları biraz daha açıklayalım.

Bismillâhirrahmânirrahiym'deki (Be), (Sin), (Elif), (Mim) v.s. harfler birer medlüfe delâlet eder. Buraya kadar verdiğimiz izahattan nokta (Hazret-i Nokta)'nm; Elif, Be, Mim ve Sin'in delâlet ettiği mânalar açıklanmıştı.

(MİM) bir bakıma da Hz. Muhammed Mustafâ (s.a.v.)in pâk rûh'udur, Rûh-u Külliyye'ye kavuşmuş ruhlarıdır. [Burada Hakîkât-ı Muhammediyyeye temas buyruiduğu şüphesizdir.]

Elkehfü Verrakıym'in üzerinde önemle durduğu en yüce konu **ALLAH** ism-î şerifini teşkil eden harflerin ledünnî mânalarıdır.

الله **ALLAH** ism-i celîlinin aslı (EL İLÂHE)dir. Ortada ki, (ELİF) kaldırıldığı gibi (LÂM)da idgam olunmuştur. Böyle olunca da hakikatta **ALLAH** ism-i şerîfinin şu harflerden müteşekkil olduğunu müşahede ederiz:

ا	ل	ا	ل	ه	و
Elif	Lâm	Elif	Lâm	He	Vav

Burada yedi sıfat bulunmaktadır... Yani; her bir harfe **Hakk Teâlâ Azze ve Celle**'nin bir sıfatını izafe etmektedir ki, bu konu ilm-i ledünne taallûk eylemektedir. Tabîi bunu bilen bilir!.. Bilmeyen gafil inkâr eyler...

Zira; Efendimiz (s.a.v.) Kur'an-ı Azimüşşan'ın her sûre, âyet ve harfinin bir zahiri birde bâtınî mânası vardır... buyurmuştur. Bâtınî mânasını ALLAH ilminden nasipkâr olanlar bilirler ki; Bu âlemî örten esrar perdesini açmak imkânına sahip olan hakîkat ehli zatların görebildiği bazı esrar dır ki (sır.,) ledün ilmi ile hurufata ehîl olanın mâkamatına binâen çözülür...

Misâlen: Hurûf sultânı Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz. gibi ev-liyâullah; «**Beldetün tayyîbe âyetün**» âyet-i kerîmesini ebced hesabına vuran arifler 857 hicî senesini çıkarırlar. Bu ise İstanbul'un fethinin târihidir.

Ayrıca; Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz.'nin eserlerinde Rus kavminin bozguna uğrayışma dâir bahis buyurulmaktadır ki ebced hesabı ile 1321 Hicrî senesinde Rus-Japon harbini meydana çıkartmaktadır.

Esrâr-ı hurûf böyle nice sırları ihtiva eder. Bu sonsuz ilim türlü şekillerde tecelliyât gösterir.

Zira; Âlemde hiçbir şey yoktur ki Âlemlerin Rabbinin teşbih etmemiş olsun, bunu telmih buyuran âyet-i kerîmede:

— «**Onların teşbihini anlayamazsınız**» kudsal kelâmı ile işte bu sırra işaret edilmiştir.

Nitekim Mehmet Ali Aynî üstadımız «Şeyh Ekberi Niçin Severim» namlı şaheserinde büyük velînin kâinatta cansız saydığımız şeyleri de zîruh olduğuna işaret eder ki pek doğrudur.

Muhyiddîn ibn'üi Arabî Hz. yine yüce eserlerinin birisinde: — «Arzın (yeryüzünün) de kendine mahsûs bir ilmi vardır» buyurmuşlardır ki pek doğrudur.

Bu konuya bil-vesîle tekrar dönmek üzere tekrâren Elkehf Verrakıym'in **ALLAH** ism-i ceîîlinin hurufatı hakkında verdiği izahatı inceleyelim:

— ALLAH kelâm-ı mübârekinde ilk harf (**ELİF**)'tir. Bu harf Hüdâ-i Lemyezel'in (HÂY) sıfatına tekabül etmektedir...

Öyle bir **Hây** sıfatıdır ki bütün mevcudata sâridir, tıpkı (Elif)'in bütün hurufatta nümeyân olduğu gibi... İlk (ELİF) İrâde sıfatına da taallûk etmektedir.

İkinci (ELİF) ise Hüdâ-i Kerîm'in sonsuz kudretine, İkinci (LÂM) ilmine,

Üçüncü (ELİF) Nutk ve İşitme kudretine yâni Semi' ve Nâîuk olduğuna işarettir.

Yedi harfden müteşekkil **ALLAHÜ** Zülzelâl'in ismi yedi harften müteşekkil oluyor ki

(altıncı) harf olan (HE) ise Basar kudretine taallûk eylemektedir.

(VAV) harfinin bir özelliği vardır: Bu konuda Elkehf Verra-kıym'e şu ledünnî görüşlere yer verilmektedir:

— «**Müşiri ilâ kelamullahü teâlâ**»

Bu harf Âlemlerin Yüce Rabbinin Kelâm sırrına taallûk ve işarettir.

Kur'ân-ı Azîmüşşân'ın Yüce Mâlikimizin bu esmasının kud-sal tecellisi olduğu bir an tefekkür edilirse...(düşünülürse) durum daha iyi anlaşılır.

Elkehf Verrakıym'in ARŞ hakkındaki ledünnî izahatı tasavvuf âşıklarını cidden tatmin edici durumdadır. Şöyle ki;

— «**Arşâlem-i kebîrdir**» Rahmanın istüvâ mahallidir. İnsan ise âlem-i sagîrdir. O dahi Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle'nin is tüvâ yeridir, Zîra Âdemi kendi suretinde yaratmıştır. Bu mevzuda Elkehf Verrakıym'in arabça asıl metinden aşağıdaki satırla yazıyı ziynetlendiriyoruz:

— «**Etarşü hüve! âlemül kebîr ve hüve istüvâür rahman vel insan hüvel âlemüssagîr ve hüve mahallüi üstüvaür rahman leinnehu halekallahü âdeme ala sûretihi fanzur ilâ hazel alemüssagîrül latîfül insan.**»

<u>Meali:</u> Arş Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle'nin istüvâ yeri olan büyük âlemdir, insan da Allahü Teâlâ'nın istüvâ mahallidir. Zîra Hakk Teâlâ Âdemi kendi suretinde yaratmıştır. Sen insan denilen lâtif varlığa o âlem-i sagîre bak.

Elkehf Verrakıym'de Abdülkerîm Ciylî Hz. bu inciieri erbâb-ı irfanın nazarlarına arzettikten sonra hakikî âlem-i kebîr'in âlem-i sagîr olan (İnsan) olduğunu söylüyor ve ilâve buyuruyor:

— «Nasıl oluyor da âlem-i sagîr olan insan, âlem-i kebîr oluyor...?» diye bir nükteyi gözler önüne seriyor ve bir kere bunu tefekkür eyle... diyor.

Bunu anlamak için,

— «**Ben hiçbir yere sığmadım, ancak mü'min kulumun kalbi beni istiab etti**» mealindeki yüce âyet-i kerîmesini hatırlatıyor.

Resûl-i Kibriya'nın her şeyin zât-ı pâkinde mündemiç Adem'de olduğunu anlatan şu mübarek sözleri ne derindir...

— «**<u>Limaallâh</u> sırrına erdiğim anlarda ne melâike-i mu- karribın ne de gönderilmiş Hakk Resülleri'nin hiç biri bana yakın olamaz**» Efendimiz (s.a.v.) buyuruyor.

Bu suretle de tasavvufta «Allah'la beraber olmak» anlamına «**LİMAALLAH**» gizliliğini erbabına açıklamış oluyor.

Elkehf Verrakıym'de ayrıca şöyle de buyuruluyor:

— «Arif öyle bir arş'tır ki onun vüs'atini (genişliğini) görünce âlem-i kebîr demeğe mecbur kalırsın!..»

Bu konuda Hz. Ali (k.v.)'nin şu şiiri âlem-i kebîr olan insanı ne güzel ifade etmiştir:

« **Ve tahsebu inneke cirmün sagîrün,**

Ve fike intevel âlemül ekber.»

Yani;

«Sen kendini küçük bir şey sanırsın, halbuki âlem-i ekber sende gizli, durulmuş... saklanmıştır...»

Bu esrara pek tabiî vâkıf olmamakla beraber; Garb filozof ve mütefekkirlerinden Pascal'in sözü de çok manidardır.

— «Uçsuz bucaksız âlemler, maddî evren büyüktür, fakat vicdan ve şuur sahibi insan ise hepsinden büyüktür.»

Buraya kadar verdiğimiz izahat bile, insanın ne büyük ni'met ve mazhariyete erdiğini göstermeğe yeterlidir. Sanırız önemli olan insanın, kendi kadr-ü kıymetini, değerini bilmesidir.

Yani; «HALİFETULLAH olduğunu anlaması ve buna lâyık olabilmek için de kendisine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tebliğ ettiklerini yerine getirmesi gereklidir.»

Bu konuda şu âyet-i kerîmeyi;

«**Ve lekad kerremnâ beni âdem**» (Biz Âdemoğluna kerem kıldık..) hatırlamak bile, lutfunun şükrünü her zaman edadan âciz olduğumuzu gösterir.

«**İnnelleziyne yübâyiünüke innemâ yübâyiunellah**» işte bu âyet-i kerîmede apaçık Cenâb-ı Vâcibuf Vücûd, Resûl-i Kibriya'sı sevgili Habîbine:

— «Sana biat edenler (tahkik ehlî) ALLAH'a biat etmişlerdir.» buyurmaktadır.

Bu konuyu şimdilik burada noktaladıktan sonra Elkehf Ver-rakıym hakkında bâzı düşüncelerimizi arzedmeden geçemeyeceğiz;

Evet bizim, «**Elkehf Verrakıym fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym**» adlı yüce eserin yalnız tercüme edilemiyece-ğini, her satırının aynı zamanda terceme ile beraber şerhinin de yapılmasında zaruret görmemiz sebepsiz değildir.

Bizzat eserin arabça aslından aynen aldığımız şu cümleler bunun en açık delilidir:

— «**İzâ recâa külli ilâ rabbihî fî yevmül kıyâme yâsırü fenâü mahzâ labâki fîhâ illâ hüve fî hüviyyetihî leyse lehü fihim nazar bî hilâfül insan.**»

Cümlelerinden; <u>ehl-i hakikat</u> olmayanların ayaklarının kayacağı aşikârdır...ki yukardaki cümlenin metni zahirî mânası ile insanla cemâd ve hayvan arasında tecelli yönünen pek açık olarak (**ve nefahtü fihî min ruhî**)'(biz insana ruh'umuzdan nefy ettik...) ayet-i kerime'ye mazhar âdemle diğer mahlûkat arasında kalın çizgilerle ayırım yapmamış gibi görünüyor. Tabiî bu zahirî mâna, yoksa ruhun bekasını bu dünyâda iken yaşayan yüce velînin kasdı bu değildir elbet.

Ancak, sâdece (**bî hilâfül insan**) ibaresi sırf terceme olarak bunu şumûlü ile anlatmaz gibi görünüyor, bu itibarla ledünnî bir mâna taşıyan bu ibarenin uzun şerhine ihtiyaç vardır. Ve bu kat'îdir.

İşte bu misâl bu eserin sâdece terceme edilemeyeceğini izaha yeter sanırım, aksi, mertebesi müsait olmayanları ma-azzah helâka götürür.... Özellikle tekrar vurgulamak isteriz ki; ehlullah mezhebi olan «VAHDET-İ VÜCÛD» erbabınca anla-tılmazsa iyi anlaşılmayan noktaları insanı helâka müncer kılar. Bu sırra yukarıda da işaret etmiştik.

Ehlullah bu sebeb dolayısıyla bunu «mezlâka-i akdam» addederler. Yâni ayak kaydına niteliktedir... Bu da şu demektir ki; bu yola çıkanları her bir bölgelerde sayısız tehlikeler (şeytanın ve şeytanın askerlerinin oyunu beklemektedir..

Hâsılı: Bu işe lâyıkı ile vukuf peyda etmeyen kimseler vahdeti iki türlü anlamış olup: Bir kısmı (Heme Ost iz Heme Ost) yâni, her şey Allah'tır. Diğerleri ise (Heme der Ost) her şey Allah'tadır, derler,

Mutasavvifîn-i kiram ise vahdeti bir akıl işi olmayıp «**Men lem yezük lem yâref** — Tatmayan bilmez» fetvası nca bir zevk ve keşif kabul buyururlar. Bunun lisân (kâl) ile anlatılması çok zor, hemen hemen de imkânsızdır.

Ekâbîr-i sofiyyeden (yüksek makama ermiş zât') çok büyük bir velî bunu teyid eden şu mübarek kelâmı irad buyurmuşlardır:

— «Bu işler kâl ile anlatmakla olmaz, râbıta-i şerîf ve zikirle perdenin arkasında zuhurata intizârla olur!.»

Şair ne güzel demiş;

— «***Ola kim Hakk'tan yana gönlünden ola fethi bâbla***»

Yani; gönüle Hakk Teâlâ canibinden kapı açılmakla, ilâhi ilham ile olur.

— «**Kellimün nâs alâ kadrin ukûlihim**» "İnsanların idraklerine (kapasitelerine) göre (anlayışlarına göre) konuş!.." hadîs-i şerîfi mertebelere riâyeti âmir ne yüce bir emir ve işarettir. Anlayana ne mutlu...

Şimdi naçizane bir yorumla «Elkehf Verrakıym» cümlesinden bizim anladıklarımızı anlatmaya çalışalım:

Aslında bütün nebî ve velîler gibi bütün ehl-i imân gibi Ab-dülkerîm Ciylî (k.s.)'nin de erbabına açıkça söylediği,

— «**Rûh'un ölümsüzlüğü ve bekası**»'dır.

Bu ölümsüz olan rûh: Rûh-ı sultanî, Cenâb-ı Hakk Azzeve Ceile'nin insana kendi ruhundan nefhettiği ruhtur.

Elbette «bî hilâfül insan»'da anlatıldığı gibi bu yönü ile, yâni ebedî hayâta mazhariyyeti itibariyle diğer bütün mevcudattan farklıdır.

«***Gel nefâhtü fihî min ruhunun anla sırrını;***
Kimse bulamazdı hayat baki ol dem olmazsa.»
Ârifânın beytî bu sırra işarettir.

Manâsı: Gel ruhumdan ona bir nefhâ üfledim âyet-i celhile-sinin mânasını anla. Ol nefes olmasa kimse ebedî ölümsüzlük bulmazdı, demektir.

Gayet tabiîdir ki ruhun mahiyyeti meçhuldür.

Bu itibarla Cenâb-ı Hakk Azze ve Celte Resûl-i Ekremine hitaben:

— «**Kullirrûh min emri rabbi**»

Yani;

— «**Sana ruhtan suâl ederlerse: O, Rabbimin emridir**»

(âyet-i kerîme) buyurmuştur.

Şunu da hatırdan çıkarmamak gereklidir ki bu; «**Kullirrûh min emri rabbi**» seyr-i sülük erbabınca daha derinliğine gönül yolu ile bir araştırma konusudur.

Bu, Allahü Teâlâ'nın âdem'e üflediği rûh Hüdâi Lemyezelin küllî ruhundan bir parçadır.

Bu âlemde onu aslına kavuşturamıyan ehl-i imân da olsa öbür âlemde aslından ayrı kalacaktır.

Aslına kavuşturanlar katre-i ummana eriştirip hilkatin gayesini bulmuş olacaklardır.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî Hazretlerinin Mesneviye başlarken:

«Dinle neyden kim hikâyet etmekte,

Ayrılıklardan şikâyet etmekte.»

Beytinde bu sırra işaret mevcuttur. Yine bizim arif şâirlerimizden Niyâz'i Misri'nin aşağıdaki gönlünden kopan beyiti de buna işaret eder:

«Ey Niyazi katramız deryaya saldık biz bugün

Katra nice anlasın umman olan anlar bizi.»

«Nice fehmetsün bizi pest kate-i nâçizler,

Karası yok sahil görünmez çünkü derya olmuşuz.»

(N. Mısrî)

Her iki hâlde de ruhun bekası mutlaktır.

Zâten ehl-i hakikat için bunların tartışması bile abesle iştigal etmektir. Zira ehl-i hakikat zevatından olanlar hayâtta iken hem Hûda'yı görürler, hem ruhu lâyemûtî olarak yaşarlar.

Demek istiyorum ki; Rûh-ı cüz'îsini rûh-i küllîye erdiren eh-lullah Hakk ile Hakk olurlar ve buna da ulaşmaktan dolayı mutludurlar elbet bakidirler. Artık mutmain olmuşlardır. Mâşûk-ı ezelî ile beraber olmanın zevkini yaşarlar.

Diğerleri de elbet bakidir. **Elest birabbiküm**'ün imtihanını vereceklerdir. Amellerinin nev'ine göre Cehennem veya Cen-net'e gideceklerdir.

Rûh-ı küllî'ye mazhar olan ehl-i sülük ise; **fena fillâh** makamından sonra **BEKA BİLLÂH** makamına varırlar.

«Varlığım mahveyiedim verdim, Sezâiye fena,

Ver beka, zâtımla ânı çünkü imâ eyledim.»

(S. Gülşeni)

Mânası: «Sezai'nin varlığını mahvedip ona (fena) verdin, öyleyse onu ifna (yok) ettiğine göre: Ona Zât-ı Akdes'İn ile beka ver!..» demektir.

Bunian sırf insanın diğer mevcudattan ayrı olarak baki bir ruha sâhib oluşu bakımından arzetmiş olduk, yoksa Prof. Mehmet Ali Aynî üstadınızın dediği gibi Muhyiddîn İbn'ül Arabî Hz. bütün mevcudatın canlı olduğuna kanidirler. Bu husus esasen şu âyet-i celîle İle de sabittir.

— «Tüsebbihi lehü mâ fissemâvâti vel ard va menfi-hinne ve ilmin şey'in illâ tüsebbühü bihamdihî ve lâkin la tefkahûne tesbihâhim.»

Meâl-i serîfleri:

— «Arz ve semâvâtta hiç bir varlık yoktur ki **Allahü Zül Celâli** teşbih etmemiş

olsun. Lâkin siz onların bu teşbihlerini anlamazsınız.»

Elbette bir varlığın Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle'ye teşbih ve hamdü senada bulunabilmesi için onun zîrûh (canlı) olması lâzımdır ki Şeyhül Ekber Hz.'nin keşfen vâkıf olduğu bu sırra hayran kalmamak mümkün değildir.

Bu konuda ehlullahtan bir mübarek zâtın kıssasını nakledersek değil hayvanâtın cemâdâtın bile ayrı bir mânada zîrûh olduğuna şüphe kalmaz.

Üstad şöyle anlatmakta;

— «Bir gün büyük bir su başında bulunuyordum. Bir balık tuzağına büyük bir ekmek parçası koyup balık tutmak istedim. Su başındaki kovuktan Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle'nin ismi olan «**ALLAH, ALLAH....**» sayhasını işittim, adetâ bir zikir ve ibâdet levhası karşısında idim, biraz daha dikkatle dinledim taşların da bu zikrullaha katıldığını anladım, balıklardan biri bana hitaben:

— Böyle bizleri avlamakla vakit geçirmek sana yaraşır mı? Allahü Zül Celâlden korkmuyor musun? diye feryad etti.»

Kıssayı nakleden o âriî velîye orada bulunanlardan bir zât:

— Cemâdâtın lügatları ile duydum. Zira bitkilerin, diğer cemâdât ve her hayvan nev'inin ayrı ayrı lisânları vardır, dedi. Yine karşısındaki:

— Bunların dil ve lügatlarını duyanlar kulakları ile mi duyarlar? diye sorunca, o arif kişi:

— Hayır kafadaki kulakla değil, kendilerine özgü tavırla, dedi.»

Zannederim bu kıssa eşyanın da HÂY olduğuna delildir.

Bir velinin bu gibi kerameti göstermesi çok tabiîdir. Bir kerre rûh-ı küllîye mazhar olması ile bunu izah mümkün ve erbabınca bu yeterlidir de.

Ayrıca unutmamak gerekir ki (RÛH) rûh-i sultanî her lisânı bilir, onun bu bilgisine engel olan zulmânî nefisdir.

Zulmânî nefs'den kurtulduğunda da, Hakk Teâlâ ilm-i Hızri (**Hızır'ın ilmini**) ona ihsan buyurur.

Nitekim yukarıda Elkehf Verrakıym sahibi yüce velî Abdül-kerîm Ciylî Hz.'nin hurufatı nûrânî ve zulmânî diye ikiye ayırması da bu hikmete mübdenidir. Bina edilmiş, dayatılmıştır.

Şimdiye kadar bir çok vasıflarını arzettiğimiz Elkehf Verra-kıym'in ne nitelikte bir eser türü (nev'i) olduğu hakkında topluca bilgi verelim. Bu eser ulûm-i ledünnîye'dendir ve esrâr-ı hurufatı dile getiren asardandır.

Ledün ilmi üzerinde ne kadar durulsa yine de az olan bir İlâhî ilimdir. Bu ilmin esâsını herşeyde olduğu gibi yine Kur'ân-ı Azîmüşşân'da aramak lâzımdır. İstitrâten şunu da arzedelim ki, zâten Elkehf Verrakıym sâdece Besmele-i şerîfin harflerinin esrarına değil Kur'ân-ı Kerîm'de yer bulan bir çok âyeti celîlenin batın? mânasına da temas buyurmuşlardır.

Meselâ (SİN) harfi esrarını anlatırken yüce velî Yâ-Sin'i şerîfe de dokunmuş ledünnî mânada izahını yapmışlardır. Bunun gibi (ALLAH) lâfz-ı celâlini teşkil eden harflerdeki bâtınî mânayı dile getirip, tasavvuf hakikatına susamış gönüllere iksîr-i hayât sunmuştur.

Ledün ilmine âit şu âyet-i ceiîleyi dikkatle mütalâa edelim: Hazret-i Hızır hakkındaki âyet-i celîle Hızır (a.s.)'ı vasfederken;

— «**Ve allemnâhü min ledünnâ ilmâ**» buyurulmuştur.

Meâlî:

— «O'na (yâni Hızır a.s.) ilm-i ledün tâlim ettik, öğrettik,» demektir. Bu hususta kaleme alınmış şu arabça şiir bir arifin kaleminden çıkmış olmakla cidden derin mütalâaya değer.

«***İlâhî ellemeni min ilmikel mahfuz,***

Ve sumni bîsırrı ismi kel mâsnûn.»

Meâl-i şerifleri:

«**Ya Rabbi! Senin hazînende gizlî olan ilminden «İlm-i Ledünden» beni tâlim buyur [**öğret**] beni mâsun olan ismi şerifinle koru.**»

NOT: Bu beyit aynı zamanda bu yolda ilerlemek isteyen kimseler için dua 'dır. Ehlûllahtan olan zat'ların birçoğu bu duayı müridlerine tavsiye etmişlerdir.

Elkehf Verrakiym fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym'in şerhinin zübdesi olan bir sır burada tekrar edilmiştir. Malûmdur ki: Bismiliâhirrahmânirrahiym'deki harflerin topluca esrarı, Âdem'in ilâhî esrarın hazâîni, korumaya ehil oluşu, halifetuflah bulunuşudur.

Cenâb-ı Rabbilâlemîn Âdeme ismini sorduğunda, Hz. Âdem:

— Yâ Rabbi! Ben ismimi unuttum, senin bana unutturmadıklarını hatırlayabilirim, demiş, bu sırdaşlığı Âdem (a.s.)'ı Hâzîn-i İlâhî ve Halifetullah yapmıştır.

İşte bu sebebledir ki; bu yolda yolcu olan; ve Hafifetullah olabilmenin gereklerini yerine getiren o ilimden nasîbkâr olan; veraset tarîki ile evliyaullahta massûn ve mahfuz olmak sırrına mazhar olmuşlardır. Ztra onlar, nebîlerin vârisidir.

Yani; ârîf olan zümreye ait kimseler bunu bilirler.

Buna da işaret eyleyen Efendimiz Resûl-i Kibriya'nın bir hadîs-i şeriflerinde meâlen şöyle buyurmuşlardır:

— «**Ulûm-ı İlâhiyyede dürrü meknûn gibi bir ilm-i âli vardır ki, onu arifi billâh olanlardan başka kimse bilmez.**»

Bu konuyu yüce hadîs-i şerîften ilham alarak dile getiren şu beyiti burada anmadan geçemiyeceyiz...beyitlerin nefasetine bakın!.

«***Levh-i dilden okuyup bî harf savtı ümmülkitâb,***

Hakk Teâlâ ilm-i Hıdr ona ihsan eyledi,

Secdegâh etti cemâl-i âlemi rûz-ı ezel,

Kendâye takrîb için Hakk böyle erkân eyledi.»

Mânası:

Gönül levhasından ümmül kitabın Levh-i Mahfûz'un sedasını harf siz ve kelimesiz olarak oku. Allah ona Hızır ilmini yani ilmi ilmi ledün'ü ihsan etti. Alemin güzelliğini yâ ezelden-secdegâh eyledi! Kendine yakin etmek için Hakk Teâlâ böyle diledi...

Bu beyitte hem bir velînin yüzündeki hurufata hem de esrâr-ı İlâhiyyeye işaret vardır. Ne çâre ki bu str avama âyân değil yalnız ariflere malûmdur.

«***Arife bu söz âyân illâ avamdan gizlidir.***»

Arifler zümresi bu bâbta bir söz söylediklerinde zevk ve keşif ehli onu tasdik eder, fakat şeytânın kendilerini mağrur kıldığı surete tapan zahir âlimlerinden bâzıları bunu inkâr eder.

Burada:

«***Yok Özge ilmini inkârımız, bu ilme câhildir,***»

...mısraı geldi aklıma, ne kadar isabet var. En canlı örneğini İsmail Fennî üstadımızın «**Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn Arabi**» aslı eseri aklımıza geldi.

— «Her kim ki uyar akla - Bu işte zarar eyler...»

...fetvâsınca nice nice zahir ulemâsı yollarını sapıtarak eh-lullaha hücumdan çekinmemiştir...

İşte Şeyhi Ekber (k.s.)'ya; Aliyülkari ve Sadettin Tefîa-zanî'nin hücumları... Bunlar gafleti o dereceye vardırmışlardır ki; «**Kim benim velîme eziyet ederse şüphesiz ben ona ilân-ı harb etmişimdir**» hadîs-i şerifini bile unutmuşlardır. (Euzûbillâh).

«***Bu sırdandır ki bir kâmil zuhur etse bu âlemde***

Kimi ikrar eder ânı kime inkâr olur peyda,»

İlm-i ledün erbabı ile ulemâ-i zahire (zahir bilgi sahiplerini) Ebû Bekri Vasıtî Hz. şöy!e ayırt ediyor, ona göre ledün ilminin âlimleri elbet yüzbin kerre zahir ulemâsına fâiktir (üstündür...). Kendileri ilm-i ledün erbabını yücelten «Verrâsihûne fil-ilm» âyet-i celîlesini bu iddiasına en celî burhan olarak ileri sürmüşlerdir. Ve ; onca, ulemâ-i râsihîn sırrusırda, gaybı ender gayıbda ervâh-ı mukaddeseleri ile râsih olanların kasıt Duyu-rulduğunu söylemişler bununla da yetinmeyerek bu konu ile ilgili olarak ettiği kelâmların ardından aşağıdaki beyit'i söyleyerek anlayanın anlayabileceği arifane şiir lutf etmişlerdir...

«***Lisânı aşkın kılzîveri hübnü beyân Yâ Rab,***

Lisânı gayba olsun tâzibânım tercüman Yâ Râb.»

Bu arada ilm-i ledünde vahdet-i şuhûdu şimdilik bir yana bırakırsak dahi vahdet-İ vücûddaki ehlullah arasında mizac-ı lâfzi mâhiyetinde olan ufak farklar vardır.

Ezcümle bütün seyr-i sülük erbabınca pek tabiî ve malûm olan fenafillâh ve beka billâh makamları hakkında vücûd-ı zıllî tâbirini kullanan yüce velî Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz. bakın ne diyor:

— «Fena fillâh, beka billâh makamları dahi gereksiz. Hakk'tan gayrı varlık yok ki onda fena ve beka bahse konu olsun. Bu görünen âlem bir vücûd-ı zillî'den (bir gölge vücûddan) ibarettir.»

Bu arifane cümle bir bakıma;

—- «**ALLAH var idi, ondan başka bir varlık yoktu**»

kelâmına verilen «ELAN KEMAKÂNİ» yâni; «bugün de öyle» hikmetini hatırlatıyor.

Hakikatta; «**HÛ**»'dan gayrı yoktur ki başka bir varlık tasavvur edilsin.

ELKEHF VERRAKIYM Fİ ŞERHİ BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHİYM İN ARABÇA METNİ VE BÂZI HURUFATIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Bu bölüm de eserin ilk sayfasından itibaren bazı paragrafların Arapça okunuşlarını, meallerini (lügat mânalarını) ve de ALLAH (C.C.) kalemimize izni ölçüsün de şerhlerini (yorumlanmasını, bâtın mânalarına dokunacağız.

Ve arifane söylenen beyitlerden de bâtın mânaları ile konu ile ilgili olanlarını da yeri geldikçe alacağız ki, bizim dilimizin dönmediklerini o beyitlerlen tamamlayalım,.. Allah (C.C.) yanlışlığa düşmekten muhafaza buyursun. AMİN

Hz. Abdülkerîm Ciyli (k.s.) bu eserin takdimini şöyle lutf buyurmuştur.

Ve sallallahü teâlâ seyyidina Muhammedün ve alâ âlihi ve sahbihi ve setlim... Kitabe! Kehfü Verrakıym fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym. Bişşeyhül imamü ekmelül ferdül ferid seyyidi eşşeyh Abdülkerimi Ciylî (k.s,) Allahü Teâlâ nefsehü ve nuru rahmetihi - Amin. ([1])

Eser ayrıca şu arifane başlıkları da ihtiva etmektedir:

«Kavlehü ahazallahü eyli eclillâhi.»

Bu kısımda ise Resûl-i Kibriya'nın bir hadîs-i şerifi nakil olunmaktadır ki meâlen:

— «**Semavî kitablarda mevcut olan her şey; Kur'ân-ı Azîmüşşân'da, Kur'ân-ı Kerîm'deki herşey Fâtiha-i Şerifte, Fâtiha-i Şerifteki her husus «Bismillâhirrahmânirrahiym»'de mevcuttur. Bunun gibi Besmele-i şerîfin esrarı da noktadadır**» buyurulmaktadır.

Bundan sonra Hz. Nokta'nın esrarı ve hakikat-ı Muhammediyyeden bahsolunmaktadır, bu konuda arabça asıl metin şöyledir:

«Kavlehu ve kezaükel hakikatül Muhammediyye halekal âlem... feâlem innel hakikatün Muhammediyye elifül vücûd bi-tarikul izare.» denilmektedir.

Nokta esrârındaki bahse ise şu başlık konulmaktadır:

«Kaf âlettârifün nokta, feinnehü nefsin cidden.»

Meali: Burada denmek istenmektedir ki; Nokta bahsinde dur!.. Bu konu hakikaten nefîs bir mebhas (öz'e ait mâna) anlamını taşımaktadır. Bu belli başlı serlevhalardandır.

Birisi de Yâ sin vel Kur'ânül hakîym'in ledünnî mânasına geçilen bir bahistir. Arabça metin şöyledir:

---

[1] Eserin bu haşiye kısmı (sunuş) birinci sayfanın kenar kısmına yazılmıştır.

«Mânâii yâ sin vel kur'ânül hakîym.» ([2])

Kitabın asıl arabçasında üzerinde durulan hususlardan birisi de «Arşü Rahman» bahsidir. Bu bahis de insanın mahall-i istüvâirrahman oluşu anlatılmaktadır,

«El insânü mahallül istüvâllahül teâlâ.»

Arabça nüsha şu serlevha ile başlamaktadır:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

«Bismillâhirrahmânirrahiym.»

«Rahman ve rahiym olan Allah'ın adı ile.»

Sonra Arabça metinler şöyle sıralanmaktadır:

«Elhamdüllillâhillezi kaminü min kün hüzâtül kayin fî amâi gayyi bâtihil kâmil fi esnıâi hiver nffatül camii ülühiyye semele müzâdatihî el eced fî simâtihî El vâhid fî tâdâdatihî el ezeliyyün fî fedi ahirriyâtihî el ebediyyün fil ezeli evveliyatihî el farîzün fi külli sûre ve ayâtihî.»

Bu Hakk Teâlâ'nın evsâf-ı cemîl ve lâyuat sıfatlarını tasvir buyuran ibarelerden özellikle bir kaçı üzerinde duracağız.

«Bütün âlemlere tecelli eden ezdât onun lâyuât sıfatlarının tezahüründen başka bir şey değildir.»

Bizim büyük ve mütefekkir şâirimiz kâinatın tezatlar tecel-liyâtı oluşuna şöyle işaret buyurmaktadır;

« ***Tabiattan büyük bir âlemi külliyeti ezdât.***»

Tâtil-i sıfatın asla caiz olmadığını dile getiren bu mehaldeki mutasavvıfâne ve arifane mısralar ise cidden enfestir.

«Anın zâtına gayet sun'una hergiz nihayet yok;

Anınçün her bir isminden gelir bir kâr olur peyda;

Gehi mü'min zuhur eder gehi küffâr olur peyda;

Bakarsın bir gül açılsa yanında hâr olur peyda;

Bu sırdandır ki bir kâmil zuhur etse bu âlemde;

Kimi ikrar eder ânı kime inkâr olur peyda.»

Yine Elkehf Verrakıym fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym'in Arabça aslında yukarıda zikrettiğimiz şu cümleler çok arifane ve dikkat çekicidir.

«**Elbârizü fî külli suretin**» ve «**manâl sûre ve ayâtihî**». Bu cümlelerin hepsinde Hüdâ-i Lemyezelin binbir surette tecel-liyâtı bahse konudur. Hüdâ-i Kerîm'in her surette bariz ve nümâyân olduğuna işaret eden birinci cümleye çok uygun şu arifane beyitlere yer verelim:

---

[2] Yâ sin betahsîs (Lâtince harflerler) böyle yazıldığı unutulmamalıdır. Kur'an-ı Kerim'den aslına bakılması tavsiye olunur. Mütercim.

«Demişsin görmedi kimse beni bu âlem içinde

Nedir bunca yüzden yine seyrân olduğun cânâ

Pare pare olmasın yâ neylesin bîçâre dil

Bir nazarda bin tecelli gösterir cânân-ı aşk.»

Yâni: Çaresiz gönül parça parça olmaz da ne yapar, bir bakışta cânân-ı aşk bin tecelli gösterir, demektir. Ve yine yukarıdaki «Elbârizü fî külli sureti» cümlesini dile getiren şu beyit de çok ârifânedir:

«Her neye baksa gözüm bil sırr-ı sübhân andadır,

Her ne işitse kulağım mağzı Kur'ân andadır.»

Yine eserin arabça aslından nakle devam edelim.

«Beyyinâ ma fî beyyinatihi. El mütehâllik bî külli halk fî külli halkın min mahlukatihî. El müteceiliyyün bî süverül âlem min insânihî ve hayvânihî ve cemâdâtihî. Muttasıf bî külli vasfün. Mütelif bî külli ülf mukayyet fî külli takyid.»

Arabça metinler içinde aşağıdaki tavsifi ihtiva eden cümlelerde biraz duralım:

1. «El mütecelli bî sûverül âlem. İnsânihî ve hayvânihi ve semâdâtihî.»

2. «Vettahdit vettakyit teşbihihî ve tenzihâtihî.»

Birinci cümlede zât-ı Bahttan söz ederken bütün âlemde türlü suretlerle tecelli eden insan, hayvan ve cemât mazharın-da görünen hep "**O**"dur denilmektedir.

Fakat aslında bunların eşyâ'nın her nevî'sinin hepsi birer gölge vücûd «VÜCÛD-U ZILLÎ»'den ibarettir. Bu bakıma YOKtur. Bu itibarla onlara târi olan vasıflardan hiç biri şân-ı Ulûhiyyete naks veremez.

İkinci cümlede teşbih ve tenzih terimleri cidden tamike, de-rinleştirilmeğe değer. Şöyle ki tenzih «SEBUH» ism-i mazha-rının neticesidir. Tenzih ve teşbihi meczetmek ancak Resûl-i Kibriya'ya nâsib olmuştur.

Hz. Nûh (a.s.) «SEBUH» ism-i şerifinin mazharı olmakla tenzihle teşbihi cem edememiştir, Bu noktaya Şeyh-i Ekber (k.s.) şu cümle ile değinmiştir:

«Nûh (a.s.) teşbih ile tenzih beyninin cem edemediği için kavmi dâvetine icabet etmemiştir.» Cem makamına değinilmişken bu vesile ile Cemâleddin-i Uşşâkî'nin şu arifane beytini tekrarlamadan geçemedik:

«Farkı cem'e, cem'i farkü saniye irgür meyan,

Makbûliyette olan merdûda olmaz âşinâ.»

Bu çok arifane beyit erbabı için neler anlatmaz ki. Seyri sülûkun önemli safahatını dile getirmektedir.

Denmek istenmektedir ki; İnsan seyr-i sülükte gelmeden fark âlemindedir. Sonra vâsıl-ı Hakk olarak cem'e erişir, asıl makbul olan reddediliş ondan sonra başlar.

«Râzıkün mânâirrızk tenezzelehü alâ mâ tatlebehu hikme. Ev hükmü gaybı takdirâtihî. Meçhulün fi hakikatehu küntü kenzin elem ârefü bâdü târifühu ilâ hilkatihî bi mâ aref min târifâtihi. Ahmedehü hamdü linefsihî min halkin serâdik aynihî illâ fehiye ve esna aleyhi bîlisâni cemâletül ekmel. İllâ behiye fehüve kemâ esn aleyâhi iideyhi iz künte lâ ahza senâün aleyhi.»

Arabça aslında alınan Elkehf Verrakıym'deki yukarıya alınan cümlelerin bâzılarının hakikati üzerinde duralım:

«**Hamdühu lî nefsihî**» ibaresinde denmek istenmektedir ki; Muhammed ism-i şerîfi tezekkür kılınırsa Hakk Teâlâ'nın Ah-med-İ Mahmûd-ü Muhammed Efendimizin yüce varlığında Hakk Teâlâ Azze ve Celle bizzat Muhammed aynasında kendini methetmektedir. Zâten âyine-i Resûi-i Kibriya'da görünen zât-ı Baht'tır, Bu mâruzâtımız Hz. Muhammed (s.a.v.)'e imân etmedikçe hiç bir kurtuluş yolu olmadığını aşikâr kılar.

«Yolun uğramazsa Muhammed'e,

Kalktı kervan kaldın dağlar başında.»

Yunus Emre

O Resûl-i Kibriya ki Elkehf Verrakıym'de beyan edildiği gibi:

«**Merkezi hakaiki rüknüttevhid mecmâi dekaiküt tenzih ve tahdit**»'tir.

«Muhammed Mustafa (s.a.v.) Tevhid rüknünün merkezidir.»

Bütün bunlar bu işaretler Abdülkerîm Ciylî Hz.'nin beyanları Resûl-i Kibriya'nın hakikat-ı Muhammediye sıfatını dile getirmektedir.

Bu sebepledir ki bir hadîs-i şerîfte belirtildiği gibi Resûl-i Kibriya peygamber iken Hz. Âdem henüz nûtfede idi. Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkında Elkehf'deki şu cümle bir çok nükteyi birden ifâde buyurmaktadır.

«**Muhammed seyyidül arab eyyül mâruf min sıfâtihi velacem / Hz. Peygamberimiz Arapların en üstünüdür seyyidleridir (asildir).**»

Evvelâ Hz. Nokta ile ifâde buyuruları Zât-ı Baht'ın Resûl-i Kibriya aynasında göründüğüne burada işaret vardır. Sonra Hakikat-ı Muhammediyyeden beşer sıfatında tecelli eden şanlı Nebîmize geçilerek kendilerinin Arabın seyyidi olmakla beraber bütün milletlerin efendisi ve meşhuru ve malûmu olduğu hakikati dile getirilmiştir.

Ayrıca bir önemli hususa da ilişilmiştir ki bu da Muhammed (s.a.v.) ism-i şerifinin Arab lisânında hurûfât-ı muaccemeden oluşu keyfiyetidir.

«**Maânü cemâli kadîm ve cedid.**» tavsifinde cemâl-i İlâhî'nin Nûr-u Muhammed'e tecellisini buluşudur. Cemâl sıfatı Resûl-i Kibriya'nın her mahlûktan melih (güzel) olduğuna işarettir.

— «**Ene ekmelü ve ene efsâhü**»

Yâni «En güzel ve en fasih benim» hadîs-i şerîfi bu sırra delâlet etmektedir. Bu cemâl onun nâibleri olan evliyaullah'a da aynen sirayet etmiştir. Bir velîye müncezib âşıkların onu hiç bir mecaz aşkı ile kıyas edilemeyecek gibi sevmeleri bu sırdandır.

«Nasıl ağlamayım etmeyim feryad,

Mübtelâyı aşkın bînevâstyım,

Leylînindir Mecnûn, Şirin'in Ferhat,

Ben de bir kâmilin mübtelâsıyım.»

Mânası: Ben nasıl ağlayıp feryat etmeyeyim. Aşkın nâsibsiz bir âşıkıyım. Nasıl Mecnûn Leylâya, Ferhat Şirin'e âşıksa ben de bir (kâmil) ehlullahın hüsnüne vurgunum, demektir. Bu bir aşk-ı hakikîdir. Rabıtanın mürîdi aşk-ı ilâhîye cezbidir. Yoksa mecazî aşk değildir.

«Gerçi Mecnûnuz Sezai aşk ile âlemdeyiz,

Sanmayın Leylâya meftun, âşık-ı Sübhâniyiz.»

beytinde bu ilâhî sır gizlidir. Erbabınca, yaşayanlarca pek malûmdur.

Ancak tasavvuftan anlamayanlara garip gelse de bir hakikati da dile getirelim.

Mevlânâ'nın aşkını bulmadan çok Leylâ'ların aşkından geçmekte zarurîdir.

«Tig-i taânı etme Mecnûna havale bilmiş ol,

Zahirde cezb-i Hüdâdır aşk-ı Leylâdan garaz.»

Hikmeti unutulmamalıdır. Hakikati bilmeden bizi ayıplaya-caklara Seyyid Nesimî (k.s.) en manalı cevabı vermiştir biz de;

«Ey Nesimî bu senin sözün hatâdır dediler,

Eyi amma Hakk onu af eder kime ne?»

Cevâbını veririz.

Hz. Cîylî (k.s.) «**Merkezi hakaikü tevhid**» ibaresi ile-Kemâlüz-Zât ResûM Kibriya hakkında beyan buyurmuştur.

Demiştir ki; Hakk'ın zâtı ile, kemâli ile tecelli ettiği varlık Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'nm akdes varlığıdır. Ehlullahın ustası ResûM Kibriya **«Ene beşerün mislüküm»** demekle beraber mabâadı olan **«Bana vahyolunur ki: Allah Birdir»** ibaresi ile sırr-ı Hakk'ı avamdan gizlemiş bulunmaktadır.

İşte bu ulvî ve hikmet dolu işaretle ehlullahın da ehil olmayanlardan sırlarını saklamalarını emr-ü işaret buyurmaktadır. Zâten kanımızca Âmentü'nün sonuna mertebe-i hakikatta **«ve evliyâihi»** ibaresi eklenmezse hiç bir imânın aslı olmaz, taklidden tahkike varılmaz.

— «Yâ eyyühelleziyne amenû kûnû maassadıkıyn.» âyet-i kerîmesinin zahirî mânasının rabıtaya taallûk ettiği düşünülürse ehlullahın verasetül enbiyâ olarak kıymeti anlaşılır. Bu vesile ile hakikat-ı rabıtaya da eğilelim:

Rabıta esrarından bahsederken bunun şerîat mertebesindeki zahirî mânasına değinmiştik. Mertebe-İ hakikatta ayrı bir meal iktisab etmiş olmasına rağmen.

— «Yâ eyyühelleziyne amenû kûnû maassadıkıyn

— Ey imân edenler sadıklarla beraber olunuz» âyet-i celîlesinin dahi mü'minler için ne büyük ni'met olduğu aşikârdır.

Ancak hakikat mertebesinde (Rabıta ehline yapılmış olması şartı ile) Hüdâ-i Lemyezele vasıtasız vusul demek olduğu şüphesizdir. İşte Rabıta bu kadar önemlidir.

«Hüdâyı ten gözüyle görmek olmaz, mürşidi seyret

Cemâl-i mürşidi âyine kıl kim olasın irşâd.»

Mânası: Cenâb-ı Hakk'ı bu ten gözüyle görmek olmaz. Ancak mürşid-i kâmile rabıta ile Hakk'a vusul mümkün olur, demektir.

Rabıta insan-ı kâmilin iki kaşının arasını hafızada canlandırmaktır. Bir ân mürşid-i kâmili göz önünden ayırmamaktır. Nitekim Hz. Ali (k.v.) Hz. Ebûbekir (r.a.)'a bu mertebeye nasıl vardıklarını sorduğunda Ebûbekir-i Sıddık (r.a.):

— Hiç bir ân Resûl-i Kibriya'nın iki kaşının arasını gözlerimin önünden ayırmadım, buyurmuştur. Bu sırra eren ariflerden bir zât yukarda zikr olunan mânaya delâlet eden şu beyît'i nasıl da arifane söylemiştir... Bilen bilir!.

«İki kaşın arasında çekti hatt-ı üstüvâ,

Aflemel esmayı tâlim etti ol Hakk'tan Hüdâ.»

Seyr-i sülük erbabı pekâlâ bilir ki,

— «Rabıtasız zikir musil değildir, zikirsiz rabıta ise musildir» Bunun mânasını biraz açıklayalım.

Bir sâlik rabıta etmeksizin yalnız zikirde bulunsa Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle'ye vâsıl olmaz, amma rûh-ı külliye ermiş kâmil bir mürşîde rabıta etse zikretmese dahi Hakk'a vâsıl olur.

Şimdi Elkehf Verrakıym'in arabça metnine tekrar dönüyoruz. Hz. Nokta hakkında şöyle buyurulmaktadır:

«İlem inne nokta telleti tahtel bâi evveli külli sûre. Min kitâbullahü teâlâ. Le innel hurûf mürekkeb minen noktatün ev-veliyn külli ve liküli harf. Felbâe evvelü harf, hazâ in küllil kur'ân fî külli sûre, min kitâbıülahi teâlâ linıâ rebaka minel hadîsim. İn küllil kur'ân fil fatiha. Ve hiye fil besmele. Vev hiye fil bâ. Ve hiye fil nokta.»

Yukarıya aldığımız esrar dolu cümlelerin arzettiği bir mâna, ledünnî bir anlam da harflerin bizatihi kendilerinin ilm-i ledünde pek çok sırları gizlemiş bulunmasıdır. Unutmamak gerekir ki nefes-i Rahmânînin harf şeklinde imtidât ve İlâhî titreşimleri bir çok mevcudata vücûd vermiştir.

«Elif fî makamün noktatün. El nokta li külli harf. Kei cevherü basit vel harf. Kel cismül mürekkeb. Fekamel elif bî cismiyyetihî makamün nokta lîterkibül ahref minhü kemâ zekkernâhü fil bâil mebsûtetün. Ve kezâlikel hakikatül Muhammediyye. Helekal âlem biisrihi min hakema verede hadîsi Câbir. İnnallahe haleka rûhunnebi saiiallahü aleyhi ve sellem min zâtihî ve halekal âlem biisrihi min rûhihî sallallahu aleyhi ve sellem ve hüve zahirim fil halk bi cismiyyetihî.»

Şu hakikat-ı ledüniyye anlatılmak istenmektedir ki, (ELİF) hakikat-ı Muhammediyye olmak itibarı ile Hz. Nokta'nın yerine geçmekte kaim olmaktadır.

«Birdür dedi âşinâi vahdet - Mevc-i Ahadiyyet Ahme-diyyet» sırrı bunda gizlidir.

Hepsinin meâl-i şerîfi şudur ki: Vahdet (birlik) âşığı kimseler Ahadiyyet (Cenâb-ı Hakk'ın birliği) mevci ile Ahmediyyet ResûM Kibriya'nın vechi aynı olduğunu bilir. Nasıl Hz. Nokta yâni; Zât-ı Baht'ı âşık olduğu Habîb-İ Ekremi olan (ELİF) ile aynı ise...

Esasen Resûl-i Kibriya'nın hakikat aynası olan Hakikat-ı Muhammediyye'de Cenâb-ı Hakk kendi hüsnüne âşık olmasa idi bu Onsekiz bin âlem vücûd bulmazdı. Bu sırdandır ki Câbir (a.s.)'ın naklettiği hadîs-i şerîfin de ifâde buyurduğu gibi Hakk Teâlâ Azze ve Celle ilkönce Habib-i Ekrem'inin ruhunu yarattı. Diğer bütün mahlûkat onun Rûh-ı Pâkinden ve bütün insaniyetin cismânî varlığı onun cisminden hâsıl olmuştur. ([3])

---

[3] Elkehf Verrakıym'i yazan Abdülkerîm Ciyiî Hz. ölmez eseri İnsan-ı Kâmilde bu sırrı ayrıntıları ile izah etmiştir. (Mütercim) İnsan-ı Kâmil adlı eser Kitsan Yayınları arasında neşr olunmuştur arzu eden okurlarımız kitapevimizden temin edebilirler. KİTSAN YAYINEVİ.

Her yerde zahir olan Hakk'tır, Hz. Nokta ve Hakikat-ı Mu-hammediyyedir. Bir arif ve ehlullahın buyurdukları gibi:

Hakk Teâlâ öyle bir Zâî-ı Akdes'tir ki O'nu bizden bizim hicâblarımız setretmiştir, gizlemiştir. Esasen Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle Hz.'nin her şeyden zahir olması «EZ-ZÂHİR» ism-İ şerifinin ezelen ve ebeden tahakkuk etmesinden dolayıdır. Çünkü İlâhî zuhur Hakk Teâlâ için zatî ve gayri mükteseb-tir.

«Nasıl mahcûb olur bir şey ile Hakk,

O'dur her şeyden evvel zahir Elhakk.»

Bütün bu âlemlerin zuhuru ise Hakk Teâlâ Hz.'nin zuhuru tecellisinden ibarettir.

«Yâ İlâhi cümle sensen cümle sen,

Sen dururken diyemezem bana ben.»

Arifler bilir ki: Hakk Teâlâ Hz.'nin zuhurunun şiddet ile beraber akıl ve idrâkin kendisinden mehcûr olması onun gizliliğinden değil, belki şiddeti zuhuruna gözleri zayıf olanların görmek tahammülleri olmayışındandır.

Buna bir örnek vermek istersek; yarasayı düşünelim: Yarasanın geceleri görüp gündüzleri göremeyişi nûr ve ışığın ondan gizlenmesinden değil, güneş nuruna gözlerinin tahammül edememesindendir. Esasen hüner bu dünyada âmâ olmamaktır.

Bu anlamda demek isteniyor ki; eşyaya irfan gözüyle bakmak gereklidir. Kasd edilen eşyanın bâtın anlamda müşahede edilmesidir.

«Dünyâ da görmeyenler hiç görmez âhiretîe.»

Sırrı unutulmamalıdır. Yanî;

— «Men kâne fî hâzihî âmâ fehü fil âhireti âmâ» (Âyeti

Kerîm'e)

Meâlî: Bu dünyâda âmâ, olanlar âhirette de âmâdadır.

Unutulmamadır ki, Cenâb-ı Yezdan «**Nûrüssemâvâtı vel ard**»dır. Allahü Teâlâ Hz. eşyaya inşirâkı vücûd vermesi de; Güneşin, renkleri ayrı ayrı olan şişelere aksederek o şişelerde türlü renkler vücûda getirmesindendir. Muhtelif renklerde gö-rünen camlarda ki, bu ayrılık bu kesret (farklılık) güneşin mâhiyyet ve tekliğine zarar vermezse eşyada tecelli eden Hakk Teâlâ'nın VAHDET-İ VÜCÛD sırrını da açıklayan bir teşbîhdir.

Marifetten nasibsiz ve eşyada ki noksanlıklardan vahdet-i vücûd akidesi kabul edildiği takdirde hâşâ Şân-ı Ulûhiyyete noksan târi olur sananlara susturucu en güzel cevâb teşkîl eder. Bir de, bugün de eşyanın Adem-Î aslîsi üzre olduğunu gösterir... ([4])

Bismillâhirrahmanirrâhîm'de ki (BE) harfi hakkında Ver-rakîm de şöyle kelâm eylenmiştir:

— «El-bâi hiyennefis ve nüve harfi zulmânî.»

Yani; denmektedir ki;

---

[4] Arapça metnînden aldığımız şu ibare ve cümleler Abdülkerîm Ciylî Hz.nin İlm-i ledün esrarından susamış irfan sahiplerine hakikat iksîri sunmaktadır. (Mütercim)

«Be harfî nefistir, nefs'e delâlet etmekte olup bu harf zulmânî harftir.

Besmele-i şerifteki (Be) harfi Kur'ân-ı Azîmüşşân'ın her sûresinde mevcut olup seninle Cenâb-ı Hakk arasındaki perdeye taallûk etmektedir...»

Koca Yunus bu anlamda ne de güzel söylemiş;

«Sen çıkarsan aradan,

Kalır seni yaratan.»

Yunus Emre

Yâni; kendine vücûd vermekliğin vehmi kalkarsa, ortada Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle'den başka hiç kimse kalmaz, demektir.

«Benliğimdir ayıran benden seni,

Benliğim şehrini yık virane kıl.»

Yâni: Beni senden ayıran şu benliğimdir (VEHM'İmdir), ne olur benliğim şehrini yıkıp virane kıl, demektir.

Bu İlâhî sırra en derin mânada yüce Allah kitabında temas buyurulmuştur.

— «Len terâniden terâni sırrı zahirdir hemin.»

Meâl-i şerifi:

— «Beni göremezsin. Hitâb-ı İlâhiye dikkatle bakarsan görürsün», demektir. Mü'minlerce Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Mûsâ ile ilgili bir kıssasında Cenâb-ı Rabbül İzzet zahirde Allah

Resulüne «Beni görmezsin» yâni « لَنْ تَرٰنِى **Len terânî**» buyurmuşlardır.

Bu hitâb-ı izzeti mutasavvıfîn-i kiram hazerâtı bir başka mâna ile yorumlamışlardır. Tabiî keşfe müstenid (dayalı) bu tefsir avâmün nâsın anlayacağı şeylerden değildir.

Zîra, mutasavvıfîn-i kiram hazerâtı «Beni göremezsin»'den «görürsün» mâna-i şerîfini çıkartmışlardır.

Demişlerlerdir ki:

— «*Sen sen oldukça beni göremezsin, senlik ortadan kalkınca elbet görürsün, zira arada Hüdâ-i Lemyezelden gayrisi kalmaz.*»

Bu vesile ile Abdülkerîm Ciylî Hz.'nin hurufatı (harfleri) nûrânî ve zutmânî olarak ikiye ayırışı ve tümünün vech-i âdemde nümâyân **28** (yirmisekiz) hurûf-ı İlâhîyeyi ifâde edişine de temas edelim:

Yüce velî hurufatı (Arap alfabesinde ki harfleri), **zulmânî** ve **nûrânî** harfler diye ikiye ayırmıştır.

Her iki kısım hurufat 14'er olup tamamı 28 harftir.

Nûrâniyet ve zulmâniyet mefhumları mutasavvıfîn-i kiram hazerâtının üzerinde durdukları konulardır.

Vücûd nûr'a, **Adem** zulmete tekabül etmektedir. Cemi'-i mükevvenât mahz-ı âdem ve zulmet olup ancak tecelli Hüdâi biendâî ânı enâre ve icâd eylemiştir.

Şimdi mânayı daha da açarak tekrarlayalım; Adem (yokluk) zulmet, vücûd ise nurdur. Vücûd-ı mutlakla kaim olan şu tüm yaratıklar Hüdâ-i Kerîmin zâtına nazarla

karanlık adem (yokluk) Hakk Teâlâ'nın tecelligâhı olmak hiysiyeti ile onun nuru ile nûrlanmış, vücûd bulmuştur.

Bu izahat bizi yüce Allah kitabının şu kutsal kelâmına müntehi kılmaktadır:

— «Ve hüve maâküm eynümâ kuntum.»

Meali şerîfi:

— «Siz nerede iseniz O oradadır..»

...ilâhî tebşirinin tazammun ettiği yakınlık yine şerîat mertebesinde olanlarla ehl-i hakikat arasında görüş ayrılığı doğurmuştur.

Bu yakınlık şerîat ehline göre ilmî ve tasavvufî mânası ile mâiyyet-i ilmiyye olmayıp, mâiyyet-i zâtîyyedir. Esâsta mâiyyet-i zâtiyye demekle Ulûhiyyet şanına hiçbir noksan gelmez ve vahdet-i vücûd itikadı gereğidir.

İşte bütün bunlar vahdet-i vücûd mese!e-i dakikasıdır. İnce meselelerdir.

Bu konuda aşağıdaki arabça beyiti ekvânın yâni evrenin meraya veya zilâl-gölgeden ibaret olduğunu dile getirmektedir.

«***Külli mâfilkevni vehmii ev hayâl,***

Ev ukûsü fümerâya evzilâl.»

Mânası: Bu âlemde ne görüyorsan hepsi hayâldir... Yahut aynalardaki akislerle gölgelerden ibarettir.

Bu beyît Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.) hazretlerinin vücûd-i zillî hakikatini arifane bir şekilde dile getiren eş'âr-ı ber-güzîdelerdendir. Şeyh Ekber hazretlerinin buyurdukları gibi dağlar taşlar da öyledir. Bu gördüğün şeyler ya gölgelerdir, yahut aynalardaki akislerden ibarettir...

Bu konuyu daha iyi anlatabilmemiz babında aynı sırra ulaşabilen arif şâirlerimizden bâzılarının beyitlerini terennüm etmeden geçemiyeceğiz;

«***Âyinedir bu âiem her şey Hak ile kaim,***

Mir'at-ı Muhammedden Allah görünür dâim.»

«***Vücut anlar bu zıllî sureti ehli hayâl ancak,***

Kıyas eyler bu nakş-ı risâleti bir kemâl ancak.»

«Bahri fi intihâi hilkatta,

Şu siyeh perde-i hakikatta.

Bir hayalettir oynamış gitmiş,

Eylemiş kahkahayla vaveyla.»

Buradan yüce velî Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.)'ünün **(Vücûd-ı zıllî)** Gölge vücüd nazariyesine ve keşf-i hakikîsine geliyoruz. Yüce velî buyurmuştur ki;

«Bütün ekvân bir gölge vücûd (vücûd-ı zıllî) olduğuna göre **Vücûd-ı hakikîye** nazaran YOK mesabesindedir. Böyle olunca onda Şânn Ulûhiyyete aykırı ne düşünülebilir ki?..

Bu itibarla Vücûd yalnız Hakk Teâlâ'ya hüner bir hakikatin tam ifâdesinden ibarettir.

Vücûd, sırf Hakk Azze ve Celle'ye hastır. Bütün mükevvenât tekrar edelim rnahz-ı zulmet yâni yokluktur. Ancak Hüdâ-i Kerîm'in tecelliyâtı ona vücûd vermiştir.

«Varlık O'na yaraşır ez gayrı hak fenadır.»

Hâl böyle iken avâm-ü nâsın kendilerine vücûd vermeleri kendilerinin hakikatte (belhüm adel) hayvandan aşağı olup kahr-ı Sübhâniye lâyık görülmelerinin bir delilidir.

Şu arabça beyit bunun en güzel işaretidir. Öyle ki bu beyit üzerine cildler yazılsa azdır.

«Mimmâ tedüllüke alâ vücûdu kahrihî sübhânehû İn hâcebte anhü limâ leyse limevcûdu maâhü.»

<u>Manâsı:</u>

«Sana Hakk'ian bugün bt vücûdun olması hacîb,

Vücûdu kahrına ol Hâlıkin elbette burhandır.»

Sonuç:

Bütün mükevvenât Abdülkerîm Ciylî (k.s.)'nün Elkehf Ver-rakıym'de beyân ettiği gibi yokluk ve karanlıktan ibaret iken bâzılarının hakikî vücûdu göremeyip şu evrenden başka bir şeye mahkûm oluşları; Hakk'ın kendilerine bir kahr-ı sa-medânîsidir.

İçten tevhid, ihlâs üzere tevhid, bütün âlemi yok bilip:

«**LÂ MEVCÛDE İLLÂ HÛ**» «Bütün mevcudat yoktur sade ALLAH vardır.» diyebilmektir.

Büyük arab şâiri Lebid'in dediği gibi;

— «**Mâhalellâhü bâtılû...**» Allahü Teâlâ Celle Celâlühü hazretlerinden gayrı her şey bâtıldır.

İşte; Cüneyd-i Bağdadî Hz.'nin

— «**Leyse fî cübbeti sivallahü.**» «Cübbenin altında ALLAH'tan başka bir şey yoktur» arifane kelâmı buna işarettir.

Esasen eşya mahz-ı zulmet iken bu karanlıktan vücûd nurunu yakarak ona bu zıllî mevcûdiyyeti bahşeden Hüdâ-i Lemyezele eşya nasıl hacib (perde) olabilir. Herşeyi muzhîr olan «**O**»'dur.

Bütün varlıklarda görünen «O»nun zât-ı akdesidir.

«***Nasıl hacib olur mevlâya ekvân,***

O'dur her şey için her dem nümâyân.»

Unutmamak da gerekir ki, akseden türlü renkler nûr ile le-vinden yâni renkten ibaret olduğu gibi şu mevcut bulunan evrende biri misâl-i nûr olan Mebde'e diğeri rengi ifâde eden Mâhiyyetine göre iki ciheti haizdir.

<u>Birincisine;</u> Hakikat yani; **Rubûbiyet,**

<u>İkincisine;</u> Kulluk ve Yaratılmışlık yâni; **Mahlûkiyyet** denilir. Bu ikinci yön kulluk makamı olup emir ve şeriatın tahmil buyurduğu vazâif hep bu makamadır. Şu arifane beyit buna işarettir:

«Gelip bu âlem-i esfelde kulluk câmesin giydim,

Sezai padişahım ben velâkin eski yurdumda.»

İşte bu kulluk makamı sofîyyûn ıstılahında; «Fark makamıdır». Bu itibarla bu makamda İken bir kimse (Enel Hakk) dese küfür işlemiş olur.

Amma, **Rubûbiyyet** ve Hakikat makamında (Enel Hakk) derse tevhidin bir gereğidir.

Bu itibârla «âlemi heme ezost» diyenler de «âlemi heme ost» diyenler dahi kendi görüş zaviyelerinden haklıdırlar. «Heme ezost» diyenler Fark makamında, «Heme ost» diyenler ise Cem'-i nûr ve makamına nazar atfetmişlerdir. ([5])

Hakk Teâlâ Azze ve Celle Hazretlerinin eşyada zahir olması;

Şuhûd ehline göre; Zât'ı ile,

Hicab ehline göre ise; Esma ve Sıfatı iledir, yâni mübarek isim ve nitelikleri iledir.

Nûrânî ve zulmânî tâbirler ile bir çok hakaika Elkehf Verra-kıym'de temas buyuran Abdülkerîm Ciylî (k.s.) Hz. bize Kur'ân-ı Azîmüşşân'da Vâdi-i Tûr'da Hz. Yezdan'ın Mûsâ (a.s.)'a bir ağaçtan ateş ve nûr şekilde tezahürünü hatırlattı. Arapça aslında bu konuya binaen şu beyti yüce velî irâd buyurmuştur;

«Deyip ennî enallah bir seçerden Hazret-i Mevlâ;

Tecelli sırrını izhâr eder dost

Aşk değil mi zulmeti Musa'da nârı nûr eden;

Yâ değil mi Yusuf'u mahbûb eden zındân-ı aşk.»

Unutmamak gerekir ki:

«Bir ağaçtan tecelli eden Hüdâ bir kâmilin vechinden elbet görünür.» Bu sır arife âyân illâ avamdan gizlidir.

Dikkat buyurulur ise, HakkTeâlâ bir ağaççığı bir gölge varlık bir vücûd-ı zıllî olan bu bitkiyi imaret ve işrâk buyurarak yoktan (âdemden) vücûd yaratmıştır, öyle zannediyoruz ki, burada Mevlâ'nın nûr şeklinde tecellisinde adem'İn zulmete, vücûdun nura tekabülüne işaret mevcuttur. İrfan ehlinin bundan alacağı pek çok ders mevcuttur...

Yokluğun (ademin) zulmet ve vücûdun ateş ve nûr'a tekabülü tabiî olmakla beraber garb filozof ve hükemâsını pek çok meşgul etmiştir.

Ezcümle kurûn-ı kadime hükemâsından (Heraclite) «Ebedî akışı» «Ebedî yanışa» çevirirken kısa olan akl-ı meâşının irtiâli ölçüsünde bu sırra temas etmiştir:

— «Her şey akıp gidiyor, bir nehirde iki defa aynı su ile yı-kamlamaz, zira gelen su zerrecikleri başkadır» dedikten sonra bu ebedî akışı kâfi kuvvetle bulmamış ebedî ve genel akışın yerine daha güçlü olan «Ebedî yanış» tâbirini kullanmıştır.

---

[5] Heme ez ost (ust): Herşey ondandır... Heme ust (ost): Hepsi O'dur...

Elkehf Verrakıym'in arabça asıl metninde evvelce hurufatın **Zulmânî** (Karanlık harfler) ve **Nûrânî** (Nurlu harfler) diye ikiye ayrıldığına işaret etmiştim.

İlm-i ledün âşinâsı Abdülkerîm Ciylî Hz. ondört zulmânî ondört de nûrânî harf ki toplam 28 harfe işaret buyurmaktadır. Bunların içinde de sayfalar arasında kalemi gezinirken sürekli olarak zulmânî harflerin rehberi olan (Be) üzerinde önemle durmaktadır. Bu konuda ısrarla tekrar ettiği arabça metin şöyledir:

«Elbâii hiyennefis ve hüve harfi zulmânîyyetü ve leyse fil Besmele biessihâ mine! hurûfâtüz zülmânîyyete ilâhiyye.»

Burada (Be)'ye nefis demesindeki esrar cidden ibret vericidir.

Zira, <u>Nefs</u>, benlik (**Vehm**) olup onu aşan elbet seyr-i ilal-lah'tayol alır.

«Dağlar gibi kuşatmış benlik günâhı seni,

Günâhını bilmeden gufranı arzularsın.»

Zulmânî harfler sırasıyla şunlardır:

ب ت ث ج خ د ذ ز ش ض ظ غ ف و

Be, Te, Se, Cim, Hı, Dal, Zal, Zâ, Şın, Dat, Zı, Gayın, Fe, Vav.

Nûrânî harfler sırasıyla şunlardır:

ي ه ن م ل ك ق ع ط ص س ر ح ا

Elif, Ha, Râ, Sin, Sat, Ti, Ayın, Kaf, Kef, Lâm, Mim, Nun, He, Ye.

Bu arada Elkehf Verrakıym fî Şerhi Bismillâhirrahmânirra-hiym'deki harflerin sırası ile delâlet ettikleri ledünnî mânaları özetleyelim:

Arabça asltnda (ELİF) harfi için şöyle izah buyurulmakta-dır:

ا **ELİF: «Fi nefsihî müstakil ülfe bel alâ hakikatül ülfete müstakatül elif.»**

<u>Açıklaması:</u> Elif ülfetten iştikak etmektedir. Elif mânevi köken itibariyle ülfetten gelmektedir... Nasıl ki «İnsan» kelimesi esrâr-ı İlâhiyyeye enis olmaktan geliyorsa... Esasen kesrette vahdeti görmek bu esrara enis olmakla mümkündür...

Bu sözlerinden sonra Cîyli (k.s.) Elif hakkında şu beyiti söylemiştir:

«Hâzel vücûdin taaddede zâhirâ,

Ve hayâtüküm mâfihi Ula entüm.»

Anlatmak istediği hakikat şudur ki:

«Zahirde görünen bu kesret (çokluk) zahirîdir. Hakikat vahdet mevcuttur, Hüviyet-i asliyye İtibarı ile ne sen ne ben varız, yalnız "O" vardır.

Esas metinde (Elif)'in şerh ve izahına şöyle devam buyu-rulmaktadır:

«Taâllekâtel ahrûf bi! elif ve lâ taâllâkel elif bî şey'in minel hurûf. Kezâlik

iftikâre külli mahlûkin ilâ Allahu sübhânehü ve teâlâ ve hüve ganiyyül âlemîn.»

<u>Mâna-i münîfi şudur ki:</u>

Elifin hiç bir harfe ihtiyâcı yoktur, bütün hurufat ona müfte-kirdir. Tıpkı Hakk Teâlâ Azze ve Celle'nin hiç bir mahlûka ihtiyâcı olmayıp kâinatın, «O»'na müftekir (muhtaç) oluşu gibi.

Bu bâbta bir kıssayı nakletmek isteriz ki bu konuya ışık tutması mânasın da:

Yüce velî pîr-i tarîkat Şah Muhammed Bahâeddin Nakşî-bend (k.s.) Hazretlerine birgün müridleri;

— «Sizi defn ederken hangi âyet-i celîieyi okuyalım?... » diye sormuşlar. Yüce tarîkat pîri:

— Değmez, yalnız şu mealde bir ilâhi okursunuz buyurmuşlardır: «**Müflislerin senin varlık kapına geldik.**»

Varlığın yalnız Hüdâ-i Kerîm'e has olduğunu bundan güzel anlatmak kabil midir?

Seyr-i sülükte gaye var olmakta değil, YOK olabilmektedir.

«Aşk odu ister ki Hakk'tan özge hiç var olmasın.»

Aşk-ı İlâhînin gayesi sevilmeğe ve tapılmağa lâyık olan **Cenâb-ı Hakk**'tan gayriyi <u>yok</u> bilmektir.

İşte;

— «Eht-i dünyâya âhiret haram, ehl-i âhirete dünyâ haram, ehlullaha her ikisi de haram» sözünün hikmeti buradadır.

«Bismillâhirrahmânirrahiym» lâfz-ı celîlindeki hurufatı (Elif)'ten sonra sıra ile takip edelim ve Abdülkerîm Ciylî Hz.'nin her harfe verdiği anlamı (ledünnî esrarı) öğrenmeğe çalışa-hm... Demektedir ki;

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

«Bismillâhirrahmânirrahiym'deki (BE)'**ARAPÇASI** ye gelelim:

(ب BE) Burûzü Hakka her şeyde kendini ibraz ve izhâr etmesine delâlet eylemektedir, her yüzde nümâyân olan odur, ondaki bu ibraz ve izhâr keyfiyeti Hakk Teâlâ Azze ve Celle'nin kendi hüviyeti aslîsinden gelmektedir.

(ب BE)'den sonra malûm olduğu veçhile (س SİN) gelmektedir.

س SİN) ise sırrullah'a, Cenâb-ı Hakk'ın esrarına, gizlili-kerine taallûk etmektedir. Sırrullah ise; Hüvel insandır.

«Âdemi âlemde görme âlemi Âdemde gör,

Eyleme âtemde yâni herkesi Âdem hayâl Ruhî.»

<u>Mânası;</u>

Akıl ve idrâk sahibi isen Âdem'i küçük görüp bu maddî evreni büyük sanıp Âdem'i onda görme, bilâkis bu âlemleri: Âlem-İ Ekber olan insanda göre ve her Âdem kılığında

gördüğünü de hakikaten Âdem hayâl eyleme, demektir.

Bunda mündemiç (Saklı) olan mâna ne derindir...

Âdem çoktur, fakat perdeler kalksa onların nicelerinin Âdem olmayıp türlü sıfatlarla sıfatlandığını anlarsın.

(Sin)'i izah buyuran Elkehf'in arifane satırlarını aynen alıyoruz:

«Ve âlim — İnnesin ibâretün an sırrullah ve hüvel insan. Kaale bâzül müfessirîn (Ey yasin) el ya fihâ harfi nida.

Ves sin — E! insânül kâmil aleyhi min bâbül işarete bî kavlillahü teâlâ.

(يس Yâ sin)

Yâ inşân! Yuhhatebe ve cihetihi Muhammed Mustafa (s.a.v.) Ey yâ inşân! Aynı zâti vel kur'anül hakîm âtefe aynı zâtiyelletî fehüve sırrül inşân vel kur'ân.»

Bu arifane ve velîlere hâs cümleler şunu ifâde buyurmaktadır:

«Bismillâhirrahrnânirrahiym»'deki (Sin) Cenâb-ı Hakk'ın sırrıdır. Bu ise İnsân'dır. Bâzı müfessirîn-i kiram (Yâ sin)'deki

(Yâ)'yı nida edatı diye yorumlamışlar ve bundan maksûdun Hz. Fahri Kâinat Efendimiz olduğunu beyân buyurmuşlardır.

Hem zâtın aynı hem Kur'ân'ın hakikati ol Resûl-i Kibriya'dır» demişlerdir. Bu bâbta çok arifane bulduğumuz bâzı beyitleri konu ile ilişkileri nedeniyle yazmadan geçemedik.

«Etrafına bakıp kimi ararsın,
Gördüğün rüyada yalnız sen varsın,
Bu tehî kubbeyi Kur'ân sendedir.
Sim insandan haberdâr ol selâmet bundadır.
Kabe ise maksûdun Rahman sendedir...»

Yâni: Ey gafil senin meramın Kabe ise bilmiyorsun ki Rahman sendedir, manasınadır. Bunda;

- «**Ve nefahtü fîhî min ruhi**» sırrına işaret vardır.

Burada dediğimiz o dur ki; "Hüner; o nefhedilen cüzi ruhu bu dünyâda küllüne (aslına) irca (döndürmek) edebilmektedir."

Şimdi aynı minval üzere gittiğimizde,

بِسْـــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Bismillâhirrahmânirrahiym'de (س SİN)'den sonra (م Mim)'e gelmekteyiz.

بِسْمِ اللّٰهِ «Bismillah» lâfzı celîlindeki (MİM) hakkında Elkehf Verrakıym'in arabça aslında şu cümlelere rastlanır:

«Va'alem. İnnel mim hüve ruhu Muhammed Mustafâ (s.a.v.) le innehül mâhallezî zâhere fihil kenzül mahfiyyül âlem. Ve kad verede fî hadîsi Câbir.»

Mânası: "Bil!.. Mim harfi Muhammed'in ruhudur. O da demektir ki gizli bir hazine (âlemin)'dir. Bu hadis-i şerîf Cabir'in (a.s.) geçmiştir."

(م MİM)'in ilm-i ledünde Rûh-ı Muhammed (s.a.v.)'e delâlet ettiğine işaret edildikten sonra;

— «**Ven noktatül beyzâ**» sırrına temas olunmuştur.

İnsân-ı Kâmil'i okuyanlar hatırlayacaklardır ki amâ'da Zât-ı Baht'ı Hz. Noktatül beyzâ idi, aynı vasıf Hakikat-ı Muhamme-diyyeye de izafe olunmakla mevci Ahadıyyetle Ahmediyyetin ayniyeti sırrı dile getirilmek istenmiştir.

Filhakika Zât-ı Baht'a amâ'da iken Hakikat-ı Muhammediy-ye Mahbûb-ı Ezelîsine âşık olarak bu âlemlere hayât bahşederek **HAYY** esmasını da tecelli ettirmiştir. ([6])

(Mim)'den sonra şimdi de Elkehf Verrakıym'i takiben (Bismillah) dahi (Elif) ve (Lâm)'lardaki (gizlilikleri) çözmeğe çalışalım.

Evvelâ bu mebhasda ki Arabça metinleri alalım:

«**Faslı ismuhullah. Aslühu ei ilahe ve lâkin iskâtetel elif ve adgâmetel (lâm). Fesâretel keiimete (Allahü) ve lâkin aslühüm sebâte ahref sittehü sakâmetühü verrâbiahül (vav) üzzâhire fî eşbâii (ehâ) kemâ ter'a.**»

(ا ELİF) (ل LÂM), ikinci (ا ELİF), (ه HE) ve (و VAV) kutsal harflerinden terekküp eden ALLAHÜ ism-i celîlinde ilm-i ledünde her harf bir sır ve mânaya delâlet etmektedir.

Birinci (ا Elif) Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle'nin (Hâyy-Diri) sıfatına taallûk etmekte, Esmâül Hüsnâ'sınm bir tecelliyâtını göstermektedir.

Hâyy ism-i şerîfinin hakikati o kadar yücedir ki bir kere âlemlerin sebeb-i hikmeti Resûl-i Kibriya bu ism-i şerifi çok zikrettiği ân yanına yaklaşan Hz. Ebû Bekir (r.a.) kendilerine;

— «*Yeter yâ Hesûlallah arş-ü rahmanı titrettin...*» buyurmuş, biraz sonra da Cebrail (a.s.) inerek kendini emr-i İlâhî ile Resûl-i Kibriya'dan her arzusuna münkat kılmıştır.

Alâ rivayet hâdise Bedir Gazvesinde geçmiş (**Hayyül Kayyüm**) zikrini Resûl-i Kibriya o kadar çok söylemiştir ki, derhal Cebrail (a.s.) gökten inmiştir, Arabça şu

---

[6] Bu konu bâzı kütüb-ü semâviyyedeki esrardan alınarak Hind pante-izmasmda da yer almış bulunmaktadır.Hind pentiazmasında Allahü Teâlâ fc.c.) hakkmda şöyle denilmektedir: Vücûd-ı Mutlak amâ'da yalnsz bulunuyordu, sonsuz ve her şeyden münezzeh varlığından tekessür etsem ulvî arzusunu mevcudiyetinin derinliklerinde hissetti... Âşık ve Maşuk sıfatlarının tecelliyâtı bu âiemlere vücûd verdi. Yine Hind vahdet-i vücûduna âit âsârda şu câlib-i dikkat konuşma bu sırra delâlet etmektedir. (Maitrigie) adında bir Hind vahdet-i vücûd sâliki zevcesine şöyle diyordu:

— Azîz zevcem zahirde ben seni seviyorum sanırsın, hakikattaben seni değil sende olan Rûh-ı İlâhîyi seviyorum. Hakikatta zâten ne sen ne ben varız. Var olan sâdece «O»'dur. O'nun tecelliyâtı son bulduğu zaman ne sen ne de ben kalırız. Hepimiz O'na rücû etmiş oluruz (döneriz). Dikkat et sevgilim Allah ve kul diye iki ayrı varlık yoktur, her şey O'nun bir başka görüntüsünden ibarettir. Zâten bu yüzdendir ki onu göremiyoruz, hepsi O olunca kim kimi görecek?) (Mütercim)

cümleye de bir bakalım;

— «**Sereyâne hayâtullah fîcemîl vücûd.**»

Yâni; Allahü Teâlâ'daki hayâtın bütün mevcudata sârî olduğuna burada işaret vardır.

Bunda her vesile ile söyleye geldiğimiz yüce Velî Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz.'nin bir keşfini de tekrarlayalım:

Filhakika Şeyh-i Ekber hazretleri:

Kâinatta her şeyin cemâdâtın dahi zîrûh (canlı) olduğuna kanidirler. Zâten bir âyet-i celîlede de bu sırra işaret buyurulmuştur.

«**Kâinatta hiç bir şey yoktur ki, kendi dili ile Hakk Teâlâ'yı teşbih etmemiş olsun.**» (Ayeti kerîme)

Elbette teşbih için kendine mahsûs bir lisâna sâhib olmak gerekir amma biz onların teşbihini anlamamaktayız. Zira hicâb ehliyiz. ([7])

İlk (ل LÂM) (Lâm-ı evvel) ise irâde sıfât-ı İlâhîsine delâlet etmektedir. Bu konuda Arabça metinde şöyle denilmektedir:

«**Ve hiyel irâdetelleti kanet evvelâ teveccehe minel hak fî burûzül âlem lema eşâre ileyhil hadîs. Küntü kenzel aref feahhebtü leysel hûb illâ irâdete.**»

Burada: Seven Hüdâ-i Kerîm, Mahbûb-ı Yegânesinin aşkı ile bilinmek istemiştir.» denmiştir...

İki âlemde Hakk'ı bilmekten büyük sevâb olamayacağı nüktesi işte bu sırra matuftur. Bu bâbta aşka mütevccih şu beyitler ne kadar ârifânedir. Bunların önemlilerini ayrı ayrı şerh edeceğim:

«Nevha-i nuha sebeb olduysa hep aşkın yeli,

Gar keder uşşak t baştan başa hep tufân-ı aşk.»

«Âşık oldur kim ktlur canın feda cananına,

MeyH cânân etmesün her kim ki kıymaz canına.»

«Geldi İs mâ il-ü Yahya, Oldular kurban-ı aşk.»

Beyitlerin mânaları:

«Nuh kavminin feryadı tûfân yüzündendir. Ancak hakikî âşıkları aşk tûfânı istilâ etse bile ne gam? Zira meyl-i cânân etmesin her kim ki kıymaz cântna hakikati her şeyi izaha yeterli değil midir? Yine aşk sırrı değil midir ki uğruna İsmail ve Yahya (a.s.)'ı kurban etmemiş midir?»

Aşktan ızdırab çekip feryâd etmenin bile ayrı zevki vardır.

«***Urup bir nârei cansûz yâ Hakk mâsüvâyı yak,***

Nedir tesir-i aşktaki berk-i âhı görsünler.»

Hele Yûsuf (a.s.)1! bir göz önüne getir. Onu mahbûb eden sır aşkın zindanında

---

[7] Bu hususta nakıs da olsa hakikati anlamaktan fersah fersah uzakta bulunan bâzı feiâsife bunu aklen kabul zaruretini duymuşlardır. (Noumene) bu sırrı işaret olduğu gibi Emmaunef Kant'm bizim eşyaya hep belli renkte gözlüklerle baktığımız ifâdesi de bu hakikati İkrar etmekten başka bir şey değildir. (Mütercim)

çektiği çileler değil midir?

Yâ aşk karîbânının yol göstericisi **Hz. Muhammed Mustafa** (s.a.v.)'e ne dersiniz?

Leyle-i sırr'da Hz. Mevlâ bizzat Resûl-i Kibriya'nın sırrında tecelli etmedi mi?

Sidre'den geçip bârigâh-ı Mevlâ'ya erdiğinnde aşk cânânı vechinden nikabı atıp ona görünmedi mi?

Bütün bunlar sana aşkın kâinatın mebdei ve hattâ mün-tehâsı da olduğunu göstermez mi?

(ELİF-İ SANİYE) İkinci (ELİF)'e gelince: Bu konuda Elkehf Verrakıym fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym'de şöyle deniliyor:

«**Ve hiyel kudretüssâriye fî cemiil mevcûdâtül kevniy-ye.**»

İkinci (ELİF) Hakk Teâlâ Azze ve Celle'nin her yerde sırr-ı İlâhî kudretine delâlet etmektedir.

Esasen «**Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh**» (Allah'tan başka kudret ve güç yoktur) meâl-i şerîfi bu sırrı açıklamaktadır. Kudretin sirayeti bu nazm-ı celîlde en yüce belagatı ile nümâyândır (bellidir). Hepsi o güç ve kudret sultânının kab-za-i kudreti altındadır.

Dördüncüsü, yâni; Lâm-ı sâni (İkinci Lâm)'ın mâna-i 1e-dünnîsine gelince:

«**Ve hüvel ilmi. Hüce! cemâluliahü taalayüf müteallik bizatihi ve bimahlûkatihi fekaimetül lâm mahalfi ilmi bizatihi.**»

Bu, Hakk Teâlâ Azze ve Celle'nin ilim ve CEMÂL sıfatına taallûk etmektedir. Bu sonsuz ilmin sonsuz tecelliyâtı sırr-ı Ahmed'den naklen; İnsân-ı Kâmil'de mütecellidir.

Ey tâlib! Unutma ki göllerdeki beyabandaki dikenler dahi **İnsân-ı Kâmil**'in ilminden hariç değildir.

Velhâmis (beşinci) Hüvel elifüs sâni, yâni Üçüncü (ELİF) Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle'nin SEMİ' (işitici) esma ve sıfatına (niteliğine) taallûk eder. Bu hususta Elkehf Verrakıym'de meâlen şöyle denilmektedir:

— «İlm-i ledünne üçüncü (ELİF) Hakk Teâlâ'mn (her şeyi işitici) oluşuna işarettir.

Burada «**Kâinatta hiç bir şey yoktur ki, O'na teşbih ve O Rabbi Zülcelâle hamd etmemiş olsun, fakat siz O'nun hamd-ü teşbihini duyamazsınız!.**» demektedir.

Her şeyi işitici olan Hakk Teâlâ'nın Zât ve Sıfatı ile mütehalli Cenâb-ı Yezdan elbet bundan müstesna ve münezzehtir.

Daha önce buna güzel bir örnek vermiş Ehlullah'ın cemâdâtın dahi **ALLAH**'ı nasıl zikrettiğini ve bu zikri Ehlullah'ın nasıl işittiğini anlatmıştık.

Mesele seyr-i sülük erbabı için:

«***Bir şeye mahlûk gözü ile baksan ol mahlûk olur,***

Hak gözü ile bak ki bî şık nûr-ı Yezdan ondandır.»

Bir şeye mahlûk gözüyle bakmayıp Hakk gözüyle bakma-sındadır.

Altıncı İlâhî vasfa Besme!e-i şerîfteki (HE) delâlet eder. Bu konuda Elkehf Verrakıym'in arabça metninde şöyle buyurul-maktadır:

«**Aslihu el ilahe ve lâkin ıskatatel elfün ve adgametül lâm fesâvetün kelimete ve Allahü aslihüm seb'atün ahrefü sittetün rakkam metehü ves-sebia el vav'üz zahire fî eşbai (el-ha) kemâterâ.**»

Bu Esmâüllahü Hüdâ-i Kerîmin BASAR (Görme) sıfatına işarettir. (HA) dairesindeki Cenâb-ı Hakk'ın Basar'ı inşâna işarettir. Nasıl (HE)'deki daire etrafındaki beyazlığa bakarsa insan da âleme öyle bakar.

Esasen insanın gözü ile âlemleri temâşâ edende «**HÛ**»'dur. unutmamak gerekir ki kâinatın, varlığın HakkTeâlâ'nın bu nazarı ile vardır. O nazarı çekiverse kâinat yok olur.

Bunda ki garib sırrı anlamak, çözmek gerekir. Bu sır elbet avamdan gizlidir. Hüner, «*Yitirdim benliği benlik bana hak benliğindendir*», diyebilmekte, bu sırra erebilmektedir.

Yedinci Esmâ-i İlâhî (**Vâvül bâriz**)'dir. Anlaşılması gereken hakikat şudur ki:

Yedinci esmaya işaret olan (VAV) Hakk Teâlâ'nın kelâmına müteallıktir. Bu kelâm Kur'ân-ı Azîmüşşân'ın Resûl-i Kibriya'ya vusulünde sonsuzluk sırrını da isbât eylemiştir.

Abdülkerîm Ciylî Hz. bu sonsuzluğu arş-ı Rahmân'a benzetmektedir. Arş-ı Mecîd'in sonsuzluğuna da işaret etmek istemiştir.

Hemen burada «ARŞ» hakkındaki açıklamalara geçmek de lazımdır... Şöyle ki;

Malûmdur ki aslında Rahmân'ın istüvâgâhı olan Arş, Âlem-i Kebîr olan «İnsân»'dır.

Bir âyet-i kerîme de Hakk Teâlâ Azze ve Celle şöyle buyurmaktadır:

- «**Yer gök beni istiâb etmedi, ancak ben mü'min kulumun kalbine sığdım.**»

Bunun sonsuzluk itibariyle yukarıdaki sırrı işaret olduğuna şüphe yoktur. Yine:

«***Arzı vâsi ister isen kâmilin gir kabzına,***
Arş-ı kürsîden geniştir bir velînin âyesi.»

Seyri sülük erbabı bilir ki, bir kâmilin elinin ayası arş-ı kürsîden geniştir... Ne mutlu bu sırra agâh olanlara!..

Yukarıda zikredilen âyet-i celîlede de bu sır aşikârdır,

Bütün Besmele-i şerîfteki hurufatın esrarı topluca mütalea edildiğinde: **ALLAH** ism-i celîli görülür. Tıpkı her şeyde «**O**» zahir olduğu gibi...

Hakikat ehlinden olmakla beraber ALLAH ism-i celîli ile mebhût ve methûş olmuş çok kıymetli şâirlerimiz vardır. Bakın bu Allah lâfz-ı celîli hakkında neler yazmışlar:

«***Tarifine gitmemektir evlâ,***
Tarife girer mi hiç Mevlâ?»

«***Allah nedir eleyince gafil,***
Allah deyib hâmûş olur dil.»

Hakikaten de öyledir. Hem Mevlâ tarife sığmaz, hem gönül ve diller «**O**»'nu anınca hâmûş olur, susar.

«**O**»nun sıfatının tecelli ettiği hüsün âyinelerinin şaşaası karşısında bir şâir şöyle haykırmaktadır... Nice Mecnûnları mecazda nice Leylâlara âşık eden hep «O» hüsn-i ezel olan Cenâbullahtır.

«***Durmaz ne yanarsın ALLAH ALLAH,***

Yandım seni şûlebâr edenden.»

Şurada Elkehf Verrakıym'de ism-i celîle dâir Abdülkâdîr Geylânî (k.s)'ünün beyânlarını mücmelen arz edelim:

— «İlâh ism-i celîli (ELİF) harf-i tarifi ile ALLAH kelimesi başlamış olmaktadır. Burada Elkehf Verrakıym'in bir ulvî keşif sonucu ALLAH yüce lâfzının delâlet ettiği mânayı dile getiren beyânını aynen aslî metinden alarak zikredeceğiz.

«**İlâh bî mânâi 'aşkın' - Feyekûnü İlâhü masdar.**»

Aşağıda yine asıl metinden aldığımız cümleler mevzua daha vazıh (açık) bir mâna kazandırmaktadır:

Görülüyor ki burada Hakk ve İlâh ism-i celîlleri bir tek mâna-i şerîfte kullanılmaktadır. Buna mukabil **Rahman** ismi ile bir ayrılık olduğu dile getirilmiştir.

İleride görüleceği gibi, Rahman ismi ile Rahîm isminin de ayrı ledünnî mânaları taşıdığına ilişilecektir.

ALLAH, İlâh ve Hakk esmâ-i şerifleri halk etmek, âlemlere vücûd vermek vasıflarını ihtiva etmekle ayrı bir mâhiyyet-i ul~ viyye arzetmektedir.

İlâh ve aşk kelimelerinin yanyana ve bir kökenden gösterilmesi üzerinde cildler yazılacak bir muhteva taşır.

Burada Hz. Mevlânâ'nın aşkı tarif ederken onu Âlemlerin Yaratıcısına alem yapışı keyfiyetine değineceğiz.

Hz. Mevlânâ (k.s.) aşkı dile getirirken onun ağzından ziyâretgâha gelenlere şöyle hitab etmektedir... Ben aşkın ve ben aynı zamanda Kelîmullah ile görüşen Hüdâyım diyor:

«***Men an nûrem kibâ Mûsâ sahan güft,***

Belâyem ben, belâ yem ben belâ yem.»

Esasen tarîki züht ü takva ile belki bin yılda erişilmeyen makama tarîk-i aşk ile bir lemha-i basarda erişilir denilmesin-deki hikmet bunda mündemiçtir.

Elkehf Verrakıym'de Allah ism-i celîline mukabil RAhIMÂN ism-i şerîfi hakkında şöyle denilmektedir:

«**Va'lem inner rahmânü fealenû ve hâzini sıffâtün meta kanet fî ismi sıîfâtühü kanet lilumûmi.**»

Besmele-i şerîfteki (MİM) hakkında biraz ayrıntılı izahat vermek isteriz: Elkehf Verrakiym bu bahse şöyle temas buyurmaktadır:

«**Va'lem innel mim hüve ruhu Muhammed (s.a.v.) lein-nehül mahallezi zâhere fihil kenzül mahfi.**»

İleride (MİM)'in aynı zamanda merâtib-i vücûda taallûk ettiğini anlatırken (**40**) mertebeden ayrıntıları ile bahsedeceğiz. Sâdece şimdilik Hûda'nın bir başka ism-i şerîfi olan Âşık ve Mâşuksuz Aşk ile Kenz-i Mahfî sırrına temasla, bunları şerhle yetineceğiz.

«**Kenz-i Mahfî**» bütün kemâl ile Resûl-i Kibriya'da saklı olduğu gibi Âşık ve Mâşuksuz Aşk da onun Hakikat-ı Muham-mediyyesinin bir başka adıdır. Bî hasbel verâse bu sır Resûl-i Kibriya'nın halefleri eâzım-i evliyaullahta da müşahede olunur...

İmdi, anıcağımız beyîtler de işte bu sırra işaret vardır.

Birinci Beyit:

«Edip dilhâneyi tamir otur şu beyt-i ahzanda,

Bu şeb bana seher vaktinde mihmândan haber geldi.

İkinci Beyit:

«***Yerinme nakısım deyü kemâl ehlini gördükçe***

Kamu noksanı tekmil eden Âdenden haber geldi.»

Birinci Beytin Mânası: Şimdiye kadar neyin elinden gitmiş yağma edilmişse gam çekme... Zîra o senin vîrân gönlündeki hazînenden haber geldi...

İşte bunda Elkehf Verrakıym'de zikredilen (Elkenzül Mahfî) sırrına işaret olunmaktadır.

İkinci Beytin Mânası: Kemâl ehlini görüp onlara ne hased ne de gıpta et, zira öyle bir zâttan haber geldi ki o zât senin bütün noksanlarını bir anda tamamlar.

...denilmektedir ki bu da seyr-i sülûka matlûbin bahtiyar zümresinden olarak katılanların mutlu durumlarını tasvir etmektedir...

Mesele Hz. **Muhammed** (s.a.v.) Efendimizin hakikatına biraz olsun vukuf peyda etmek ve âdemiyyet sırrına erip merte-be-i hayvâniyyetten kurtulmadadır.

«Muhammeddir Cenâb-ı Hakka mir'at,

Muhammedden göründü kendi bizzat

Muhammedden vücudâ geldi ekvan.

Muhammed râiyü mer'iyü mir'at

Muhammed şerhidir enfüs ve âfak,

Anı cümle beyân eden rivâyât

Sezai cem otur Ahmedde cümle

Ne kim vardır bidâyât-ü nihâyât.»

Sözün özü denmektedir ki; Cenâb-ı Hakk'ın hüsün aynası Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Hüdâ bizzat kendisi onda görünmüştür, bütün ekvân ondan vücûda gelmiştir. Gören de, görünen de aynada hepsi Muhammeddir. Cümle âlem sırrı Ahmedde cem olunmuştur, bidayet ve nihayet hep olur.

Yukarıda da zikrettik Hz. Muhammedi de, onun vârisleri olan Ehlullahı da bilebilmenin ilk şartı sırr-ı insandan Âdem nüktesinden haberdâr olmaktadır.

Hemen söyleyelim ki bu mısralar da anlatılmak istenen hakikat «**Nefis**» kurbânını kesebilmek cesaretinin kolay olmadığı nüktesidir.

— «***Can ve başından geçen kendisi cânân olur***»

Katrasını mahveyleyip nefahtüde nefhay aslına erdiren sonsuz bir deniz olur. Hepsinden önemlisi «ÂDEM» olma sırrına işaret eyleyen şu beyittir.

«***Görmeyen Hakkı bu fânide ayan,***

Âdem olmaz mânide hayvan olur.»

Yâni şurası Ehlullah indinde açıktır ki:

Bu fâni denilen âlemde Hakkı apaçık göremeyen inşân şeklinde görünse de Âdem olmayıp mânide hayvan olur.

Bu beyân Yunus Emre'nin şu beyti ile ne kadar da ahenk-tardır:

Gel ey Yunus gözünü yum cemâl-i masüvallahtan.

Ki burda göt esin Hakkı ne lâzım vââdiferdâya.»

Ey ehl-i hakikat cennet-i muallâda Hüdâyı görmek için beklemeğe ne gerek var, hüner «O»nu gözünü yumup bu âlemde görebilmededir...

Zâten mâsüvâ dediğin Hakk Teâlâ'dan başka sandığın âlemin hakikaîta vücûdu YOK'tur.

«Mâsüvânın yok vücûdu hârici dünyâ gibi,

İsm-i dünyâ bîmüssemmâ söylenir Anka gibi.»

Aslında dünyâ gibi tüm mâsüvânın (**ALLAH**'tan gayrı şeylerin) dışta bir varlıkları yoktur.

Dünyâ Anka kuşu misülü ismi var cismi yok bir şeydir.

Besmele-i şerifteki (SİN)'den sonra gelen (MİM) Hz. Mu-hammed (s.a.v.)'e tallûk ettiği ve ona işaret olduğu gibi merâtib-i vücûda da işarettir,

Hemen kaydedelim ki vücûd mertebeleri ayrıntılı bir şekilde en mufassal Elkehf Verrakıym'de yer almıştır.

«**Mertebe-i ûlâ: Fizzâtı sâdih.**

Mertebei sânivve:= **AMÂ'**.

Yâni; Künhü Zât diye başlayan tefrik ve tadat tam kırk derece mertebeyi birer birer göstermektedir.

Bir vesîle ile bu kadar ayrıntılı olmasa da «Tuhfetü'l-Mürsîle»Ideki merâtib-i vücûdun Ahadiyyet ve Ahmediyyet mertebelerini hasseten çok iyi anlattığı şüphesizdir.

Bu bâbta şöyle denilmektedir:

— «Vücûdun merâtib-i külliyesi: Vücûd mertebeleri sayılamayacak kadar çok olmakla beraber bâzı küllî mertebelere bölünmesi kabildir. Bu konuda bir kaç taksim şekli var ise de zihinleri karıştırmamak için Tuhfetü'l-Mürsîle adındaki taksim şeklini sunmakla yetiniyoruz denilmekte, Vücûd yedi mertebeye ayrılmaktadır.

..biraz evvel işaret ettiğimiz gibi bunların içinde Zât-ı **Ahâdiyyet** ve **Ahmediyyete** tekabül eden merâtib çok güzel anlatılmaktadır.

Birinci mertebe:

Taayyün ve itlak ve Zât-ı Baht mertebeskBu sırf Zât merte-besidir. Bu mertebe izâfât, kuud ve sıfattan münezzehtir. Bu mertebe her türlü kayıttan hattâ itlak kaydından dahi münezzeh mukaddestir. Bu mertebeye Hakk Sübhâne ve Teâiâ'nın Kün-hü ve Hakikati mertebeleri denir. Bunun fevkinde (üstünde) mertebe yoktur.

İlâh-ı Mutlak, Hakk Sübhânehu ve Teâlâ ism-i celîlleri bütün zât ve esmanın ifâdâtı olup Rahman ve Rahîm ism-i celîilerinden ayrı bir nitelik ve mâna taşıdığına Elkehf

Verra-kıym'de işaret edilmiştir... jlâh lâfz-ı celîli Hâlık sıfatının bir başka ifâde tarzıdır.

«Ağyar kasdeylediğin yâr imiş elhakk,
Yokluk dediğin mânide hep var imiş ancak,
Zulmet görünen dide-i suret nazarında
İm'ânu nazar eyiesem en varım imiş ancak.»

Böyle olunca pek tabiîdir ki hakikat şudur:

«İlm-i Hakk nokta-i sırrında nihân,
Akl-i küi eylemez ânı beyân,

Vâkıf-ı nükte değil cin ve melek
Nev'-i inşâna verildi irfan
Sûretâ katraya benzer Âdem
Gizlidir katra içinde umman.»

İim-i Hakk inşân denilen sır noktasında gizlidir. Akl-ıkül bunu beyân edemez. Vâkıf-ı nükte değil cin ve melek, ancak inşân oğluna irfan verilmiştir. Bu bir başka deyişle «**İnsân odur ki sırrını ins ü melek bilmez**» olanın başka üslûbta beyânıdır.

Zahirde baktığın zaman Âdem'i katre görürsün, ancak unutma ki, onda umman gizlidir... demektir.

Bu itibârla her neyi ararsan Âdem'de ara, sakın Âdem'i bırakıp mecnûn gibi taşrada dolaşma, bu güzel nükteyi de şu beyit ne kadar arifane dile getiriyor:

«***Yürü Mecnûn olup gezme sakın sahrada ey dânâ,***
Benim Mecnün'u hakikat bende buldum vaslı Leylâyı.»

Öyle bir nükte-i ledün ki cildler yazılsa az gelir.

Ey dânân, bilgin kişi, Mecnûn olup sakın sahralara düşme!.. Öyle bir Mecnûn ol ki: Leylâ'yı ve Leylâ'ya visali kendinde bulasın... Zâten sırr-ı ezel de bu değil mi? Merîde? Raide? Mir'atta? Hakikat-ı Muhammediyye'de gizli değil midir? Asıl irfan: Leylâ'yı ezelî maşuk Rûh-ı Küllinin kendi ve nefahtü-sünde bulabilmektedir...

Bu bahse; Hakikat-ı Muhammediyye mertebesinden sonra yine döneceğiz.

<u>Hakikat-ı Muhammedivve mertebesi:</u>

Taayyün-i Evvel mertebesidir. Hakk Teâlâ'nın Zât ve Sıfatına ve cemi'i mevcudata bunların bâzıları bâzılarından temyiz edilmeksizin alâ vechil icmal (özet olarak) ilmidir. Bu mertebeye şu isimler de verilir: «Vahdet», «İlm-i mutlak», şe'ni sırf Âşık ve Maşuktan mücerret Aşk mertebeleri, bilhassa bu mertebeye verilen «Hakikat-ı Muhammediyye» ismi ileÂşıksız ve Mâşuksuz Aşk isimlerini yan yana getirdiğimizde nükteyi anlamak daha kolay olur.

Elkehf Verrakıym'de <u>İLÂH</u>'a verilmek istenen Aşk mânası bu açıklamadan zahir olur...

Zâten «**Taayyün-ı Evvel**» mertebesi Hakk Teâlâ'nın aynıdır. Herşeyin ibtidâsı aşk

olduğu gibi nihayeti de aşk olacağına bir işarettir.

Şeyh-i Ekber (k.s.)'ünün Fussu Nuh'ta: Eğer Nûh (a.s.) iki davet beynini cem etmiş olsaydı kavmi kendisine icabet ederdi sözünün lübbü de buradadır.

Okurlarımız evvelki bahisleri mütalâa ettiklerinde bizim yalnız başına Elkehf Verrakıym'in tercüme edilemeyip ancak şerhle beraber tercümesi mümkün olacağına delîl olarak Arabça metninden bâzı cümleler almıştık.

Filhakika Rûh-ı Küllîye vâsıl oluşu ve ruhun ölümsüzlüğünü daha bu hayâtta yaşayan Ehlullah ve seyr-i sülük erbabı müstesna başka türlü şerhsiz cemâdat ve hayvanât ile Rûh-ı Sultaniye mazhar inşân arasındaki farkı lâyıkı ile anlayama-yacaklardır.

Esasen sâde Abdülkerîm Ciylî Hz.'nin değil bütün muta-savvtfîn-ı kiramın keşfe müstenit sözlerini anlamak kolay değildir... Zira, bazı konularda diller kifayetsiz kalınca kalem durmakta remizler üzerin de gezinen fikir ışık olmaktadır... İşte bu konu Füsûsül Hikem'deki şu cümlelerle açıklığa kavuşmuştur:

— «Cemâdât, hayvanât ve mevcudat Rablerinin huzurunda kıyamet günü haşroldukları zaman hepsinin fâni birer Vücûd-ı Zıllî (Gölge Vücûd) oldukları anlaşılır, yalnız baki olan Hüdâ-i Lemyezeldir. Ancak inşân Rabbine rücû1 eder, beka «O»na mahsûstur.»

Tekrar Hakikat-ı Muhammediyye mertebesine dönersek görürüz ki Vahidiyyet makamı da Âşık ve Mâşuksuz Aşk'ta hep «O»dur. Yani; **AHÂDİYYET AHMEDİYYET BİR'dir!..**

«Bil aceb deryayı gör kim mevcine yok inkitâ
Aslı bir derya havadan oldu emvâc sıfat
Bu nakş içinde pinhân oldu nakkaş
Gönül sır olup suretledir fâş.
Mümkünâtı nokta-i vahdette icra eyledi,
Âdemi mânâ düzüp ânı hüveydâ eyledi
Âdemi âyine veş kıldı mukabil vechine
Döndü âyineden kendi tecelli eyledi.»

Hakikat-ı Muhammediyye mertebesinin vârisi manevîlerinde de bu sır Hakk ile Hakk olma sırrı nümâyândır. Onlar Kenzi lâyefnâyı (Tükenmez hazîne) bildiklerinden vücûd-ı zahirîlerini Kenzi hafî (gizli) bir viraneliğe teşbih etmişler bununla erbabına pek çok şey anlatmak istemişlerdir.

Hz. Şâh-ı Nakşibendi efendimiz bu bâbta şöyle buyurmuşlardır:

— «Hakk Sübhânehu ve Teâlâ beni dünya harablığı için mevcut eyledi. Halk İse benden imâret-i dünyâ taleb eder.»

«Bu harabı çokları uğraştı mâmur etmeğe,
Bir yanın tamir ederken bir yanın oldu harâb.»

Devirlerin ve zamanının kutb-ı âzâmı şöyle devam ediyor:

— *«Benim cismânî vücûdumdan daha harâb bir vücûd olsaydı bu genc-i irfanı ona vâz ederlerdi»*, buyurmuşlardır ki, aynen böyledir.

Esasen Âdem (a.s.)'ın manevî esrarın hazinedarı olmaları da böyle bir sırra mübtenidir.

Bütün bu esrarın ifşası şunu gösteriyor ki (**EL'ÂN KEMÂ-KÂN**) nüktesi her şeyi açıklar, bütün bu var sanılanlar adem-i aslî üzeredir... Her şey âdemde meknuz kâinat bir zıllî vücûd ve serâbtan ibarettir.

«Var irdi ALLAH yok idi eşya,

Öylece ei'an oldu kemakân.»

Zât tecellisine gark olanlar âlemde vücûd-ı İlâhîden başka bir şey göremezler...

Cenâb-ı Hakk'ın tüm varlıklar yok iken var olmasını ve el'ân da Arşı Tahakkuku İlâhiyesinde hükümrân bulunması zevk etmek Tevhid-i Zât ile muvahhit olanların irfan hâlidir.

Özetlemek gerekirse şunu söylemek lâzım;

Allahü Zü'l-Celâl bütün eşya yok iken «**O**» var olduğu gibi, el'ân da; hakikat üzere bakidir. (EL'ÂN DA KEMAKÂNDIR). Hüdâ-i Kerîme şöyle yalvarınz:

— «Yâ Rabbi!.. Beni rahmetinle kendine karîb (yakın) kıl, tâ ki Sana vâsıl ve ihsanına nail olayım!»

«Sensin ol mâbûdu bilhak pâdişâh

Yerde gökte senden özge yok İlâh

Sen olup her şey için beşti nümâ

Olmadı bir şey cehûl asla Sana.

Sensin ol bir Halik arz ü semâ

Kendini her şeyde bifdirdin bana

Gördüm artık zahir eşyada Seni

Sensin oi her şey için zahir ganî.»

İmdi, bu münâcaatın her cümlesindeki meziyet ve mânalar tekrar tekrar takdim ve beyân edilmiştir... ancak kanaatimize göre tekrar söylemek yerinde olur;

«Her şeyde ve her yerde Hüdâ zahirdir.

Gözsüzlere nihân oluş sebebi ise İlâhî zuhurunun şiddetindendir...»

«Haktan âyân bir nesne yok,

Gözsüzlere pinhân imiş.»

Mânası:

Dünyâda haktan aşikâr ve âyân bir şey yok, ancak O büyük Mevlâ gözsüzlere gizli imiş demektir.

«**İnnel mim hüve rûhul Muhammed sallallahü aleyhi ve sellem.**»

Elkehî Verrakıym, Resûl-i Kibriya'nın (MİM)'indeki kırk sırrı açıkladığı gibi cümle vücûd mertebelerinin bir tek vücûda o da Vücûd-ı Mutlak'a delâlet ettiğini işaret buyurmaktadır.

«**O**» öyle bir Vücûd-ı Mutlaktır ki «**O**»ndan ne evvel ne de sonra bir varlık düşünülemez. «**O**» daima <Hüve»'dir.

Unutmamak gerekir ki bütün bu zuhurat «**Elestü birabbi-küm?**» suâl-i celîline verdiğimiz «Beli» cevâbını imtihanından ibarettir.

«Tâ ebed ol ahde durduk, bozmazız ikrarımız» diyenlerin ahidlerinde durmayanlara karşı sadakatlarının sükûtunu göstermektedir.

«***Aşinalık tâ ezeldendir Sezai yâr ile***
Bu talep kanden gelir rûyeti mukaddem olmasa.»

Sezânî Gülşenî

Şimde Elkehf Verrakıym'den Arabça metne sadakatle müteakip metinleri ele alalım:

El mertebetül ufâ hiyezzâtüs sadık.

Elmertebetüs saniye hiye amâ' ibâretün anil künhü zât.

Elmertebetüs sâlise hiyel ahadiyye,

Elmertebetür rabiatül vahidiyye,

Elmertebetüi hamişe el ulûhiyye,

Elmertebetüs sâdise li meratül vücûd alâha ve esfelüha.

Birinci mertebe: Sadih olan Zât-ı Baht.

İkinci mertebe: (Amâ') mertebedir ki Zâtın künhünden ibarettir.

Üçüncü mertebe: Ahadiyyet mertebesidir.

Dördüncü mertebe: Vahidiyyet mertebesidir.

Beşinci mertebe: Ulûhiyyettir.

Altıncı mertebe: Vücûdun alâ ve esfel (üst ve alt) mertebelerini kapsar.

Böyle devam eden mertebeler Elkehf Verrakıym'de kırka baliğ olup bu merâtibi yazıp şerhi biraz sonra yapmak üzere bâzı önemli hususlara değinmek isteriz.

Tuhfetü'l-Mürsîle'cte Zâtı Ahadiyyet ve Ahmediyyete âit mertebelerin izahını yaparken istitrâten Elkehf Verrakıym'deki mertebeler silsilesinin en ayrıntılı merâtibi vücûd olduğuna işaret etmiştik.

Ayrıca bu risalede özet hâlindeki vücûd mertebeleri Abdül-kerîm Ciylî Hz.'lerinin şah eseri İnsân-ı Kâmil'de daha tafsilâtlı olarak yer almıştır. (*)

Merâtib-İ Vücûda âit kırk mertebeden yirmidörtten sonra otuz küsuruncu mertebeye kadar Esîr'den yâni, Nâr feleğinden Hava ve Su feleklerinden bahistir.

Otuzdokuzuncu mertebe risalenin en dikkate şâyân yeridir kanısındayız. Otuzdokuzuncu mertebe Cennet ve Cehennemle ilgilidir.

«Aşk ile Tamuda olmak cennetidir âşığın, Ol cennette olursa tamudur aşksız ona.»

---

* İNSAN-I KÂMİL adlı eser Kitsan yayınların arasında çıkmıştır. Arzu edenler yayınevimizden temin edebilirler.

Tecelli eyler ol dâim celâl ü gâh cemâlinden Birinin hâsılı cennet birinden nâr olur peyda.

Demek oluyor ki; «O»nun cennet ve cehennem de birer tecellisidir.

Arifler bu sebebledir ki Haktan gelen her şeyi makbul görüp;

— «Kahrın da hoş, luîfunda hoş..» demişlerdir.

Arabça metnini yukarıya aldığımız kırk kadar olan mertebelerin türkçe karşılıkları şöyledir:

Birinci mertebe:

Zâtüs sâdihtir. Şüphe yok ki Zât-ı Bahtın künhü ile ilgili olup aklen idrâk ve mâhiyetine nüfuz mümkün değildir.

«Essâdih» kelimesinin lugatta delâlet ettiği mâna «beyaz bulut» anlamını taşır ki, amâ'da Zât-ı Bahtın nûr-ı ebyâz hâlinde olması keyfiyetiyle bu «essâdih» ve «zâtüs sâdih» mertebeleri arasında bir yakınlık görmekteyiz...

Abdülkerîm Ciylî Hz.'terinin İnsân-ı Kâmil adlı eserimizi okuyanlar bu konuda ayrıntılı bilgi sahibi olurlar.

İkinci mertebe:

«**Amâ'**» olarak irâe buyurulan mahlukatın hilkatinden (yaratılmasından) önce Zât-ı Bahtın bulunduğu kemm ü keyf ile tarif edilemeyen yüce durumuna delâlet etmektedir.

Üçüncü mertebe:

Ahadiyet mertebesi olup Kenz-i Hafi bu mertebenin esrârındandır.

Dördüncü mertebe:

Vâhidiyyet mertebesidir. Bu mertebe Zâtın esmaya tenezzül veya âlem-i vahdetten kesrete geçiş mertebesidir.

«Vahdet içte âşinâ idi Sezai bana yâr,

Şimdi kesrette tegafüt eyledi âyâ neden?»

S. Gülşenî

Bize kalırsa bu mertebeden ziyâde diğer kesret ifade eden mertebelere bu beyitin ifâde ettiği mâna daha büyüktür.

Zira, mertebe-i ahadiyyette vâhidiyyet de aynıdır. Kesret (ayrılık) ifâde etmezler. O kesret gibi görünen durum vahdetin tâ kendisidir.

Beşinci mertebe:

Bu mertebe **Ulûhiyyet** mertebesi olup Ala ve Süflî bütün merâtibi şâmildir...

Süflî görünen merâtibin dahi nihayet Hakkın bir mazharı olması itibariyle Ayn olmak haysiyyetiyle kutsal kabul edilmesi gerekir. Bu vesile ile şu hadîs-i şerîfi hatırlatmak isteriz. Resûl-i Kibriya bir gün meclisinde:

— «Sarımsaktan istikrah ederim...» diyen bir ashabına:

— ***«Sarımsaktan nefret ederim deme, sarımsağın kokusundan nefret ederim***

de!.. Zira Ayn'dan istikrah olunmaz..»

...buyurmuşlardır ki bu sırra delâlet ettiği aşikârdır. ([1])

Altıncı mertebe:

Rahmâniyyet mertebesidir. Bu mertebe (ALÂ) vücûda taallûk etmektedir.

Yedinci mertebe:

Rübûb mertebesidir Halkın mahal-i zuhurudur.

Sekizinci mertebe:

Arş-ı Mecittir.

«Mekânlardan münezzehdir, Senin zât-ı şerifin,

Nedir ya kalb-i viranında mihmân olduğun cânâ.»

Dokuzuncu mertebe:

Akl-i evvelde idrâk olunan **Kalem-i Âlâ**dır.

Onuncu mertebe:

Levh-i Mahfuzdur. Buna Nefs-i Küllî de denir. Burada bir noktaya ilişelim: Evliyâullah içinde öyle Hak Teâlâ'nın sevgilileri vardır ki belki bazılarınca hoş karşılanmaz ama bir merte-be-i niyaz ile Levh-i Mahfuzu yazar-bozar tahtasına çevirirler.

Bu vesile ile şu güzel beyiti tekrarlayalım.

«Sanma ey âşık niyazın olmaya gayet pezîr,

Gayesi her bir niyazın bitmişem ki nâz olur.»

Mânası: «Ey âşık sen bu yalvarışlarını kabul edilmeyecek sanma, unutma ki her niyazın (yalvarışın) sonu nâz mertebe-sidir...»

Onbirinci mertebe:

Akl-i Küllî olan **Kürsî**'dir, Buna «**Kalb**» de denir. Kalb akıldan çok üstündür.

Akıl arabça «ıkal»'dan müştak olup bağ-köstek mânasına gelir. Dâima erbabını hakikate ulaşmaktan men eder.

Bu itibarla makbul olan Akıl olmayıp Kaib'dir.

[1] Mehaz: İsmail Fennî merhumun «Vahdet-İ Vücûd ve Muhyiddîn ibn'ül Arabî» adlı eserinden.

Kalb her tarafa dönebilme yeteneğindedir. Bu sebebledir ki Kelâmullahta «Bunu kalbi olan anlar» denilmiş fakat «aklı olan anlar» denilmemiştir. (*)

«Mahrem olmaz Zât-ı Hakka bilmiş ol ehl-i ukûl,

Terkedip aklı haber al gel berî dîvâneden.»

Beyit-i ârifânesinin anlamı işte budur:

Onikinci mertebe:

Heyulâ'dır. Bütün bu kırk mertebe içinde kırkıncı mertebe de şâyân-ı dikkat bir hüviyyet taşır. Bu mertebe hakkında Ab-dülkerîm Ciylî Hz.'leri şöyle buyurmaktadır:

— «Bu mertebe mü'minlerin Cenâb-ı Hakkı görme mahalli olan Cennetteki (Kesib)'dir.»

Bu konuyla ilgili olarak da bir arif şâirimiz şöyle buyurmuş-tur:

«Senin âşıkların kılmaz nazar Firdevs-i Âlâya,

Ne huriden haber söyler ne meyi eyler Musaffaya.»

Mânası: Yâ İlâhi, senin hakikî (gerçek) âşıkların Cennete nazar kılmaz. O ne huri ister, ne de Musaffa, Kevser'de arzusu vardır. Onun dileği SENsin, ona SEN'i gerek SEN'idir...

Bu sebebledir ki; Allahü Teâlâ'nın cemâline âşık olanlar için başka hiç bir matlûb yoktur!.. Olamaz da!..

Burada Seyr-i sülûke âit bir sırrı açıklarsak evliyâullahın ALLAH'a kavuşmakta duydukları sonsuz zevk-i manevîyi hiç bir visalde duymazlar.

Çok yüce bir velî Erbaini çıkarırken beliren turuncu bulutun etrafı kapladığını sonra ağzından çıkan küçük turuncu parçanın aynı hüviyetteki büyük parçayla birleştiğini anlatırken iftirâk vukuunda duyduğu azab ve hicranı ancak büyük evliyâullahın duyabileceği belâgatle dile getirmişlerdir...

Yüce kutub şöyle buyurmuşlardır.

— «Ayrılık ânında o kadar hüzüniendim ki ağzımdan çıkan o turuncu parça ağzıma girince ellerimle yüzüme gözüme vurdum,» buyurmuşlardır.

Bu esrâr-ı İlâhiyyeye ait nüktenin

— **«Ve nefahtü fihi min rûhi»**'nin aslına kavuşmasını tasviridir.

Elkehf'de kırk mertebeden ibaret olarak tasvir edilen Rahman ism-i şerifi âm (iktibas) ve şâmildir.

Yâni taşan bu rahmet deryası dünyâ ve âhiretteki cümle âsiye lutf u ihsan

---

* Bu konuda son asırların büyük garb filozof ve mütefekkiri «Henri Bergsort» aynı fikri akıl yoluyla kurduğu metafizik sistemde de ileri sürmüştür. Bu arada Türk Teceddüt edebiyatının kudretli müellifi İsmail Habib de bu fikri bir vesile ile şöyle ifâde etmiştir:

— «Akıl ve fikir budala mikyaslardır (ölçülerdir). Lâyemûi (ölümsüz) olan niştir. Duymak ve duyurmaktır. Henrİ Bergson kurduğu «intuition» adlı mesleğinde «akıla dayalı ilmin hakikatin ancak bir parçasını görebildiğini hayat denilen akışın istikametini ise his ve san'at heyecanlarını çözebileceğini» haklı olarak ileri sürüyor ki, pek doğrudur. Çünkü ilim akla, san'at kalbe dayanmaktadır. Söylemeye gerek yoktur ki bu mütefekkirlerin hepsi tasavvuftan nâsibsiz olmakla aşk ve kalbin mecazî safhalarından bahsedebiliyorlar. Elbet ledün iimi esrarından habersizdirler. (Mütercim.)

saçmaktadır...

Fakat dünyâda Hakk'ın Rahmeti ise Rahîm isminin Rahmeti onunla ölçülemeyecek kadar çoktur.

Demek ki: «**Rahim**» sıfatı âhirete hastır, sende hatâ edilmemiş olur.

Diğer vucûd merâtibi ise şöyledir;

Onüçüncü mertebe:

Heba.

Ondördüncü mertebe:

Anâsır Feleği.

Onbeşinci mertebe:

Elfefekül Atlas.

Onaltıncı mertebe:

Felekül Beruh.

Onyedinci mertebe:

Feleküz Zühal.

Onsekizinci mertebe:

Müşteri Feleği.

Ondokuzuncu mertebe:

Merih Feleği.

Yirminci mertebe:

Feleküş Şems (Güneş feleğidir).

Yirmi birinci mertebe:

Zühre.

Yirmiikinci mertebe:

Utarit.

Yirmiüçüncü mertebe:

Kamer feleğidir.

Kamer Feleği hakkında ilrn-i ledün esrarını açıklamak lut-funda bulunan Kitâbullahın bir mucizesini daha burada beyânı dinî bir görev sayarız. Şöyle ki;

Cenâb-ı Yezdîn Kitâb-ı Mübîninde Kamer'i ziynet olarak halk buyurduğunu beyân etmişlerdir. Bâzı haddini bimez ilim fukarası bilginler uzun yıllar buna münâfi beyânlarda bulun-muşlarsa da sonuç elbette Hâlik-i Kâinatın buyurduğu gibi olmuştur.

Nitekim Ay'da hayât olmayıp bir zîyet teşkil ettiği bu surette de aşikâr olmuştur. Haddini bilmez nâehil kimseler bilmem bundan kâfi ders aldılar mı? Hiç sanmam. Zîra târik-i hidâyeti kabul etmedikleri için Hakk Teâlâ onların gözlerini kör etmiş, kulaklarını sağır etmiştir.

Büyük bir azâb onlar içindir.

İşte yüce Allah kelâmı:

— «Ve sevâün aleyhim eenzertehüm em lem tünzirhüm lâ yü'minûn hatemallahü alâ kulûbihim ve alâ semi'him ve alâ ebsârihim gışâve ve lehüm azâbün azîm.» (Âyet-i Kerîme)

Bu konunun sırrına varmış olan bizim hakîm şâirimiz Ziya Paşa bakın ne diyor:

Hîkmet-i dünyâ ve mâfiha bilen arif değil,

Arif oldur bilmeye dünyâ ve mâfiha nedir?»

Hakikaten öyledir, arif dünyâ ve mâfihayı bilen değil, bilmeyen ariftir. Bu izahat bir şeyi daha kanıtlamaktadır. O da evvelce de söyledim, bu konuda Elkehf Verrakiym risalesi adetâ İnsân-ı Kâmil adındaki eserin bir özetidir.

Elkehf Verrakıym'in Besmele-i şerîf hakkında tâkib ettiği silsileyi izliyerek şimdi Rahman ve Rahîm kudsal kelimeleri üzerinde duralım...

Bu konuda Elkehf Verrakiym fî Şerhi Bismillâhirrahmânir-rahiym'in arabça metninde şu cümleler yer almaktadır:

Şimdi yazacağımız satırlarda Rahîm ism-i şerîfinin sırrı üzerinde durulmaktadır.

Öyle anlaşılıyor ki Abdülkerîm Ciylî Hz. Errahîm sıfatı ile küçük hacimli fakat ledün âleminin büyük eseri olan Elkehf Verrakıym'deki arabça metinde cümleler şöyledir:

«Ve lihazâ kâne isminur Rahman amma zahâra fiddünyâ vel âhire bihifâfi ismur rahîm feinnehu rahme fil âhire eşeddü zuhuru mined dünyâ.

Abdülkerîm Ciylî Hz. Rahman ile Rahîm esmaları arasında şu farkı görmektedirler:

Rahîm ism-i şerifinin esrarına geçmeden arabça metinde geçen Hakkın şiddeti zuhuru konusuna ilişeceğiz:

Hüdânın şiddeti zuhuru bahsinde bilgileri evvelce arzetrniş bile olsak yine de tekrarında sonsuz rahmet mevcuttur. Çok arif bir şâirimiz bu şiddeti zuhuru ancak âmâların ve mecaza mübtelâ olanların göremediğini, ehl-i hakikat için bunun rüye-tinin en tabiî bir sonuç olduğunu aşağıdaki beyitte dile getirmiştir.

«Âşıkan mihr-i girizânınla dilhûn olsa da,

Zahir olmuştur yüzün vech-i nikahından senin.»

Demektedir ki pek doğrudur.

<u>Mânası şudur:</u>

«Senin mecaz ehlinden kaçan güneş yüzünle bu mecaz ehli dilhûn olsa bile ehl-i hakikata yüzün örttüğün nikabtan zahir olmuştur..» anlamınadır.

Bu sırra ermek ihlâs-i tevhid ile yâni «LÂ MEVCÛDE İLLALLAH» sırrına ermekle mümkündür!..

Mecazdan zirve-i hakikata yükselenler **ALLAH**'tan gayri hiçbir mevcûd görmezler, <u>hakikat-ı tevhîd</u> budur.

Cenâb-ı Hakk Celle Celâlühü'nün zuhurunun şiddeti ile akıl ve idrâkin kendisini «**O**»ndan uzak görmesi vehmi «**HÛ**»'nun gizlenmesinden değil aksine zuhurunun şiddetinden dîdesi zayıf olanların onu görmeye güçleri yetmemesindendir.

Bütün bunlar; bize Hakk'ın ne kadar yakın olduğunun delîlidir. Bu da Vahdet-i Şuhûd ile Vahdet-i Vücûd telâkkileri arasındaki farkta nümâyân olur.

Mesele gelir gelir, mâiyyeti ilmiyye ile mi, yoksa mâiyyet-i zâtiyye ile mi? Hüdâ-i Kerîmin bize yakın olduğu meselesine

dayanır.

Evliyaullahın pek çokları bu mâiyyetin mâiyyet-i ilmiyye olmayıp mâiyyet-i zâtiye olduğuna kanidirler ki selef-i sâlihînin meslek ve mezhebleri budur.

Şu aşağıya aldığımız beyitler hakkında her an «**Hüve fî şeen**» olduğuna delildir.

Esasen bu sırra erenler Mahbûbu Yegânînin Hüdâ olduğunu bilir, hâmûş olurlar, susarlar...

Ezelden beri gönüllerin matlab ve sevgilisi «O»durL

Bu iftirak öyle bir ateştir ki, aslından ayrı bir an bile durmağa tahammül edemeyen Mevlânâ'ya koca bir Mesnevî yazdırmıştır.

«Dinle neyden kim hikâyet etmede

Ayrılıklardan şikâyet etmede

Kim ki aslından ola duru cüda,

Rûzigârı vaslı eyler muktedâ.»

Beyitlerini söyletmiştir...

Yine aşağıdaki beyitler hem Hakk'a vâsıl olanların hâmûş, hem de ariflerin gönlündeki dostun yalnız Hak Teâlâ olduğunu göstermektedir:

«Cûylar çün erdiler deryaya hâmûş oldular.»

«Irmaklar deli deli akarlar, ancak denize varınca hâmüş oldular (sükûnete vardılar)» anlamınadır.

Yine:

«Bize o meyden kılmışız humlar tehikîm nûş edip,

Bir kadehte Vamuku Ferhat beyhûş oldular.»

Demektedir ki, «Gönlün bir benzeri olmayan Ay'a münce-zibdir, bu emsalsiz güzel kâinatı yaratan Hak Teâlâ'dır» anlamınadır.

Elkehf Verrakıym'deki şu cümleyi de biraz açıklamak gerekir:

«Ve sırrı ismihür rahman intihâül âleme ilallah ve rucûel halkıyye ilel hakkiyye ve ilâ rabbikel müntehâ limen mi-nelmülki yevme vahidül kahhar.»

Bu arabça cümle Kur'ân-ı Kerîm'de kıyamet gününe ait bir sırra da temas buyurmaktadır.

Ancak Kitâb-ı Mübînde kıyamet günü için <u>«Bugün Vâhid-i Kahhar olan Hakk Teâlâ'mn günüdür»</u> mânası taşır ki Abdüi-kerîm Ciylî Hz. elbet «**Rahîm**» ismini anlatırken Hakk'ın «**Kahhar**» sıfatına ilişmemiştir, belki Hûda'nın Kahhar herşeye hâkim birliğinde kesrete yer olmadığına işaret edilmek istenmiştir.

Zîra «Rahîm» sıfatı şu âyet-i celîle ile sıkı sıkıya bağlıdır.

— «Sebakat rahmeti ala gadabi...»

Meâl-i şerîfi:

— «Rahmetim gadabımdanfâiktir» anlamınadır. Bundan şu sonuç çıkmaktadır ki:

Şeyh-i Ekber (k.s.)'nün buyurdukları gibi âlem hamd ile başladı ve yine Kerîm olan Rabbimize Hamd ile bitecektir.

UYARI: Bu konuda «Rahîm» bahsinin sonuna doğru ayrıntılı bilgi vereceğiz,

Buna uygun şu beyti alalım:

«Eyilikten başka sudur etmez eyiden,

Müsterih o! sonunda ey ilik vardır ancak.»

Nitekim Hakk Teâlâ Azze ve Celle Hazretlerinin bu Rahîm ve Rahman esması en yüce tecellisi ile Resûl-i Kibriya'da tecelli eylemiştir.

— **«Ve mâ ersalnâke illâ rahmetenlii âlemin** — Ben

âlemlere rahmet olarak gönderildim» kutsal kelâmında bu sırra işaret vardır.

Resûl-İ Kibriya hakkında Elkehf Verrakıym'deki şiir hepsini dile getirmekten başka bir çok ledünnî esrarı da ihtiva etmektedir:

«Yâ resûlullah yâ melceil ulûhiyye
Ve yâ men zâtüzzâtül tenzihiyye

Zaheret bîkütli mazhann külli hüsn
Tesette ân ıyân bilbedihiyye

Bî evsâfı hiyessebül mesâni,
Ve Kur'ân hiyezzâtün nebihiyye.»

Burada **«zaheret liküllî mazhar külli hüsn»** ibaresinde külli hüsnün delâlet ettiği mâna esmâül hüsnâya işarettir.

Esasen mutasavvifîn-i kiram hazerâtı bütün eşyayı mazharı esmâül hüsnâ görür. Mecazdan hakikata geçişin sebebi burada gizlidir.

Nitekim, Sezai Gülşenî Hazretlerinin:

«***Tığ-ı taânı etme Mecnûna havale bilmiş ol,***
Zâhidâ cezb-i Hüdâdır aşk-ı Leylâdan garaz.»

İşte bu sırra matuf bulunmaktadır. Bu hacmi küçük risalenin en mühim iki noktasından biri bu, diğeri de aşağıya aldığımız Elkehfdeki;

«İzâ recâa külli ilâ rabbihi» diye başlayan cümledeki "Herkes tekrardan Allahü Teâlâ'ya döner."

«Lâ baki fiha illâ (HÛ) fi hüviyyetihi leyse lehü fehüm nazara bihilâfül insan» "Baki yalnız Allahü Zü'l-Celâ! hazretleridir. İnsanların tersine..." cümlesidir.

Bunu tasavvuf? mânası ile anlamayanların ayağı kayar,

— **«Lâ baki fihâ ilâ hû»** ve **«bi hilâfül inşân»** cümleleri onlar için mezleke-i akdam olur.

Hakikatta cümlenin türkçeye tercemesinden anlayacağımız! «BÂKİ» yalnız **HÜDÂ**'dır.

Cemât ve hayvan gibi mahlukat insanın aksi ebedî hayâta mazhar değildir, manasınadır. Şimdi bu cümleler yalnız terce-me edilmekle yetinilecek olursa büyük velî Abdülkerîm Ciylî (k.s.)'ünün meramı anlaşılmaz.

Aslında inşânı baki kılan ebedeî hayâta mazhar eden,

— **«Ve nefahtü fihi min ruhi** — Ona ruhumdan bir nefhâ üfledim» ilâhî sırrıdır. Seyr-i sülük erbabı esasen insan ruhunun ebediyyen ölümsüzlüğünü bu dünyâda görür, bilir ve yaşarlar. Onlar için ruhun ölümsüz olduğunun delîlle isbâtına gerek duyulmaz...

Onlar: *«Cemâlini görmüşüm, Tanrı budur dermiyim»* fetvâ-sınca daha bu fâni âlemde rûh'un bekasını yaşamışlardır.

Bizim kanaatimizce hiç bir beyân şu arifane şiir kadar bu hakikati ifâde edemez.

«Gel nefâhtü fihi min ruhinin ania sırrını,

Kimse bulmazdı hayât, baki ol dem olmasa.»

Yukarıda geçen arabça şiiri haddimiz olmayarak nazmen şöyle tercüme ettik:

«Yâ Resûlullah ne şüphe sen Hüdâ mahbûbusun

Yâ ilâhi ta ezelden sen onun meclûbusun

Olmasaydı Hakk Teâlâ hüsnünün mecburu hem

Şüphesiz olmazdı mevcûd hilkati sırrı âdem

Onsekîz bin âlemin çün sen sebesin varına

Hakk Teâlâ oldu meclüb hüsnüne dîdârına

Ol münezzeh zât-ı akdes aynı zâtındır senin

Yâ Resûl-i Kibriya sende Rabbülâlemîn

Hem kitabullah hem de Fâtihâ sensin celî

Yâ Hüdânın elçisi Hakk'ta sende müncelî

Her güler yüz hep senin dîdârının burhanıdır

Nüh felekte devreden de hüsnünün devrânıdır.»

Rahman esmasının dünyâ ve âhirete âm ve şâmil olup Rahîm ism-i şerifinin ise âhirete dünyâdan çok fazla Hakkın rahmetine delîl olacağı hususunda Elkehf Verrakıym'deki le-dünnî esrar bilhassa Fütûhâtül Mekkiyye'de ayrıntıları ile yer almaktadır.

Bu konuda Şeyh-i Ekber (k.s.)'ü tarafından memûriyet-i mânevîyesi gereği o kadar derinliğine işlenmiştir ki, bir çok zahir ulemâsına bu esrarın hazmı için karbonat gerekmiştir.

Dünyâ «**Hamd**» ile başladığı gibi «**Hamd**» ile bitecek düstûrunu vazeden Hz. Muhyiddîn ibn'ül Arabî ile onun cüce muarızlarına biraz ilişmek ve konuyu etraflıca açmak isteriz.

Evvelâ tasavvuf bir biat ve ahd işidir. Ahd ise müstenit bir keşif ilmi olmakla Kur'ân-i Kerîm'deki;

— **«Errahmân allemel Kur'ân»** kutsal kelâmı ile söze başlamak isteriz.

Rahîm ism-i şerifinin gereği ve ledünnî sırrı icâbı ebedî azabın olmadığını ileri süren Muhyiddîn ibn'üi Arabi'nin bu kelâmını anlamayan bâzı zahir ulemâsı Hz. Şeyhe itirazda bulunmuşlardır. Ne yazık ki bunların içinde Sadettin Teftazânî ve Aliyül Kari gibi benâm zahir bilginleri de vardır.

Meselâ Hz. Muhyiddîn ibn'üi Arabî'ye keşiften nasibsizler şöyle itiraz etmektedirler:

— «Mutasavvıfîn, azabı lügat ve şeriata aykırı bir surette isbat ederek uzûbetten (tatlılıktan) müştak kılarlar, şu hâlde anda meşakkat ve ukubet yoktur. Nâr ehli Cehennemde su içindeki balıklar gibi ni'met ehlindendir..» derler.

Şimdi bir de bu itiraza karşı Hz. Şeyh-i Ekber'in keşfe müstenit ve bu zavallı itiraza cevap teşkil eden yüksek fikirlerini görelim. Şeyh-i Ekber (k.s.) Fütûhâtül Mekkiyye'sinin nâr ehline müteallik 62'nci babında:

— «Ehl-i nâr için fazlı Rahmet-i İlâhiyyenin zuhuru lâbüt olduğunu ve binâenaleyh onların Cehennemden çıkmamakla beraber orada eiem hissini kaybedeceklerini ve bunlardan bir taifeye de azâb ve amel beynindeki müddetin muvazenesinden sonra Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle'nin uykuda olan bir kimsenin rüyada gördüğü hayalî ni'metler kabilinden bâzı ni'metler vereceğini ve 374'üncü babında ise; İnşânın evvel-i neş'etinde «**Elhamdülillah**» dediği gibi, **«Ahirü da'vâhüm in elhamdülillah»** "En son davaları Elhamdülillâhtır." kavli celîli mucibince insanların âhirî davalarının dahi «Elhamdülillah» olacağını ve âlemlerin sena ile başladığı gibi sena ile son bulacağını beyân etmiş ve bu hâlde şekâ-i sermedî (ebedî şekavet) nerede?

Hâşâ Cenâb-ı Allah (c.c.)'ünün gazabı rahmetine sebkat etmiş olduğu gibi Fusûsun «Fussu Yûnusiyye»'sinde dahi ehl-i nârın mercii nâim olacağını ancak bu nâiman nârda idü-günü, çünkü Cehennemde bulunan bir kimse için ikabın inki-zarından sonra sûret-i nârın berdü selâma (soğukluk ve selâmete) münkalib olması lâbüt (zaruri) idüğünü bu hâlde ehl-i Cehennemin ve halkın istifasından sonra nail olacakları nâimin Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı vakitte nail olduğunu nâim kabilinden olduğunu beyân etmiş ve ünlü velî Abdülganîyyül Nablûsî Hz. dahi Fusûs şerhinde «Allahü Teâlâ ehl-i Cehennemin nâil-i ni'met olmasını murad ettiği vakitte onların Cehennemden çıkarmağa ihtiyacı yoktur...»

Vaktiyle bir derviş bir mürşîd-i kâmile intisab eder, ondan aldığı ders ve feyizle keşfi açılıyor, bir de bakıyor ki levh-i mahfuzda şeyhi şaki görünmektedir.

Buna pek mütehayyir (şaşkın) kalıyor. Yine ders almak için şeyhinin yanına gittiğinde daima o şaki mevzuu aklından gitmeyip bir türlü aklına ders girmiyor. O zaman şeyh-i kâmil kendisine dönerek buyuruyor:

— «Oğlum sen dersine bak, benim şaki ve sâid oluşum seni ne ilgilendirir? O benimle Hakk Teâlâ arasında bir cilve-i Rahmânîdir...»

Bir süre sonra; levh-i mahfuza tekrar baktığında şeyhinin sâid olduğunu görüyor.

— «İşte ehiulahın mâşûku ezelîsi ile cilveleri böyledir, nâpuhtelerin bu işlere karışması su-i edebdir.»

Şeyh-i Ekber Kuddise Sirruhu Fütuhatta «Rahîm» ve «Rahmet» esması ile ilgili beyanlarına şöyle devam ediyorlar:

O Hüdâ-i Lemyezel her şeye kadir olduğu gibi azâbta bulunan bir kimseyi vâsıta-i azabı olan şeyle mazhar-ı ni'met kılacağı gibi ni'mete müstağrak bir kulu da vâsıta-i ni'meti olan şeyler düçâr-ı azâb (azaba düçâr) edebilir.

Bu tecelliyâtı dile getiren şu arifane şiir cidden enfestir.

Deme bu gülsen içre âştku maşuk belâsızdır

Ne gül çakı girîbânsız ne bülbül ibtilâsızdır

Şifâyâb oldu dârûyu visali yâr ile herkes

Bu bimârhânede ancak benim derdim devasızdır

Revacı yok cihanın nakdi basan muhabbette

Metâı aşkı fehmettin ben ey hâce behâsızdır.»

Bunun bir emr-i zevk-i olup ehl-i zevk olmayana zahir olmadığı ve şerîatta bu meseleye ancak işâret-i hafiyye olup tasrih vuku bulmadığını çünkü bunun efkâr-ı ulûm ve ukûlden olmayıp ezvak ilminden olduğu ve her ikab için İndallah bir müddet-i malûme bulunduğunu beyân etmiştir.

Esasen Hz. Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.) her şeyde Hakkı gören kahrü lutfu şey'i vâhid bilen velîlerden olmakla onu niçin azâb ve lutf birdir, onun için en büyük azâb bir nefes Hûda'dan mehcûr (ayrı) olabilme korkusudur.

Vatan-i aslî olan rûh-i küllî'den müfârikat azâbların en elîmidir. Ukbâ dünyâ nedir?

O bunlara hiç önem vermez bu mânadan alarak söyleyelim azabın şedîdi (azabın şiddetlisi) müfârıkat-i vatandır.

«Kahrı lutfu şey'i vahid bilmeyen çekti azâb,

Ol azâbtan kurtulup sultân olan anlar bizi.»

İlâhi dîde-i canı münevver kıl tecellâdan

Seni görsün nazar ettikte âşık cümle eşyadan

Nedir dünyâ, nedir ukbâ, nedir Cennet, nedir havsa

Sana âşık olan Mevlâ geçer cümle sevdâdın

Vücûdun kemini açtın cevahir âleme saçtın

Niçin sarraftan kaçtın nedir kasdın bu ihfâdan

Seni sensin bilen ancak ki senden gayrı yoktur hak

Budur bildiğimiz mutlak gelir esman müsemmâdan

Dâvûdu Kayserî Fusûsü! Hikem şerhinde:

— «Bir zaman gelecek ki Cehennemin dibinde su teresi bitecektir, hadîs-i şerîfini irad buyurarak azabın huiûdu yâni ebediliği hakkında nâs vârid olmayıp Kur'ân-ı Kerîm de ateşte daimî kalınacağın işaret buyuruimuş olup, azabın ebedîliğine dâir bir nâs (âyet ve hadîs) yoktur.

Unutmamak gerekir ki cümle için rahmet mutlaktır... Cehennemde sakin yoktur (oturan nâr ehli) âteş ehli vardır ki âteş bunlara azâb değil ni'mettir. Onunla yaşarlar.

Ezcümle Mâlik ve Cehennem Hâzinleri buna örnek olarak gösterilebilirler ki bunlar melektirler.

Bunlardan başka Cehennemdeki yılan ve haşerât da böyledir. Kıyamet günü dirilecek, âteşte yaşayan hayvanlar da böyledir.

Vatanı ile ülfet eden her kimse onunla mutludur. Azabın en şiddetlisi müfârikat-i vatandır. Ehl-i nâr (âteş ehli) Cehennemden ayrılsalar alıştıkları şeyden ayrı düştükleri için azâb çekerler. Cenâb-ı Allah onları bu vatan ile ülfet eden bir neşet üzere yaratmıştır. Zâten daimî azâb ne adalet ne de merha-met-i İfâhiyye ile te'lif olunamaz...»

Bu konuda Ömer Hayyâm'ın şiirleri cidden zariftir:

«Âsiyim ben nerede sende rızâ
Dili siyahın nerede sende ziya

İki rik'atla verirsen Cennet
Bu satıştır buna denmez ki ata (lütuf).»

«Cürüm işleyeyim yüz sene öğrenmek için
Affın mı? Günâhım mı büyüktür yâ Râb»

Deyişinde Rahîm olan Hûda'nın sonsuz rahmetine itimat sarsılmaz imân dile gelmektedir.

Hz. Muhyiddîn ibn'ül Arabî «Râhîm» stfâtındaki esrarı izaha devam ederken şöyle buyurmaktadır:

— «Cennet ve Cehennem iki dâr'dır. İrâde-i İlâhiyye iki darın da meskûn olmasını arzu buyurmakla âteşle ülfet eden mahlûkat da halk eyledi. Rahmet gadâbına sebkat eden Hüdâ-i Kerîm rahmetini ehl-i nâra da teşmil eyledi...»

Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle kendi hakkında buyurduğu gibi **«Erhamerrâhimiyn»**'dir. Şimdi bu yüce kelâmların ışığında düşünelim:

Biz kendi içimizde ânın merhametle mecbûl (cibilliyetinde-yaratılışında) kıldığı kimseler bulduk, onlar ALLAH'ın tüm kullarına merhamet ederler.

Hattâ eğer Cenâb-ı Hakk onları mahlhukatta hakîm kışla kalblerinde yer eden merhamet sebebi ile azâb sıfatını âlemden tümü ile kaldırırlardı...

Halbuki bu sıfata sâhib olan bizler birer mahlûkuz, hislerimizin mağlûbuyuz. Hakk Teâlâ Hz.'leri **«Erhamerrahiym»** olduğunu beyân buyurmuştur.

Binaenaleyh biz ânın mahfûkatına daha merhametli olduğuna şüphe edemeyiz.

Hadîs ilminin ulularından "Şeyhülislâm İbni miye" bir çok kâfirin uzun asır ve seneler azâb çektikten sonra Cehennemden çıkacakları kanısındadır,

Unutmamak gerekir ki, *«vâde vefa vâide vefadan daha ziyâde kerem de dâhil olduğunu»*

<u>Vâid;</u> Allahü Teâlâ'nın ve <u>vaâd</u> ise; kulun hakkı olup onu tahsile lâyık idüğünü <u>Cenâb-ı Hakkın âhiretteki rahmeti dünyâdaki rahmetinden büyüktür.</u>

Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.) gibi ilim sıfatı ile tecelli eden bir velî dahi «Rahîm» esması hakkında tıpkı Abdülkerîm Ciylî Hazretleri gibi düşünmektedir.

Elkehf Verrakiym fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiyrn'de «Rahman» ve «Rahîm» esmalarının ayrılışında Abdülkerîm Ciylî Hazretlerinin rütbe ilm-i ledün sırrına mazhar olduğunu göstermektedir.

Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hazretlerine nasıl hak vermeyelim ki muvakkat bir cürüm için ebedî bir cezayı Kerîm olan Hûda'ya yakıştırmak mümkün olmaz.

Bakın yüce velî Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hazretleri «Rahîm» ism-i şerîfi üzerinde nasıl arifane ve ledünnî mâna taşıyan bir mütelâa ileri sürüyor:

— «Cehennemde temâün keyfiyeti elbet keşiften nâsibsiz-lere garib görünecektir... Lâkin, Cenâb-ı Hakk her yerde mü-tecelli olmakla o azâb suretinde de ni'metle tecelli edebilirler.»

İşte böyledir, her şey «**O**»dur.!..

Azâb da İkab da, «**O**»ndan gelen her şey güzeldir!..

«Ol dilberin Mehdi adı sekir verir halka tadı,

Mısri çeker bu mihneti ot rahatı Rahman görür.»

Nâr içinde de bir kulun bâzı ni'metleri tadabileceğine şu fâni âlemden de misâller vermek mümkündür.

Bugün âciz bir kul bile bir diğer kimseyi manyetize ettikten sonra onun eline bu limonatadır!., diye bir bardak tuzlu su veriyor. O kimse bunu içerken limonata lezzeti duyuyor.

Âciz bir kulun elinden böyle bir garîbe zuhur ederse Cenâb-i Kadir-İ Mutlak Hazretlerinin dilediği kulunu Cehennemde besleyip zevk ihsan buyurmasına ne engel var..?

«**O**»nun ki her şeye gücü yeter!..

Nitekim bu olayla tamamen benzerlik arzetmekle beraber çok önemli bir tarihî hakikati da bu vesîle ile arz edelim:

Nemrûd'un yaktığı ateş Hz. İbrahim (a.s.) için berdü selâm olmakla beraber yine ateş idi.

Bu konu İsmail Fennî Bey üstadımızın son asrın yarısında en önemli eseri olan «Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn ibn'ül Arabî» adındaki şaheserinde tafsilâtı ile anlatılmaktadır.

Bu muhterem üstâd bir mucîze teşkil eden bu olayı anlattıktan sonra garbtaki «Contingence» felsefesi ile muvazi olarak Cenâb-ı Kadir-i Mutlak'ın kâinatı hikmetle idare ettiği için vazettiği kavânin-i tabiiyyeyi (tabiat kanunları) çoğunlukla de-ğiştirmeyeceğinin aşikâr olduğunu beyan eylemiştir.

Ancak bunun gönderdiği Peygamber-i İzamı teyid için değişmez mânasına da gelmediğini ısrarla belirtmiştir ki hakikat da bundan ibarettir.

İstitrâten şunu belirtelim, gerek Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.)'nün «Fütûhâtül Mekkiyye»'sindeki esrâr-ı hurûf bahisleri gerekse Abdülkerîm Ciylî Hz.'nin Elkehf Verrakıym'deki Bes-mele-i Şerîfedeki her harfin ilm-i ledünne ait esrarı binnetice bütün evliyâullahın mâden-i esrarı olan vahdet-i Vücûda tallûk etmektedir.

Resûl-i Kibriya'nın;

— ***«Men reâni fekad reyel Hakk*** **— Beni gören tahkik Allahü Teâlâ'yı gördü»** hadîs-i şerifinde zübdesini bulmuştur.

Malûmdur ki meslek-i celîli Sofiyye olan vahdet-i vücûd, vücûdun birliği demektir.

Ehlullaha göre;

Bizatihi kaim olan vücûd birdir, o da Hakk Teâlâ'nın vücûdudur!..

Bu vücûd; vâcib kadîm ve ezelîdir!.. Tecezzi, tebeddül, inkisâm kabul etmez!.. Ânın şekli, sureti ve haddi yoktur!..

Cenâb-ı Hakk Zât-ı Haysiyyeti ile değil ef'âl ve sıfatı hay-siyyeti ile cemîi suveri eşhasta itlaktan çıkmaksızın ve asla tebeddül ve tagayyur etmeksizin tezahür eder!..

Bu itibarlar da eşya O'na mir'at (ayna) olur!.. Mükevvinâtın cümlesi vücûd-ı Hakk'la kaimdir!..

Cenâb-ı Hakkın isimlerinden biri de «**Kayyûm**»dur bi bizatihi kâim ve kendisinden gayriyi mâkum demektir.

Nitekim nûr-ı şems (güneşin nuru) bir olduğu hâlde muhtelif renklerle mülevven olması (boyanmış) camlara inikas ettiği vakitte çeşitli renklerde görülmektedir.

Bu İlâhî ve ledünnî sırra delâlet eden Mevlânâ Celâleddinî Rûmî Hazretleri:

«Gâh güneş ve gâh deniz olursun

Gâh Kât dağı ve gâh Anka olursun

Sen zâtında ne o'sun ne de bu.»

Yâ İlâhi, sen sûretsiz olduğun hâlde bu kadar suretlerle tecelli ettiğinden dolayı senden hem muvahhid hem de muşebbih mütehayyirdir.

Yine aynı mealde:

Ne vakte kadar cisim ve eb'ad ve cihetler lâkırdısı edeceksin, muhakkak olan yalnız bir «ZÂT»'tır.

Zâtlar değil bu vehmi buna ondaki şemm ve sıfat (nitelik çokluğu) vermektedir.

Bu sebebiedir ki Mevlâ her şeyde müzahir her şeyde onun mazharıdır.

UYARI; Bu konu pek çok kısa görüşlüleri şaşırtacak esrarı ihtiva eder.

«Pare pare olmasun yâ neylesin biçâre dil,

Bir nazarda bin tecelli gösterir cânân-ı aşk.»

Sırrı bunda meknuzdur. Kurlân-ı Kerîm'de yer alan bu hakikat kıssası her şeyi açığa vurur mâhiyettedir.

Kelîmullah Hz. Mûsâ, Âlemlerin Yaratıcısı ile görüşürken ona hitâb-ı İlâhî nazil olur.

«İnniy ene rabbike fehlağ na'leyk, inneke bilvâdil mukaddesi Tuvâ.»

«Yâ Mûsâ, tahkik ben senin Rabbinim. Haydi pabuçlarını çıkart. Zîra Tuvâ'da, mutahhar ve mukaddes bir vadidesin...

Bu İlâhî hitâb Kelîmullaha ateş suretine girmiş olan bir ağaçtan vâki olmuştur.

Gülşen-i Râz sahibinin bu mevzûdaki sözleri hakkında onları nakil ederken İsmail Fennî merhum şöyle buyurmuşlardır:

Gülşen-i Râz sahibi Şeyh Şebüsterî bu mânayı telmihen

— «Cenâb-ı Hakk'ın bir ağaçtan «Enel Hakk» demesi reva oluyor da nikbaht olan bir inşândan, bir mürşîd-i kâmilden bunu demesi niçin reva olmasın...?» diye sual ediyor...

Hz. Musa'ya Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle'nin ateş suretinde tecelli etmesi o ânda Hz. Musa'nın matlûbu ateş olması hikmetine mübtenidir.

Mertebe-i hakikatta durum budur!..

Aslında erenler için zât, sıfat, en'âma, cümleten kendisine ziya olan bir velî'de Hakkı temâşâ esastır.

Ancak bu mertebeye gelinceye kadar mecazda da bâzı te-celliyâtı kabul zarureti vardır.

Bizim âşık ve arif şâirimiz Fuzûlî:

«Min cân olaydı kûş men dili şikestede

Tâ her binle bir gez olaydım feda sana.»

Beyti bu hakikati dile getirmektedir.

Mânası; bugünün türkçesine çevrilirse şöyledir:

— «Keşke bende bir cân yerine bin cân olaydı da her biri ile bin kerre kurban olsaydım», demektir.

«Zevki dili enni enatlahında mâ fevkindedir,

Böyle bir mecnûnu aşka len ierâni neylesin?»

Keşif ve bunun zevkine varanlar Hakk ile Hakk olduklarından onlar «ENNİ ENALLAH» hitabının dafevkindedir, böyle bir aşk mecnûnuna;

— «**Len terâni** — Beni göremezsin»

...yasağı neylesin, demektir.

Bir vesile ile tebarüz ettirdiğimiz gibi bu esrar; ehl-i hakikata ait olmakla beraber mecaz mertebelerini de küçümsememek gerekir. Vakıa;

— «Gerçi Mecnûnuz aşk ile âlemdeyiz amma biz bildiğin Leylâ âşıklarından olmayıp âşık-ı Sübhâniyiz» sözü doğrudur!..

Fakat bu mertebeye gelmek için pek çok Leylâ'ların askıda çekildiği vakıadır.

«Mecnûn'a sordular Leylâ ne oldu?

Leylâ, Leylâ derken Mevlâ'yı buldu.»

Sırrı, hiç ama hiç unutulmamalıdır...

«Öyle sermestim ki idrak etmezem dünya nedir?

Ben kimem, sâkf olan kimdir mey ü sebhâ nedir?

Gerçi cânândan dil-i şeydâ için kâm isterem

Sorsa cânân bilmezem kâmı dii-i şeydâ nedir?»

«Rahîm» ism-i şerifinin bütün haşmeti ile âhirette tecelli edeceği Elkehf Verrakıym'de Abdülkerîm Ciylî Hz. tarafından ısrarla ileri sürülmektedir.

Bu rahmet deryasından Fir'avnun da istifâde etmiş olabileceğine dâir Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz.'nin beyânları bizim tasavvuf târihimizde çok tartışmalı bir yer tutar daha doğrusu bu sözler «**Ehl-i Hakikat**» ile «**Ehl-i şeriatın**» da arasını açmağa vesile olmuştur.

Nitekim İsmail Fennî üstadımızın (Vahdet-i Vücûd ve Muh-yiddîn ibn'üi Arabî) adlı eserinde bu bahse derinliğine temas buyurutmuştur.

Malûmdur ki Şeyh-i Ekber (k.s.) Fir'avnun son nefesinde imân ile öldüğüne hiç değilse imansız olarak hayâtını itmam ettiğine kâfi delîl olmadığı kanaatindedirler.

Pek tabiî Şeyh-i Ekber (k.s.) zamanının **İnsan-ı Kâmil**i olmakla onun sözleri keşfe dayanmaktadır.

Bu itibârla hakikatini ehl-i keşif olmayanlar bilemez ancak keşif sahibinden başkası için delîl olamayacağından biz mevzuu fikrî münazara çerçevesinde imkân nisbetinde çözmeğe çalışalım.

Sadettin Teftazânî'ye atfen yapılan itiraz ile üstad İsmail Fennî'nin cevaplarına yer verelim. Velev bu yersiz ve Şeyh-i Ekber'i hedef olan itirazlar Sadettin Teftazânî tarafından da yapılsa sonuç değilmez.

Ancak, Sadettin Teftezânî'nin ilm-i ledündeki gafleti zahir olur. Onun ilm-i zahirdeki behresinn onu bu uçuruma düşmekten kurtaramadığı hakikati gün gibi aşikâr olur.

Yüce velî Muhyiddîn ibn'üi Arabî Hz. nerede Teftazânî ve emsali nerede?

Hâle pek uygun şu mısraı zikretmeden geçemeyeceğiz.

«**Yok özge ilmini inkârımız bu ilme câhildir**» mânası şudur ki;

«O zahir bilginin kendi alanındaki ilmini inkâr etmiyoruz, ancak bu ilme câhildir», demektir.

Yukarıda bahsettiğmiz Sadettin Teftezânî adına Fir'avn bahsinde Hz. Muhyiddîn'e yapılan haddini bilmez itiraz şöyledir:

-«Füsûs sahibi Fir'avnun dünyâdan tâhir (temiz) ve mu-tahhar olarak çıktığını iddia ediyor, bu bir küfr-i şen'îdir. Çünkü ânın kâfir olarak öldüğü yirmi iki sûrede vârid olan naslarla ve her asırdaki icmâ-i ümmetle sabittir.

Eğer âyet-i kerîme Fir'avnun imân üzere öldüğüne delâlet etse bu Fir'avnun âhirette mel'ûnîn ve makbûiinden ve eşeddi azaba dâhil olanlardan bulunduğunu beyân eden âyetler bey-yinâtı (hâşâ) çelişkili olurdu.

Eğer Fir'avn İmân ile hatm-İ enfas (nefeslerini ve anlarını) sona erdirmiş olsa idi Cenâb-ı Allah (c.c.) ânı kavmi ile beraber gark etmezdi, helâkından sonra zâlimler sırasına koymazdı. Çünkü Allahü Teâlâ geçmiş günâhları affeder, diyor...»

Bu konuda bu itiraza merhum İsmail Fennî üstadımız şu cevâbı vermektedir ki pek müskittir.

«Füsûs» şârihi Balief merhum Şeyh-i Ekber (k.s.) Fir'avunun sıhhât-ı imânı hakkında zikrettiği delilleri nâs olmak üzere zikretmemiştir. Eğer bunları (nâs) addetmiş olsa idiâhiri kelâmında

«**Velemrü fihi illallah**» demiştir ki, meali «*Fir'avnun işi Hakk Teâlâ'ya râcidir*» demektir.

«**Kur'ân'da vâsitî olan şeyin zahiri budur..**» dedi, yoksa, «Bu nâstır» demedi.

Kezâlik Fir'avnun âhirette şakaveti dahi Şeyh-i Ekber (k.s.) indinde nâs değildir.

Çünkü:

— «**Şimdi mi imân ediyorsun şüphesiz evvelce isyan ettin ve müfritlerden idin**»

kavl-i celîli (âyet-İ kerime) Fir'avnun imânının adem-i kabulünü müş'ir olmayıp ânın hakkında itâb olmak muhtemeldir. Binâenaleyh ânın imânının kabulüne münâfi değildir. Şeyh bu bâbta tevakkuf etti (durakladı) ve icmâ-i tevakkufuna delîl ittihaz etti. Kendisinin Fir'avnun sıhhât-i imânı hakkında iârd edilen delillerin sübûtu takdirinde sabit olur... Şeyhin sözleri Fir'avnun sıhhât-i imânına delâlet etmez, cevazı sıhhâtına delâlet eder.

Yâni, **Cenâb-ı Allah** (c.c.) ânın ruhunu tâhir ve mutahhar olduğu hâlde kabzetmiş olması caizdir, demektir.

Şeyhin Fir'avnun ehl-i İslâmdan idüğü reyinde bulunan sarihler hatâ etmişlerdir...» demiştir.

İstitrâten şunu da biz beyân edelim ki;

Hakikatta bütün eşya esmanın tecelliyâtı olmakla, Fir'avnun: «Ben Allah'ım» demesi mertebe-i hakikatta yalan değildir.

Zîra, her şeyde zahir olan bir TEK vücûd o da Vücûd-ı Mutlaktır. Fir'avn da buna dâhildir. «**O**»nun «Mudîl» isminin mazharıdır.

Ancak şunu da hatırdan çıkarmamalıdır ki; hiç bir zaman vech-i hassa ibâdet caiz olmamakla Fir'avn kâfirler mevhanma ithal edilmiş olup büyük günahkârdır.

Elbet hükmü şer'î de böyledir!..

Burada; **ALLAH**'a âsi olan Fir'avnun «Ben Allah'ım» deyişi ile varlığını Hakk Teâlâ'da yok etmiş Hallâc-ı Mansûr ve emsali velîlerin sözleri «**ENEL HAK**» arasında dünyâlar kadar fark vardır.

Burada biz haddimiz olmayarak Rahman ve Rahîm sıfatlarının tefsirinde Fütûhâtül Mekkiyye'deki esrarla Elkehf Verrakıym'deki esrarı birleştirmeye çalıştık.

Rahîm esmasının Besmele-i şerîfin esrarı anlatılırken Ab-dülkerîm Ciylî Hz. tarafından füyûzâtını Rahman isminin aksine daha çok âhirette göstereceğine işaret buyurulmuştur.

Şeyh-i Ekber (k.s.)'de Fütûhâtül Mekkİyye'de Rahîm sıfatının tecelliyatından olarak Fir'avnun tâhir ve mutahhâr oarak son nefesini verdiğini beyân buyurmuştur ki, bu suretle bu esmada iki büyük velî birleşmiş oldular.

Fir'avnun imânı bahsinde «**Elfethül Mübîn**» sahibi de Şeyhi Ekber'in; Fir'avnun nechatına kail olmayıp bu bâbta ancak tevakkuf ve tereddüt ettiği ve mumaileyhin küfrü hakkında delîl irâd edenlere karşı mübahisede bulunup; Bu delîllerden Fir'avnun küfrü kendi indinde zahir olmadığı fikrinde bulunmuştur.

Diğer sarihler bilâkis Şeyhin Fir'avnun sıhhati imânına kail olduğuna zâhib olmuşlardır.

Keşânî; «Fir'avnun imânının âhirette azâb görmesine engel olmadığına kanidir...»

Abdürrahmân Câmî ise;

— «Zahir bilginlerinin Fir'avnun imânının ademi kabulünü istidlal ettikleri âyetler kendisinin imânına münâfi olmayacak surette tevîl edilebilir,..» demiştir.

Hemen ekleyelim ki, Hz. Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.)'ünün beyânlarını tevile kalkan bu sarihler dahi bizce «memur ise mazurdur», sırrını yeter derecede anlayamamışlardır.

Hz. Şeyh-i Ekber fâşettiği esrarı ifşaya Resûl-i Kibriya tarafından memur kılınmışlardır.

Yoksa bunca zahir ulemâsının düşmanlığı göze alarak bir çok tehlikelere kendisini atması için bir sebeb yoktu!..

Hz. Şeyh; manevî memuriyeti gereklerini yerine getiriyordu.

— «**Onlar için korku yoktur. Onlar mahzun olmayacaklardır...**» âyet-i celîlesinin elbet teminâtı altında idi.

Bu itibârla bazılarını tatmin için Şeyh-i Ekber'in açık kelâmlarını güya savunmağa hiç gerek yoktur.

Yukarıda da arzettik Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz.

— «*Memurdur, memur ise mazurdur*».

Şeyh-i Ekber bir söz söylerse; o muhakkak keşfe müsteniden söylenmiştir.

Nitekim Hz. Muhyiddin Füsûsül Hikem'in başında şöyle buyuruyor:

— «*Bana bu kitabı mânada Resûl-i Kibriya vererek ifşasını emretmiştir!..*»

Nitekim istitrâten söyleyeyim Ailahü Teâlâ'nın âhirette kullarına sevdiği bir yüzle tecelli edeceği hakikati da bunlardan biridir.

Mesele şehid-i aşk olup feyz-i beka kesb eylemektedir. Büyük şâir Fuzûlî bakın ne diyor:

«Şehid-i aşk olup feyz-î beka kesbeylemek hoştur,

Ne hâsıl bî vefa dehrin hayât-ı müsteasmdan.»

Aşk-ı hakikîde de ona seni vardıran aşk-ı mecâzhide de durum aynıdır. İsmail Fennî üstadımız «Vahdeti Vücûd ve Muhyiddîn ibn'ül Arabî» adlı ölümsüz eserinde şöyle buyurmaktadır:

— «Hakk'a insanı vâsıl eden yollar enfâsın (nefesler) adedi kadar çoksa da en seri **târik aşk**tır. Bir kimsenin zühd-i takva ile belki yıllar sonra varabileceği bir mertebeye aşk inşânı bir ânda eriştirir.»

Nitekim, işte bu târik-i aşkın pîşûvâlarından olan Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.)'üyü de Mevlânâ Celâleddin Rûmî Hz.'ni de Hakka vâsıl eden en seri târik (yol) olan

AŞK'tır!..

Bu itibarla hakikî aşkın merhalelerinden olan mecazı da pek hor görmemelidir.

Tiğ-i taânı etme mecnûna havale bilmiş ol,

Zahidâ cezb-i Hüdâdır aşk-ı Leylâdan garaz.»

«Ger mecazî ise de aşkı ko dursun dilde,

Kays Leylâ diyerek bulmadı mı Mevlâyı?»

Beyitlerini tekrîren burada arzederken bu sırra temas etmiş oluruz.

Yine büyük şâirlerimizden birisi bakın Hz. Maşuka için ne diyor ve ona nasıl sitem edip hem de mazhariyyeti gereğini yerine getirmezse nasıl müeyyide altına alıyor.

«Çekme dâmen nâz edüp üftâdelerden sakın,

Göklere açılmasın eller ki dâmânındadır.»

Bu tabloyu tasavvur etmek dahi mecaz maşukasının dâmânına düşüp yalvaran ellerin reddi takdirinde boşlukta kalacak ellerin semâya açılacağına işaret etmektedir ki Garb edebiyatında dahi bu nefasette bir şiire rastlanmaz denilirse as!â mübalâğa edilmemiş olur.

Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz.'ne zahir ulemâsının teânü teşri-lerine ve konumuz olan Fir'avnun tâhir ve mutahhâr olarak göçüp göçmediği mevzuuna tekrar dönersek hemen şunu ilâve etmek zorunluluğunu duyarız:

Bizce Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hazretlerine yapılan yersiz tarizler sâdece Fir'avnun mevzuuna inhisar etmez.

Hz, Şeyhin pek çok kutsal kelâmı hedef-i tariz olmuştur. Aslında bunların hepsinin sebebi Hz. Şeyhi ve dayandığı vahdet-i vücûd akaidini anlayamamaktan (idrâk edememekten) ileri gelmektedir...

Bir de buna Hz. Muhyiddîn ibn'ül Arabî'de Hakk Teâlâ'nın İlim sıfatı tezahür etmekle;

— «**Elilmü indallah** — İlim Allahü Teâlâ'nın yanındadır»

sırrına akıl erdiremeyenlerin düşmanlarıdır.

ALLAH demek bilmez olanların nâbeca ef'atidir.

Vahdet-i vücûd itikadının sonucu olan Vücûd-ı Hakikî ve Vücûd-ı Zıllî tefrikine gelindiğinde şu âyân olur ki;

— «**Vücûd-ı Zıllî** (Gölge Vücûd) aslında yok olan bir vücûddur!..

Gölge; kendisinin mâbihül kıyamı olan şahıs veya cismin vücûdunda başka vücûdu olmadığından buna kıyasen vahdet-i vücûda kail olan mutasavvıfın indinde de mükevvenâtın dahi Hakk'ın vücûdundan başka vücûdu olmadığından onlar eşyanın his ve akla nisbetle zahir olan vücûduna Vücûd-ı Zıllî tâbir ederler ki hakikî değil vehmî hayalî bir vücûd demektir.

Ancak, Meşâyih-i Nakşibendiyyeden İmâm-ı Rabbânî ve Müceddid-i Elfü Sânî ünvânı ile şöhret bulan Şeyh Ahmedi Fârûkî Serhendî Hazretlerine göre;

— «Bu vücûd-ı zıllî vehmî ve hayalî bir vücûd olmayıp mümkünâtın diğer nitelikleri (sıfatları) gibi zayıf bir vücûddur.

Vahdet-i vücûd bir sâfike evâil-i sülûkunde arız olan bir hâlden ibaret olup sâlik ilerlemesiyle bu hâl kendisinden zail olur!..»

İmâm-ı Rabbânî'nin bu sözleri vahdet-i vücûd akaidi ile telif edilemediği aşikârdır.

Kanımızca, vahdet-i vücûd ve vahdet-i şuhûd tefriki de buradan gelmektedir.

İsmail Fennî bey ise bu mevzua aşağıdaki beyânları ile girmekte ve dolaylı bir şekilde vahdet-i vücûd ve şuhûd hakkındaki görüşlerini de açıklamaktadır:

— «Bu fikir ve mütalâa bâzı zevata mülayim göründüğünden bunlar İmâm-ı Rabbânî Hz.'ninde vahdet-i vücûda kailiyyetle eşya için hariçte vücûdu müstakil isbâtı beyninde mutavassıt bir mezheb bulduğuna zâhib olmuşlardır.

Lâkin yukarıdaki izahatta anlaşıldığına göre İmâm-ı Rabbânî Hz.'nin hakikatte vahdet-i vücûda kail olmadığı anlaşılmaktadır.

Çünkü «**Vücûd birdir**» denildikten sonra artık ânın vehmü hayâlde bir gölgesi olabilirse de bu gölgenin bir vücûd olamayacağı bedihîdir. Müşârün ileyhi bu itikada sevkeden şey eşyanın hariçte vücûdunu inkâr etmenin ancak (Sofhiste)'lere mahsus bir fikir olmasıdır.»

İmâm-ı Rabbânî Hz.'nin vahdet-i vücûdun evâil-i sülûke mahsus bir hâl olup bunun sâlikin terakkisiyle zail olduğu hakkındaki kelâmına gelince:

Şüphesiz kendi âczü kusurumuzun icâbı olarak bu bâbta kanaat-ı vicdâniyye hâsıl edemediğimizi itiraf eyleriz.

Çünkü Cüneyd-i Bağdadî, Bâyezid-i Bestâmî, İmâm-ı Gazâlî ve Şeyh-i Ekber hazerâtı gibi ekâbir-i sofiyye vahdeti vücûda müteallik olan sözlerini evâil-i sülüklerinde değil bilâkis evc-i hakikata ve kemâle vusul bulduklarında söylemişlerdir.

Bu ve emsali yüce velîlerin bu konu ile ilgili sözlerini de alacağız. Şu da bir gerçektir ki bâzı zevat eğer Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz. ve Niyazi Mısrî (k.s.) gibi açık meşreb değilseler bu esrarı açıkça söylememeleri zahir ulemâsının taânü teşnilerine hedef olmamak içindir.

Meselâ Bağdad Müftüsü ünlü müfessir Âlûsî Mahmûd efendi dahi bu kuşkudan kurtulamamıştır.

Bir vesile ile İmâm-ı Rabbânî Hz.'nin

— «**Vahdet-i vücûd sâlike bidâyet-i sülûkünde arız olan bir hâldir**»

...kelâmına cevâb verirken bir çok kibâr-ı evliyâullahın vah-det-i vücûda ait sözleri bidâyet-i sülüklerinde değil Hakka vâsıl oluş gibi nihâyet-i sülüklerine taallûk eden mertebelerde söylemiş bulunduklarına işaret etmiştik.

Şimdi bu kibâr-ı evliyâullahın bâzı vahdet-i vücûda müteallik kelâmlarını nakledeceğiz;

Âlemde Cenâb-ı Hakk'tan başka Mevcûd-ı Hakikî olmadığından bu bâbda galeyân-ı sekîr ve severân-i zevkü zevk ile tâife-i ârifînin seyyidlerinden Cüneyd-i Bağdadî Hz.'nin

— «**Leyse fî cübbeti sivâallah** — Benim cübbemin altında Allah'tan başka bir şey yoktur»

...demişlerdir ki, bunun vahdet-i vücûda taallûk ettiğine şüphe yoktur.

Yine Sultânül Ârifîn Bâyezid-i Bestâmî Hz. de:

— «***Benim şanım ne büyüktür buyurmuştur.***»

Hz. Hallâc-ı Mansûr'u berdâr (şehîd) ettiren; —«ENELHAKK»

...sözü ise cümlenin esasen bizce bütün bu evliyâullahın istinad ettikleri bir hadîs-i şeriftir ki nükte vahdet-i vücûdun ul-viyyetini göstermeye kâfidir.

Bu ünlü sahabe Resûl-i Kibriya'nın bir kutsal hadîs-i şerîfine dayanarak şöyle buyurmuştur:

Hz. Ebû Hüreyre demiştir ki:

— «***Resûl-i Kibriya bana iki türlü ilim öğretti, birini geldim cümleye anlattım. Diğerini anlatacak olur isem müslümanlar benim kanımı helâl addederler...***»

Bu kelâmın vahdet-i vücûd hakikatına tallûk ettiği şüphesizdir.

Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn'ü! Arabî Hz. de;

— «Tecelliyât-ı selâse ki, ef'âl tecellisi, sıfat tecellisi, tecelli-i zât'tan ibarettir!..» ona işaret buyurarak:

— «Her kim halkı mazhâr-ı efalullah görürse necata kavuşur, ALLAH'ın sıfatını müşahede ederse irfanı agâh olur. Kâinatın aslında mahz-ı adem olduğunu anlarsa vâsıl-ı illallah olur!..» buyurmuşlardır.

Burada;

— «**Tecerret terânî tevellet tâsil**» sırrı zahir olmaktadır. "Şayet halvete beni arzulayarak girersen bana ulaşırsın" (Orada kendi belli çalışmalar yaparsa) arzusu olur...

Şeyh-i Ekber Hz.'nin yüce mertebesini anlamayan bâzı bîçâreler o şerîat ihyasını Vücudiyye felsefî mezhebi olan İlhad mezhebi ile bir tutmak cür'etini göstermişlerdir.

Halbuki, Vücudiyye mezhebi nerede...Evliyâullah mesleği olan «VAHDET-İ VÜCÛD» **meslek-i celîli** nerededir...???

Vücudiyye ilhâd mezhebine göre; Hakk Teâlâ'nın vücûdu (hâşâ) tüm âlemin cüzülerinden ibarettir.

Bu sakim telâkkiye göre: Âlem Allah (hâşâ) Allah âlemdir. Bunun küfür olduğu aşikârdır.

Bu sakim telâkkiyi Hz. Şeyh-i Ekber «**Risâletül Mârife**» adlı eserinde red buyurmuştur. Bütün muîasavvıfîn-i kiram, vah-det-i vücûd itikadına kaildir. Yâni;

— «**ALLAH var idi, O'ndan başkası yoktur ve bugün de öyle!..**» demektir.

«Var idi Allah yok idi eşya,
Öylece el'an oldu hükümrân.»

Bir şeyi murad etme;

Olduysa inad etme;

Hak'tandır o red etme.

Mevlâ görelim neyler,

Neylerse güzel eyler.

Elkehf Verrakıym'de büyük bir irfan eseri olarak Hakk Teâlâ'nın Rahîm sıfatının âhirette daha büyük bir tecelli ile kullarına medet ses olacağı hususu aşağıdaki kıssa ile de teyid olunur.

Evvelâ bu kıssa iyi yüce Peygamber arasında geçmesi sonra da ikisinin ayrı ayrı bir Kur'ân-ı Kerîm âyeti ile bir hadîs-i şerîfe istinat etmesi bakımından önemlidir.

Âyet-i celîle şöyledir:

— «**Fe lâ yemenü mekrullah Mel kavmül hasîrûn.**»

<u>Meâl-i şerîfi:</u>

— «Her kim Cenâb-ı Hakk'ın mekrinden emîn olur ise hâsîr kavimlerden olur.»

Hadîs-i şerîf ise:

— «***Rahmetim gadabımdan büyüktür***» mâl i şerîfi üzeredir.

Hz. İsa ile Hz. Yahya (a.s.)'lar bir mübahaseye girmişler meşrebleri gereği Hz. İsâ Hakk'ın rahmetine güvenerek daima beşuş, neş'eli, Hz. Yahya Cenâb-ı Hakk'tan havf ettiğinden perişan ve feryad üzere imişler. Hz. İsâ (a.s.) Yahya (a.s.)'a:

— «Yâ Yahya sizi Rahmet-i İlâhiyyeden ümidi kesmiş gibi daima ağlar görüyorum...»

...buyurmuş. Yahya (a.s.) da cevaben:

— «Yâ İsâ, ben sizi Mekr-i Rabbânîden emîn daima müsterih görüyorum...»

...cevâbını vermiştir. O sırada Hz. Cibril gelip:

— <-Hz. İsa'nın daha haklı olduğunu, zira Rahmet-i Sübhâniyyenin gadabına kat kat faik (üstün) olduğunu» beyân buyurmuş.

Bundan alınacak ders;

Abdülkerîm Ciylî Hz.'nin buyurdukları gibi;

«**Rahîm**» esmasının tecellisiyle âhirette rahmet deryasının taşacağı hakikatidir.

Ancak; <u>kulluk gereği insanların daima Mekr-i İlâhîyi hesaba katıp havf üzere olmaları gerekir.</u>

— «**Ve mekerû mekerallahü vallahü hayrül mâkirîn.**»

"Eğer siz oyuncuysanız (düzen bazsanız) ne kadar böyle yaparsanız yapın Allah (c.c.) o oyunlarınızı bozandır." âyet-i celîlesini unutmamalıdır.

«Sendendir ilâhi bu mekr bu fitne

Bu mekr bu fitne yine sendendir ilâhi.»

Elkehf Verrakiym fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym adlı Abdülkerîm Ciylî Hz.'nin

ünlü eseriyle, Şeyhül Ekber Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.)'ünün Fütûhâtül Mekkiyye adındaki şaheserinde hurufata âit esrarı birleştirici pek çok kelâmlar vardır ki; bunun mûciblerini tamik etmeden önce Elkehf Ver-rakıym'in bâzı esrarına ilişelim.

Okurlarımız hatırlayacaklar ki: Abdülkerîm Ciylî Hz. Bis-millâhirrahmânirrahiym'i teşkil eden hurufatın ledünnî mânalarını birer birer incelemişlerdir.

Hz. Nokta ile (ELİF)'e verdiği derûnî mâna her türlü takdirin fevkindedir. (SİN) harfini teşmil ederek «Yâ-Sin»'deki (SİN)'e intikalle burada maksûd olanın;

— «**Yâ İnsan**» hitabı ile Resûl-i Kibriya olduğunu ariflereifşa buyurmuşlardır ki bu da ehl-i zevke lütuf buyurulan büyük bir ihsanıdır.

Bismillâh'taki **ALLAH** الله lâfz-ı celîlini teşkil eden hurufatı yedi harfe irca buyurmuşlardır.

Burada **Allah** ism-i celîlinin hakikatta (EL İLAHE) olup İlâh'a (HE) ve (VAV) harflerini ilâve buyurarak kelime «İlâhü» olmakla (He)'den başka bir de (Vav) ilâve buyurulmaktadır.

Bu yüce keşfe müşabih bir keşif ise Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hz.'nin Fütûhâtül Mekkiyye'sinde mevcut olmakla iki eserin bu

konuda birlikte mütalâası zarureti vardır,

Ancak, Arabça asıl (**24**) sayfadan ibaret **Elkehf Verrakıym** risâle-i şerîfesinin hacmi buna müsait bulunmamakla bu konu ayrıca incelenecektir.

Yine Elkehf Verrakıym'inBesmele-i şerifteki son harfler olan «**Rahîm**» esmâ-i celîlesindeki hurufatın ledünî esrarına gelince eserin yüce müellifi Abdülkerîm Ciylî Hz.;

— «Rahîm» lâfzı celîlini teşkil eden RA, HE, ELİF, ME harflerinin ayrı ayrı mânalarına ilişmemişlerdir.

Elbet bunda bu yüce velînin bir kutsal maksadı vardır, yahut izn-i İlâhî öyledir. Bunu kestirmek zordur.

Ancak her harf ihtizazla nefes-i Rahmânînin tecelliyâtı vardır. Nefes-i Rahmânînin ihtizâzâtı hurufatı vücûda getirip bu hurûfhat ise ekvanın sebebi olur.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'deki meali şerîfince Hakk Teâ lâbir şeyi irâd buyurunca; «**KÜN= OL**» der «FEYEKÜN» olur.

Hurufat esrarına Kur'ân-ı Azîrnüşşân'daki bu atıftan daha derin bir işaret elbet olamaz.

Zîra, «**O**» Hakk kelâmıdır. Bu bâbta Füsûsül Hikem'de çok ayrıntılı ve arifane izahlar vardır.

Bu «**KÜN — OL**» emrini unutmamak gerekir ki Hakk Teâlâ Azze ve Celle velîlerinden bâzılarına verir,

Onlar; <u>Hakk ile Hakk olurlar.</u>

Niyazi Mısrî (k.s,)'ünün şu beyitinı tekrîren alırsak birer ne-fes-i Rahmânî olan harflerin ledünnî esrarını anlarız:

«Bulan cem'iyyet-i kübrâ olur saf
Vücûda olur onun ha ile kaf»

Dikkat edilirse bu şiir cem'iyyeti kübrâya eren ehlullahın vücûdu kalmayarak o vücûd Hakkın vücûdu olacağına ve bu yüce velhinin diliyle kerametini izhâra gerek duymayacağını zira «**KÜN — OL**» emrinin Hüdâ-i Lemyezelce ona bahsedildiğini beyân buyuruyor.

Bütün bu ve emsali şiirler esrarı hurufatın başka başka tecellilerini aksettirmektedir.

Yalnız unutmamak da gerekir ki ehlullah için Cenâb-ı Hakk'ın «Rahim» sıfatı ve onun lutfu olarak âhiret azabı aşk-ı İlâhî yanında pek fazla önem taşımaz.

Onlar için en korkulu âteş, âteş-i firaktır (Hak'tan ayrılık ateşidir...)

Hakk Teâlâ'dan bir an uzak kalmak en şiddetli Cehennem azabından daha yakıcıdır.

Mesele bu mertebede dertten azâbtan kaçmak değil derde tâlib olabilmektedir.

«Derd-i dile tâlib ol dermana erem dersen,
Mihnetlere râgıb ol âsâna erem dersen,

Aşk yolu belâlıdır, her kân cefalıdır,
Canından ümidi kes cânâna erem dersen.»

Zâten hakikî dost inşâna Kâinatın Yaratıcısı olan Hâlik-i Kâinattır. Ondan özgesi garaz ve ivaza dayalı dostluklardır.

«Bilirken yâr olandır aybını yâr-ı vefâdânn
O da âlemde ancak Zâtı Pâki Rabbi Âlâdır.

Seninle hemdem-i sohbet olan ahbâb-ı yarandan
Garazsızca sana ikbâl eden hayrül ahbâbtır.»

Mânası:

«Senin aybını bildiği hâlde yine seni yarlığa kabul eden hakikî dosttur. Bu ise Kerîm olan Rabbından gayrisi değildir. Zâten zahirde de binnisbe dost diyebileceğin kişi seni ayıbınla kabul edendir...»

Bunu başka bir deyişle şu nesir dile getiriyor:

— «Ey selîmül vicdan dost ve sâhib-i Hakikî ancak senin ayıb ve noksanına alîm olduğu hâlde sana ikbâl ve tevccüh gösteren oldur. Bu da senin Mevlâ-i Kerîmin Kerîm olan Yaratanındır.

«Zâkirin olmazdan evvel ey Hüdâ
Anları sen eyledin zikrü sena,

Eyledin ihsan ile sen ibtidâ
Âbidi etmezden evvel iltica.

Sensin ol muti-i muhsîn ol sebeb
Talibin etmezden evvelce taleb

Sensin ol Vahhab i bade atâ,
Oldun istikraz edenlerden sehâ.»

Bu derin mısrâların mânalarına dönelim:

— «Yâ RABBİ, sen o Kerîmsin ki kimsecikler seni zikretmeden sen onları zikrediyordum, zira Hilkatten eser yokken sen yaratacaklarını biliyor ve onları sonsuz kereminle hatırlıyordun. Bu itibârla ilk ihsan gibi ilk zikirde senden gelmiştir.

İhsanın böyle olunca elbet Rahîm esmanın gereği affın da bîpâyân olur. Sana günahlarından dolayı kimse iltica etmeden sen onları ihsanınla taltif buyurdun. Sen o (Vehhâb) ism-i şerifinin musemmasısın ki atamdan sonra istikraz edenlerden göründün.»

Bu konuda bir arifin şerh niteliğindeki zarif beyânlarını aşağıya alıyorum.

— «Cenâb-ı Âlimü Şâkir kendini zikredenlerden evvelce zâkir olmasının mânası ezelde İrâde-i İlâhiyyesinin Lâyezâlde vücûdu zâkirîne taallûk etmesidir.

İşte bu İrâde-i Ezeliyye ibâdı (kulları) kendisini zikrü tesbsîh etmek iktidarını daha şem etmeksizin Cenâb-ı Hakk'ın kullarını zikretmesi demektir.

Yahut Zâkiriyyet-i ilâhiyye zâkirûnu zikrü tevhîde tevfik eylemektir.

Zîra, Tevfik-i Sübhânî yâr ve refîk olmasa zikrü tevhîd ile kimse ittisâf etmezdi.

Buradan şunu anlamak gerekir; sevgi âşıktan değil maşuktan gelir.

Bu sebebtendir ki Sultânül Arifin Bâyezid-i Bistâmî (k.s.):

— *Bidâyet-i hâlimde dört şeyde hatâ etmişim: Tevehhüm ederdim ki Cenâb-ı HakkAzze ve Celle'yi ben zâkir ve arif ben muhîb ve talibim, menzile vardığımda anladım ki Hakk Teâlâ Hz. 'nin zikri benim zikrimden evveldir. Elbet ilm-i İlâhî her türlü ilme mütekaddimdir.*

Hûbb-ı Sübhânî benim sevgimden ekdem (evvel), Hakkın beni talebi benim talebimden ekdemdir. Evveliyyet-i Mutlaka Cenâb-ı Hakk'a mahsus olunca artık bu bâbtaki sırrı çözmeden kolay ne var?

Hz. İsa'nın tebliğ buyurduğu şerîat ve İncil'i tahrif eden Hıristiyan papazlar bazen İncil'de noktaları intâk-ı hak kabilinden dile getirmişlerdir. «Grace» Lutfu Habbânî ve hidâyet-i mutlaka denilen sır budur. Hidâyet olmadıkça kimse Hakka vüsûl imkânına sâhib değildir.

— **«La tehdi men ahbebte ve lâkin innallahe yendi men yeşeâ»** *âyet-i kerîmesi bu sırrın Cenâb-ı Hakk tarafından Kitâb-ı Mübînindeki yüce beyânıdır.*

Malûmdur ki meâl-i şerîf'ı:

— ***«Sen sevdiğine hidâyet edemezsin. Aiiah istediğine hidâyet eder.»***

Şimdi yukarıya aldığımız Rahman ve Rahîm celîl lâfzını bugünün diline çevirerek anlatalım. Daha evvelki bahislerde de işaret etmiştik.

Hakikat ehlinin Hakk Teâlâ'nın Rahîm sıfatından bu ism-i şerîften anladığı mâna ile şerîat ehlinin anladığı mâna başka başkadır.

Ehl-i şerîat indinde Rahîm sıfatına nail olmak âhirette nâr-ı Cehennem azabından kurtulmak nâim-i cinâna (cennet ni'metlerine) erişmektir.

Halbuki ehl-i hakikat için Rahmet-i İlâhiye vâsıl-ı Hakk olup Hüdânın vuslatına erişmektir.

Bu izahatın ışığı altında bir arifin arabça beyitini inceleye-lim.

«İlâhi utlubni birahmetike hattâ esîie ileyke
Veczübni bîni'metik hattâ ukkbile aieyke.»

Mânası:

— «Yâ Rabbi, beni rahmetinle kendine yakın kıl, tâ ki sana vâsıl ve beni ihsan cezbenle kutsal varlığına çek ki sana mukbil olayım.»

Bu sırra temas etmişken şunu belirtelim:

— Evvelâ bir kâmilin iki kaşının arasını gözden uzak tutmayanlardan gayrı hiç bir kimse vâsıl-ı Hakk olamaz. Zâten **Hakk Teâlâ** Hz. rahmetini erbâb-ı seyr-i sülûka bu yolla ihsan buyurur.

En büyük hidâyet ve lutfu İlâhî matlûbînden olup bir kâmilin gönlüne doğabilmektir.

İnsanın Cenâb-ı Hakk'a vusulüne rahmet-i İlâhiyyeden başka çare yoktur.

Unutmayalım ki ancak rahmetine iltica edilebilecek kapı HakkTeâlâ'nın RAHMET kapısıdır.

Kalel ednâdan vâki olursa elbet sonuç hüsrandır.

Ancak âlâdan zuhur ederse vusûl-i mutlak kolaylıkla hâsıl olur.

Şimdi bu konuda yazılan şu arifane hikmete bakın:

— «İnşân için hicâb-ı izzetle taazzüz ve temenni sahibi olan bir vücûd-ı mukaddese doğrudan doğruya meyi-i ikbâl etmek de mümkün değildir. Hakk'a ikbâi-i möstelzim, câzibe-i ihsân-ı İlâhi lâzımdır.»

Bunun açıklamasına da ışık tutacak şu ebyâtı yazalım, pek lâyık bir insân-ı kâmile hitap olunduğu gibi:

«Sâyü lerzişle değil bu sana Hakkın ihsanı.»

Yâni,

— «Bu sendeki İlâhî tecelliyhat asla çalışmakla elde edilir kemalât değildir, sana Hakk'ın ihsanıdır!..» demektir.

«İzzeti ko zilleti tut oldur onun mayası.»

Mısraındaki sırda bunda mündemiçtir.

Abdülkerîm Ciylî Hz. Rahîm ism-i şerîfi ile son verdiği risalesinde şöyle buyuruyor:

«Velarşü hüvel âlemül kebîr ve hüve mahalli üstüvallahi üstüvâr rahman ve inşân hüvel âlemüssağir ve hüve mahalli üstüvallah leinnehu haiekallahü âdeme alâ suretini.»

«Her ne kadar Arş Cenâb-ı Hakk'ın istüvâ yeri ise de hakikî âlem-i kebîr insandır... Hüner, sırr-ı inşâna agâh olup sağîr âlemin nastl âlem-i kebîr ve âlem-i kebîrin nasıl sağîr olduğunu anlayabilmektedir!..»

Ve yine risalesinde şu sırra yer vermektedir:

«İnsanı âlemüssağir iken âlem-i kebîr yapan sır Resûl-i Kibriya'nın şu hadîs-İ sentlerinde mündemiçtir:

«Ve amma kavlehü li maallah vaktü lâyesan fihi melekil mukarrib ve lâ nebiyyi mürsel.»

«Öyle ânlarım olur ki benim kadar ne bir melek-i mukarrib ne de gönderilen peygamberân-ı îzâm yakın olamaz.»

«Yesâni kalbe abdül mü'min.»

«Limaallah sırrına vakıftır İbrahim bugün.

Ol saray-ı vahdete mihmân olan anlar bizi.»

Yukarda zikr ettiğimiz beyit; zahirî mânası itibariyle Resûl-i Kibriya'nın bu kutsal sözünü âdeta tefsîr etmektedir...

Ve bu ahvâle Abdülkerîm Ciylî Hz. bir ilâve yaparak ancak Arş'dan geniş olan arifi billâh kâmilin kalbi müstesnadır, buyurmuştur.

Elkehf Verrakiym adlı yüce eser şöyle son bulmaktadır:

«Rahman ve Rahhim esmaları arasında fark vardır. Rahman âm ve şâmildir. Yâni dünyâ ve âhirette Hakk'ın rahmetine İşarettir. Rahim ism-i şerîfi sırf âhiretteki İlâhî rahmete taallûk eder ki âhirette Hakkın rahmeti dünyâdaki İle ölçülemeyecek vasattadır...

Risale şu cümlelerle son bulmaktadır:

«Temmei kitâb biâvnillâhil melikil vehhâb velhamdü lillâhi vahdetu ve sallaliahü âlâ seyyidina Muhammedin âfihî ve sahbihî ve sellim teslimân kesîrâ. Birahmetike yâ erhamerrahimîn kaddemte hâzerrisâlete fî metbaaten dâiretül maarifün nizâmiyetel vâkıate fil hind bimedinete haydarâbâd eddekene fitasü şerhi cemâyüzzül evveli semâtül 1321 hicriyye.»

«Kitâb Vehhâb-ı Melîk Cenâb-ı Hakk'ın lütfuyla son bulur. Bu vesile ile Âlemlerin Rabbine hamd ü senalar ve Habîb-i Ekrem'ine âlü ashabına kesîr salât ü selâm olsun.

Yâ merhametlilerin en merhametlisi olan ulu Allah bu risale lutfunla Hind'de Haydarâbâd şehrindeki Nizâmı Maarif Dâire-i mârifinde 1321 Hicrî senesi cemazüyyel evvelinin dokuzunda basıldı.»

Bu vesile ile biz de Yüce Mevtamıza hamd ü senalar eder Resûl-i Kibriya'sına âl ve ashabına salât ve selâmlarda bulunuruz.

Bu değerli tasavvuf eserini okurlarına sunan KİTSAN Yayınevi neşriyatının devamını Cenab-ı Hakk'tan niyaz ederiz.

Allahü veliyüttevfik.

ESERE EKLENEN KISSA VE ELKEHF VERRAKIYM FÎ

ŞERHİ BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHİYM'İN

HAKİKATİ İLE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Bu bölümü eserîn arkasına ilave etmeğe gerek gördük ki; bazı mevzular okurlarımız tarafından daha iyi anlaşılabilsin... Niyet bizden yardım HAK'tan!.

Verrakiym hakkında türlü türlü tefsirler yapılmış bunun delâlet ettiği mânada birçok mütefekkirin tarafından zahir mânasında kalarak bâtın mânası yeterince anlaşılamamıştır... Bu durum dünde böyledir ve maalesef bugün de aynı durum söz konusudur...

İşte bu nedenledir ki; biz de bu durumu yakînen müşahede ettiğimizden Cîyli Hazretlerinin bu ölümsüz eserinin ardına bu ilave bölümü ekleme gereğini gördük.., Umarız sizlere bir nebze de olsun faideli oluruz. Niyetimiz tamamen Allah (c.c.) rızasını kazanmaktır, Yüce Rabbim yalnışlara düşmekten hepimizi muhafaza buyursun!. AMİN

Şimdi bu konu ile alâkalı olarak anlatacağımız kıssanın dayanağı; yüce **ALLAH** kelâmı olup Sûre-i Kehf'in dokuzuncu âvet-i celîlesinin meâi-i şerifidir.

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ
كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا *

«Yoksa (Yâ Muhammed) ehl-i Kehf Verrakıym'i sen âyâtımız içinde acâib bir âyet mi sandın?»

ELKEHF; Lûgatî anlamda büyük mağara anlamına gelir. Lâkin Verrakiym'e ıstılahı anlamda verilen mânalar başka başkadır. Şöyle ki;

1 - Verrakiym: Bâzılarına göre mağaranın bulunduğu vadi, dağ, yahut isimleri yazılıp mağaranın kapısına konulan kitabe.

2 - Elkehf'in köyleri veyahut köpeklerinin adı,

3 - Yahut eshâb-ı Kehf ten gayri üç kişiye âlem olmuş bir ad. (Daha evvel bu konuya bir nebze ilişmiştik).

Önsöz ve takriz bahisleri meyanında müstakil birer bahis olarak aşağıdaki konuya ilişmiştik.

Mağara (Kehf) olarak Abdülkerîm Ciylî Hazretleri de gizli hazîneyi (kenz-i hafiyi) kasdetmiştir.

Halbuki bugüne değin hiçbir mütercim ve şârih bu konuyu nedense incelememiştir.

Kanaatimizce de Besmele-i şerîfin gerçek esrar ve anlamı budur. Bu gizli esrarı dile getirirken elbet nâçiz varlığımıza bir gurur tanımış değiliz...

Hüner var olmakta değil yok olabilmektedir.

«Öyle maşukum ki mâşûku Hüdâ derler bana,

Bende-i nâcizer amma şehriyârim dildedir.»

Kıssaya göre bu üç kişinin sığındıkları mağara bir kaya ile mintarafillah (ALLAH tarafından) kapanmış, duaları üzerine açılmıştır.

Bize göre Elkehf Verrakıym'deki zahirî mâna bu sonuncuya tekabül etmektedir.

Bu itibarla kıssayı okurlarımıza anlatmakta fayda görüyoruz. İnanılır kaynaklardan bu kıssa şöyle anlatılmaktadır:

Eshâb-ı Kehf'den gayri bu üç zât bir gün ânî bir yağmura tutulmuşlardı, çâr-nâçâr bir mağaraya sığındılar. Bu sırada dağlardan büyük bir kaya koparak mağaranın kapısını kapatmıştır. İçlerinden biri arkadaşlarına:

— «Geliniz!.. Her birimiz hayâtında yaptıklarının en iyisini, en hayırlısını anlatsın, olur ki Allahü Teâlâ bu yüzden merhamet edip bizi bu felâketten kurtarır.»

Birincisi şöyle anlatmaya başlamış:

— *«Bir gün tanımadığım bir ihtiyar beni görmeğe geldi. Kendisini tanıttı,*

"Sende benim hakkım var bu hakkı almağa geldim..." dedi.

Bende; çok güzel dedim ve daha önce yanımda çalışırken bana haber vermeden giden hizmetçimin bende kalan onun yevmisiyle (parasıyla) aldığım buzağıdan üreyen bütün sığırları ona verdim...»

Bu sözlerden sonra bu zât şöyle duâ etmiş:

«Ya İlâhî!.. Ben bunu sırf rızânı kazanmak için yaptım, eğer rızânı tasil edebilmişsem beni bu felâketten kurtar»,

demiş, kaya mağaranın kapısından birazcık kaymış.

İkinci arkadaşları ise şu vak'ayı anlatmış:

— *«Genç ve zengin bir adamdım, memlekette bir kıtlık ve yoksulluk hüküm sürüyordu. Bir gün tanıdığım güzel bir kadın benden yardım İsteğinde bulundu. Ben de kadına; "Kendini bana teslim etmedikçe bu isteğini hiç bir veçhile yerine getirmem..." dedim. Muvafakat etmedi, bırakıp gitti. Fakat bir süre sonra yine gelerek aynı ricayı tekrarladı. Cevaben aynı şartı ileri sürdüm. Bu sefer de rızâ göstermedi. Üçüncü defa geldiğinde artık açlığa çocuklarının açlığına tahammül edemiyece-ğini ve çâr-nâçâr teklifime muvafakat edeceğini söyledi. Dikkat ettim açlık teseriyle arzuma ram olan kadın tirtir titriyordu. Sebebini sorduğum zaman haşyetuilahın (Allahü Teâlâ korkusunun) kadını istilâ ettiğini anladım. Kadın bana;*

— "Allah korkusunun benliğimi sarstığını, hicabımın arzı semâyı titrettiğini görmüyor musun.." dedi.

Kendi kendime şöyle derin bir tefekküre daldım. Bu yoksul ve çaresiz kalan hatun işliyeceği günâh için yüce Habbinden korkuyordu. Ya ben Hakk Teâlâ Azze ve Celle'nin bu kadar ni'metlere gark ettiği gafil mahlûk Cenâb-ı Hakk'ın azhib olan intikamından

korkmuyordum, bu olacak iş değildir. Derhal pişmanlık duyup kadına karşı hissettiğim menfur emelden dönerek hiç bir şey karşılığında olmayarak istediği yardımı, özür dileyerek verdim. Hatuncağız buna şükran hissi duyarak bana dua etti. Bunu hatırlıyarak:

— «Yâ Rabbî, ben bunu senin yüce hoşnutluğun için yapmıştım, sen Erhamerrahîmin olan Rabbim beni duçar olduğum bu sıkıntıdan kurtar..»

diye yalvarır... O'nun bu duasından sonra mağarayı kapayan kaya biraz daha açılmış, yavaş yavaş karanlık kesafetini kaybedince üç arkadaş birbirlerinin yüzlerini görmeğe başlamışlar,

Üçüncü arkadaşa gelince; o da şu kıssayı anlattıktan sonra Âlemlerin Yüce Rabbinden istimdat etmiş.

Kıssayı şöyle dile getirmiştir:

— *«Ben bir köyün sürüsünün sahibi idim, varlığım yerinde idi. Senelerini, en güzel gençlik yıllarını bana vakfeden ana- babam ise çok ihiiyarlamışlardı. Her gün veli ni'meiim olan bu insanların yanlarına gider elerimle onların yemeklerini yedirirdim. Zira yemeklerini bile kendileri yiyemiyecek hâle gelmiş lerdi. O kadar bitkin ve ihtiyardılar. Fakat bir gün yağmur çok şiddetli yağıyordu, tufanı andıran setler yüzünden yanlarına varıp yemeklerini yediremedim. Akşam yine çok geç olarak yemeklerini yedirmek için yanlarına gitmiştim ki, onları aç olarak uyumuş buldum. Hem onlara karşı mahcûb ve elimde olmayan bir ihmâlimden dolayı gadab-ı İlâhî'den korkup titriyordum. Uyandıramadım, elpençe divân durup sabaha kadar uyanmalarını bekledim, nihayet uyandılar. Âdetim veçhile karınlarını doyurduktan sonra İşime gittim.*

Üçüncü zât bu başından geçen bu olayı anlattıktan sonra şöyle dua eyledi;

— «İşte yâ Erhamerrahîmin bunları sırf senin yüce rızânı tahsil için yapmıştım. Eğer bu hareketimle hoşnut olmuşsan bizi bu felâketten kurtar. Sen her şeye kadirsin Ya Rabbi..» diye yalvardı.

Bu niyaz üzerine mağara kapısında ki kaya yuvarlanmış, ve mağara kapısı ardına kadar biizniliâh açılmıştı. Üç arkadaş da kurtulmuştu.

İşte bu olay da; Tecellî eden bu ilâhî MERHAMET sırrı idi,..

«Hak tecelli eyleyince her işi âsân eder,

Halk eder esbabını bir lâhzada ihsan eder.»

LÂHİKA

Abdülkerîm Ciylî Hz.'nin Elkehf Verrakıym fî Şerhi Bismillâhirrahmânirrahiym adındaki risalesinin tercüme ve şerhine şu lahikayı (*) sunuyoruz.

Bu lahika sanırım ki Elkehf Verrakıym'in ancak şerhi yapılabileceğine bir kanıt da teşkil eder.

Eğer tasavvûfî hayâtı yaşamayan birisi bu risalenin tercümesine kalkarsa bu lahika ona doğru yolu gösterir sanırız. Nitekim risalenin eriştiği konuların başlı başına birer inceleme mevzuu olduğuna bizzat eserin yüce müellifi de kanidir.

Bu sebeble «Risale fi Fazl» «Mesâtibil Vücûd», «Şerhi Kitâbül Mekkiyye» namlı eserleriyle bu inançlarını izhâr buyurmuşlardır.

Her şeyden önce eser, her şeyden güzel olan Kâinatın Yaratıcısının esrarına taallûk etmektedir, «O»nun cemâlini bir nebze bile dile getirmek kolay mı?

Hakk Teâlâ'nın binbir hikmetinden birini bilene arif dendiğine göre bunun güçlüğü meydandadır ki;

Elkehf Verrakıym'de Cemâl ve Celâl İlâhî sıfatlarına ait bu beyite bir göz atın:

«Ketebel cemâl âlâ celâletihî vechehû,

Allahü ahsenü küllü şey'in halkehu.»

"Allah'ın (c.c.) herşeyi güzel olduğu için (Cemâl ve Celâl sıfatı) Allah herşeyin en güzelini yaratmıştır."

Hakikat böyle değil mi?

— **«Allahü ahsenü küllü şey'in halkehû»**

Zâten her şeyden ahsen olan Cenâb-ı Mevlânın Mir'âtı Resûl-i Kibriya da;

— **«Eene emlehü ve ene efsehu»** buyurmadı mı?

Yukarıdaki beyit bir hadîs-i şerîfle de müeyyettir. Elhadîs:

— **«Bî kemâlihi teşbîhihi fî aynüt tenzihihî iz mânâülhak hüvel münezzehellezî.»**

Beyitte işaret buyurulan Celâl ve Cemâl sıfatlarının Zât-ı Akdesin birer tecellisi olduğuna aşağıdaki mısralar da güzel delillerdir.

«Velî arif celâl içre cemâlini görür dâim,

Bu hahstânın içinde ana gülzâr olur peyda.»

İşte Elkehf Verrakıym'i mingayri haddin şerheden bu sırlara inanan biridir. Onun Hak'tan gayrı boyun eğdiği varlık yoktur. Zâten;

HAKİKATTA «**O**»'NDAN GAYRİSİ VAR MI Kİ?

---

* Konunun daha iyi anlaşılması için yapılan ek ilâve, zeyl, sonradan eklenen bölüm.

«Dil kimseye eylemez temellük
Ol halk ile etmemiş tahallük.»

Başka arifane bir beyit ile bu bahse son verelim:

«Bir zaman yüz verme dünya ehline uzlette ol,
Aklü fikrin bir yere cem et yüzüne çek nikab.»

EÂZIM-I EVLİYAULLAHTAN KUTBUL AKTAB YÜCE VELİ GÜMÜŞLÜZÂDE PÎR ŞÜCAEDDİN İLYÂS ÇELEBİ (HALVETÎ) (K.S.) HAZRETLERİNİN MENÂKIBI

İlâhî esrarı aksettiren yüce velîlerin gönül gözü açıklar için ölümsüz âbide teşkil eden eserlerini yayınlarken aynı tecellîye mazhar başka yüce bir velînin hayât ve menakıbını kitaplarımızın sonunda ayrı bir bahis olarak neşredeceğimizi okurlarımıza vadetmiştik.

Bugün «Elvaadü keddeyn» yâni «Vaad bir borçtur» gereği bu vecîbemizi yerine getirmekteyiz.

İşte şimdi yüce velî Abdülkerîm Ciylî Hazretlerinin «Elkehf Verrakıym» adlı eserinin sonunda aynı İlâhî sırra mazhar zamanın kutbül aktabı olduğuna inandığımız velîlerden Pirî İlyâs hazretlerinin menkıbelerini daha doğrusu sırlarını min gayri haddin açıklamağa çalışıyoruz.

Âdeta yüce pîr şu satırları kaleme aldığımız ânda tıpkı Mevlânâ Celâleddin hazretleri gibi sağır kulaklara şunu haykırmaktadır:

«Benim sırrım feryadımdan aşikârdır. Yeter ki işitecek kulak ve gören göz bulunsun.»

Hemen bu vesileyle esefle birlikte ve önemle işaret edeyim ki Pirî İlyâs hazretleri nüfus-ı safiye mertebesinde bir velî olduğu hâlde, kendilerinden bahsedilmesi me'mul bir çok eserde, ufak bir menkıbe ve hayât hikâyesine dahi rastlamadık ve rastlamak da çok güçtür.

Bunu bir bakıma seyr-i sülük erbabı tabiî karşılayacaklardır. Zîra o vahdet ummânını avâm-ı nâsın idrâki mümkün de değildir. Burada âdeta rûh-ı pîr şöyle buyurmaktadır:

«Nice fehmetsün bizi pes kaîrei nâçizler,
Kaan yok sahil görülmez çünkü derya olmuşuz.»

Umumiyetle evliyaullah gözlerden mesturdur. Ve ancak onları arifler bilir.

Hele hele müfredûn dediğimiz velîler taifesi bunun canlı misâlidir. Meşhur İran hükemasından Feriduddini Attâr hazretleri «Pendnâme» adlı yüce eserinde şöyle buyurmaktadır:

— «Evliyaullah gözlerden mesturdur. Ancak cem-i farkı saniye irgüren kutbül irşâd olan zâtla diğer meşayih manevî vazifeleri gereği halkı irşâd edecekleri için kendilerini açığa vurmak mecburiyetinde kalmışlardır.»

İşte bu maruzatımız göstermektedir ki bâzı tarihçilerin Hz. Pîr'le kıyas kabul etmeyecek kimselere sayfaları arasında yer verirken bu zât-ı akdesin yüce adiyle eserlerini süslemekte tegafül göstermeleri kanaatimizce bu sırra mübtenidir.

Zâten Pîr İlyâs Hazretleri gibi zevât-ı âli kadrin böyle met-hedilmelere ihtiyacı yoktur. Onlar için matlub kemâl-i Muham-medî kasidesinin şu beytinde özetini ve hakikatini bulmuştur:

«Hüdâdan gayri dünyâda edinmedi olar maksat,

Heves itmediler ukbada dahi huri gılmâni.»

Esasen bu velîler klâsik tarihçilerin kendilerine gerekli tazimi yapmamış olmalarını dahi kaale almazlar. Bilirler ki bu müverrihler kendilerinin bülent gayelerini fehmetmekte âcizdirler. Şimdi aldığımız mısralar bu esrarın kelime hâline getirilmiş canlı delilleridir.

«Şolar kim âlem-i vahdette buldu Hak ile vuslat,

Kimi zındık, kimi mülhid yanındâ, kimi nasrânî.»

<u>Mânası şudur:</u>

«Bu yüce zevatın paye-i bülentlerini anlayamayan nice satıh bin kesan kendilerine bazen zındık, bazen mülhid, bazen de nasrânî demekten çekinmemişlerdir.»

Bu konuda özetlersek ehl-i hakikat indinde bir adamın, yüz kişi deliliği şehadet etmedikçe sıddık olunmaz.

Bu sır avamın idrâkini aşan esrarın sonsuz yüceliğindendir. Aynı mahiyette bir çok velîlerin mestur oluşları konusuna Gavsü'l-âzâm heykel-i samedani Abdülkâdîr Geylânî hazretleri de, Hakk Teâlâ ile vaki mükâlemesinde şu sözlerle değinmektedir.

Alemlerin Rabbi yüce Gavsına şöyle buyuruyor;

— «Kaale ya gavsel azâme inne liy ibaden sivel enbiyâi vel mürseliyne lâyattaliu alha vahvalihim ahadün min ehli dünyâ ve lâ ahadün min ehlil âhireti ve lâ ahadün min ehtil cenneti ve lâ ahadün min ehiinnâri ve lâ malike ve lâ rid- vane ve halekahüm lâ lilcenneti ve lâ linnâri ve lâ lissevâbi ve lâ lilikabi ve lâ lilhuri ve lâ lilkusuri velâ lilgılmâni ve lâ lilvildâni fetuba limen amene bihim ve inlem yarifühüm ya gavsü ente minhüm.»

Bu esrar dolu cümlelerden anlaşılan şudur;

— Hakk Teâlâ Azze ve Celle Gavsına şu hakikatların tâlim buyuruyor: Enbiyâ-i izam haricinde benim öyle kullarım vardır ki, bunlar gizli kullarımdır, Yâni avamın gözlerinden saklıdırlar. Onlar ve cennet ne de cehennem için halkedilmiş değildirler. Onlar sırf benim için yaratılmışlardır. Onları huri ve cennetteki köşklerle bir ilgileri yoktur. Yalnız beni isterler.

Adeta Yunus Emre'nin dediği gibi burada İlâhî esrar şu be-itte bütün açıklığıyle anlatılmaktadır:

«Cennet cennet dediğin

Birkaç köşkle birkaç huri,

İsteyene ver onları

Bana seni gerek seni.»

Bu esrâra Risâle-i Gavsiye'de de temas edilmiştir. Türkçe tercümesi şöyledir:

- «Ey Gavsül Azam, benim nebi ve resullerden başka bir takım kullarım vardır ki onlann hâline ne dünyâ halkı, ne âhiret halkı, ne Cennet ve Cehennem ehlinden bir kimse muttali değildir...»

Burada tekrir de olsa şu sırra işaret edildiği aşikârdır.

«Lima Allah sırrına vâkıftır İbrahim bugün

Ol saray-ı vahdete mihmân olan anlar bizi.»

Hazreti Pîrin bâzı kitaplarda mübarek isminin yer almayış sebebini dilimizin döndüğü kadar anlattık sanıyoruz.

Şimdi yüce Pîr'in hayat ve menkıbelerine geçmiş bulunuyorum.

Hemen ilâve edelim ki kibar-ı muhakkikinden bulunan Gü-müşlüzâde lâkabı ile anılan Pîr İlyâs Şecaaddin Çelebi (k.s.) dahi her gönül eri, her Allah âşığı gibi nice nice musibetlerle musâb olmuştur. Esasen:

«Her kimde aşk galip ise kurb-i hazrete,

Ol rütbe denlü anda belâdır füzunter.»

Hikmetinden O'nun ayrılması mümkün değildir. Hüdâ-i Lemyezelin kendisine sonsuz aşk ile bağlı olanlara bu kahrü azâblar bu işveler ezelî hilkat sırlarındandır.

Âdeta bütün velîler gibi Pîr İlyâs Hazretleri dahttisân-ı hâl Ue şöyle diyordu. Kahri, lutfu şey'i vahid bilmekte İdî!

«İsterim tuttun gibi kahrın da pâyan olmasun,

Tek seni sevmek cihan halkına âsân olmasun.»

O yüce velî dahi İstiyordu ki İlâhî kahtr?\tâhî lutut gibi sonsuz olsun, olsun ki cihan halkı onu, yâni, hüsn-i ezel olan Cenâb-ı Yezdanı kolay kolay sevmek daiyesinde bulunamasa.

Nitekim öyle de olmuştur. Zâlim Timur ve avanesi Amasya şehrine musallat olmakla Amasyanın yüce velîsine dahi cevr oklarını tevcih etmiştir. (Adı geçen velî; Timur'un zamanın da Amasya'da ikâmet etmektedir.) Fakat o sanki bu cevirlere karşı hepsini asıl faili Mevlâ olduğunu bilerek:

«Min can olaydı hûş men dil-i şikestede

Ta her birile bir gez olaydım feda.»

Der gibi idi.

Timur zâlimini İslama musallat eden Ezel sırrında bir hikmet dahi yok değildi. Âdeta Timur vak'ası ile şu hadîs-i şerîf yerini bir kerre daha bulmuş olmaktaydı:

— «Ezzâiim seyfullah yentekımü bihi sümmeyentekımü minhü.»

Yâni: «Zâlim Allahü Teâlâ'nın kılıcıdır, evvelâ onun intikamını alır, sonra dönüp ondan da intikam-ı İlâhîsini alır...»

«Hak intikamın yine abdîyle alır,

Bilmeyen ilmü ledünnü onu abd etti sanır.»

Demek ki ol devirde dahi isyan eden, küfrân-ı ni'met eyleyen müslümanlar varmış ki, Timur'u âlem-i İslâm'a musallat kılmıştır...

Dikkat buyurulursa her devirde bu sır böyle tecelli eder. Hadîs-i şerîf iki kademelidir.

Hakk Teâlâ Azze ve Celle Hz. kılıcı ve tedib vasıtası olan zâlim vasıtası ile intikam-ı İlâhîsini almıştır.

Bu hadîs-i şerîfteki irâe buyurulan birinci safhadır. Sonra da dönüp o zâlimden intikamını alır ve daima da almıştır.

Amasya halkını göğsünü siper yaparak kurtaran Pîrî İlyâs Hazretlerinin kendi nefsi için hiç bir endişesi yoktur.

Zaten ol gibi velîlerde nefs yoktur ki, onu korumak bahse konu olsun. Onun sonsuz merhameti Amasya halkına idi. Zîra her bir velî gibi o da şu âyet-i celîlenin tavsifi ile sıfatlanmış idi:

— **«Ve lâ havfün aleyhim ve lâ hüm yahzenun.»**

Mânâ-i münifi şudur:

— «Onlar için korku yoktur, onlar asla mahzun olmayacaklardır...»

Zaten Aksak Timur ve ondan gaddar olan şer âletlerine karşı giderken Pîrî İlyâs (k.s.) şu ezelî esrardan mülhemdiler:

«Hüdâdan gayriden dünyada edilmedi olar maksat,
Heves etmediler ukbâda dahi huri gılmânı,

Vücûd-ı Hakta anların vücûd-ı zâti fânidir,
Vücûdu yoktur, anların hemen vasfı heyulanı.»

Kendilerine de şu beyti şiar edinmişlerdir:

«Yürü nefy-i vücüd eyle ki olasın Hakla baki,
Ebed vuslat sarayında gözün görmeye cihanı.»

Mânası:

"Varlık denen zindandan kendini kurtar Hak'ka eresin ve «O»'nda BÂKİ olasın. Öyle ki ebedî vuslat sarayında gözün başka hiç bir şeyi görmesin!.."

İşte yukarıda dahi bir vesîle yüceliğin arz etmek istediğimiz zamanın kutbül aktabı bu kudret ve imânla hemşehrileri olan Amasyalıları Timur ve adamların zulmünden kurtarmıştır.

Esasen bu ve bu gibi seyr-i sülûkun son mertebesinde bj-lunan evliyâullah diri değildi ki ölsünler, ölü değildirler ki besinler, onlar **Vücûd-ı Hak**'ta HAYY'dırlar.

Onlara bizim mevt dediğimiz şey gömlek değiştirmek kadar basittir.

«Ölmeden evvel ölen buldu hayâtı,
Bir gez erişmek olur ana memat»

Yukarıda bir vesile ile Aksak Timur'un şer âletlerinin daha fazla kan dökücü olduğuna işaret etmiş idik. Filhakika Amasya halkına musallat olan zulmeden Kara Devletşah adı ile anılan Taceddin Devletşah, bu zâlim ve nakeslerden biridir ki Amasya halkı onun nasıl bir gaddar olduğunu bildiği için her şeyi göze alarak ve pîr-i âzâmları Pîr İlyâstan da güç alarak bu lâine karşı koymuş idiler.

Şimdi Timur'un şer âleti Taceddin Devletşah hakkında biraz bilgi verelim. Bu nakes kişi Osmanlılardan evvel hükümet eden Devletşahoğlu Melik Nasireddin Bahtiyar beyin oğludur. Haik arasında Bahtiyar oğlu Kara Devletşah denilmekle tanınır. Aksak Timur tarafından Amasya emîri nasbolunmuş İse de bunu kuvveden fiile çıkarmak hiç bir zaman nasib olmamıştır.

Kara Devletşah küçük yaşta Hacı Şâdgeldi Paşa’ya ilticâ ederek onun ni'meti ile perverde olmuştur. Divattâr Ahmet Paşa'nın da lutuflarını görmüştür.

Bununla beraber mayası iktizası isyân ederek eşkiyavâri köyleri basıp yağma etmiş, Kadı Burhaneddin'e dahi giderek küfrân-ı ni'met eylemiştir. İşte böyle zâlim ve namert bir kişidir. Aşağıya aldığımız beyit bu gibi nakesleri tasvir bakımından ne kadar isâbetli kaleme alınmıştır:

«Nâdir bulunur tıynet-i kâmilde kusur,

Kem mâyeden eyler ne ki eylerse zuhur.»

Amasya âyân ve ileri geleileri bu esna zâlimin ayarını iyice bildiklerinden kendisini Amasyaya yaklaştırmamağa and ve yemin bir cesaret-i medeniye örneği göstermiş idiler.

Amasyanın âyân ve efradı Osmanlı paşalarından Yakut Paşaya bu mülâhaza ite bütün güçleriyle destek olmuşlardır. O zaman Amasya ayanının başında ise zahir ve bâtın âlimlerinin ulularından Amasya Müftüsü Gümüşlüzâde Şüca-eddin İlyâs (k.s.) bulunuyordu.

«Hanikân-ı Mesûdî» dergânının şeyhi olup Saru Şeyh denilmekle bilinen Şemseddin Ahmed, Lâdikli Tecaddin, İsrafil Çelebi buluyordu. Amasya Kadısı İzzeddin Hasan Çelebi ise başta olmakla beraber ittifaka dahil Dulkadı İmmadzâdelerden Elhac Bedreddin Mahmûd Çelebiye nâib oldu.

Ümerâdan Halvetzade Pazarlıoğlu Halvetzade Yakûb beyler de bu ittifak takviye ediyorlardı. Bu ittifakı idare eden de yukarıda adı geçen Yakut Paşa idi. Çünkü Kara Devletşah maiyetinde 12.000 kadar süvariden mürekkeb bir kuvvetle gelip Amasyanın şimâl-i garbisine dayanmış Hakkale köyüne inmiş Suluovayı tutmuştu. Âdettâ tâbir caiz ise Amasya çevresini buradan hükümet ediyordu. Biri Yakut paşa olup Amasya şehri ve kalesine hâkimdi. Amasyalılar boğazları tutup, kapamış idiler. Amasyanın dışında Amasya ittifakına giren beylerden Lâdik Emîri, Mecitözü Emîri Cibrilzâde Hacı Furkat hassaten Köprü Emîri Taşanzâde Ali bey, Ahmet ve Kasım beyler Kara devletşâha karşı koymuşlardı.

Zahirde bu böyle olmakla beraber hakikatta manevî saltanatın sâhibi Pîr İlyâs Hazretleri varken, bu kuvvelerin hiç birisine mânada gerek yoktur.

Zîra bir velî-i kâmil her yere ve her şeye hâkimdir. Nitekim tekriren, bin kerre de tekriren söylenmiş olsa şu beyit bu açıklamağa yeterlidir;

«Arzı vâsi ister isen kâmilin gir kabzına,

Arşü kürsiden geniştir bir velînin âyesi.»

Kara Devletşah Amasyanın bu ittifakını haber aldığında derhal efendisi Timur Hana baş vurarak, Amasya ayanına hitaben bir ferman alıp gönderdi. Amasyalılara pek çok vaad ve vaidlerde bulundu. Fakat Amasya âyân ve ileri gelenleri Kara Devletşahın ahvâl ve meziliminden bahis ederek Timur Han'a bir tazarrunâme gönderdiler.

Timur Han'a yaptıkları istirhamlarda Amasya halkı şöyle demişti:

— Bir köleni dahi gönder, itaat ederiz. Lâkin şu zâlim Kara Devletşah'a itaattan bizi af buyur, diye yalvardılar.

İttifaklarında ısrar ediyorlar idi. bunun üzerine Târih-i Tez-di'de yazıldığı gibi Aksak Timur kendi oğlu Kara Mehmed Sultân ile hocası Numaneddin Abdülcebbâr Mutezili adındaki bir fadılı oldukça mühim bir askerî kuvvetle Amasyaya gönderdi. Amasya ulemasını (bilgilerini) hadde-i imtihandan geçirmek istedi.

Bu hey'eti âliyye (805) senesi evâsitü rebiülevvelinde muvasalat ettiği gün kendisini büyük bir tehlikede gören Yakut Paşa tagayyüb ederek Amasyadan çıktı. Doğruca Boluya gi-derek Şehzâde Mehmed'e durumunu arzetti. Amasya şehri ve ilmiyye sınıfı müthiş bir imtihana davet edildi.

Bu imtihanda kazandıkları takdirde Amasya şehri tahrib ve yağmadan, ahalisi de katl-i âmdan yakasını kurtarabilecekti. İmtinan kaybedildiği takdirde ise felâket kesin ve muhakkaktı. Gelen ilmi hey'et Amasya âyân ve ulemasını bir yere topladı, fermân-ı hakaniye karşı koyuş sebebini sordu.

Ulemaya da müşkilâfc akliyye ve nakliyyeden (10) soru yöneltti. Amasya ilim hey’eti o zaman mümtaz zevât-ı aliyeden müteşekkildi. Bu cümleden olarak memleketin o zamanki müftüsü Gümüşlüzâde Pîr Şücaaddin İlyâs Çelebi gayet fazıl ve natuk cesaret-i medeniyyesi yüksek bir zâttı, sorulan müthiş suallere gayet mukni (inandırıcı ve susturucu) cevaplar verdi.

Gelen hey'et-i âliyyeyi hayretlere duçar ederek, Amasya halkını ve binefsihi Amasya şehrini büyük bir felâketten kurtardı. Kâtib Çelebi «Müsellimül Vusul ilâ Teracümül Fuhûl» adındaki eserinde Gümüşlüzâde Hazreti Pln İlyâsın tercümei hâlinde aynen şöyle bahsediyor:

Timurlengin âdeti, gittiği yerin ulemasını imtihan ederek, muallimi tarafından sorulan sorulara doğru cevab verdikleri takdirde o beldeyi tahrib ve yağmadan affeder, cevab veremedikleri takdirde ise şehri tahrib ve yağma, ahalisini dahi katl-i âm eyler idi.

(Timurlengin bu âdeti, ilmi Şahnada «Ravzülmenâzır»'ında kendisi dahi böyle bir imtihana davet ve tâbi tutulduğunu sonuçta imtihanı kazandığını ayrıntıları ile anlatır.)

Bu vesîle ile istitraten bir hususu anlatalım:

Timurlenk dahi zalemenin zalimliği ile ün yapmışlardandı. Biçâre bilmiyordu ki dünyâ hiç bir zaman ehl-i tama'dan hâli kalmamıştır. Alim ve hakîm bir şâirin dediği gibi:

«Hâli ne zaman kaldı cihan ehl-i tamahtan,

Sen kendini düsturu mükerrem mi sanırsın,»

Sırrının gafili idi. Bir gün kendi İaşesinin de kokmuş bir ceset gibi ortada kalacağını unutuyor ve yine bu kadar hanümân söndürenlerin kendi hanümânlarının da söneceğini idrâkten âcizdi.

Bu hakikatlar aşağıdaki ebyâtta ne güzel ve ne kinayeli bir üslûbla beyan olunmaktadır:

«Mânendi lâşe na'aşu tuvanker zelilü har,

Gerges misâl vârisü gassal nâşekîb.»

Yâni: «Leş gibi bir gün en güçlü ve zengin kişilerin ruhsuz cesedi ortaya atflıverir. Mirasçıları kartal gibi biran evvel o leşin malına saldırmak için sabırsızdırlar...»

Yine bu gafif; sergerde ev yıkanların kendi hanelerinin de bir gün harabeye döneceğinden gafildi.

«Zâlim yine bir zulme giriftar olur âhir,

Elbette olur ev yıkanın hanesi viran.»

Gerek Timur, gerek Cengiz ve gerekse benzeri zalemenin son durumlarını, kurdukları saltanatın nasıl bir hiç, bir hikâye ve masal olduğuna Hayyâm kadar hiç kimse böyle kinayeli ve zarifâne fakat ibret dolu olarak işaret edememiştir:

«Haşmetlu saray göklere açmış da kolu,

Olmuş kapusu şahlar için secde yolu,

Baktım yıkılan sûra bugün bir kumru,

Konmuş ötüyor, anlatıyor: Ku, ku, ku.»

Ne yazık ki zâlimler saltanatlarının parlak devirlerinde bu hakikati idrâk edemiyorlar, ancak vaade hitama erip saltanatları sernügûn oldukta, iş işten geçtikte bu sırra agâh olabiliyorlar.

Bunun hepsinin sebebi **«LÂ HAVLE VE LÂ KUVVETE İLLÂ BİLLÂH»** kutsal kelâmının sırrına erilemeyişindendir.

Değil zalimler ve avâmün nâs maalesef bu sırra âlim kisvesinde görünen nice nice âlimler dahi erememişlerdir.

Sebeb şudur ki Şeyhül Ekber Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.)'nun beyân buyurdukları gibi Resûl-i Kibriya'nın

— «Ya Rabbi, benim ilmimi arttır» «Rabbi zidnî ilmen ve fehmâ.»

...diye duada bulunduğu, ilmin zahir ulemasının meçhulü olan bâtın ilminden bihaberdirler.

Onlar; üç kısım ilimden yalnız birisini yâni Resûl-i Kibriya (s.a.v.) Efendimizin nübüvvetleri gereği herkese bildirdiği ilmi bilmekte, diğer iki kısım ilimden bihaber bulunmaktadırlar.

Böyle olunca ahas hariç hiç bir kimse **«Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh»** âyet-i celîlesinin ledünnî esrarını anlayamamaktadırlar.

Bu taifeye suiniyetle sapıtmış Timur gibi zâlimler dahil olduğu gibi gafletleri ile işin lübbünü anlayamayan avâmün nâs ve zahir ilminden başka ilim bilmediklerin dolayı ilm-i ledünnü inkâr eden ulemâ-i zahir dahi bu taife içine girip bir idraksizlik vartasına düşmüşlerdir.

Düşünmeli ki bir taraftan Resûl-i Kibriya'nın hem bir hadîsi şerifini tasdik, hem de onunla çelişkiye düşmek imân ciddiyetiyle kabil-i telif değildir.

Bu zahir ulemâsını şu sakim yola götürür ve esefle beraber söyleyelim ki bir kısmını götürmüştür bile...

Bunların yaptıkları;

Allahü Zü'l-Celâl'in herkese resulü vasıtası ile tebliğ buyu-rulan bir kısım ilme inanmak,

İlmin ikinci ve üçüncü kısımları olan; **Resûl-i Kibriya**'nın ilmi ile, HAKK Teâlâ Azze ve Celle Hazretlerinin ilmine inanma-maktır...

«Mürşid-i kâmil kime tâlim-i irfan eyledi,

Her varaktan okuyup tefsîr-i Kur'ân eyledi,

Levh-i düden okuyup biharfü savt ümmülkitâb,

Hakk Teâlâ ilm-i Hıdrı ana ihsan eyledi.»

İşte ikinci ve üçüncü nevi dediğimiz ulûm bu nevi ulûmdur.

Bu ilme, muayyen bir mertebeye eren tüm sâlikler erişmiş iken Pîr İlyâs (k.s.) gibi bir kutbül aktabın eremediğini lisân-ı muvakkatta dahi kabul eylemek hatây-ı fahiş ve yanılgıların en büyüğüdür.

Böyle olunca ilmi ile Timur'u zulmünden alıkoyup Amasya halkını kurtarıcı keyfiyeti irfan ehlince pek tabiî karşılanmalıdır. Zira kendileri hem kurb-ı ferâiz, hem kurb-ı nevâfil erbâbın-dandır.

Kurb-ı nevâfilin bir alâmeti de kerameti İle mevtayı (HAYY) kılmaktır. Böyle olunca da elbet irâde-i İlâhiyye Hazretİ Pîr'i her türlü yüceliklerle bezendirmiştir. (Müzeyyen kılmıştır.)

Şimdi bu yüce velî, Badel vefat türbeti mader zemin mecu der sine hayı merdümü mest» fetvasınca arifin kalbinde ise de biraz da zahirî türbesi, pâk cisminin medfûn olduğu mahalden söz edelim:

PÎRİ İLYÂS HAZRETLERİNİN TÜRBELERİ HAKKINDA MALÛMAT

Bu türbe evvelâ Gümüşlüzâde Ahmet Paşa tarafından bir hücre olmak üzere bina edilip Hicrî (890) yılında Sultan İkinci Bayezid tarafından kârgir ve ortasında büyük, yanlarında iki küçük kubbe olarak inşa edilmiştir. Garb (batı) tarafı erkeklere ve şark (doğu) tarafı kadınlara mahsus mescid-i şerîf ve ortası türbe olarak inşa edilmiştir.

Bu türbe mütevelisi olan Hazret-i Pîr'in biraderi evlâdından Gümüşlüzâde İbrahim Paşa tarafından (1100) Hicrî tarihinde yeniden tamir ettirilmiştir. Merzifonda iki köy bu türbeye vakfedilmiş ve teveliyyeti Hazret-i Pîr'in ahfadından olup yine bu türbede medfûn Pîr Hazretlerini Hızırül Halveti Hazretlerinin evlâdına tahsis buyurulmuştur. Sonradan mükerreren vuku-bulan zelzelelere mâruz kalmasından 1312 tarihinde tamamen yıkılmış ve Kolağası Hurşid Bey'in gayreti ve halkın nakdî yardımları ile Abdülhamid'in dahi evkafından miktarı gayr-ı kâfi (yetersiz) mebaliğin itası ile eski şekli muhafaza edilmek şartı ile biraz daha genişçe, yeniden yaptırılmıştır.

Bu türbe içerisinde kıble tarafından itibaren:

1 - Pîr Şücâeddin İlyâsül Halvetî,

2 - Oğul Pîr Celâleddin Abdurrahmân Çelebi,

3 - Torunu (Pir Celâleddin'in oğlu) Pîr Hayreddin Hıdır Çelebi Hazretleri ve ayak taraflarında ise bunların halile ve kerimelerinden (4) hatun-ı sâliha medfûndur.

iş bu deme geldikte mutasavvıfîn-i kiram hazârâtının türbe, kabir, mezar ziyaretleri hakkındaki mütalâatını dahi eklemek gerekti, şöyle ki Mantıküttayr'da hayatta olan bir kimse o ân için Hakk Teâlâ Azze ve Celle Hazretleri'nin «Hayy» ism-i şerîfine mazhar olmakla dirilere diriden medet gelmesi tabiî olduğuna işaret buyurularak lâalettayin mezar levhalarının okunması insana nisyan verip Hayy olanlara bir nevi nisyan târi olur. Hemen ardından da şu hususa dikkatle işaret olunmuştur ki bu kayıt evliyâullah in kabri şerîf ve türbeleri için söylenilmemiştir. Bilâkis onları ziyaret lâzım değil, elzem ve vesile-i rahmettir. Zîra onlar her zaman «Hayy»'dırlar.

— **«Ve lâ tekutü limen yuktel fî sebilillâhi emvâtün bel ahyâün ve lâkin lâ teş'irün.»**

Mânası:

"Şehidler sanmayın ki ölmüşler onlar aramızda yaşıyorlar (HAY)dırlar..."

âyet-i celîlesinde işte bu sırra temas buyurulmuştur.

Bu sırra aşağıdaki beyitlerde ne kinayeli ne arifane ve za-rifâne bir şekilde değinilmiştir:

«İki âlemde tasarruf ehlidir ruhu velî,

Dime kim bu mürdedir bundan nice derman ola.

Ruhu şimşiri Hüdâdır ten gılaf olmuş ona,

Dahi âlâ kâr eder, bir tığk im üryan ola.»

İşte Pîr İlyâs (k.s.) bu sırra mazhar evliyâullahın uluların-dandır.

Türbe-i şerifini ziyarette arzettiğimiz maruzat nazara alına-cak olur ise zâirler için rahmet vesilesi dahi olur.

Pîr Şücaeddin İlyâs Hazretleri hakkında türbe-i şeriflerine taallik buyurulan levha ve bir nevi kitabeden de bâzı özet mahiyetindeki malûmatı alalım:

Gümüşlüzâde Pîr Şücaeddin İlyas Hazretleri muhakkikinin büyüklerinden (kibâr-ı muhakkikinden) Gümüşlüzâde Şücaeddin İlyâs Çelebi 798 Hicrî yılında Amasya Müftüsü olarak iştihar etmiş (ün yapmıştır).

805 yılında Aksak Timur'un mühim bir askerî güçle Amas-yaya gönderdiği Numaneddinül Cebbârül Mutezilî adındaki fâzıl bir zâtın başkanlığındaki yüksek hey'etçe Amasya âlimleri müthiş bir imtihana tâbi tutulmuştur.

Gelen bu hey'et Amasya âlimlerini bir yere topladı. Müş-kilât-ı akliyye ve nakliyyeden on sual sordu. İyi cevap verildiği takdirde Amasya ve halkı zulümden selâmete erecek, aksi takdirde ise Sivas şehri gibi Timurlenk'in ordusu tarafından vurularak kılıçtan geçirilecekti. İşte bu türbe-i âliyyeden medfûn olan ve yaşadığı asırda âlimlerin baştacı bulunan ve Amas-yada **halvetî tarikatının** piri olan gayet fâzıl, natuk

ve cesa-ret-i medeniyyesi yüksek bulunan memleketin Müftüsü Gümüşlüzâde Pîr Şücaeddin İlyâs Çelebi Amasya hey'et-i ilmiy-yesini toplıyarak bu davete icabet eylemiş ve Aksak Timur'un ilim hey'eti tarafından sorulan müthiş sorulara tereddütsüz gayet inandırıcı cevaplar vermiştir.

Gelen hey'eti şaşırtmıştır. Böylelikle Amasya şehir ve halkını **Bîiznillah** çok büyük bir felâketten kurtarmıştır.

Hazret-i Pîr'in derece-i ilmini anlayıp takdir eden Timurlenk şehzadesi Kara Mehmed Sultana gönderdiği bir fermanla Mevlânâ Pîr Şücaeddin İlyâs ve yeğeni Mevlânâ Şemseddin Ahmed Hazretlerini Şirvâna izam eylemiştir.

Hazret-i Pîr'in gönderilmesinden sonra münhal kalan müftülük makamına oğlu Gümüşlüzâde Celâleddin Abdurrahman Çelebi getirilmiştir.

Pîr İlyâs Hazretleri bir süre Şirvanda tedris ile meşgul olmakla beraber Sadreddin Şirvani'nin sohbet meclisine dahi devam ederek ondan ahz-ı tarikat eylemiştir.

Aksak Timur Hicrî 808 yılında vefat ettiğinden Amasyanın iftihar vesilesi olan Hazret-i Pîrî İlyâs yeğeni Şemseddin Ah-med Çelebi İle 809 yılı başlarında Şirvandan Amasyaya dönmüştür.

Pîr müşarünileyh Halvetî tarikatını Amasyada neşreder iken Hicrî 813 yılı Şevval ayında irtihal-i dâr-ı naîm eylemiştir. Hazret-i Pîr İlyâs'ın bâb-ı meşihat gibi zahir tecelliyâtı ile bir tarikat pîrliği gibi bâtın tecelliyâtını mezcetmesindeki hikmete Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.)'ün esrar dolu beyanları ışığı altında biraz ileride değineceğiz. Makanvı muarızada her velî tıpkı nebîler gibi keramet izhâr etmek onların yüce vasıflarından bulunmakla Pîrî İlyâs Hazretlerinin bazı keramâtına dahi değinmeden geçemeyeceğiz.

Pîr Şücaeddin İlyâs Hazretlerinin mübarek naaşları gasle-dilirken teneşir tahtasının (yâni şeririn) bir ayağı kırılıp eğilince düşmemek için bir eli ile şeriri tutmuş olmaları orada bulunan herkesi şaşırtmışın

Bu haleti meşhude 815 senesinde tanzim kılınan Yakut Paşa Vakfiyyesinde yazılı olduğu gibi kezalik Nefahatü'l-Üns tercümesinde de vardır. Kâtib Çelebi'nin Süllernetül Vusul ilâ Teracümül Fuhûl adlı natamam eserinde Hazret-i Pir'in tercü-me-i hali olup, bu eser de Ali Paşa bölümünde mevcuttur.

Türbede mevcut kitabede Pîr İlyâs Hazretlerinin tercüme-i hali dile getirildikten başka aynı pâk nesilden bir çok küm-melînin de gerek teracim-i ahvali ve gerekse kerametlerine yer verilmiş bulunmaktadır. Ezcümle bunlardan Gümüşlüzade Pîr Celâieddin Abdurrahman Çelebi Hazretlerine de yer verilmiştir. Gümüşlüzade Pîr Celâieddin Abdurrahman Çelebi Hazretleri çok âlim, fazıl, mazâmeden keramet sahibi bir zât idi. Kendileri Pîr İlyâs Hazretlerinin oğludur.

805 Hicrî tarihinde Hazret-i Pîr'in Aksak Timur tarafından Şirvan'a izamı dolayısiyle münhal kalan Amasya Müftülük makamına tâyin buyurulmuştur. Yakut Paşa vakfiyyesinde bu zata «Müftiyüs Sakaleyn Şeyhül Müslimîn» unvanı verilmiştir. Hicrî 818 yılında vefat eden ve Pîr Şücaeddin Hamzai Halvetî Hazretlerinin yerine Halvetiyye şeyhi de olmuştur.

841 yılında Kutbülârifîn Celâleddin Abdurrahman Çelebi vefat edip pederi Pîr İlyâs Hazretlerinin yanına defnolunmuştur.

PÎR CELALEDDİN HAZRETLERİNİN BÜYÜK KERAMETİ

Hicrî 841 yılında 2'nci Sultan Murad'ın şehzadelerinden (823 yılında Amasya'da doğan 838'de Amasya Valisi bulunan Sultan Ahmed) ve 828'de Edirne'de doğun 15 yaşında biraderi Sultan Ahmed'in vefatından sonra Amasya Valiliğine tâyin edilen 2'nci şehzadesi Alâaddin Bey'i ve 4'üncü şehzadesi olup tahta çıktıktan sonra İstanbul'u fetheden Sultan Mehmed Han, Hicrî 841 yılının Ramazan bayramında Şeyh Celâleddin'i ziyarete giderler.

Halk bu remz üzerine Mehmed Çelebinin padişah, diğerlerinin ise âhiret yolcusu olacaklarını anlamıştır.

Nitekim, yaklaşık bu olaydan iki buçuk ay sonra, o tarihte Amasya Valisi olan şehzade Sultan Ahmed'in vefat etmişlerdir...

Sultan Ahmed'in vefatından sonra Amasya Valiliğine tâyin edilen 2'nci şehzade Alâaddin Bey dahi 846 yılında iki küçük oğlu ile birlikte babası 2'nci Murad tarafından Kara Hızır Pa-şa'ya boğdurulmuştur.

Malûm olduğu üzere Hazret-i Pîr'in ve daha birçok za-tiyyûndan olan velîlerin duası berekâî ile İstanbul'un fethi gibi en büyük bir zafer Sultan Mehmed Han'a nasib olmuştur.

Bu ne büyük keramet? Allahü Zü'l-Celâl bizleri de şefaaîına nail eylesin, AMİN.

Pîr Hayreddin Hızır Hazretleri, Gümüşlüzâde Pîr İlyâs Hazretlerinin torunu ve Pîr Celâleddin Abdurrahman Hazretlerinin de oğludur.

Fâtih Sultan Mehmed Han'ın 2'nci şehzadesi Sultan Beya-zid Han-ı Sâninin Amasya Valisi olduğu zaman erkân-ı hükümetten olup, şeyhül mişârünileyh mevkiinde bulunuyordu. O zamanlar Amasya'da Pîr Hayreddin Hızır Çelebi'ye ve evlâdına vermiştir.

Pîr Hayreddin Hazretleri 891 senesi zilhiccesinin 11"inci günü vefat ederek dedesinin türbesine defnedilmiştir. Yerine Kadızâde Pîr Celâieddin Abdurrahman Hâşâm Çelebi kaim olmuştur.

Dikkat buyurulursa Amasya'da Pîr İlyâs Hazretlerinin tür-be-i şerîflerinde medfûn olan oğlu Celâleddin Abdurrahman Hazretleri de, Pîrzâdenin torunları Hayreddin Hazretleri dahi hem zahir ulemasından hem de evliyâullahtan olmaları hasebiyle bâtın âlimlerindendir.

Böyle olunca akla bir suâl gelir: Resûl-i Kibriya'dan zahir tecelliyâtı itibarı ile vazife-i risâleti ifâ ânında ehl-i bâtınla sohbetten zevk almaz iken bu yüce velîlerde zahir ve bâtın esrar ve tecelliyâtı nasıl birleşebilmiştir?

Bu konuda bütün asarı, onsekiz bin âleme nazire olarak onsekiz bahiste mütalâa buyurulan Şeyhül Ekber'in ilk meb-hasını teşkil eyleyen yüce eserden aldığımız bâzı paragraflar bu konudaki tereddüt ve izah zorunluğumuzu ortadan kaldırır.

Onsekiz yüce mevzuun ilki bizce velâyet-i külliyye-i Mu-hammediye meşreb ve zevkinde bulunan yüce şeyhin özelliklerini taşımakta ve aksettirmektedir.

Bu özelliklerden gafil ve ona dil uzatmaktan tevakki etmeyenlerin sonları elbette hüsrandır.

Unutmamak gerekir ki sanki Hazret-i Şeyh anka-i mağrib olduğunu dile getirircesine şu ebyât-ı lâtife ile nağmesaz olur gibidir.

Ben tâ ebed mest gelmişem,

Hem tâ ebed mest giderim

Hiç ayrılmaz serhoşluğum işbu kavga neme gerek.

Ben bir murgülâhutiyem arz u semâ neme gerek.

İmdi, bu onsekiz asarın yahut onsekiz esrar mevzuunun ilkinden aldığımız cümleler hem bize zahir ile bâtının münafha-tını, hem de Pîr İlyâs Hazerâtt ile oğlu ve torununun nasıl olup da zahir ilmi ile bâtını birleştirdiklerini vuzuhla anlatacaktır.

Bu tecelli esasen sadece Pîr İlyâs hazeratına değil bütün onun gibi İlâhî kurbiyyete eren velîlere de kabil-i tatbiktir.

Şurası muhakkaktır ki Hazret-i Şeyhül Ekber'in buyurdukları gibi esas kaide-i İlâhiyye her ism-i zahirin İsm-i bâtına muhalif olmasıdır.

Zîra bu Hakk Teâlâ'nın bu iki esması yekdiğerine muhaliftir. Bu sır değil ulema-i zahirde nübüvvetlerini icrada resuller hakkında dahi aynı tecelliyi gösterir.

Bu sebebledir ki bu hakikata zevk ve keşfi ile eremeyen zahir âlimlerin zaman zaman ledün ehlini tâan ü teşriiden geri kalmamışlardır.

Anlayamamışlardır ki evliyâullah halkın medh ü zemminden varestedirler. Onlar sanki her hâlleri ile şu arifane ebyâtı tekrar eder gibidirler:

«Hüdâdan gayrî dünyâda edinmedi olar maksat,

Heves etmediler ukbâda dahi huri gılmanı.»

«Senin aşıkların kılmaz nazar bir devri âlâya,

Ne huriden haber söyler ne mey terler musaffaya»

İşte bu gibi zâhirperest ve Şeyhül Ekber'in tavsifi ile maa-rif-i İlâhiyyeden muhtecib o!an erbab-ı elfazı ve hurûf ve es-hab-ı kusur ve zuruf başta yüce Şeyh olmak üzere bütün eh-lullahı -hâşâ- tekfire cür'et eylemişlerdir.

Ancak bunlar ulûm-u İlâhiyyenin tezyidini her ân temenni buyuran Resûl-i Kibriya (s.a.v.) Efendimiz Hazretlerinin;

— «Kul rabbi zedeni ilmi»

"De!.. Allah'ım bana ilmimi arttır!.."

duasını nasıl izah edebileceklerdir?

Burası Muhyiddîn İbn'ül Arabi Hazretlerinin beyanı veçhile cây-i suâldir.

Şimdi Hâtemül Evliya ile birlikte soralım, acaba

— **«Kul rabbi zedeni ilmi»** hakikatini tasdik buyurmayan mukalüdler hangi imân-ı tahkikîyi tasdik ederler ki?

Yukarıda Şeyhül Ekber (k.s.) ism-i bâtın ile ism-i zahirde kesin mübâyenet bulunduğuna işaret buyurmuş idiler. Şeyhül Ekber Hazretleri bu bâbta şöyle devam buyuruyorlar:

— «Nübüvvet zahire ve velayet bâtınadır. Nübüvvetin muktezâsı vasıta ile Hak'tan vahiy ahzeylemektir...»

Yâni; bir bakıma ruiyyet-i halk ve kesret-i arazdır. Emr-i mâruf ve nehy-i münkerdir. Halkı küfürden imâna davettir. Velayetin gerek ve muktezâsı ise bigayrı vasıta vech-i hâlis ile Hak'tan ahzediş ve ruiyyet-i Hak ve müşahede-i cemâl-i vahdettir. Cem-i umuru Hakk Teâlâ'ya tevfizdir ve her bir şeyde emr-i Hakka adem-i taarruzdur. Kendi vücûdunu vücûdu Hakta ifnadır.

Nazar etmez misin ki Kelîmullah olan Hazret-i Mûsâ gibi yüce bir Nebî dahi zahirin ve nübüvvetinin muktezâsı Hızır (a.s.)'a nice itiraz eyledi. Hâl ve keyfiyet Hazret-i Mûsâ gibi ulülazm bir peygamber hakkında böyle olunca elbette Pîr İlyâs Hazretleri ile oğlu ve torunu hakkında başka türlü bir tecelli göstermez gibi gelir insana.

Bunun nasıl telif edildiğini biraz aşağıda göreceğiz. Yâni Pîr İlyâs Hazretlerinin nasıl olup da ilm-i zahir ve ilm-i bâtını bağdaştırdığını yine Hz. Muhyiddm ibn'ül Arabi'nin lisânından anlayacağız.

Şeyhül Ekber (k.s.) cümlelerine bu bâbta şöyle devam buyuruyor:

— «Nasıl Hazret-i Mûsâ nübüvveti muktezası Hızır (a.s.)'a itiraz etmiş, zahir tecelliyatını göstermişse Hızır (a.s.) dahi velayet ve ahkâmı bâtın mütehakkik olmakla Mûsâ (a.s.) ile sohbetten zevk bulmadı.

Bilesin ki Mûsâ (a.s.) için zevk yoktur, şol makam dahi kendisi anda kaimdir. Hazret-i Hızır için de vahdet makamı dşındaki sohbetlerde zevk yoktur. Hazret-i Mûsâ (a.s.)'ın makamı risâlettir, Risâlet makamı itiraz ita eder. Hızır'ın makamı ise adem-i itirazı iktiza ettirir.

İşte Hızır makam-ı malûm sahibi olmakla Hazret-i Mûsâ (a.s.)'ı sohbetine kabul etmek istemedi.

«Haza firakı beyni ve beynik» sırrı, yâni *«Seninle benim aramdaki fark işte budur»*'un esrarı bu ledünniyyatta gizlidir. Söz buraya gelmişken bu hakaik-i ezeliyye ve ledünniyyeyi dile getiren aşağıdaki ebyâtla sahifeleri süslememezlik edemedik:

«Cümle maşuktur ve âşık perdedir,

Zinde maşuktur ve âşık mürdedir.»

«Hak ehli her giz cihanda kimseye yâr olmadı,

Meşrebince çün muvafık yâr bulunmaz neylesün?»

Şimdi asıl esrar düğümünün çözüleceği yere gelmiş bulunuyoruz.

İşte Amasya'da yaşayan zamanın Kutbül Aktabı Pîrî İlyâs Hazretlerinin ve ahfadının yukarıdaki yüce ve esrar dolu haki-katlar muvacehesinde nasıl olup da zahir tecelliyâtından oian Müftülük ile Hazret-i Hızır'ın tecellisi bulunan velayet ve bâtın esrarını telif edebildiklerini öğrenmeye çalışalım.

Yine bu konuda bize pişüvalik edecek zât Şeyhül Ekber (k.s.)'üdür.

Amma ehli yesib olan vâris-i Muhammedi bu makamın sahipleri makamdan muarra

seyr-i illallahın namütenahiliğini müdrik olmakla ol gibi zevat herkesle görüşür.

Bu yönü iledir ki onlar Hızır (a.s.)'a **«Haza firakı beyni ve beynike»** demezler...

Mânası:

"Bu ayrılık ikimizin arasındadır."

Burada Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Hazretlerinin şu beytini hatırlamamak imkânsızdır:

«Her kişizulumunca bana yâr olur,

Sohbetimden hemdemi hemhal olur.»

Zaten bu tecelli sebebiyledir ki Şeyhülislâm Yahya Efendi halkla uğraşma makamları hakkında şu veciz şiiri kaleme almıştır:

«Başına alma belâyı halkı kavgadır gider.»

Böyle olduğu hâlde Pîr İlyâs Hazretlerini iftâ makamı ile veleyat mertebelerinin tevhidinin sebeb ve bunda başarılı olmasının hikmeti, Resûl-i Kibriya'nın ümmetinde görülen mü-tezât esmanın cemedilmesinde mündemiçtir.

Yoksa zahir ile bâtının tevhidi diğer kavim ve ümmetler için mümkün değildir.

Makam-ı velayet, hele hele bunların en üst derecesi olan safiye mertebesinde bulunan kutbül irşad, gavs ve kütbül aktab olan âli zevatın esrarı bir muamma teşkil edip anlamak, akıl ile ihata çok müşkül, hattâ imkânsızdır.

Aşağıdaki satırlar bu üç zâtın mertebelerini şöyle anlatır ki Pîr İlyâs Hazretleri dahi zamanının kutbu ve bu zevata dahildir.

Nefs-i sâfivve erbabı câmiül esma ve sıfattırlar.

Hele bunlar içinde **kutbül aktab**, gerdüz zamandır, sultanül ârifîn ve halifetullah işte odur...

Bütün âlemin yeyip içmesi, harekât ve sekenatı, dünyada olup bitenlerin cümlesi onun tasarrufu altındadır.

Böyle olunca Pîr İlyâs Hazretlerinin zahirde müftü sıfatı ile Timur'un karşısına çıkması âdetullaha muhalif ve bu cihan halkının anlayamayacağı bir tavrı takınmamak için ve bu endişeden münbaistir.

Yoksa kendileri tıpkı Niyâzî Mısrî (k.s.)'ünün buyurdukları gibi gönülde himmeti (NÛN) ile (KÂF) olan bir kutbüz zamandı. Pekâlâ cihan halkının esrarına vakıf olmasında endişe buyur-masa idi.

«Dil ile eylemez dava-î merdî

Gönülde himmetidir nün ile kât.»

diyebilirdi.

Onun için bu cihan halkına karşı böyle yaparken kendini setreylediği bahanelerden belki muzaripti bile.

«Maksat sensin küfürden, dinden, imândan ey yâr,

Kaldır bu bahaneyi vicdana eziyettir.»

Pîr İlyâs Hazretleri dahi kümmelîn-i şâire gibi:

«Mekânlardan münezzehtir senin zât-ı şerifin çün Nedir bu kalb-i viranımda mihman olduğum cana.»

Ve yine biliyordu ki, ancak:

«Devleti dünyâyı dunu terk eden

İlmi lâhude ol sultan olur.»

Sırrına mazhardı. Yine bilmekte idi ki:

«Zahir ile ey fakih kur'ânı arzularsın.»

Ledünnî bir hakikatin kelimelere akseden beyanıdır.

Buna rağmen Pîr İlyâs Hazretleri gibi zevat ehl-i zahirin tâan ü teşniinden bir ân kurtulmamışlardır.

Ol zevât-ı âli kadirleri herkes kendine göre görür ve anlar.

«Halk içre bir âyineyim herkes bakar bir ân görür,

Herkes görür kendi yüzün geryahşîger yaman görür.»

Seyyidüt-tâife Cüneyd-i Bağdadî (k.s.) bu konuda şu arifane cümleyi ariflerin idrâklerine sunmuştur:

«La yeblige ehadin derecatil hakika hattâ yeşheda fihi ehfa sadık biennehu zındık.»

İşte evliyaullah bu yüce mertebede iken kutbül aktab olduğu çevresinde kesinlikle kabul buyurulan;

— **«VE LÂ HAVLE VE LÂ KUVVETE İLLÂ BİLLAH»** sırrına eren Pîr İlyâs Hazretlerinin sanki elinde ledünnî açıdan bir kudret varmış gibi zalemeden Timur'un temsilcilerine hesap verir gibi zalemeden Timur'un temsilcilerine hesap verir gibi görünüşü zahire uyar görünmüş olmasındandır.

Yoksa bu zamanın kutbu olan zât bir kimseyi Cenâb-ı Hakk (c.c.) istizaz ederse hiç bir gücün onu zelîl edemeyeceğini, buna kimsenin muktedir olamayacağını çok iyi bilir.

Hattâ İmâm-ı Gazâlî (k.s.)'ünün deyimi ile;

— «Müşahede-i iyâniyye ile bilir ve görür.»

Şu arifane beyit bu sırrı ne güzel dile getiriyor:

«Eğerçi istiyorsan izzü baki,

Sakın olma esir-i İzzü fâni.»

Ne Timur ve ne de ondan daha şerîr olan avenesi Pîr İlyâs hazretlerine zaten bir şey yapmağa değil kılına bile dokunmağa muktedir değil idiler.

Bu hususta tıpkı Pîr İlyâs Hazretleri gibi bir velîye zulm etmek isteyen bir sahibi devletin uğradığı akıbeti gösteren aşağıdaki kıssa dahi bu iddialarımızın en celî bürhanlarındandır. Kıssayı okurlarımıza ders olması babında aynen bu bölüme alma gereğini hissediyoruz..

KISSA

«Bir gün Huleîa-i Abbasiyyenin büyüklerinden Harunür Re-şid emr-i bilmârûf eden bir manevî cihan sultanına hiddet ederek hayatına son vermek kasdı ile o yüce velîyi çifteli huysuz bir katırla beraber bir ahıra bağlatır.

Gayesi katırın çifteleri altında o yüce sultan-ı manevîyi öldürtmektir. Aradan bir süre geçtikten sonra ahırı açtıklarında o hırçın katırın bir kuzu gibi veiiyyullaha boyun eğdiği müşahede olunur...

Bundan daha tabiî bir şey yoktur. Bütün canlı cansız varlıklar onlar gibi evliyaullahın emrine müsahhardırlar. Bu duruma daha çok hiddetlenen Halife adamlarına ol velînin bir hücreye kapatılmasını kapısının dahi seddedilip örülmesini emreder...

Tabiî Halife Harunür Reşidin emri derhal icra olunur. Fakat bir süre sonra o velînin bir bostanda seyrü temaşa ile hıramuş olduğu, salınarak gezindiği görülür.

Yine bu durum da Harunür Reşide arzedilir. Ne de olsa bu gibi kerametleri duymuş olan Halife Harunür Reşid bu defa uyanır, «Bunda bir İlâhî hikmet var» der. Türlü eziyetlere soktuğu o yüce gönül erini Halife karşısına çağırır. Aralarındaki muhavere çok İbret vericidir. Halife ol velîye sorar:

Seni bu mahbesten kim çıkardı?

Velî cevab verir:

Beni bostana kim soktu ise çıkaran O'dur.

Halife tekrar sorar:

Seni bostana sokan kimdir?

Beni mahbesten çıkarmış olan ot zât-ı ecellü âlâdır.

Cevabını verir.

Harunür Reşid karşısındaki zâtın bir ve!îyy-i kâmil olduğunu anlayarak izzet ve ikram ederek özür diler.»

Bu kıssadan çıkan sonuç şudur:

— Cenâb-ı Hakk azizü intikamın aziz ettiğini ne Harunür Reşid, ne Timur, ne Cengiz hiç amma hiç kimse zelîl kılamaz.

Evliyâ-i kiram «Kün» emri İlâhîsine mazhar olduklarından Timur ve emsali zalemeyi hiç bir zahir sebebinin altına gizlenmeden dahi yok edebilir.

Elbette Pîr İlyâs Hazretleri dahi Aksak Timur ve avanesini imhaya muktedirdi, İki âlemde tasarrufatta bulunan keskin kılıcı buna muktedirdi, yalnız şurada bir ledün sırrına işaret yerinde olur ki evliyâuilahın kılıcı ile gidenler şehit olarak gitmiş olurlar.

İşte insân-i kâmillerin celâl sıfatı ile tecelli etmeyişlerinin sebebi bu olduğu gibi Pîr İlyâs Hazretlerinin;

«Katre-i âcz içre arif cilve eyler zâhida,

Katrasın destinde pinhan mevc ruan ummanı gör»

nüktesindeki sırra uyarak Timur'u ilmî ve zahir bilgisindeki kiîayetiyle iknaa çalışması dahi bundandır. Yeter ki her velî için geçerli olan bu kaide vardır ki kerametine mağrur olmamaktır.

Bu sırrı açıklayan bir kıssayı da bu vesile ile aynen alıyoruz.

KISSA

Mekke-i Mükerremede harem-i şerifin önünde bir alay adamlarla harim-i beytullahta hüccâcı tardu def ile tavaf yolunu, tarik-i tavafı açmakta ve muhteşem merkum da kemal-i debdebe ve dârât ile tavaf-ı Kâbetül Harem etmekte oldukları bir nazar sahibi tarafından görüldükten bir süre sonra zuilü suali ihtiyar ederek, yâni dilenerek nâsa arz-ı ihtiyaç eylediği görülür.

Yekdiğerine kıyas edilemeyen bu iki hâli gören zât bu hale düşmesinin sebebini ona sorar:

— «Evet, ben o gördüğün kimseyim, fakat bilcümle insanların tevazu ettikleri o tecelli mevkiinde istikbar ettiğimden Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle Hazretleri beni zelîl kıldı..» demiştir.

Bu vesile ile şu beyti nasıl hatırlamazsın?

«Sezai yokluk imiş mâye-i visal ancak,

Ziyanı gördü görenler cihanda varından.»

Hakikaten de öyledir.

Mesele; var olmakta değil YOK olabilmektedir.

Yani; Ezel şarabı ile sarhoş olup:

«Varlığın mahveyleyüp verdin Seza iye fena,

Ver beha zâtınla ânı çünkü ifna eyledin.»

Mânası:

"Sezai'nin varlığını mahvettin onu fena (yokluk) mertebesine çıkarttın... YOK ettin... Ve madem ki bunu yaptın bari kendi ZAT'ında bu YOK luğu şereflendir."

Diyebilmek hünerdir.

İşte Pîr İlyâs Hazretleri bu sırra mazhar olmakla tevazuu şiar edinmiş zahir esbabına sığınmıştır. Zîra o yüce velî bilir ki, sırr-ı ezelî:

«Ya ilâhi cümie sensin, cümle sen,

Sen dururken diyemezem bana ben.»

Nüktesi ile mesturdur.

Kendileri Rahîm ve Rahman ve her yerde olduğunu bildikleri için hasbel hikme

duçar olduğu musibet ve belâya ehemmiyet vermeyerek;

— **«Asa en tekrehü şey'en fehüve hayrün leküm»** "Bazı şeyleri siz sevmezsinizlâkin o hakkınızda hayırlıdır." nazm-ı celîli muktezasınca avakib-i umurda ve kahır yüzünden zuhur edecek avatıf-ı Sübhaniyeye intizarı gerekir,

Âdeta Pîr İlyâs (k.s.) Timur zaliminden gelen mesaibinden Hakk Teâlâ'nın bir sıfatının gereği olduğunu bilerek şöyle te-rennümsâz olur gibidir:

— Ey tâlib-i Hak seni duçâr-ı belâ eden ancak Hakk Teâlâ Hazretleri olduğuna ilmü marifet üzerindeki elem-i belâyı hafifletir. Bundan şu netice çıkar ki:

«Anınçün her bir isminden gelür bir kâr olur peyda.»

Hakikaten de böyledir. Zîra şu iki ezelî sırrın nutulmaması lâzımdır:

1) Zâlike takdirün azîzün âlimdir.

2) Tatil-i sıfat caiz değildir.

Zaten ehlullahla zahir uleması arasındaki derin fark buradadır. Âbid ve zâhidlerin her şeyden tevahhuş etmeleri her şeyde **Allahü Teâlâ** (c.c.)'dan mahcûb ve perdeli oluşların-dandır.

Eğer her şeyi müşahede etmiş olsalar idi, hiç bir şeyden tevahhuş etmez idiler. Aşağıdaki bir misline rastlamadığım güzel şiir işte bu sırrı dile getirir:

«Vahşet, zâhidanın eşyadan,
Gaib olmakladır Taâlâdan,

Görselerdi Hüdayı her şeyde,
Eylemezlerdi vahşet eşyadan.»

Bugünün genç neslinin anlayacağına göre anlamı şöyledir:

— «Ledün sırrına, Cemâl-i Hakkın gizliliklerine âşinâ olmayan zâhid ve zahir bilginlerinn her şeyden korkmaları Hakk Teâlâ'nın her yerde zâtı ile hazır olduğunu bilmemelerindendir. Eğer Allahü Teâlâ'yı her şeyde görücü olsalar idi eşyadan vahşet etmez, korkmazlardı...» demektir.

«Alan lezzâtı birlikten,
Halâs oldu ikilikten.»

Beyti dahi bunun başka şekilde bir ifadesidir.

Bu izahat bizi tekrar tekrar Amasya Müftülüğü gibi bir zahir tecelliyâtı ile velayet gibi bir bâtın? esmayı Pîr İiyâs Hazretlerinin tevhidindeki esrara sevkeder.

Bir nebze yine bu konuda Şeyh Ekber (k.s.)'ünün bu konudaki ifşaatına dönelim:

Muhammedînden olan insan-ı kâmil ve diğer evliyaullah hazerhatı esmâ-i mütezaddenin cemi zahir ve bâtın ve evvel ve âhir gibi Hakka ve muhakkikinden İnsan-ı kâmile mahsustur ki zahir ve bâtın arasındaki hatt-ı fasıldır.

Böyle olunca **ilm-i ilâhiyye nihayet yoktur.**

Bu fehim ve idrâk zahire münhasır ve mahsus dahi değildir. Bu ulûmun kimisi ihbar-ı nebî ile ve lisan-ı nübüvvetle hasıldır. Kimi tâlimi ilâhî ile elde olunur.

Hazret-i Hızır (a.s.)'ın ilmi bu kısımdandır ki İlâhî ittıla ve tecelli-i İlâhî ile zahir olup tâlim ile değildir.

Bu **Hâtem-i Enbiyâ Peygamberlerin sonuncusu olan Efendimiz Hazretlerinin velâyet-i hassasına mahsus olan ilimdir.**

Bunlardan çıkan sonuç şudur;

Evliyaullah hazaratının kalb-i pâklerine münzel olan [indirilen] ulûm-u İlâhiyyedir ki bunu inkâr eyleyen ye cahil-i cahit veya mukallid-i muannittir ki ulûm-ı resmiyyede bilginlerin dahi taklitçisidirler.

Kendisinin pek az (lâ şey) mesabesindeki ilimlerine güvenerek onları dünya mallarının toplanıp biriktirilmesine vasıta ve âlet yapar.

Bâzısı da; zahir ulemasıdır ki şeriatın zahirî katında vakif-ı esrar olup Kur'ân-ı Kerîm'in bâtınına ve dekaik-i Kur'ânivveye muttali olamamışlardır.

Bu gibi zâhirperestler vahdet-i nûr ve hazret-i kudüsten iraz edip ilmü kesret ve zulmete mağrur oldular.

«Gerçi zahir ilminin de neft vardır talibe,

Lîk esrara erince özge irfan istemez.»

Hazret-i Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.) bu gibilere **te'lif-i kü-tüble kaydı hucbe müptelâ kimseler** der ki teşhis pek doğrudur.

Unutmamak gerekir ki veliyyullahların önemli bir kısmı mesturdur. Onlar:

— «Evliya tehta kıbali lâ yağrifehum gayri.»

"Evliyaların mertebeleri ancak Allah (c.c.) tarafından bilinir..."

Sırrına ermişlerdir. Evliyaullah İçin düsturu hareket şudur;

Onlar; ne nasibsiz eshab-ı taklimin medihlerini kaale alırlar, yâni, onlara bu metihler sevkü sefa verir, ne de inkarcının inkârı onların kalblerini bulandırabilir.

Pîr İlyâs Hazretlerinin Halvetî tarikatının postu üzerinde oturduğu ileri sürülür. Ehlullahın mezheb ve tarikatlarının incelenmesinde mertebe-i hakikatta bir fayda düşünülemezse de nedense müverrihler bu nokta üzerinde ısrarla durmuşlardır.

Bunun lüzumsuzluğunu Hazret-i Şeyh-i Ekber'in şu verdiği keşfe müstenit bilgiler açıklayacağı gibi zaten tarikat ayrılığı dahi makam-ı mutmainneye varıncaya dek sürer.

Orada hepsi birleşir. Güya Şeyh-i Ekber (k.s.)'üyü inkarcılarına karşı müdafaa lüzumsuz gayreti içinde bulunanlar onun Malikî mezhebinden olduklarını, bu itibarla ehl-i istidlalden bulunup asıl Mafikî mezhebi üzere içtihad eylediğini ileri sürerler.

Münkirler inkârlarında hata ettikleri gibi bunlar dahi zahirin fehmi üzerinde İlühî hakikatları yanlış yorumlamakta ve Hazret-i Şeyhi Malikî mezhebine nisbet etmektedirler.

Bir kere hatalarının başı Hz. Şeyhi içtihad ve istidlal sahibi addetmelerindedir. Böylelikle inkarcılara eşit -müsavi- hata işlemiş olmaktadırlar.

Eğer bu itikatta olanlar hataları üzere masir iseler hemen açıklayalım ki Şeyh Muhyiddîn ibn'ül Arabi fk.s.) asla Malikî mezhebi üzere değildir. Onun mezheb ve

meşrebi Muham-medîdir.

Nitekim ashab-ı güzîn dahi aynı mezhep ve meşrep üzere idiler. Her bir kâmil devr-i cehaletinde dört mezhebten biri üzerine mütehakkiktir ve öyle neşvünema bulur.

Lâkin kemâl-i Muhammedî ile tahakkuk ettikte ilm-i ilâhiy-yeyi vasıtasız olarak Rûh-u Muhammedîden alır.

«Küntü kenzin simdir dünyâü ukbadan garaz,

Ona mehtephânedir bu çarhu minadan garaz.»

«Ayrı bilmişsin Fuzulî mescidi meyhaneden,

Sehv imiş ol kim seni biz ehl-i irfan bilmişiz.»

Fuzûlî

İmdi, «Yalnız min gayri haddin ilm-i İlâhîyi rûh-u Muham-medîden bi gayrı vasıta alır.,» sözü üzerinde biraz durmak isteriz. Şöyle ki:

Hakk Teâlâ (c.c.)'ün itim sıfatının mazharı bulunan Hz. Muhyiddîn için bu doğru olsa bile başka velîler için ve hattâ zamanın kutbu olan Pîr İlyâs (k.s.) için dahi geçerli değildir.

Zîra her mürşid-i kâmil ulûm-u ilâhiyyeyi bigayrin vasıta yâni vasıtasız olmaz.

Bir çok tasavvufi eserde ısrarla durduğum gibi alâ tarikül rabıtayı eserlerin yazarları muhakkak gerekli görürler.

Haddi zatında; rabıta anında sevr-ü sülük erbabına gelen ve görünen şeyhleri olmayıp mürşidlerinde tecelli eden rûh-u küllî olduğu şüphe götürmez.

Ancak sâlik hasbel beşeriyye bu en çok sevilecek şeyden tehaşi ettiklerinden sâliki alıştırmak ve ünsiyyet peyda ettirmek için rûh-u küllî şeyhinin mazharında görünür.

Hakikat-ı rabıta dahi budur. Buna aşağıdaki kıssa dahi güzel bir delil teşkil eder:

KISSA

Şiblî (k.s.)'ünün müridlerinden birisinin keşfi açılır. Şeyhi şemailinde görünen Zât-ı Akdes'in Resûl-i Kibriya'nın tâ kendisi olduğunu anlar, fakat yine şeyhi Hz. Şiblî'ye hitap eder gibi hitap eder. Nihayet Resûlullah ol müride:

— *«Ben Resûlullahım!..»* der.

Mürid cevaben:

— «Biliyorum ya Resûlullah..»

...cevabını verir. Fakat yine de müteakip hitaplarında yine şeyhine hitap eder gibi hitap eyler.

Bunun sebebi şudur:

Resûlullah hangi şemaile girer ve hangi şemailde tecelli etmiş olur ise olsun ebeden «Ya Resûlullah" diye hitap olunamaz. Ebeden bu böyledir.

Esasen gerek Muhyiddîn ibn'ül Arabî, gerek Mevlânâ Celâteddîn-i Rûmî Hazretleri, gerekse mevzuumuz olan Pır İlyâs Hazretleri aşağıya aldığımız şiirin beyan ve tasvir eylediği vasıfları ihtiva eder.

Biz iznî ilâhi ölçüsün de bu şiirin bazı beyitlerini açıklayacağız;

ŞİİR

«Ol kısamı hubbu gör kim canla bazar ettiler
Mâsivadan yüz çevirip Hakkı ikrar ettiler.

Levhi dilden nakşı gayrı mahvedip pak ettiler
Hakka vasıl olmak için ağyar ettiler.

Lâtaayyün aynı içre kenzi mahfi idi Hak
Fethedip kenzi guyûbu Hakkı izhar ettiler.

Nuru vahdet pertev-i çekti kulübün bunların,
Girdiler üns âlemine hasbi astar ettiler.

Kâinata aynı rahmettir vücûdu bunların,
Zulmeti âbâd cihanı gark-ı envar ettiler.

Esfiyânın hırkasına müddeiler gireier,
Sikkeyi terk eyleyüp ol hırkadan âr ettiler.

Hırkaü seccadeyi nâr ile aba saldılar,
Bâzı güne naal vuruben terk-i destar ettiler.

Âlemi kutsun arusu idi bunlar tâ ezel,
Bir iki gün cilve edüp arz-ı dîdar ettiler.

Nakşü suret alemiyle olmadılar muhtecib,
Canü başı terk edüben Hakka isâr ettiler.

Bu cihandan göz yumuben kılmadılar iltifat,
Âlemi gaybı şuhuda feth-i ebsâr ettiler.

Bu çok arifane ve Pîr İlyâs (k.s,)'ü gibi tüm velîler için kabîl-i tatbiktir.

«Levhi dilden nukşı gayrı mahvedip pâk ettiler.»

<u>Mânası</u>:

«Ol evliyaullah ki gönül aynalarından gayrı mahvedip temizlediler, Hakk Teâlâ'ya vasıl olmak için ağyarı (bütün dünya maişeti ile ilgili işleri..) terkettiler.» demektir.

«Kâinata aynı rahmettir vücûdu bunların,

Zulmeti âbâd cihanı gark-ı envar ettiler.»

Mânası;

«Bunların vücûtları aynı rahmettir. Zulmet âbâdı cihanı en-vara fark ettiler..» demektir.

«Âlemi kudsun arusu idi bunlar tâ ezel,

Bir iki gün cilve edip arz-ı didar ettiler.»

Mânası:

«Bu evliyaullah kuddüs âleminin gelini idi. Bunlar bir iki gün görünüp, didarlarını gösterdiler...» demektir.

Bu emsali az bulunan şiirin mesnedi şu kutsal cümlede mündemiçtir:

«EvliyaHlah arusullah

Ve lâ yeri arusul mücrimin.»

Bu güzel ve manalı kelâmdan anlamaktayız ki;

«Velîler Hakk Teâlâ (c.c.)'ünün aruslarıdır. Onu her kimse, hele hele mücrimûn (Allah katında suçlu olanlar, suç işlemeğe devam edenler, âsi olanlar...) asla göremezler...»

Pîr İlyâs Hazretlerini tenzih etmekle beraber şunu kesinlikle beyan edelim ki zahir uleması anasından doğmuş ahres (dilsiz) gibidir. Ahreslik üzere doğarlar. Asla tekellüme (Boş lüzumsuz konuşmaya) kadir olamazlar...

Yalnız onlar; Tekellümât-ı tesbihiye (Cenab-ı Hakk'ı (c.c.) teşbih eden konuşmalar) eylerler...

Aşağıdaki beyit bu ledünnî hakikati dile getirmektedir:

«Sen ne bildin zebanı mürgânı,

Görmedin ey peşe Süleymanı.»

Yani; Süleymânlık edip, kuş dilini böyle bir ahres nice bilir, demektir.

Şimdi Aksak Timur'un ve gönderdiği hey'etin huzuruna kadar çıkma tevazuunu gösteren Pîr İlyâs Hazretleri kendileri zamanının kutbu oldukları hâfde Amasya Müftüsü sıfatiyle ilm-i zahir ve bâtını nasıl ve hangi mesnetle cemü tevhit ettiği mevzuuna gelince:

Bu bâbta; mutasavvıfîn-i kiram hazeratının kitaplarındaki ilm-i zahirle, ilm-i bâtının telifi meselesine temas gerekmektedir.

Şöyle ki: Hem ilm-i zahir, hem ilm-i bâtın üzerinde bilgi sahibi olmak zaruridir.

Çünkü;

Hakk Teâlâ (c.c.) hem zahir, hem bâtındır. Vücûdun küllî meratibinden olanla taayyün ve lâ iflah mertebesi ile ta-ayyün-i evvel mertebeleri insan-ı kâmilin mazharında birlik gösterir. İnsan-ı kâmil onları birleştiren berzahtır. Tıpkı (ELİF) ile (HEMZE)'nin iltisak! gibi.

Bu sır bizim mutasavvıf ve arif şairlerimizin eş'ârında çok güzel anlatılmaktadır:

«Nedir bu katralarda bahsi umman olduğun cana,

Nedir bu zerrelerde şemsü taban olduğun cana,

Çü sensin zâhirü bâtın hakikatta olan mevcut,

Nedir bu nakşı güna günda pinhan olduğun cana.

Demişsün görmedi kimse beni bu âlem içinde,

Nedir ya bunca yüzden yine seyrân olduğun cana,

Esirü derdü mihnet eyledim dersin ebed çün kim,

Nedir yine gönül derdine derman olduğun cana.

Mekânlardan münezzehtir senin zât-ı şerifin çün,

Nedir bu kalbi viranım da mihman olduğun cana.»

Bu güzel ve arifane şiirin bir beyti vardır ki Pîr İlyâs Hazretlerinin zahir ve bâtını telif edip tuttuğu yolu doğrulamaktadır. Ol beyit şudur:

«Çü şensin zâhirü bâtın hakikatta olan mevcut

Nedir bu nakşü güna günde pinhan olduğun cana.»

Mânası:

"Görünen görünmeyen herşeyde mevcûd olan SEN'sin!., Fakat, Ey Sevgili!.. Bu bin çeşit nakışla (tecellî) kendini gizlediğin nedendir?.."

İşte bu ezel sırrı onu bâtında zamanın kutbu yaptığı hâlde zahir mazharına uyarak kendi hemşehrileri olan Amasyalıları kurtarmak için Timur'u gönderdiği hey'etin karşısına çıkartmıştır. Zîra o yüce velî ilm-i zahir ve bâtını cemederken Hakk Teâlâ (c.c.)'ün hem zahir hem bâtın olduğu hakikatına müşa-hede-i iyaniyye ile vakıftı, yoksa devrin insan-ı kâmili olarak HakkTeâlâ'nın kendisine ihsanını elbet müdrikti.

Yoksa bu yüce velînin ikiye münkasem olan zahir ilminin yalnız birincisi olan Kur'ân- Azîmüşşân'ın zahirinden müstefad ilimle yetinmediği aşikârdır.

Yâni kendisinin iki âlemde tasarruf ehli bulunduğuna keşfen ve zevken agâhtı. Amma şu sırra da vakıftı ki suret-i İlâhiyye üzere bulunan neş'et-i insaniyye için her ikisinin de içtimai şarttır.

Kemâl-i Muhammedi zahir ve bâtını cem eylemekle kabildir. Gerek Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.) gerek Mevlânâ Celâied-dîn-i Rûmî Hazretleri ve gerekse Pîr İlyâs (k.s.) kendilerine ih-san-ı İlâhî olan kutbiyyet ve İnsân-ı kâmillik yüce mertebesine agâhtırlar.

Tıpkı Şeyh-i Ekber (k.s.) Hazretleri gibi Pîr İlyâs Hazretleri dahi insan-ı kâmilin âlemin cemü avalimin ecmaı olduğunu bilirler.

O akdes varlığın hulul ve ittihatsız Zât-ı Hakkın zâtı olduğunu sırrına. Böyle olunca da (Kün) emriyle mücehhezliğine agâhtırlar.

Hulul ve ittihatsız dedik, zira hulul ve ittihat bahse konu olabilmek için iki vücûdun aynı anda var olması gerekir, halbuki Hakk'ın vücûdundan gayrı varlık yoktur ki hulul ve ittihat bahse onu olabilsin.

Bunun aksi iddiada bulunan gaflettedir. Aslında yukarıda da beyan ettiğimiz gibi vücûd birdir.

Sonra meratib-i vücûdda zuhur görünür. Meratib-i vücûddan biri lâtaayyün mertebesi müstesna diğerleri hep zuhur merati-bidir.

İşte Pîr İlyâs Hazretlerine de nasib olan insan-ı kâmil ve kutbiyyet makamı öyle bir berzahtır ki âlemle esmanın arasını fasi edicidir.

İnsanın kâmil vasıtası ile zuhur bâtından ayrılmıştır.

İnsan-ı kâmilin yüce mertebeleri aşağıda ne güzel dile getirilmiştir:

Zât-ı Hak kitâbül cümel olduğu gibi insan-ı kâmil dahi kitâb-t cümelîdir ve ümmü camiadır.

Hakk Teâlâ (c.c.)'ünün ilmi kendi zâtına mirat olduğu gibi insan-ı kâmilin nefsine ilmi dahi kendisi için mir'attır.

Böyle olunca insan-ı kâmil bir bakıma Hakk Teâlâ'nın da mir'atıdır.

Şöyle düşünmek yerinde olur:

Madem ki:

«Âyinedir bu âlem her şey Hak ile kaim,

Mir'at-ı Muhammenden Allah görünür daim.»

Sırrı Mahbûb-u Hüdâ için variddir. Elbette ulemâi ümmeti keenbiyâ beniy İsrail, buyuran o Nebîler Sultanının manevî vârisleri için dahi geçerlidir.

Her şey ki zâtta vech-i küllî ve icmâlî üzere mündemiçtir, aynen insan-ı kâmilde de vech-i küllî ve icmâlî üzere mündemiçtir. Bu sırdan dolayı olacak ki Niyazi Mısrî (k.s.):

«Kande bulsun Hakkı inkâr eyleyen bu Mısrîyi,

Zahir olmuşken yüzünde nuru zâtı kibriyâ.»

buyuruyorlar.

Demek oluyor ki Hazret-i Muhyiddîn ibn'ül Arabî'nin dediği gibi;

— «Hakk Teâlâ (c.c.) ile insan-ı kâmil arasında külliyye ve icmal cihetleri ile müzahat vardır. İcmal ile tafsil cihetiyle durum böyledir. Belki Hakk Teâlâ (c.c.)'ünün ilmi insan-ı kâmilin ilmidir.

Bu sırrın bütün açıklığı ile meydana çıkması memûriyyeti mâneviyyesi gereği olan Şeyh-i Ekber asarının birinde bir müstakil faslı kutbülaktâb ve İnsan-ı kâmil ile diğer seyr-i sülük erbabının münasebâtına tefrik ve tahsis buyurmuşlardır.

Bunun hikmeti şudur ki bâzı seyr-i sülük erbabı ufak bir tecelli ile varlık vartasında düşüp manen bağlı olmaları gereken kutupları unutuverirler, yâni merkeb izinde su görüp kendilerini deryayı görmüş farz etmek gafletine düşerler.

İşte Hazret-i Muhyiddîn ibn'ül Arabî'nin bu bâbta müstakil bir bahis açmış olması bu sırra mübtenidir.

«Merkep izinde su görüp, deryayı gördüm sanma,

Derya odur ki kaarını hiç bir semek bilmez ota.»

Unutmamak gerektir ki tâlib-i Hak olanlar için sülük etek ancak vasıta-i Resul veya Resûlullah'ın halifeleri olan zevat ile mümkün olur.

Halefe-i Hak olan bir zât olmadıkça rabıta caiz olmadığı gibi, irşâd keyfiyyeti de olmaz. Zaman-ı vahidde şahs-ı vahidden gayrı kimse ahkâm-ı ulûhiyyete mazhar bulunmaz.

İşte bunlardır ki eşref-i verese-i **Muhammed** beyninden olan aktab ve halifelerdir. Hakikat-ı vahide ancak onlar suretinde tecelli bulur.

Burada bu vesile ile bir ledünnî hakikata dahi temas edelim. Şu âyet-i celîleye bir nazar atıf buyurulsun:

— **«Ma kânelbeşere in yükelli mullahe illâ vahyen ve min verâi hicab ev yerselü resûlâ.»**

Mânası:

"İnsanlar Allah (c.c.) ile direkt olarak konuşamazlar. İllâ ki bir vahy gelecek bir perde arkasından (hicab) arada elçi gönderir."

Elbette şüphe yoktur ki risâlet ile nübüvvet-i teşriiyye Resul (a.s.) ile kesilmiştir. Ondan sonra nebî gelmez, lâkin velâyet-i âmme-i Muhammediyye dünyâ ve âhiret ebedâ münkati değildir ve cemii ezmanda mezahir-i insaniyye-i kemâliyyeden zail olmaz.

Bu arada şunu tebarüz ettirelim: Bir çok matlûbîn güzeş-tegândan bir velînin ruhaniyyeti ile de terbiye olur. Ezcümle en büyük misali pîrânın büyüklerinden Şah Muhammed Nakşıbend (k.s.) Efendimiz Hazretleri güzeştegândan Abdüihalikül Gucdevânî Hazretlerinden manevî feyiz almışlardır. Böyle bir feyz-i Hakka bir nevi üveysîlik demek de mümkündür.

Pîr İlyâs Hazretlerinin kutbiyyeti bir çok evliyaullahın şeha-deti ve kendilerinin yüce kerameti ile sabittir. Bu mebhasta Hazret-i Muhyİddîn (k.s.) şöyle buyurur:

— «Ben kıyamete kadar gelen bütün aktabı ismen bilirim. Ancak ifşa etmem. Zîra o yüce zevatın kutub olduklarını bilmeyerek kendilerine karşı bir kusur işlenirse bir dereceye kadar mazur sayılabilirler. Amma, bile bile hürmette kusur olunursa günâhları bağışlanmaz!..» buyurmuşlardır ki çok doğrudur, bu durumun birçok örnekleri mevcuttur.

İşte kutbül-aktablık ve insan-ı kâmillik mertebesi böyle ulvî bir makamdır. İrşâd kutbül-aktab hazeratından feyiz alınırsa muteber olur. İrşâd ancak onun yed'indedir.

— **«Yedullahu fevka eydihim»** "Allah'ın eli herşeyin üstündedir. Not: Bildiğin el açmasında değildir. Buradaki (el) sırrında bu tecelli nümayândır. «Yedullaha fevka eydihim.» İşte ol şahıs tarikat ve mertebe-i hakikatta kutbül-aktab hazeratıdır.

Ol makama irşâd anın yed'i ile veyahut onun emri ile olabilir. Veyahut ol makama vâsıl olan hulefanın yed'i ile müyesserdir. Bazen bu sırdan gafil olan makam sahibleri bu mertebeye varmadan halkı davet ederler ki, elbet doğru değildir. İllâ me-ğerkim mürşid-i kâmil olan kutbül-aktab tarafından memur olalar.

Mürşid-i kâmil kime tâlim-i irfan eyledi,

Her varaktan okuyup tefsirt Kur'ân eyiedi,

Levh-i dilden okuyup biharfi savtü ümmül kitâb,

Hak Teâlâ ilm-i Hıdn ona ihsan eyledi.»

Neyazıkkitalib-i Hak olan ehl-isülûkun çoğu bu sırdan gafil ve emri âlâ ma hüve aleyh câhildir.

Zannederler ki her bir velî halkı İrşad eder. Halbuki hepsinin ayrı vezaif-i mâneviyyesi vardır.

— «Sen kendiliğinden ortaya çıktınsa kork, yok seni ortaya çıkarmışlarsa korkma!.»

sözündeki hikmet işte bu sırra işarettir.

Görüldüğü gibi her mahlûkta Cenâb-ı Hak Azze ve Celle Hazretlerinin eli vardır...

Her mahlûk vucûd-u İlâhiyyeden bir vechin mazharıdır ve bir ismin tecellisi onun üzerindedir.

Lâkin her mahlûk hazret-i vahidiyyette İlâhî isimlerin (es-mâ-i İlâhiyyenin) cem'ine mazhar değildir.

Onlarda zuhûr-u küllî yoktur. Kendi vücûdunda yed-i Hakkı müşahede edemeyen kişi ahar mazharında Hakk'ı nasıl ve nice müşahede edebilir?

Kendi mahcub bir başkasına delîl olamadığı gibi anı irşâdada kadir değildir. Bir âmânın kimseye yol gösteremeyeceği gibi küllün cüz'ü gibi olan şey küllün mazharı gibi değildir,

Her zamanda müteayyin olan kâmil rûh-u ilâhî mahalli olan kalb gibidir. Diğer evliya ile halifeler ise âza ve cevarih gibidir.

Her mazhar nasıl ayrı ayrı ise akıldan çıkartmamak gerekir ki ism-i Mudil mazharı ism-i Hadi mazharına nasıl uyar?

Mertebeleri temyiz eden sâlikdir ki ancak tahkik ehli olabilir, meratibi ayıramayanlar İse zındık ve mülhid olurlar.

İnsan-ı kâmilin bir çok evsafı ile Hakk Teâlâ Azze ve Celle ile müzahat arz etmesi ve onun yüce payesi aşikâr iken bunca kudretine rağmen bazen bu cihan halkı içinde âciz katrasmda tecellisi dahi müşahede olunur.

Nitekim Pır İlyâs (k.s.) için de durum böyedir. Hâl böyle iken kendilerinin bir anda mânevhi kudret izhâr ve Timur gibi zale-meyi kahrü tedmiri mümkün iken bunu yapmayıp Timur'un gönderdiği hey'etin huzurunda neden dolayı imtihana âmâde olduğu cây-i sual olabilir....

İşte cevabı;

«Katre-i acz içre arif cilve eyler zahida,

Katrası destinde pinhan mevc uran ümmânı gör.»

«Hikmet şudur ki Allah işi kul işine benzemez. Bu sırra akıl erdireyenler ancak yüce Pîr'in durum ve tutumunu anlamazlar. O, sanki şu ebyatın canlı timsali olmuştur.

Davranışı ile halka tahallehu bi ahlakillah sırrını dahi öğretmişlerdir:

«Özgedir Hakku çalab kârhanesi,

Tedbiri casusa yok inanesi,»

Ledün esrarını dile getirmişlerdir.

Pîr İlyâs (k.s.)'ü biliyordu ki Aksak Timur gibi zaleme dahi bir mazharın tecellisidir. Taîil-i sıfat caiz de değildir...

Hakk Teâlâ arzu buyurursa bütün küffar ve zalemeyi bir anda yok eder. Onlara fırsat vermek dahi hikmet-i İlâhiyye gereğidir.

«Hikmetidir gezdiren düşmenleri, Bir nefes dilerse kırar anları.»

İlâhî esrarı Hazret-i Pîr'in «KÜN» emrini kullanmaktan alıkoymuştur. İşte yukarıdaki beyit hem bunun izahı, hem de bu tasarruf bahsinin sonu olmuştur,

MUKAYESE
BESMELE-Î ŞERİF LÂFZA İ CELÂL ŞERHİNDE ŞEYH ÜL EKBER (K.S.) İLE ABDÜLKERİM CİYLÎ HAZRETLERİNİN KEŞİFLERİ

Görülen lüzum üzerine bu bölümü yazma ihtiyacını hissettik!..

Çünkü, her iki yüce velînin Besmele-i şerîfin esası olan Lâfza-i Celâl hakkındaki görüşlerine mukayese imkânı verebilmek için; Şeyhül Ekber (k.s.)'ünün (ALLAH) ism-i celîli hakkındaki ledün esrarını dile getiren beyanlarını zikretmek görevimiz olduğuna yürekten inanıyoruz...

Şurası bilinen bir gerçektir ki **Muhyiddîn ibn'ül Arabî** Hazretlerinin esrâr-ı hurûf hakkındaki ifşaatı çok derin zahir ilmi ile anlaşılması güç meselelerdendir...

Anlaşılabilmenin mümkün olabilmesi için anca, bu meseleleri ledün ve bâtın ilmine aşina bir zâtın tefsirinden öğrenmiş olalım.

Kısaca elemek istiyorum ki; Akl-ı nazarî ile ve keşfe dayanmadan Şeyhül Ekber'in bu husustaki beyanlarını anlamanın zorluğunu ilmî derinliği bütün ilim çevresince malûm olan Prof. Mehmed Ali Aynî merhum dahi kabul ederek «Şeyhül-Ekber'i Niçin Severim» nam eserinde bu hakikati bütün bir açık kalb-lilikle itiraf eylemiştir.

Şeyhül Ekber (k.s.) zamanına kadar söylenmemiş ledünnî bir hakikati dile getirerek;

— «Hiç bir esmâ-i ilâhiyyenin ALLAH (c.c.)'nun zatının ismi olmadığı yalnız **ALLAH** lafz-ı celîlinin esmâ-i ilâhiyyenin ve sıfatlarının cemi olduğunu..» beyan buyurmuştur. Zira kendilerine göre lâtaayyün ve ıtlak mertebesinde, amâ'da, Hakk Teâlâ'ya verilebilecek herhangi bir isim yoktur!..

Zîra Zât-ı Baht her türlü kayıttan hattâ ıtlak kaydından dahi münezzehtir.

Binaenaleyh Hakk Teâlâ zâtı ite hiçbir isimle müsemma da değildir.

Şeyh'ül Ekber **Muhyiddîn ibn'üi Arabî** (k.s.) bu konuda aynen şöyle buyuruyor:

— «Allah ism-i celîli mertebe-i ulûhiyyette müteayyine olan Zât-ı Mucidenin ismidir ki ulûhiyyet ve rubûbiyyetle ve sair nuut ve sıfat-ı vucûbiyye ile mevsufedir. Zâtın ıtlakı haysiyetiyle anın ismi değildir. Belki Zât-ı Mucide evsaf ve sıfatı ile mevsûfe olduğu haysiyyetiyledir.

Zîra zât-ı ıtlakî haysiyyeti ile âleminden ganiyyedi. Anınçün bir işâret-i müteayyine olmaz ve anın için ism-i muayyen vaki olmaz ki ana alem ola. Ve hushusiyyeti zâtiyyeden gayrı andan bir şey fehm olunmaya ve **ALLAH** isminin hurûf-u zahire ve batması mecmua oldukta **altı** harf olur.

Biri harfi (ELİF)'tir, hat ve (Hemze)'den terekküb eder. Lâfza iki (LÂM)'dır. İkinci (Lâm - Lâm-ı Sâniye)'den sonra nutukta zahire olan (ELİF)'tir ve (HE)'dir. Ve (HE)'nin zammesi işbâı ile zahire olan (VAV)'dır. Ve lâkin bu ismin medlulü olan ulûhiyyet bu altı harfe muzaf olduktadır.

Çünkü; Ulûhiyyet bu ismin medlulüdür. Anın hurûf-u zahiresinden ve hurûf-u batmasından değildir. Evvelki (Elif taayyün-ü evvelin suretidir ki zahir isim oldur. Zîra taayyün-ü evvelin lâtaayyünden infisâli katında ism-i zahir evvel müte-ayyin oldu. Taayyün-ü evvel lâtaayyüne nisbetle şehadeti zahirdir ve anın madunu olan meratibe nisbet ile gayb-ı bâtındır. Vahdaniyyunnat olan «Nefs-i Rahmani» (Elif) ki taayyün-ü evvelin bâtınından mümted olup, taayyün-ü evvel mertebelerinde müteayyin oldu, Nefs-i insanî elifi insanın kalbi bâtınından mümted olduğu gibi kalb mertebesinde (Hemze) ile müteayyine olduğu gibi.

(Hemze) olan (Elif) taayyün-ü evvelin sureti olduğu itibar üzere mabadın andan infisâli işaret olunur ki taayyün-ü evvelde Hakkın zuhru ve taayyünü haysiyyetiyle hiç bir şey Hakk Teâlâ (c.c.)'ye mürtabit değildir. Zîra taayyün-ü evvel **«Kânallahü ve lem yekûn, maahün şey'in»** mertebesidir.

Esmâ-i ilâhİyyevesuveM kevniyyenin kesreti anda bilkuvve mevcuttur. Vücûd-u Hak kesret-i esmâiyye ile ittisaftan ol mertebede ganidir. Zîra kesret-i esmâiyye âlem ile zahiredir. Ve âlem anda mevcut değildir. Kezalik (Elif) zâtı itibarı ile âlemlerden ganidir. Zîra taayyün-ü evvel lâtaayyünün aynıdır.»

* * *

Arif için dile getirilen tasavvufî istilahlardan sıyrılıp herkesin imkân nisbetinde anlaması temin edilmek üzere Şeyhül Ek-ber'in yukarda ki beyanlarını şöyle özetleyebiliriz: Şeyhül Ek-ber1 demek istemektedir ki;

— «Evvelâ şu bilinmelidir ki lâtaayyün mertebesinde yâni Hakk Teâlâ'nın kâinatı yaratmadan evvelki kutsal varlığında hiçbir ismi yoktur, hattâ **ALLAH** kelimesi dahi onun zâtının değil sıfat ve cemi esmasının adıdır.

(HEMZE ELİF) taayyün-ü evvel yâni Hakikat-ı Muhamme-diyye mertebesine delâlet eder. Nasıl **ALLAH** kelimesindeki (ELİF) iki (LÂM)'dan da ayrı ise Zât-ı Hakkın aynı olan taayyün-ü evvel mertebesi dahi diğer mevcudatla asla ittihad halinde değildir. Dikkat etmez misin ki **ALLAH** lâfzında (ELİF) nasıl (LÂM)'lardan ayrılmış durumdadır, demektir.

(LÂM)'lara gelince: Bu (LÂM)'lardan birisi Hakkın âleme bağlantısının (irtibatının) şekline işarettir. Hakk Teâlâ Azze ve Celle Hazretleri âlemlerin hakikati ile görünmesi (tezahürü) haysiyyeti ile bu gördüğümüz eşya Hakka ayna olur. Hakk Teâlâ (c.c.) onlarda görünür, onlar ile Hakta bâtına olur. Ancak hiç bir zaman ittihad ve ihtilâf da yoktur. Zîra ihtilât veya ittihad olabilmesi için iki şeyin var olması gerekir. Halbuki âlem bir gölgeden ibarettir. Bir vücûd-u zıllîdir. Bu zavallı gölgeyi vücûd anlayanlar «HAYÂL» ehlidir.

İkinci (LÂM) ise birincinin aksine âlemin Hakla irtibat ve bağlantısını gösterir.

İkinci (Eiif)'e gelince, ism-i bâtmın nisbetine işaret eder. Ol (ELİF) ki nutukta zahirdir. Hattâ zahire değildir.

Şöyle Arabça اَللّٰهُ **ALLAH** lâfz-ı celîlini düşünür gözümüzün önüne getirecek olursak bunun ne demek olduğunu daha iyi anlarız. İkinci (Elif) hakikatta yazışta zahir olmayıp konuşurken ism-i zahir, telâffuz olunurken zahir olur.

ALLAH lâzf-ı celhiline dikkat buyurulsun.

Bu dahi şuna delâlet eder ki nasıl ism-i bâtın kendi eseri ile zahir olup aynı ile zahir olmaza bu tecelli de öyledir. Hüviy-yet-i gaybiyyeden ki evvel ve âhir ve bâtın ve zahir melekût ve gayba şehâdet beynini cemeder. Kinaye olan (HE) işaret eder ki rûh-u izafîde müstecin olan tecelli nefsî ve kabli insanî arş üzeredir ki mü'min ve tabidir.

Ve müsteviyye olan [İkinci LAM'dan sonra gelerek LAM Harfine **A** sesini veren] (ELİF) İlâhiyye-i zâtiyye, evveliyye-i gaybiyyeye bitişik, yâni muttasıladır. Zîra nefs-İ insanî (ELİF)'inin hattı devrî ve ihatî vaki oldukta ahassiyyeti noktası evveliyyeti noktasına muttasıla olur ve (NUN) şekli zahir olur.

(HE) bir daire şekli alır ki evveli âhirine muttasıl (bitişik)'tir. (HE) şekli üzerine bir (ELİF) hâsıl oldu ki başlangıç noktası ile sonu çevrelemiş oldu.

Ve (HE) ve (VAV)'ın zahiri ve (VAV) (HE)'nin bâtınıdır. Zîra (HE)'nin hareket ibtidası ve çıkış yeri sadrın, göğsün bâtımndadır ki nefes-i insanî (HE) ile dudakların dışına uzanmış olur. Yâni şefeteynin zahirine mümted olur. Ondan sonra mebdei (başlangıcı) olan göğsün içine avdet eder ve böylece de devri tamam olur. Ve cemii maharic-i harfiyye hassalarını muhit olur.

İşte; (HE)'nin hareketi gayb âleminden şehâdet âleminedir. Sonra yine başlangıcı olan gayba döner.

(HE) (VAV)'ın zahiridir. (VAV)'ın ilk hareketi nefiste ibtida cemi ile şefeteyn (dudaklar) arasındadır. Sonra dudaklardan göğse arız olduğu hâlde U2anır mümted olur.

«Mushafı sinemde kaldı,

Çıkmadı esrâr-ı aşk.»

Böylece cemi hurûfun hareketi görülür. (VAV)'ın hareketi âlem-i şehâdet ve mülkten âlem-İ gaybadır. Ondan sonra (mebdei) çıkış yeri olan şehâdete avdet eder. (VAV) ile (He) birbirine müntabıktır. (VAV) bütün harflerin hassalarını zahir olup, bütün harfleri muhit olduğu gibi (HE) dahi cemii hurûfu ihata etmiştir.

Nefs-i Rahmânî (ELİF)'i de hakaik-i vücûbiyye ve imkâniyyeyi ihata eder. Sonunda evveline muttasıl (bitişik) olur. Bundan bâsîr olanlar, ibret gözleri açık olanlar görürler ki, Al-lahü Teâlâ (c.c.) da ilmen ve vücûden eşyanın küllisini muhittir.

Bu sebeptendir ki ikinci (LÂM)'a muttasıl (bitişik) olan (ELİF) ki telâffuzda zahirdir, (He) denilen hüviyyete muttasıl olmuştur. Ve (ELİF) (HE) suretinde görünmüştür ve gaybı hüviyyetten kinaye olan (HE) (Vav)'ın zahiridir.

Ve o dahi insân-ı kâmilden kinayedir. İnsân-ı kâmil (HE)'nin bâtını ofup (HE)'den sonra işbâda O zahir olur. Zîra emr-i ulûhiyyet insân-ı kâmil ile hatm oldu.

Ve **ALLAH** isminde olan (LÂM)'ların bir vechi dahi budur ki ilk (LÂM) nefs-i Rahmanide mahmule olan hakaik-i esmâiyye-i vücûbiyye için vakıa ola ki bâtınadır,..

Ve ikinci (LÂM) dahi kezalik nefs-i Rahmanide mahmule olan suver-i mazhariyye-i imkâniyye için vakıa ola ki zahiredir. Nitekim (ALLAH) ismi ile telâffuzda nefs-i insanî (ELİF)'i evvelâ (Hemze) ile müteayyine oldu.

Sonra (Hemze)'den ilk (LÂM)'a uzandı. Sonra da ikinci (LÂM)'da (ELİF) suretinde zahir oldu. En sonunda ise (HE) suretinde zahir olup eşbâa suretinde (VAV) ile son buldu.

Bunun gibi nefs-i Rahmânî (ELİF)'i cem-i hakaik-i esmâiyyei faale ve hakaik-i kevniyyei infialiyye harflerini hâmil olduğu hâlde taayyün-ü evvelin bâtını olup lataayyunden mümted olup ALLAH isminden (Hemze) mertebesinde olan taayyün-ü evvel de müteayyin oldu.

Demek ki nefs-i Rahmânî evvelâ (Hemze) mertebesinde olan taayyün-ü evvelde ism-i bâtında müteayyine oldu (belirlendi). Badehu İlâhî esma suretinde müteayyine oldu ki ilk (Lâm) mertebesidir.

İlk (LÂM) ikinci (LÂM)'ın bâtınında müteayyine olduğu gibi ve ikinci (LÂM) ilk (LÂM)'in zahiri olduğu gibi esmâ-i ilâhiyye-i sûriyye nefs-i Rahmanî ile merayâyı ayanda zahire ve müteayyine oldu.

Esmâ-i ilâhiyye-i vücûbiyye kavabil-i imkâniyye ayanının bâtını ve ayan kavabil-i kevniyye isminin zahiri oldu. İlk (LÂM)'in ikinci indiracı esmâ-i İlâhiyyenin mezahir-i kevnyyede indiracına işarettir.

Şurada çok derin bir hakikata Hâtemül Evliya Hazretleri Fütûhâtül Mekkiyye'sinde ikinci (Elif)'in gizlilik sırrını şöyle açıklar.

«Nefsi Rahmanî (ELİF)'inde kendi aslına avdeti ve imtidadı katında devr-i ihatî ve (N) şekli hasıl oldu. Onun çün (ELİF) telâffuzda (HE)'ye muttasıl oldu. (HE) dahi işba ile (VAV) suretinde zahir oldu. Ve hüviyyetin sırrı insân-ı kâmil oldu ki O, ondan kinayedir. Zîra(VAV) bütün harflerin hassalarını camidir (toplayıcıdır).

Bunun gibi insân-ı kâmil dahi cemi-i hakaik-i ilâhiyye ve hakaik-i kevniyye harflerinin hassa ve özelliklerini haizdir. Ve bütün bu hassalarla görünmektedir.

Özetlenir ise taayyün-ü evvel mertebesinden yine devrederek taayyün-ü evvel varıncaya kadar bir mertebe kalmadı ki ancak **ALLAH** isminin mazhar ve merhumu olan inşânı kâmilde zahir (belirgin) ve müteayyin olmasın?

Hattâ hüviyyet-i İlâhiyyenin sırrı olup nefs-i Rahmanî ve tecelli icadı emri anınla hatim oldu.

Bütün muhammed (hamdediciler) **ALLAH** ismine ve anın mânasına râci oldu. Yüz kerre tekrar etmiş olsak bu vesile ile bir daha tekrar edelim:

«Kande bulsun Hakkı inkâr eyleyen bu Mısrî'yi,

Zahir olmuşken yüzünde nuru zât-ı kibriya.»

İlk (LÂM)'ın bir anlamı daha vardır. O dahi tahsis içindir.

«Allah ne der sorar da gafil,

Allah deyüp, hamûş olur dil.»

Tekrar edelim (Lâm-ı evvel) tahsis işaretidir. (LÂM)'ın hıfzı ubûdiyyet hıfzını hıfz içindir.

«Vahdet içre aşina idi Sezai bana yâr,

Şimdi kesrette tegafüt eyledi aya neden.»

Önemli bir ledün mânası dahi şudur ki (Lâm)'ın (Elif)'e ittisali (Lâm) meftuh olduğu zulmet-i ademiyyetten nefs-i Rahmanı ile âyan-ı kalilenin (azlığın) nefs-i Rahmaniyye ittisalinden (bitişiğinden) fethi babı vücûd ve mefatihi gaybı vücûd ittisaline işarettir...»

Dikkat buyurulursa; Şeyhül Ekber (k.s.) ALLAH lâfz-ı celîlindeki her bir harfe bir kaç türlü mâna atfetmiştir ki, bu haşmet ve irfan ancak ona mahsustur.

Meselâ «İnsân-ı kâmile» delâlet eden (VAV) harfi ile hüviyyet-i gaybiyyeye müteallik olan (HE) harflerinin daire şeklinde birbirlerine iltisakı keyfiyyeti bize en derin ilm-i ledünnü bir arif ağzı ile beyân etmektedir.

Filhakika Prof. Mehmed Ali Aynî üstadımızın buyurdukları gibi;

— «Şeyh-i Ekber (k.s.) da gerek Füsûs, gerek Fütuhat ve gerekse diğer eserinde öyle esrardan bahis buyurulmuştur ki ifşasına ancak kendileri mezun olup, başka hiç bir velî mezun değildir.»

Burada bir kaç ledün esrarına ait misâl vereceğiz ki Şeyhül Ekber (k.s.)'ün payesine ermeyenler elbet bu sırra agâh olamazlar.

Meselâ Şeyh (k.s.) şöyle buyuruyorlar:

— «Mahlûkatın efdâli esrâr-ı Hüdâyı saklamak bakımından evvelâ cemâdat, nebatat, hayvan, sonra insandır. Hemen söylemeğe gerek yoktur ki bu rüchaniyyet sırf hâzini esrar olmaktaki imtiyazattandır. Elbette ulviyyet yönünden insan **«Nefahtü fini min ruhi»** ve **«Lekacl kerremna beni adem»** sırrına mazhardır. Hayvan ile Kur'ân-ı Azîmüşşân'da **«belhüm adal»** tavsifiyle insan nev'inden çok dûn mertebede görülmüş ve insan tekrîm buyurulmuştur. Cemâdın efdâliyyeti sırf dilsiz olup esrarı fâş edemeyişlerindendir...»

Bu sırra temas buyuran Şeyh Galib:

«Esrarı aşk fâş değildir Hüdâ bilir,

Bu sazı bivukûfu zeban söylerim sana.»

Buyurmuşlardır,

İşte burada cemâdın efdaliyyet sebebi aşikâr olmuştur.

Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.) Hazret-i İbrahim hikmet ve kelimesinde şöyle buyurmaktadır.

— «Nasıl oldu da bir nebî için bir kurban feda edildi diye sormaktadır. Bu yeknazarda zahir ilmine göre garip gibi görünmektedir...

Halbuki, burada tevhid sırrına işaret buyurulduğu gibi hüner kurbanı kesmek olduğundan kurbanın efdâliyyeti zahir olmaktadır...»

İşte Şeyh Hazretleri bu sırra değinmektedir:

«Min can olaydı kaş mendili şikestede,

Ta her biriyle bir gez olaydım feda sana.»

Okurlarımıza bu vesileyle şu sırrı min gayri haddin açıklayalım ki Şeyh (k.s.)'ü okuyup anlamak biraz sülük ahvaline vakıf olmağa bağlıdır.

Yâni; burada **Resûl-i Kibriyâ**'nın şu hadîs-i şerîfine dikkat ve titizlikle uyulmalıdır ve asla hatırdan çıkarmamalıdır:

— «Kellimin nâs alâ kadrin ukulihim»

«Herkese aklü idraki ile hitabet.» (Hadisi Şerif)

Şimdi böyle zahir ilmiyle anlatılamayacak bir sırra daha temas edeceğiz:

Fusûsül Hikemi mütalâa buyuranların "malûmudur ki Şeyh Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.) Hazretleri kendilerini altun tuğlaya ve iki Âlem Sultanı Resûl-i Kibriya'yı ise gümüş tuğlaya benzetmişlerdir. ([*])

Hakikatta altın her ne kadar ticarî kıymeti itibariyle gümüşten üstün ise de, pâk ve mücellâ olması yönünden gümüş efdâldir.

Burada malûm olan bu tarz-ı tefsirden başka bir başka le-dünnî tefsiri daha vardır ki o da altunun istimsar hassasıdır.

Bu bahsi biraz açıklayalım.

Malûmdur ki Resûl-i Kibriya'dan sonra nübüvveti teşriiyyede istimsar yoktur.

Yâni; Resûl-i Kibriya'dan sonra nübüvvet-i teşriiyye mün-katidir.

Amma, velâyet-i külliye-i Muhammediyye asla münkati olmaz. Altun tuğla misali kıyamete kadar ve hattâ ondan sonra dahi devam eder. Bu ândan sonra da yâni âhiret ve kıyametten sonra da devam eder..» cümlesi bizzat Şeyh (k.s.yünündür.

Böyle olunca sırf Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.)'ve mahsus bir sırra işaret buyurulduğu anlaşılmaktadır. Hakikatini evvelâ Âlemlerin Yüce Rabbi, sonra bu kitabı Şeyh'e tevdi buyuran iki Âlem Serveri bilirse de bizim kanımızca bundan maksud insân-ı kâmilin rûh-u cüz'îsi kalmayıp, rûh-u küllîde müstehlike olmasına işarettir.

Bu sebepledir ki; bir çok arifler bu durumu katrenin ummana kavuşması ile kıyas etmişlerdir.

«İlmi Hakkın metni âdem şerhidir bu kâinat,

Zâtıdır mâna anınla buldu hem cümle sıfat,

Bunca kesretkim zuhur etti eder bir noktadır,

Devredip ol nokta âhir buldu âdemde sıfat,

---

[*] Sadeddin Teftezânî ve Aliyyülkari başta olmak üzere bir çok zahir ulemâsı sırf bu kelâmından dolayı Şeyhül Ekberi küfre nisbet etmek cür'etini göstermiştir. (Mütercim)

Bul acep deryayı görkim mevcine yok inkıta,

Aslı bir derya havadan oldu emvacı sıfat,

Arif isen küntü kenz esrarını kendinden bul,

Gayre bakma, girü senden, sana erişir necat.»

Şeyhül Ekber'in pek çok asarında bir çok velîlerin ifşa etmediği bir sır daha vardır ki, o da Allah lâfzı ism-i zât olmayıp cemi ism-i sıfat oluşunu bütün velîlerden ayrı ve mümtaz bir üslûbla anlatan Şeyh Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hazretleri ayrı bir mazhariyyete sahiptir.

Onda **Hak** (c.c.)'ünün «Âlîm» esmasının teceliiyatı bütün kemaliyle tezahür etmiştir. Bu vazife-i kudsiyyenin ifâsında asla fütur getirmemiştir.

Hallac-ı Mansur için yazılmış aşağıdaki beytin esrarı onda bütün kemaliyle zahir olmuştur:

«Faş eyledim cihana Enel-Hak rumuzunu,

Doğru haberdir ânın için dara düşmüşüm.»

Diğer evliyâullah hazeratının da şüphesiz Muhyiddîn ibn'ül Arabî hazretlerinde bulunmayan mazhariyetleri vardı...

Amma, «Âlim» sıfat ve esması ile tecellide Şeyh (k.s.)'ün özel bir mevkii, bir yeri mevcuttur. Esasen Şeyhül Ekber'deki kalbi selîmdir ki onu İNDALLAH (**ALLAH ilmî**) olan ledün il-minin en İnce teferruatına kadar erdirdi.

«Cümrünü muterif ol tâata mağrur olma,

Ki şifâhânei hikmette rahim isterler.

Unutup bildiğini arif isen nadan ol,

Bezmi vahdette ne Hm ne alîm isterler.»

Cürmünü sen bil! İbâdette mağrur olma...

İşte ilm-i ledün esrarına vâkıf olanlar evvelâ bu ilm-i zahir ile ilgilerini keserler.

Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.)'ünün ilmi işte böyle bir ledün ilmidir. O'nun bariz farkı da buradadır. O hiç bir şeyden perva etmeden **Resûl-i Kibriya** (s.a.v.) tarafından kendisine verilen manevî vazifeyi yerine getirmiştir.

Belki onun hakkında Ahlâk-ı İlâhiyye ve envâr-ı kudsiyye-den sıfat-ı nefsâniyye ve taaşşühat-ı âdiye ile muhtecib olanlar yâni ulemâ-i rüsum müftülerinden cemi kerîr, recul-ü kâmil hakkında olduğu gibi nabeca yersiz fetvalar vermekle yalnız nefislerini ateşe atıp asla ona zarar vermezler.

Belki mertebe-i sıddıkiyyete baliga olan taife sıddıkînin küllisi ittifak edip onu ilhad ve zendahaya nisbet etseler anun ulüvvü kadrine eksik getirmezlerdi.

Şeyhin pâye-i bülendi, yüce mevkii bu kadar büyüktür.

Belki sıddikler taifesinin maarifeti anın rütbe-i âliyyesine isabet etmediği onun kemaline delâlet eder.

Nitekim seyyidüt taife Cüneyd-i Bağdadî (k.s.) şöyle buyurmuştur ki;

— «Şuhûd ve âyân mertebelerine vâsıl olan küfür ve ekfâr mertebesinden halâs olmuştur ve halkın methü kadrinde değildirler...»

Bu kitabın yâni Şeyh (k.s.) üye verilen Füsûsun hakkında ulemâ-i rüsumun yanlışlıklarının sebebi, menşei galatları, budur ki bu kitabta ve sair evliyâi kiram hazeratıntn kelâmında vaki olan İlâhî ulûm ve gayb esrarının bâzısı müctehidin içtihadı ile muharrere olan meselelerin bâzısına muhalif ve er-bab-ı akaidden bâzı akidelere mugayir görülür ve ilm-i İlâhiyyi müctehidin ahd-i hassına hasrederler.

Anın verâsını zemmederler ve illâ bilmezler ki müctehid denilen zahir bilgini hakikatta istidlal ehlidir.

Bu bâbta hâle çok uygun malûm ve meşhur bir beyti alıyo-ruz:

«Benim ilmim katında müctehidler âciz oldular,

Velî ilm-i İlâhinin deli, divânesiyem ben.»

Müctehid zanrvı galib üzere hükmeder. Amma bu zan onu bazen vahim hatalara dahi sürükler.

Şeyh (k.s.)'ün hiç bir kuvvetten korkmayıp, yalnız Hüdâ-i Lemyezel ve onun Mahbûbu Yegânesinin emirlerini yerine getirmesinin hikmeti şu güzel şiirle ne güzel ifade buyurulmuştur:

«Havfa şâyân olan ancak Allah,
Çün O, derhali kuluba agâh,

Hak dururken ne demektir halktan,
Havf ede mü'min olup da eyvah.»

Yüce mânası şudur:

«Korkulmağa lâyık olan yalnız Allahü Zü'l-Celâldir. Bütün kalblerin gizliliklerini bilen O'dur. Cenâb-ı Hakk Azze ve Celle Hazretleri dururken hem mü'minim deyip hem halktan korkanların halleri nice ola..» demektir.

İşte Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.) böyle yüce bir velî olduğu için bütün esrâr-ı Hüdâ gibi **ALLAH** ism-i celâlinin mahiyet ve künhünü en derin mânası ile anlatabilmiştir.

Yahut Hak (c.c.) onun fem-i mubarekinden bu sırrı aşikâr kılmıştır. Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.) ayarındaki velîler bir şeyi izhar buyurduklarında ecrü sevab için yapmaz. Kendi ubudiy-yetinden ve emr-i İlâhiyye imtisâlinden ötürü yapar.

Halbuki zahir müctehidler işin içtihadında isabet etmeyip, emr-i indallah ne şey üzere ise anın hilafı üzere ol meseleyi ahdedip çözse, buna karşılık o işin hakikatini bilen ârif-i billah ol şeyi hakikati üzere keşfü izhar eylese, müctehidin ahdine muhalif olmakla ulemâ-i rüsumdan müctehid mukallidi olan kimse ârif-i bilâhm ilmini reddeder, onu ilhad ve zendahaya isbat eder. Hak (c.c.) ile Resûl-i Hakla ve Halife-i Resul ile terki edeb üzere olur.

Zîra, gayrı mütenahî olan ilm-i İlâhiyyi müctehidin içtihadına hasreder. Halbuki ilimde âlim olmak, rüsûh sahibi bulunmak malûmu **«Ala ma hüve aleyh»** "O nasılsa öyledir...(Kendi özel hâli üzredir)" keşfedip âlim olmaktır.

Bu sebepten ötürüdür ki «**Verrasihun**» (Ey insanlar düz yola gidenler) kavli lâf-ı celâle atfolunup, ilmillah ile ilmi rasihin beyninde ittihad vardır. Şüphe yoktur ki fehmi zahir katında vâkıf olan âlim ilimde rasih değildir.

Eğer ilminde râsih olsaydı, zan üzere hükmedip hükümde asla hata etmezdi ve ilimde rüsuf basiret ile olan hüküm, zan üzere olan hüküm gibi değildir.

Zîra zan ile hasıl olan ilimde Hakla müsavat itlakı bâtıldır. Zîra Hak (c.c.)'ünün ilmi zünûn ve evhamdan âlidir. Ol kimseye zehi husran-ı azîm ve hırman-ı cesîm ki ilmi cüziyyi kıyasla İlmi Haktan muhtecib ola. Ve anı seddedip İnkâr eyleye.

Bu bahiste şu güzide ebyât neler neler anlatmaz ki:

«Merkep izinde su görüp deryayı gördüm sanma,

Derya odur ki kaarını her bir semek bilmez ola.»

Yukarıdan beri arzetmeğe çalıştığımız cümlelerde ifade buyurulmak istenen şudur:

— «Ne büyük mahrumiyyet ve hüsrandır ki bildiği azıcık bir bilgiye mağrur olarak Hak (c.c.yünün sonsuz ilmiyle bu cüz'î ilmi kıyaslayıp ilm-i Haktan uzak kalsalar. İlm-i Hak onlar için daima örtülü kala...»

Şeyhi Ekber (k.s.) da gördüğümüz bu sır bizi râsihun ile hasılurt arasındaki farka götürür.

Erbabı siyerü rıhlet envarı teveccüh ile mazharı hidayet oldu. Eshabı vuslat ise envarı muvacehei sübhaniyye ile haizi şeref ve saadettir. Birinci fırka envarın mülâzımı, ikinci taife ise meczubu kibriyâ olduklarından envar onların lâzımıdır.

Burada nasıl **ALLAH** deyip, feryad eylemezsin? İşte ol vakît dersin ki;

«Buldu envarı teveccühle Hüdâ
Hakka rıhlet eyleyen ehl-i safa,

Vasiline oldu envarı şühut,
Muktezayı feyzi Mevlâyı vedut,

Râhilin envara hadim oldular,
Vasilin envarı lâzım oldular

Çünkü mahsusu Hüdâdır vâsılın,
Anlar olmaz masüvallaha karin,

Ey mürid Allah de et terki riva,
Oynasun havzında varsun zihava.»

ALLAH lâfz-i celâlinin esmâ-i zat olmayıp esmâ-İ sıfat olduğunu bütün imân âlemine keşfe müstenit ilân buyuran yüce velî Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.) Hazretlerinin yüce mertebelerini idrak edemeyip, hâşâ bin kerre hâşâ küfre nisbet eden bâzı zahir ulemasının durumlarına acıyıp üzülmemek mümkün değildir.

Çünkü, onlarda Cenâb-ı Hakk'a olan imanlarından dolayı bu serzenişte bulunuyorlar. Bunun için onlara da Yüce Mev-lâdan aff ve mağfiret dileriz.

Nitekim gönül eri İbni Atâ Hazretleri şöyle buyurmaktadır: Ve bu suretle yüce velî Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hazretlerini teyid eylemektedir:

— *«Ehl-i irfana göre ekvan, sübutu ahadiyye-i ilâhiyyeye karşı masüvallahın zaten vücûdu olmadığından ve bir şeyin fıkdanı da vücûdundan sonra mutasavver olduğundan vücûd ile fıkdan ile de mevsuf olamaz. Varsa hicabı vehim aradan kalkmış olsa fıkdanı ayan üzere aynüf lyan vaki ve nuru ikan lâmi olurdu da vücûdu ekvan büsbütün mestur kalırdı...»*

...diyerek vahdet-i vücûd mezhebini tafsil eylemiştir. Zaten Şeyhül Ekber (k.s.)'tn şu sözleri dahi İbni Ata Hazretlerinin yukarıdaki kelâmlarının başka bir ifade tarzı ile beyanından ibarettir.

— «Her kim halkı masdarı efalullah görürse, necatı ve mazharı sıfatullah müşahede ederse haizi irfan agâh, mahzu adem olduğunu anlarsa vasılı illallah olur!..» buyurmuşlardır.

Bütün bu maruzat şu hakikati irâde etmektedir;

O zamana kadar izharı uygun görülmeyen bâzı hakaiki Hakk Teâlâ (c.c.) Şeyh (k.s.)'ün lisânı ile izhar eyledi, Bu ilim için Şeyhül Ekber'in mazharını uygun buldu.

Unutmamak gerekir ki Şeyh (k.s.) ifşa buyurdukları her şeyi hep **Resûl-İ Kibriyâ** Efendimiz Hazretlerinin emirleri ile yapmıştır.

Onu inkâr; oinnetice -sonuç olarak- Resûl-i Kibriya'yı da inkâr olur.

Bütün insan-ı kâmiller gibi devrinin insan-ı kâmili bulunan Şehy (r.a.) da cemii kütübü ilâhiyye ve kevniyyeyi camidir. İşte Şeyh (k.s.) bu yüce vasfıyledir ki cemi avalimin âlemi cemi hazeratın eşmel ve evsâıdır.

Adı berzah denilen insan-ı kâmil dahi odur. Nitekim Hakkın kendi zâtına ilmi cemii eşyaya anın ilmini müstelzimdir. Resûl-i Kibriya «**Lâ nebi baadi**» buyurmuşlardır amma bu sırf şeriatı müceddide ile resul gelmez manasınadır.

Şeyh (k.s.)'ün tarifi veçhile kendisi gibi yüce velîler asla inkıta göstermezler yani tasavvuf? mâna ile söyleyelim;

—«Nübüvveti tarifiyevi dünya ve âhiret velayeti Muham-mediyye mezahirinden asla münkati olmaz. Velayet sıfatı İlâhiyye olmak itibariyle daim ve ebedivyedir.»

Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.) hazretlerine bühtan ve iftirada bulunanlar elbette şu cezai sezaya müstehaktırlar.

«Uyarsın nefsi ağyara düşersin tâanı ahyara,
Salarsın kendini nâra edüp bunlara bühtanı,

Bu sui zan ile kalbin nice bulur Hakkı heyhat,
Bu göz ile senin canın göremez vechi cânânı.

Eğer vahdet serabından dilersen canını seyrab,
Ebû Kasım yedinden iç serabı zevki vicdanı,

Hayatı lemyezel bulan bugün feyzi Muhammedden,
Ne Hızr ile en is olur ne ister âbı hayvanı.»

Elbette bu rütbe esrarı Hüdâya âşinâ bir zâtı akdes olan Şeyh (k.s.)'ü anlamak da kolay bir iş değildir. Hattâ mevkii bülendine ermek değil, şöyle bir sezinlemek bile seyr-i sülükte mesafe almış olmağa vabestedir.

Şeyh (k.s.)'ün keşif yoluyla eriştiği mertebe elbette baş döndürücü niteliktedir.

Meselâ; yine zevkü keşif yoluyla hakikatini açıkladığı şu hadîs-i şerîfi anlamak kolay mıdır?

Niceleri ol yüce velîyi tâana kalkıp kendini nâra atmamış mıdır?

İşte hadîs-i şerîf:

«En-nisâ vet-tıyb ve cealtü kurretül ayni fis-salâvat.»

Şu hadîs-i şerîfi izah sadedinde Şeyh (k.s.) şöyle buyuruyorlar:

— «Feindae bizikrin nisa ve ahirüs-salât ve zâlike biennel mereten cüzü minel rücul fî asli zuhuri aynüha kemel insan ba'dı zuhuratül hak vel hak aslihu ve menşeve.»

Resûl-İ Kibriya bu hadîs-i şerîflerinde

— *«Dünyanızdan üç nesnenin muhabbeti cânib-i Haktan benim kalbime itka buyuruldu: Kadın, güzel koku ve namaz.»*

Dikkat buyurulursa; **Resûl** (s.a.v.) evvelâ kadın ve kokuyu, sonra namazı zikreyledi. Elbet bunda bir sırrı hikmet vardır.

Zikirsiz rabıta musil, fakat rabıtasız zikir musil değildir hakikati nümayândır. Resûl-i Kibriya'nın hadîs-i şerifini yorumlayan Şeyh (k.s.) başka bir yönden tâlimi irfan eylemektedirler. Resul (s.a.v.) zikri nisa ile iptida etti ve salâtı tehir etti. Bunun beyanı şudur;

«Tahkik kadın recülden bir cüzdür, parçadır. Kadın aynının zuhurunun aslı Âdemdir. Zira unutmamak gerekir ki Havva validemiz dil-i Âdemden yâni Âdem (a.s.)'ın bir dilinden halk olunmuştur. Pes anın bir cüz'üdür. Nitekim insan dahi Hak (c.c.)'ünün bâzı zuhuratıdır. Hak' anın aslı ve menşeidir.

«İnnallahe haleka ademe alâ suretini.»

Böylece vücûdu mukayyedi insanî vücûdu mutlakı İlâhî için mertebe-i saniyye olmuş oluyor.

Nitekim; Hakikat-ı Muhammediyye olan taayyün-ü evvel dahi lâtaayyün için bir mertebe-İ saniyyedir.

«Ve nefahtü fihi min ruhi» mefhumu üzerinden HAK (c.c.)'ün vücûdundan cüz'ü olan insanın nefsine maarifeti anın nefsine maarifetinden bir sonuçtur.

Burada dikkat olunursa **«Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu»** "Nefsini bilen Allah'ı bilir" sırrı münceli olmaktadır.

Yâni; bu zincir devam ettirilirse görülür ki Âdem (a.s.)'ın re-suHyyeti ve sıfatı fiiliyye ile ittisafı maarifetine Hz. Havva mukaddimedir,

Zîra, insanın Rabbine maarifeti insanın kendi nefsine maa-rifetten bir neticedir. Havva olmayınca Âdem (a.s.) ol sıfatla zahir olmazdı.

Bunun gibi insan; **Hakk Teâlâ**'ya nisbetle cüzüleri gibidir. **HAK** «Kül ve asıldır.»

Demek oluyor ki ilk evvel insanın alınışı Âdem'e rücu ol dahi Hak (c.c.)'ye rücu hikmetine mübtenidir.

Yâni Hakk Teâlâ Âdem'e kendi nefsinden nefhettikten sonra ona müştak oldu. Öyle ki Hakk'ın iştiyakı abdin Hakka iştiyakından da eşeddir.

Bir bakıma Hakk Teâlâ Azze ve Celle Hazretlerinin iştiyakı kendi nefsine iştiyakı demek olur.

— **«Ya Davûd enni eşeddü sevka ileyhim yani liimüsta-kim ileyhi ve hüve Mevki nâs.»** "Yâ Davûd görmek istiyorum (yâni; doğru yol [sırat-ı müstakiym] olanların aynı şidetlen kendirlisi arzularını bildir) hikmetinde bu sır da nümayandır.

Şimdi neden dolayı salâttan evvel nisa ile başlanıldığının sırrına erdin mi?

İşte ism-i Celâl olan **ALLAH** lâfza-i Celâlini esma ve sıfat-ı İlâhiyyenin bir ismi olduğunu söyleyen Şeyh (k.s.) bu rütbe le-dün ilmine mazhar olan bir velî-i kâmildir.

Esasen kulun; **Allahü Teâlâ**'yı sevmesi Hakk'ın kulu sev-mesindendir.

Mecaz mertebesinde bir arif şâir bunu şöyle tavsif buyuruyor:

«Aşk ödü evvel düşer maşuka andan âşıka,

Şem'i görkim yanmadıkça yakmadı pervaneyi.»

Ya Hüdâ-yı Lemyezel bir abdine böyle âşık olunca Allah âşıkları dahi ona nasıl meclûb olmazlar ki.

«Şahidi kaybı tecelli eylese eynül-ayan,

Çak eder âşık o şevk ile vücûdun câmesin.»

Bütün bu tahliller bizi şu hakikata vâsıl eder ki mecaz ehline küfrü düşnam (istinâd etmen) doğru değildir.

Gülşenî tarikatının pîr-i âzami bakın ne buyuruyor:

«Tığı tâanı etme Mecnûna havale bilmiş ol,

Zâhida cezb-i Hüdâdır aşk-ı Leylâdan garaz.»

Yine unutma ki:

Kalbi Mecnûnu yararsan Hz. Leylâ çıkar.

<u>Mesele ol hazreti Leylâyı bulabilmektedir.</u>

Hakk Teâlâ Azze ve Cellehu Hazretlerinin bu abdine olan iştiyakında

«Ve hüve maaküm aynüma küntüm» sırrı zahirdir. Yâni mâna-i münifi oldur ki;

«Siz nerede iseniz O oradadır»

… sırrı ledünnîsi zâhirdir ki bu bizi zâhir uleması ile mutasavvıfin-i kiram hazeratı arasındaki maiyyeti ilmiyle ve maiyyeti zâtiyeye münakaşalarına kadar götürür.

Kanımız odur ki **Hakk** Teâlâ Azze ve Celle Hazretleri sade ilmiyle değil zâtı ile de her yerde hazır ve nazırdır.

Zaten başka türlü tefekküre şu sebeble imkân yoktur. Zîra Cenâb-ı Hakk'ın (c.c) zâtı ile her yerde hazır olduğu inancı bütün evliyâullahın ortak inancıdır.

Bundan da başka bu yol selef-i sâlihinin mesleğidir.

<u>Taklit ehlinin;</u> ehlullahın esrârına eremeyeceği pek bedihidir (aşikâre olan gerçeğidir!..).

Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s) öyle bir velîdir ki, o, her renkte nümayan **Hakk** Teâlâ'nın renkten ıtlak makamında münezzeh olduğunu bilir.

«Rengi olmaz bulunanın şimdi ben suyundanım. »

Şeyh (k.s.) gerek Fütûhatın da gerekse Füsûs ve sair asârı ile Nûh (a.s.)'ın tenzih sıfatının inceleyen Tenezzülât-ı Musuliyyesinde öyle sırlara temas buyurmuşlardır ki ciltler dolsa izahına imkân yoktur.

Meğer ki bir sâlik matlûbinden olup alâ tarikül in'ikâsta olsa bu gizliliklere erişmiş olsun.

Evvelâ bahsimizin serlevhası olan **ALLAH** ism-i Celâlinin neden dolayı Zât ismi olamaycağı hakikatına bir değinelim:

Şeyh-i Ekber (k.s.) burada **yedi mertebenin** ilkini teşkil eyleyen «Makamı itlak, Kunhü sırf, Zâtı âm (Hiçlik Mâkamı)'» makamını sâliklere anlatmak istemiştir.

Haddi zâtında Hakikat-ı Muhammediyye makamına kadar yâni taayyün-ü evvel mertebesine değin ortada Zât-ı Bahtın henüz bir taayyünü yoktur ki ona bir isim koymak mümkün olabilsin?

Zaten yukarıda bilvesile zikrettiğimiz gibi **Hakk Teâlâ** her surette ve her renkte mütecelli olduğu halde kendisi her türlü ıtlak ve pek tabiî olarak da renk itlakından dahi münezzehtir.

Bu sebeple aşağıdaki mısraın ehl-i hakikat nezdinde değeri pek büyüktür.

«Rengi olmaz bulunanın şimdi ben suyundanım.»

Mısraı vücûd-u zillisini mahvedip katrasını ummana koyanın esrarını dile getirmektedir.

Bu bir bakıma bize şu hakikati da dile getirmekte ve nü-büvvet-i teşriiyye son bulduğu hâlde, velâyet-i külliyye-İ Mu-hammediyyenin münkati olmayış hikmketini dahi dile getirmektedir!..

Neden böyledir?

Zîra, **<u>İNSÂN-I KÂMİL</u>**; O, rengi olmadığı hâlde her renk ve surette görünenle bir olmuştur. Artık Onun ruhu cüz'îsi ruhu küllinin bir kısmı olmuştur.

Zâten,

Ehl-i dünyaya âhiret haram...

Ehl-i âhirete dünya haram...

Ehlullaha her ikisi de haramdır!.. Hikmetindeki nükte dahi burada gizlidir.

«Yürü Mecnûn olup gezme sakın sahrada ey dana,

Benim Mecnûn hakikat bende buldum vasl-ı Ley laya.»

Sırrında bu hakikat gizlidir. Nitekim Hazret-i Ali (k.v.)'nin şu şiirinde dahi bu nükteye işaret olunmuştur:

«Ve tahsebü inneke cirmün sağirun,

Ve fike ıııtavel âlemül ekber.»

Hep bu ezel hakikatini izhar edicidir. Bütün tasavvuf asarında ve bilmcumle felsefe kitablannda münakaşa mevzuu olan âlemleri saha-i imkâna koyan illet-i ulâ ve vücûd-u mutlak mevzuları hep bu kendisi hiç bir takyid ve renkle mukayyet olmadığı hâlde her şekil ve surette görünen illet-i ulâ Şeyh (k.s.)'ün bu renkten münezzeh **Zât-ı Ecellü Teâlâ**'ya işarettir.

Zaten Vücûdiyye mezhebi ilhadı ile evliyaullah mesleği bulunan Vahdet-i Vücûd mesleği arasındaki fark dahi işte buradadır.

Malûmdur ki Vahdet-i Vücûd strrı ezelîsini anlamayan nice gafiller;

Vücûd-u Mutlak tek bir vücûö iken nasıl olup da bu kadar mezahirde nümayan olduğu halde tekessür etmeyip sebebini sorup, hayrette kalmaktadırlar.

Halbuki mutasavvıfın-i kiram hazeratı bunu şu güzel misalle açık ve seçik olarak anlatmışlardır. Demişlerdir ki;

— «Güneş bir çok renkli camlarda türlü türlü şekiller aldığı hâlde bu renklerden hiçbirisi güneşin rengi olmadığı gibi tekessür etmiş gibi görünen güneşin ayniyyetinde hiç bir tahavvül yoktur. O tek ve aynı güneştir!.

Bunun gibi su da türlü şekiller alır bazen tasallûb ederek katı bir cisim (buz, kar) olur. Amma o katılık aslında yoktur. Suyun bir tezahüründen başka bir şey de değildir!»

Şimdi Hz. Muhyiddîn ibn'ül Arabî (k.s.)'ünün ALLAH ism-i celâlinin dahi zât ismi olamayacağı zira Zât-ı Baht'ın amâ'da hiç bir ismi bulunmayacağının en büyük delili Hakk Teâlâ'nın künhünün idraki ukûlün fevkinde oluşundandır.

Nitekim bu nükteye Nizayi Mısrî şu kinayeli mısraı ile temas buyurmuşlardır:

Ne İsayım, ne Musayım, ne Mehdiyyem, ne Mısriyem, Velî bu daimî şem'in yanar pervanesiyem ben.»

Zaten; Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hakk Teâlâ (c.c.yünün bir ağaçtan nâr (ateş) şeklinde görünmesini dahi insanın neş'eti unsuriyyesinde (nâr)'ın galebe üzerinde olması sırrına ibtina eylemiştir.

Zîra neş'et-i insaniyye; melâike-i kiramın zıddına nur değil nâr unsurunu ihtiva eylemesindendir.

Şeyh (k.s.) bu sırra şöyle temas buyurmaktadır.

— «Kelîmullahın haceti nâr'a idi ol sebepten Rabbülâlemîn ona ateşle zahir oldu!.. Haddi zâtında masüva yoktur!..»

«Masüvanın yok vücûdu hârici dünya gibi,

İsmi dünyai müsemma söylenir anka gibi.»

Yukarıda Şeyh (k.s.)'ün verdiği su misâlini hiçbir mutasavvıf şair Koca Niyazi kadar vazıh (açık) anlatmış değildir.

Şeyh (k.s.) su aynı su olduğu hâlde kar şekline ve tasallûb ederek (katılaşarak) buz şekline girdiğine işaret buyurmuyor mu idi?..

Bakın bu sırra Niyazi Mısrî nasıl dokunuyor:

«Bul aceb deryayı görkim mevcine yok inkıta,

Aslı bir derya havadan oldu emvâcı sıfat»

Bunu biraz açıklayalım:

— «Şu acaib denizi temaşa eyle. Görmez misin ki dalgalarına ve dalgalanmalarına hiç son yoktur. Aslında derya birdir. Amma hava dalgalanmalarından mevler göründü, (dalgalar, dalgaların beyaz köpükleri göründü) » demektir.

Şeyh (k.s.) vahdete ve vahdet-i vücûda o kadar meyyaldir ki meselâ kelime-i ulviyye denilen Hz. Musa (a.s.)'a dair olan mebhasta şöyle buyuruyor:

— «Firavun bütün erkek çocukların katlini ferman etmişti, amma unuttu ki bütün o öldürdüğü çocukların ruhları rûh-u Kelimullahta birleşerek zâlimin Hz. Musa'nın yed'iyle cezalandırılmasını dahi Hak tensib-i ilâhîsi ile karargir etti!..

HakkTeâlâ her şeyde zahir olmakla daha doğrusu «**Hüvel zâhirü vel bâtın**» sırrı tecelli ettiğinden her mekrin de mekir-lerin en hayırlısı olarak Hüdâ-yı Lemyezelde tecelli eylediği aşikâr oldu:

«Ve mekerü mekerallah vallahi) hayrül mâkirin» âyetinde bu esmanın tecelliyatı göründü!..»

<u>Mânai münifi şudur ki</u>:

«Onlar mekrettiler, Allahü Teâlâ dahi onlara mekretti. Hakk Teâlâ mekredenlerin en hayırlısıdır» sırrı zahir oldu. Esasen melâike-i kiram yalnız «SEBUH» isminin mazharı olduklarından **Hakk Teâlâ**'nın «MÜNTEKİM», «KAHHAR» gibi esmasına vâkıf değildi. Bu noksanlıkları sebebiyle Şeyh (k.s.)'ün tâbiri ile edebin hudutJannı naşarak HALİFETULLAH olmak dilediler...

Ancak HALİFETULLAH olmak sırrı ancak câmiül-esmâ ve sıfat olan <u>**Âdem**</u> (a.s.)'a verildi.

Zîra, <u>noksan esma sahiblerine halifetullahlık verilemezdi.</u> Bu ezel sırrını hiç idrâk edemeyip, **iltibasa** düşen; şeytan ise İblis lâkabı ile matrudinden oldu.»

Okurlarımız eğer Fütûhâtül Mekkiyye ve Füsûsül Hikem'i okumuşlarsa bilirler ki Hz. Musa (a.s.) bir vechi has olan altun buzağıya tapan kavmine hiddetlenerek «**İllâ hiye fitnetün**» demiştir.

Yâni; yeisle (üzüntüyle) «Yarabbi bu fitne senden» mânasına gelmektedir.

Ehl-i hakikat indinde bu söz Hakk Teâlâ hüvezzâhirü velbâtın olmak itibarıyla illâ hiye fitnetün kelâmında bir hisse-i hakikat varsa da edeben illâ hiye fitnetün dememek gerekirdi.

Fakat Kelîmullah yüce ber nebî olmak ve halkı anilmünker-den yasaklamak görevinde bulunmakla her ne kadar bütün mezahirde zahir olan Hüdâ-i Lemyezel bulunmasına rağmen bir vech-i hassa taabbüd küfür olduğu için kavmini zahir makamı bulunan nebîlik sıfatiyle tekdir ve tahzir eylemişti. O bunun nübüvvet vazifesinin gereği idi. O anda kendisi bâtın dili ile tekelümde değildi.

Vakıa her mazhar andan başka bir şey değildir amma her şeriat bütün kütübü semâviyye, vech-i hassa ibâdeti yasaklamıştır.

Sultan Veled'in;

«***Ben bilmez idim gizli ayan hep sen imişsin***» diye başlayan mutasavvıfâne şiiri bâtın makamında irad buyurulmuş-tur.

İşte zahir ve bâtın makamlarının ayrılığı Hz. Musa (a.s.) ile Hz. Hızır (a.s.) arasındaki dostluk ve arkadaşlığı ebedî kılamadı. Şimdi bâtın makamının bir tecellisi olan Sultan Veled'in şiirini alıyoruz:

«Ben bilmez idim gizli ayan hep sen imişsin,
Canlarda ve tenlerde nihan hep sen imişsin,

Dünyada nişan ister idim ben, sana senden,
Bildim ki dü âlemde nişan hep sen imişsin.»

Burada istitraten şunu belirteyim;

Melâike-i kiram nasıl yalnız «SEBUH» ve «KUDDÜS» esmâ-i ilâhiyyesini zikrederler ise bu sıfatla mütehalli bulunan bâzı peygamberân-ı izam dahi sırf «SEBUH» isminin mazharı oldukları için tenzih ile teşbih beynini cem edememişlerdir.

Buna en açık örnek; «SEBUH» isminin mazharı şerifi bulunan Nûh (a.s.)'dır. Şeyh (k.s.) bu konuda zamanı devletlerine kadar ifşa buyurulmayan bir hakikati ifşa buyurmuştur.

Şeyh (k.s.) şöyle buyurmaktadır:

— «Nûh (a.s.) tenzih ile teşbih beyninin cem edemediği için kavmi mütehayyir şaşkın kaldı ve kendisine iman edemedi.

Eğer Hz. Nûh (a.s.) **Resûl-i Kibriya** gibi cemi zât ve sıfatı cami olsa idi tenzihle teşbih arasını birleştirir ve kavmi kendisinden ayrılmazdı.

Amma o, «SEBUH» esmasının tesirinde olarak bunu yapamadı ve kavmini şaşırtıp kendisine imanlarına fırsat vermedi!..» buyuruyor.

Bundan açıkça anlıyoruz ki gerek Nûh (a.s.) gerekse İdris (a.s.) biri «SEBUH» isminin diğeri «KUDDÜS» esmâ-i celîlinin tesirinde olmakla bu esmadan gayrisi ile teşbih edemediler.

Nitekim bunun sonucu İdris (a.s.)'a rûhaniyyet galebe çalıp «KUDDÜS» isminin gereği göklere çekildi. Vech-i İlâhinin cemâlinde müstehlike oldu.

Muhyiddîn ibn'ül Arabî Hazretlerinin diğer hiç bir velîye nasip olmayan ifâatı ki bunlar hep izn-i RİsâIet-i Penâhî ile vaki olmuştur, şöyle bir göz attığımızda **Hak Celle Celâlühünün** zât ismi olarak bilinan **ALLAH** isminin dahi amâ'da iken zât ismi bulunmayıp esma ve sıfat-ı ilâhiyyenin cemi olduğu, sırf esrâr-ı ilâhiyyeyi ifşa etmeyerek sükûn ve sükûtun azamî tecellisini gösteren cemâdatın bâzı efdaliyyet ve mazhariyetleri, bir kurban ve kebşin sırr-ı tevhidle hattâ nebîye bile üstün vasıf olabileceği, **Resûl-i Kibriya** (s.a.v.) Efendimizin gümüş, kendisinin altun tuğla olduğu kinayeli kelâmı, bir hadîs-i şerîfe nazaran nisa, tıyb, salâttan bahsederken nisa ile başlamak gerektiğinin esrarı başta yer alan konulardır.

Bunun hiç bir velî tarafından değil de Şeyh-i Ekberce ifşası kendisinin bâzı sırların açıklanmasında hususî bir manevî görevin sahibi olmasındandır.

Besmele-i şerîfenin ziyneti **ALLAH** lâfz-ı celîlindeki hurhu-fatı ELKEHF VERRAKIYM sahibinin yâni yüce velîlerden **Ab-dülkerîm Ciylî** Hazretlerinden dahi başka bir surette dile getiren Şeyh-i Ekber'in mazhariyyeti üzerinde özenle durmak isteriz:

Bir kere kendilerinin bâzı esrâr-ı İlâhiyyeyi vahdet-i vücûd açısından ifşası bir manevî mecburiyetin gereği olmuştur.

Zîra o devirlerde pek çok fırak-ı dâlle zuhur edip eslâfın tuttuğu hidâyet yolu terk edilmeğe başlanmıştı.

Bunun ıslahı, hakikatin Şeyh (k.s.)'ün fem-i mübareklerinden olduğu gibi ifşasını gerektirmekte idi.

İşte **Resûl-i Kibriya** (s.a.v.) Efendimizin Şeyh-i Ekber'i bu manevî vazife ile tavzifinin hikmeti budur.

Şeyh-i Ekber, bu vazifeyi ifâ için hiçbir düşman ve meha-likten çekinmemiş, memuriyeti gereğini pervasızca yerine getirmiştir.

Zîra, kendileri her zaman ve her vesile ile söylediğimiz gibi memur idiler, memur oldukları için de mazurdular ve mazurdurlar.

Şeyh (k.s.)'ün emr-i Risâletpenâhî ile ifşa buyurdukları dikkat edilirse hep vahdet-i vücûd esrarında özetlenebilir.

Zaten bu esrar ashab-ı kiram hazerâtından bâzıları tarafından da telmihen ifade buyurulmuştu.

Meselâ ashab-ı kiram hazerâtından Ebû Hüreyre (r.a.) da bu esrara şöyle bir değinmişlerdir ki, kendilerini icmâlen işaret buyurdukları Şeyh-i Ekber tarafından tafsilen dile getirilmiştir. **Ebü Hüreyre** (r.a.) bakın ne buyuruyorlar:

— «Ben Resûl-i Kibriya'dan iki türlü ilim Öğrendim. Birini gelip herkese söyledim. Fakat ikinciyi ifşa etmedim. Zira onu söyleyecek olursam müslumanlar benim gırtlağımı kesip kanımı helâl addederler»

...buyurmuştur ki, bunun vahdet-î vücûd esrarına taallûk ettiği aşikârdır.

Vahdet-i vücûd esrarının **Resûl-i Kibriya** (s.a.v.) zamanında bütün açıklığı ile ifşa buyurulmaması sebebi şudur;

<u>O devirde şirkin alabildiğine yaygın bir devr-i câhiliyyetin hakim olduğu anlarda **Hakk** Teâlâ'nın her mazharda hattâ esnamda bile tecelli ettiği ince hakikatinin ifşası câhil ve idraksizler için putperestliği bir nevi teşvik gibi görünür, Resûl-i Kibriya'nın halkı tevhide davet ettiği sırada bu sırrın ifşası vazife-i nübüvveti güçleştirmekten gayrı bir işe yaramazdı.</u>

Bu şirk erbabı kaba câhiliyetleri ile elbette anlayamazlardı ki;

<u>**Hak** (c.c.) her mazharda esma ve sıfatı ile tecelli etmekle beraber vech-i hassa tapılamaz.</u>

VECH-İ HASSA TAPIP ŞERİAT AHKÂMINI İHLÂL BÂTILIN VE KÜFRÜN EN TEHLİKELİSİDİR.

İşte bunu herkesin böyle bilmesi gereklidir!..

Ancak Şeyh-i Ekber'in devri artık bu vahdet-i vücûd akaidinin idrâkine müsait bir safhaya gelmiş, izn-i Risâletle bu esrar ifşa buyurulmuştur.

Bu manevî vazifeyi ifâda yalnız vahdet-i vücûd esasatını fâş ve tamimi düşünen Şeyhüi Ekber bu âlemin bir vücûd-u zıllî olduğunu, hakikatta vücûd-u mutlakın yalnız

Hakk Teâlâ'ya ait bulunduğunu en sağır kulaklara bile işittirmiştir.

Zaten bu bâbta Kur'ân-ı Azîmüşşân âyetlerinde de vahdet-i vücûda müteallik pek çok âyet-ı celîle mevcuttur.

«**Ve lillahil meşriku vel mağrib feynema tüvellu fesem-me vechullah innallahe vâsiun atîm**»

âyet-i celîlesi mâna-i münifi itibariyle buna delâlet etmektedir. «Maşrık ce mağrib Allahü Zü'l-Celâl'indir.

«Nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır»

...buyurulmaktadır ki her yerde zahir olan Hüdâ-i Lemyezel bulunduğuna bundan celî delîl olamaz.

Her şeyde; HÜVEZZÂHİRÜ VEL BÂTIN «O»DUR!

«**O**»'nun Ne ZÂT'ına Gayet, Ne De SÛN'una Bir Nihayet Vardır.

Bu sırrı şiir hâlinde dimağ ve ruhlara nakşeden Niyazi Mısrî Hazretleri sırr-ı ezeli ne güzel ifade buyurmaktadır:

«Anın zâtına gayet sûn'una her giz nihayet yok,

Anınçün her bir isminden gelir bir kâr olur peyda,

Tecelli eyler ol daim celâlü geh cemâlinden

Birinin hasılı cennet birinden nâr olur peyda.

Bu sırdandır ki bir kâmil zuhur etse bu âlemde,

Kimi ikrar eder anı, kime inkâr olur peyda.»

Zaten Şeyhül Ekber için <u>bâzı ulema-i rüsumun inkâra düşmesi hep bu sırrın tecelliyatındandır.</u>

Bu sırdır ki; bu gibi bâzı zahir ulemasını inkâr uçurumuna sürüklemektedir.

Zahirde kalanlar unutmaktadırlar ki;

— Bir velî-i kâmile italei lisân onları «**Men ezali veliyyen**» kahrı ve gadabı ilâhîsine sürükler. Aslında bu gibi evliyauliah hazeratı **Hakk**'ı isbat eyleyen hüccet-i burhandırlar...

Mısrî Niyazi Hazretlerinin buyurdukları gibi bu kabil ve Şeyhül Ekber mertebesinde evliyâullahı inkâr eden **Hakk Teâlâ**'yı nasıl bulabilecektir.

«Kande bulsun Hakkı inkâr eyleyen bu Mısriyi,

Zahir olmuşken yüzünde nür-u zât-ı kibriyâ.»

Hakikaten de öyledir.

Bu zevât-ı âli kadirleri inkâr edenler;

ASLA **Yüce Mevlâ**yı <u>bulamaz, taklitten tahkike eremezler.</u>

Adetâ bütün evliyauliah ve kümmelîn ile birlikte Şeyh (k.s.) hazretleri şu vecih hakikati ihtar buyurmaktadır.

— «Bu velîlere ancak ALLAH demeyi bilmeyenler söver, düşnamda bulunur!..»

«Mısriye söğsün şol ağır Allah demek bilmez ola.»

Bu bahsin sonlarına geldikte Şeyhül Ekber'in Nün (a.s.) ile ilgili vahdet-i vücûd esrarını keskin hatlariyle dile getiren şu cümleleri ile sayfalarımızı süslüyoruz.

— «Kavmi, Nûh (a.s,)'a hile yaptığı gibi kendisi de kavmini **Hakk** Teâlâ (c.c.)'ya davetle mekretti. Şöyle ki, bir kavim ve ferdi **Hakk** Teâlâ'ya davet ona mekirdir.»

Şeyh (k.s.) hiç şüphe yok ki bunu makamı vahdette velayetinin taht-ı tesiri ile söylemişlerdir...

Elbette nübüvvetle vazifeli bir nebî böyle diyemezdi. Zîra ol nebî halkı davetle görevlidir.

Nübüvvet-i teşriyyenin görevi emr-i bilmaruf ve nehy-i anil-münkerdir.

Bu kelimelerle bu kadar beliğ ifade edilip, esrarına vukuf sülûkun son mertebesi ile ilgilidir.

Şimdi Şeyh (k.s.) Hazretlerine itabe-i lisanda bulunan ulemâ-i rüsum ve ehl-i taklide şöyle seslenmek yerinde olur;

«Sen ne bildin zebanı mürganı,

Görmedin en peşe Süleymânı.»

Haz. Şeyh'e itabei lisanda bulunanları şu suretle uyarmak isteriz. Şeyh (k.s.) ve emsali velîler onlar şu sırra mazhar ve bu ezel hakikatinin teminatı altındadır:

«Şolar kim âlemi vahdette buldu Hak ile vuslat,

Kimi zındık ve mülhiddir yanında kimi Nasrant.»

Şimdi neden dolayı pîr önünde aşkın nağmesin okuyanların bizeban cümle cihan âllemisini lâlü ebhem ettiğini açıklığı ile anlıyoruz.

Yüce pîr Muhyiddîn ibn'ül Arabi (k.s.) bu dersi bize en muhteşem beyanla müşahhas olarak ifade etmektedir.

Bu bahsi Şeyhül Ekber (k.s.)'ün rûhaniyyetine ithaf ve ondan istimdatla Niyazi Mısrî Hazretlerinin şu beyti ile naçizane teyit ediyoruz.

«Ol dilberin Mehdi adı

Sükker verir halka tadı

Mısri çeker bu mihneti

Ol rahatı Rahman görür.»

— SON —

LUGATÇE

Abdu'llâh: Allah'ın kul'u, cüz'î iradesinin Allah'ın küllî irâdesi dışında olmadığına inanarak Hakk'a teslim olan kul.

Âb-ı Revân: Sofî'lerin kalplerinde duydukları huzur hâli, vicdani rahatlık.

Aciz: Tahkik sâlikinde tezahür eden zillet ve inkisar.

Adem: Müsbet yokluk, vücûdun bâtını, hüviyyet sırrı, gayb'ı mutlak.

Ademiyyât: Yokluklar, fena ve mahıv makamları, mefhumları.

Ahyâr: Dünyâ düzenini koruyan ve ricâlü'l-gayb veya ricâlullâh adı verilen Hak1 (c.c.) tarafından seçilmiş ulu kullar. Sayıları sahih rivayetlere devirlerine göre; altı ile üçyüz arasında bulunmaktadır.

Akıl: Zâtında maddeden mücerret ve fiilinde maddeye bitişik bir cevherdir. Ene ile işaret ettiği nefs-i natıkadır. Hakla bâtılın kendisiyle bilindiği ilâhî bir nurdur. Veyahut; Cebrail'e, ruh-ı a'zam'a ve Arş-ı mecîd'e akl~ı evvel adını verdiler.

Bazı sûfiler bu mânada şöyle derler:

— Cenâb-ı Hakk akl-ı evveli yaratıp kendisine üç türlü ma'rifet verdi: Bu marifetler sırasıyla şunlardır: Bir; Hakk-ı ma'rifet. Akl-ı sânî bundan yaratılmıştır. İki; Nefs-i ma'rifet. Nefs-i kül bundan yaratılmıştır. Üç; ihtiyâc-ı ma'rifet. Cism-i kül ve felek-i a'zam denilen cisim de bundan yaratılmıştır.

Akl-ı Evvel: Ulûhiyyet mertebesi. Vücud bu mertebede kendisindeki sıfat ve esmayı mücmel olarak bilir. Bu mertebeye «vahdet-i hakîkî», «teatyyün-i evvel», «ilm-i mutlak», «tecellî-i evvel», «kabiliyeti evvel», «âlem-i vahdet», «hakîkat-ı Muhammediye» gibi isimler de verilir.

Akl-ı Kül: Allah'ın kudretinden ilk evvel ortaya çıkan akıl. Arş-ı a'zam, Cebrail, Hz. Muhammed'in nuru.

Âlem: Hak'tan (c.c.) başka her şey. Mâsivâ.

Tasavvufta âlemin yaratılışı beş merhalede olmuştur. Bunlar sırasıyla şunlardır; **Âlem-i lâhût:** Mutlak vücûdun ilk mertebesi, teayyün (En yüksek mertebe). Buna, âlem-i ıtlak, haz-ret-i gayb-ı mutlak, zât-ı Hakk, zât-ı baht, hakîkatü'l-hakayık, ehadiyyet de denir. **Âlem-i ceberut:** Esmâ-i ilâhî ve evsâf-ı ilâhî âlemidir. Ayân-ı sabite, akl-ı evvel, âlem-İ vahdet, berzâh-ı kübrâ, hakîkat-i Muhammediyye, kâbiliyyet-i evvel, makâm-ı ev ednâ, rûh-ı azam, rûh- izafî, rûh-i küllî, te'ayyün-i evvel, tecellî-i evvel, vahdet-i hakîkî, zıll-ı evvel de denir. **Âlem-i melekût.** Ruhlar âlemi. Âlem-i emr, âlem-i gayb, âlem-i hayel, âlem-i tafdîl, berzah-ı sûra, sidretü'l-müntehâ, te'ayyün-i sânî, âlem-i berzah da denir. **Âlem-i enâsır:** Su, ateş, toprak ve havadan meydana gelen âlem. Âlem-i mülk, âlem-i halk, âlem-i şehâdet de denir. **Âlem-i insân-ı kâmil:** Bütün âlemlerin sırrını kendinde toplamış olan âlem. İnsan, görünüşte âlem-i suğrâ, hakîkatta ise âlem-i kübrâdır. Bu âleme, âlem-i keşif de denir.

Âlem-i Ervah: Tasavvufta bir mertebe olup vücud bu mertebede cismâniyyetten çıkarak kendini ve kendi mebdei olan hakkı idrâk eder.

Âlem-i Kübrâ: Kâinat, âlem-i ekber.

Tasavvuf ilmine göre âlem ikiye ayrılır:

Âlem-i kübrâ veya âlem-i ekber,

Âlem-i asgar veya âlem-i suğrâ. Zahirde âlem-i ekber kâinat, âlem-i asgar da insandır. Hakîkatta ise insan bütün âlemlerin özüdür.

Âlem-i Misâl: Tasavvufta gayb ve şehâdet arasında bir mertebedir. Âlem-i ervahta bulunan kulun âlem-i ecsâmda surete bürünmesidir. Âlem-i misâle «âlem-i berzah» da denir.

Âlem-i Suğrâ: Kâinat.

Âlem-i Şahadet: Âlem-i mülk, âlem-i nâsût, âlem-i hiss, âlem-i anâsır, âlem-i eflâk u encam, âlem-i mevlîd de denir. Zât-ı Mutlak olan Allah'ın cisimlerin sûretleriyle hâriçte zuhuru. Âlem-i kevn ü fesâd. Yaratılışın dördüncü basamağı.

Alâ'dan: Yukarıdan. Ancak keşfen erişilebilen mertebeden. Yahut Ahaddiyyet makamından.

Âmâ: Lügat mânası kör, gözleri görmeyen insan demektir. Tasavvuf manasın da; hakîkata gözü kapalı olan ve mertebe-i ehâdiyyet (ince bulut) demektir.

Aşk-ı Mecazî: Allah sevgisine ulaşmak için onun yarattığı geçici suretlerden birini sevmek.

Aşk-ı Rûhânî: Mânevi sevgi, Allah sevgisi. Avam: Fenâ'ya erişmemişler.

Âyân-ı Sabite: Bu âlemde çeşitli sûretleriyle tanıdığımız varlıkların Allah ilmindeki gerçek varlıkları. İlâhî tecellînin zuhur mahalli. Ayn-ı sabite, ilm-İ ilâhîde sabit olan hakîkatları.

Âyine-i İskender: İnsan-ı kâmilin kalbi.

Aynünet: Ayan mertebesi, bulma.

Baka: Fenanın zıddı. Devamlılık. Tasavvuf ıstılahı olarak kulun, Allah'ın bütün eşyanın üzerinde varlığını müşahede etmesidir.

Baka Billâh: Allah'la var olmak. Vücûdun bedeni kalkınca Hakk'ın vücuduyla beraber olmak.

Bârikâ: Allah'dan velînin kalbine anîden gelip zail olan ışık. Keşfin başlangıcından sayılır.

Basîret: Kalp gözü, kalpte eşyanın hakîkatını görmeye yarayan kuvvet.

Bast: Kalbin ve zihnin açılması, rica, niyaz, yalvarma.

Bast-ı Fî Makâmi'l-Hafî: Kulun Allah'ın rahmetine nail olarak eşya üzerinde tasarrufa sahip olması yani; hiç birşeyin tesirin de kalmayıp o kimsenin herşeye tesir edebilmesi hati.

Bâtıl: Hak'dan gayrisi, adem olan mâsivâ demektir. Bâtın: İç, gizli, sır, esrâr-ı ilâhiyye. Zahirin mukabili. Bâtın Kılıcı: Erenleri sillesi, manevî cezası.

Bâzû: Vecd ve istiğrak ile kendinden geçmiş olan müride ilâhî kuvvetin görünmesi.

Bekâbillâh: Allah'la baki olmak. Sâlikin fenâfillâhdan sonra varacağı son mertebe.

Berk: Allah'ın, kulu kendi yoluna daveti için kulun kalbine ilham ettiği nûr. Velîlik yolunun başlangıcı ve teceilî-i ulûhiyyet nurlarının parlaması.

Berzah: Rûh-i azam, kesif cisimler; mücerred ruhlar, insanla erişeceği menziller arasındaki engeller, mürşidin hâli.

Berzahu'l-Câmi': Bütün berzahların aslı olan Hz. Allah. «Berzah-ı evvel», «Berzah-ı a'zam» ve «Berzah-ı Ekber» de denir.

Beytü'l-İzzet: Hakk'ta fena olduğu halde makam-ı cem'a vâsıl olmuş kalp.

Beytü'l-Ma'mûr: Dördüncü kat gökte ve tam Kabe'nin karşısında zümrütten ve yakuttan yapılmış mescid.

Beyzâ: Akl-ı evvel, siyâhtn zıddı. Ademin zıddı olan vü-cud.

Ceberut: İlâhî kudret âlemi, azamet âlemi. Varlık mertebelerinden ikincisi.

Cemâl-i Mutlak: Vahdet-i vücûd görüşünü benimseyen mutasavvıflara göre Allah'ın eşyadan tecellîsi.

Cem': Bütün irâde, kuvvet ve fiilleri Allah'da görerek onun dışında hiç bir şeyde bunları görmemek. «Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh» demek.

«Cem'i maal-fark»: Bir nazarda imkân ile vucûbu mündemiç görmedir. Fenâ'i sıfat hâlidir, berzahiyyet müşâhedesidir. Itlaktır,

Cem'u Fark: Vahdet-Kesret. Cem', Hakk'a âid olan fark, kuta âid olan. Cem' kulun kazandığı, fark Allah'ın ihsan ettiği; cem', eşyayı Allah ile kâim görmek, fark ise, varlıkları Allah'dan ayrı ve fakat onunla kâim görmek.

Cem'ul-Cem': Bakâ-billâh olan cem' makamından sonra gelen en üst makam. Bütün mevcudatta Allah'ı görme makamı. «Fark ba'del-Cem'», «Fark-ı sâmî», «Sahv bade'l-Cem'» de denir.

Cevher: Rahmânî nefs, kendi nefsiyle kâim olan şey, asıl, mâye-i asliyye, küllî heyûlâ.

Cevher-i Ebyâz: Ak cevher. Allah'ın cevher-i evvelden yarattığı cevher. Bu cevher Allah'ın tecellîsi ile ikiye ayrıldı. Birinci eriyerek su oldu. İkincisi on kısma ayrıldı. Bunlar, Arş, Kürsî, Levh, Kalem, Cennet, Ay, Yıldız, Melekler, Huriler ve Güneştir.

Cevher-i Evvel: Allah'ın ilk yarattığı nesne. Bu cevher, Allah'ın kendi nurundan olup diğer eşya ondan hâsıl olmuştur.

Cevher-i Ferd: Tek cevher. Sevgili veya onun dudağı. Cevher-i Ulvî: En yüksek cevher. Felekler, ruh, ateş.

Cezbe: Kulun beşerî vasıflarından koparak ilâhî sıfatları kazanması ve ilâhî vahdeti seyretmesi. Allah'ın kulunu kendisine çekmesi.

Cihâd-ı Ekber: Kulun kalbi içinde Allah'ın emirlerini yerine getirebilmek maksadıyla benliğiyle, nefs'iyle mücadele etmesi.

Cûy, Cûybâr: Sülük ve ibâdet.

Çeşme-i Hammâr: Müridin manen olgunlaştığına dâir bazı hallerin vücûda gelmesi.

Çevgân: Kader.

Çiğ: Henüz tarikat yoluna girmemiş kimse.

Daru'l-Gurûr; Âlem, dünya.

Dergâh: Şeyhlerle dervişlerin ikâmetgâhı olan tekkeler.

Deyyân: Allah isimlerindendir. Dinleri inzal eden, müsta-hakkı bihakkin veren. Mübalâğa ile mütedeyyin.

Dürr-i Yetim: İnsan-ı kâmil.

Ebrâr: Mukarribînin altındaki mertebedir. Bu mertebede bulunanlar iki kısımdır. Bir kısmını Allah kullarına iade etmiş, bir kısmını da yalnız kendisiyle meşgul kılmıştır. Tasavvufta bunların sayısı yedi kişidir. Tasavvuf ıstılahında kutuptan sonra velîler arasında üçyüz ahyâr, kırk ebdâl, yedi ebrâr, dört de rakib vardır.

Ednâ'dan: Aşağıdan. Aklın alabileceği kadar, yahut Vâhidiyyet mertebesinden.

Edyân: Dinler, felsefeler, doktrinler, taaşşukat ve ta-allûkat.

Efrâd: Tasavvufta bir mertebedir, sayıları iki üç veya daha fazladır.

Ehadiyyet: Bir şeye nisbeti olmayan ve herhangi bir şeyin kendisine nisbeti olmayan şeydir. Ehadiyyet makamı sıfat-ı ilâhiyyeden bir makamdır.

Ehadiyetü'l-Cem': Kendisinde çokluk münâfî olmayan şey. Yani bir yer zikrolundukta o yerde bir takım şeylerin de bulunması. Cenâb-ı Hakk tek olduğu halde esmanın da kendisinde bulunması.

Ehadiyetü'l-Ayn: Tamamen kendinden geçmek, Allah'dan başka bir şey görmemek. Esmâ'dan müstağnî olmak. Cemü'l-Cem".

Ehadiyyetü'l-Kesret: Çokluğun birliği, kendisinde nisbî kesret düşünülen vâhid.

Ehadü'l-Uhadeyn: Teklerin teki, emsalsiz, eşsiz. Ehadü'l-ehad.

Ehl-i Beyt: Hz. Muhammed'in ailesi. Hz. Fâtıma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir.

Ehl-i Hakikat: Hakîkata uyan kimse.

Eİmmetü'l-Esmâ: Esmâ-i seb'a ki şunlardır: Hay, âlim, kadir, semi1, basîr, mürîd ve mütekellim. Tasavvuf ehline göre; bu yedi isim bütün esmanın aslıdır.

Emr'i gayrı vâki: (Keen tem yekûn) mertebesini ihraz etmiş kâmilin nazarında mükevvenâtın manzarası ve mahiyyeti. Vukuatın gayr'ı vâki, hâdisâtın gayr'ı hadis oluşu.

Emr-i Hakk: Ölüm. Emr-i İlâhî.

«Enel-Hak»: «Hak benim» Vahdet'i vücûd hatasıdır. Fenaya ve tahkike erişmemiş tevhid ehlinden sâdır olur, gizli veya ayan.

Erbaîn: Kırk gün kırk gece çilehâneye çekilerek az uyumak, az yemek ve az konuşmak suretiyle devamlı ibâdetle meşgul olmak. Riyâzât, itikaf.

Ervâh-ı Habise: Habis ruhfar. Cinler ve şeytanlar.

Esma: İsimler. Allah'ın isimlerini zikre devam ederek terakkiye çalışmak.

Fakîr, Fakr: Tasavvuf da kulun, nefsinden, malından ve kendisinin olan her şeyden beri olması, bunların hepsini ganî-i mutlak olan Allah'ın bitmesidir. Fena fillâh hâli.

Fena: Kulun hayvânî ve nefsânî arzularından uzaklaşması ve süflî isteklerini yok etmesi. Tevbe-i nasûhun lâzımı olan fenâ-i muhalefet, makâm-ı zühdün lâzımı olan fenâ-i huzûz, sıdk u muhabbetin lâzımı olan fenâ-i huzûz-i dâreyn, sekrin netîcesi olan gaybet mânalarına gelmektedir ve safiyye indinde üç kısımdır:

(1) Fenâ-i efâldir. Bu makamda sâlik Allah'dan başka fail yoktur der. (2) Fenâ-i sıfattır. Burada sâlik Allah'dan başka hayat, ilim, semi, basar, kudret, irâde ve kelâm sahibi yoktur der. (3) Fenâ-i zâttır. Bu makamda da sâlik, Allah'dan başka mevcut yoktur der.

Fena Fillâh: Kulun zât ve sıfatının, Allah'ın zât ve sıfatında fânî olması, dünyâ işleriyle alakalı bütün masivayı terk ederek Allah'a tevveccüh etme.

Fena Fil'aşk: Aşk içinde yok olmak. Vücûd-ı mutlak, aynı zamanda kemâl-i mutlak, hayr-ı mutlak ve cemâl-i mutlak olduğundan güzelliği sevmek, cemâl-i mutlakı sevmektir.

Fena Fi'l-Kusûd: Kulun kendi şahsi irâdesini yok ederek yerine ilâhî irâdeyi koyması.

Fena Fil-Pîr: Müridin bütün varlığını pirinin manevî şahsiy-yetinde yok etmesidir.

Fena Firresûl: Bütün varlığı Hz. Muhammed'in şahsiyetinde yok etmek.

Fena Fi'ş-Şuhûd: Sûfî'nin Allah'dan başka bir şey görmemesi. Vahdet-i şuhûd. «Lâ meşhûde illallah» sırrı,

Fena Fi'l-Vücûd: Bütün mevcudatın yok bilinerek tek ve mutlak varlık olarak Allah'ın bilinmesi. «Lâ mevcûde illallah» demek.

Fetâ: Fütüvvet erbabı, fütüvvet yoluna girmiş kimse.

Fethu'l-Karîb: Onun sıfatının zuhurundan ve kalbin makamından kula açılan şey.

Fethu'l-Mutlak: En yüksek fütuhattır. Kula, Zât-ı ilâhiyyenin tecelliyâtmdan açılan şey.

Fetret: Nefsânî isteklerin kuvvetlenmesiyle sülûkun başlangıcındaki istek hâlinin gevşemesi.

Feyz: Kelime olarak suyun taşıp akması, bir şeyin çoğalması mânasına gelir. Istılah olarak âlemlerin, Allah'dan yavaş yavaş fakat devamlı bir tarzda taşması ile başka bir varlığı meydana getirme hususiyetine sahip olarak tekâmülünü ve ilâhî nazar

altında devamını ifâde eder.

Feyz-i Akdes: Varlıkların Allah'ın ilmindeki gerçek hakî-katlarının ve onlardaki istidatların ilm-i ilâhîde sübûtunu mucip olan tecellî.

Feyz-i İlâhî: Doğrudan doğruya Allah'dan gelen feyz.

Feyz-i İsnâdî: Şeyh ve müridlere sinsiie ve sulukla gelen feyz.

Fütuvvet: Sofîye göre fütuvvet, kulun, hakkın rızası için kendi vücûdunu halkın menfaat ve istirahatına hasreylemesi-dir. Dolayısıyla fütuvvet, sâliklerin makamlarından bir makam, fakr ü fenhadan bir cüz ve velayetten bir kısımdır denilmiştir. Anadolu da fütuvvet teşkilâtına mensub olan kimselere ahî denilirdi. Ahîlik, dînî, iktisadî, tasavvufî, hattâ askerî yönü olan önemli bir teşkilâttı.

Gavs: Allah'ın imdada yetişen velî kulları.

Gavs-ı A'zam: Tarikat kurucusu, kutup, Abdu'l-kâdir Gîlânî.

Gayb Erenleri: Her asırda mevcut olup sayıları 10 kişiden ibaret olan ricâullah ehlî.

Gaybu'l-Gayb: Görünmez âlem. Hak' ehlîne göre görünen dış âlemdeki her şey varlığın gölgesidir. Varlık ve gölgeleri gaybu'l-gaybda aynıdır.

Gaybu'l-Guyûb: Gizlilerin gizlisi. Sofiye göre; Allah'ın vahdaniyetini ifâde eder,

Gaybu'l-Mutlak: Mutlak gizlilik. Muhyiddîn Arabi'ye göre kâinat oluşmadan önce varlık, gaybü'l-mutlaktır.

Gaybubet: Nisyân makamı, keen lem yekûn zevki.

Gurâb: Küllî cisim. İnsan-ı kâmil.

Habîbullah: Resûllüllah,

Hâdiü't-Tarîk: Doğru yolu gösteren Allah. Kılavuz, rehber.

Hâfız-ı Hakîkîk: ALLAH.

Hâfız-ı Mutlak: ALLAH.

Hak: Allah, hakikat, son mertebe.

Hakâik: Hakikatler, bâtınlar, sırlar, mâhiyyetler.

Hakâyık-ı Bedîhiyye: Vasıtasız olarak sezgi ile bilinen gerçekler.

Hakâyık-ı Esma: Eşyanın hakîkatı. Eşyayı biribirinden ayıran sıfatlar. Hakâyık-i eşya.

Hak Erenler: Hakka yakın olanlar. Ehlullah, vâsılîn, ebrâr.

Hakikat: Tasavvuf ıstılahında dörde ayrılan mertebeden üçüncüsüdür. Bu dört mertebe: Şerîat (avama), tarîkat (havasa), hakîkat (havassü'l-havâsa) ve marifettir (ehass-ı havâssü'l-havassa mahsustur).

Yine tasavvuf ıstılahında bu kelime, fâil-i hakîki olan Hakk'ın zuhur sıfatı ile kulun sıfatlarının eserinin zevali yerinde kullanılır. Hakikat, tâatın meyvesini toplama, Hakk'ı müşahede etmektir.

Hakikat Ehli: Allah'la bakî olan; «Bekabillâha» eren kul. Tasavvuf ehline göre; bu kimseler kendi irâdelerini Allah'ın irâdesine vermiş olduklarından bunlardan zuhur eden fiiller aslında kendilerinden değil Allah'dandır.

Hakîkat-ı Muhammediyye: Zât-ı ulûhiyyetin taayyün-i evvel ve esmâ-i hüsnâ itibariyle mertebesi. İsm-i a'zam. Allah'ın ilk yarattığı hakikat.

Hakîkatü'l-Hakâyık: Bütün hakîkatları cami1 olan ehâdiyyet mertebesi, Hazretü'l-cem, Hazretü'l-vücûd.

Hâkim-i Mutlak- Hâkim-i Lâyezel- Hâkim-i Hakîkî: Allah.

Hakka'l-Yakın: Kulun, Hak'ta fenası ve Hak ile ilmen, şuhûden ve kalen bekası. Ahâdiyyet makamında Hakk'ı müşahede.

Hâl: Kesibsiz kalbe gelen mâna, cezbe, baygınlık, neşe, hüzün. Makam, çalışılarak kazanıldığı halde hâl, vehbîdir. Onun için hâl sahibi hâlinde devamlı değildir. O, müstekar olmayan bir cezbe içindedir.

Halk: Hakkın zuhuru, Allah'ın kendine tafsilen vukufu imkânı.

Halvete Girmek: İbadetle vakit geçirmek maksadıyla tenhâ bir yere çekilmek.

Hâme-i Ezel: Allah'ın kaderleri tesbit ettiği kalem.

Hârâbat: İnkisar, mahıv, fena için kullanılır edebî ta'bir. Beşerî saadete aykırı haller.

Hatır: Kalbe vârid olan manevî hitap veya kulun bilâ ihtiyar kalbine gelen şey. Sofiyyeye göre hitap dört nev'idir: Rabbânî, Melekî, Nefsânî ve Şeytânı.

Hâtır-ı Melekî: Âhiret muhabeti. Rûhânî kuvvet. Hâtır-ı Nâşâd: Kalbe gelen manevî hitap. Hâtır-ı Nefsânî: Nefis ve dünya muhabbetleri.

Hâtır-ı Rahmânî: Sâlikin kalbinde cemâl-i vahdetin tecelli-siyle tam bir sükûnet husule gelmesi. Muhabbetullah.

Hâtır-ı Şeytanî: Nefse muhabbet yüzünden masiyet işlenmesi. Şehvet, kötülük.

Havas: Vahdet'i vücûd, yani tarikat ve marifet menzilinde olanlar.

Havâss'ül-havâs: Fena ve Baka ehli mukakkikler, ülül-azim peygamberler, pirân ve zâtiyyûn hazerâtı.

Havâtır: Kalbe gelen hitablar. Havâtır bazan meleğin, ba-zan da şeytanın ilgâsıyla olur.

Havâtır-ı Rabbâniyye: İlâhî ilhamlar. Havâtır-ı Şeytâniyye: Şeytan telkinleri. Havf-ı Bârî: Allah korkusu.

Haya: Allah korkusu ile her türlü kötülükten çekinmek mânasına kullanılır. Haya, biri fıtrî, diğeri imânî olmak üzere iki kısımdır.

Hayat: Bir sıfattır ki mevsûfunu ilim ve kudret sıfatlarıyla muttasıf kılar. Hayatın üç derecesi vardır: 1) Hayât-ı ilimdir. Kalbin cahillik ölümünden kurtulup hayat bulması. 2)

Hayat-ı cemi'. Kalbin tefrika ölümünden kurtuluş bulması. (2) Hayat-ı cemi'. Kalbin tefrika ölümünden kurtulup himmeti toplaması ve hatıraları nefyetmesidir. 3) Hayat-ı haktır. Vücut hayatı demektir. Kulun fenâfillâh ve bekâfillâh makamına ermesi.

Hayrü'l-Beriyye: Hz. Muhammed.

Hayru'l-Enâm: Varlıkların hayırlısı olan Hz. Muhammed.

Hayru'l-Ünem: Müslümanlar,

Hevâ: Nefsin hoşuna giden her şey. Nefsin dinin emirlerini dinlemeden arzusunu tatmin etmek İstemesi.

Heybet: Kelime anlamı olarak, ürkütücü korkutucu anlamına gelir. Tasavvuf manası olarak ise; kabz ve bastın fevkinde bir hâli ifade eder.

Heybet ve Üns: Kabz ve bast hâlinin üstünde olan İki hâldir. Heybet, gaybete yâni kendinden geçmeğe ulaşmaktır. Gâib olmak, kendinde yok olmak. Üns, Hak ile uyanık olmak, sahv'e ulaşmak demektir.

Heyûlâ: Noksan idrâkta sabit olan mevcudat külliyyeti. Hıfz: Allah'ın, velî kulunu günah işlemekten koruması.

Hicâb: Kalpte hakâyikin tecellîsine mâni olan fânî suretler.Hakikati görmeye manî olan örtü.

Hikmet: İnsanın gücü nisbetinde dış eşyanın hakîkatını olduğu gibi bilip, ona göre hareket etmekten bahseden ilim. Bu ilim, tabiî, riyâzî ve ilâhî olmak üzere üç çeşittir.

Hikmet-i Meskûtün Anhâ: Avamın ve ulemânın hakîkatına varamadığı esrar. Ulemâ-i rusûm ve avam bu hakîkata muttali olsalar ya korkarlar veyahut helak olurlar.

Himmetü'l-İfâka: Fânîyi terk ve bakîyi talepte çalışmanın ilk derecesi.

Hikmketü'l-Meskût Anhâ: Ulemâ-i rüsumun aniayamaya cağı hakikatların sırları.

Himmetü'r-Ricâl, Taklau'l-Cibâl: Ermiş kimsenin tesiri. Yüksek irâde.

Hû: Esmâ-i hüsnâdandir. Tasavvufta zikir elfâzından biridir. Hû, Hak'tan başkası için şuhhuduna imkân olmayan gayıbtır.

Itlak: Zıdların imtizacı, mutlak hakikat mertebesi.

İbâdât: Beşerî saadet ve sükûnet verici kut amelleri. Şeriat ni'metleri.

İhlâs: Kalbi, sataşma keder veren şeyden kurtarmak. Sadâkat-ı kâmile ile kulluk. Kulun, amellerini kendisinin veya başkasının görmesi arzusundan uzak olarak yapması ve onlara karşılık beklememesi.

İhsan: Basîret nuriyle rubûbiyyeti temaşa etmek suretiyle kulluk etmek. Allah'ı görüyormuş gibi ibâdet etmek.

İhya Gecesi: Cuma ve Pazartesi geceleri. İlham: İlâhî feyz yoluyla kalbe ilkâ olunan şey.

İlliyyîn: Göğün ve Cennetin en yüksek yeri. Dini bütün insanların ruhu burada karar kılacaktır.

İlim: Peygamberimizden rivayetolunduğunagöre kendisine üç ilim vahyedilmiştir. Bunlar;

1) İlm-i ahkâm. Açıklamasına me'mur olduğu ilim.

2) İlm-i esrar. Açıklamasında muhayyer kaldığı ilim.

3) İlm-i sırrı kader. Bazı havassından başkasına açıklaması yasaklanmış olan ilim.

Çeşit bakımından ise ilimler dört kısımdır:

1) Şer'i ilimler. **2)** Aklî ilimler. **3)** Vicdanî ilimler. **4)** İlm-i esrar.

Öğrenilmesi farz olan ilimler ise üçtür:

1) İlm-i tevhîd. **2)** İlm-i şeriat. **3)** İlm-i sır.

İlm-i sırf: İyi veya fena huylardan kalbe taallûk-edeni bilmektir.

İlmü'l-Yakîn: Seksiz ve şüphesiz gerçek bilgi.

İlm-i İlâhî: Allah'ın ilmi. Maddeye muhtaç olmayan mevcudatın ahvâlinden bahseden ilim.

İlm'i Mâdum: Cihanın ilm'i zatîde bir imkân'ı ademîden ibaret bulunuşu. Şeen, hudûs, vücûdiyye'i hayâliyye.

İlm-i Rebûbî: İlham tarikiyle verilen ilim.

İmamen: Gavs'ın yani kutbun sağında ve solunda bulunan iki şahsiyet.

İmkân: Vücûd, subût, zuhur ve taayyündür. Mükevvenâtîır ki âlem'i imkân da denilir.

İnkisar: Kırılma. Bedenî, hissî veya kalbî olur. Sâlikte tezahür eder, seyr'i sülükü kolaylaştırır. Nefsâniyyete elem, rûhâniyyeteşifâdı.

İnsan-ı Kâmil: Güzel haslet ve yüksek fazîlet ile muttasıf insan. Maddî âlemlerle manevî âlemleri cem edeh kimse.

«İrni...»: «Eşyayı bana olduğu gibi göster» — İrn'il eşya kemâ hiye — : İstihlâkten, istiğraktan affı için bazan vâki niyazlarıdır.

İsm-i Azam: Bütün isimleri toplayan isim. Allah. İsm-i Celâl: Allah, Lâfz-ı celâl.

İstidrâc: Düşmeleri daha acıklı olsun diye bazı azgın ve günahkâr kimselere verilen imkân.

İstiğrak: Bir şeyi baştan aşağı kaplamak. Tasavvuf ıstılahında ise, süfîlerin Allah'dan başka her şey ile ilgilerini kesip vecd ve hâle dalmaları anlamında kullanılır.

1) Vilâyet mertebesinden sonraki hâldir ki bunun da üç mertebesi vardır.

2) İlmin halde istiğrakı. Burada velî mahfuz ve nebî masumdur.

3) İşaretin keşfine istiğrak. Ruhun keşfi zâti nuruyla hadarât-ı esmâiyyeden ehâdiyyet mertebesine yükselmesiyle hâsıl olur.

Şevâhidin cemi'de istiğrakı. Sıfat-ı ilâhiyye şâhidleri ve tecellilerin nur-ı ehâdiyyetle cemi' makamında fenası ve eserlerinin mahvıdır.

Kabe Kavseyn: Kelime olarak yayın atılırken elle tutulan ortasiyle uçları arasındaki mesafe demektir. Tasavvuf ıstılahı olarak ise kurb-i esmayı ifâde eder. Yani vücutta bulunan sıfatların Hak ile ittihadıdır. Bunun üzerinde «ev ednâ» makamı vardır ki bu, ehâdiyetle yine ehâdiyetin ittihadı, yâni ittihâd-ı zatî, kurb-i zatîdir.

Kalb: Akıl, ruh, tecelligâh-ı ilâhî, Rabbânî latîfe.

Kalem: İlm-i tafsîl-i ilâhî. Kelimelerin suretlerini çıkarmaya vâsıtadan ruh.

Kavs-ı Nüzul: İlâhî vücuttan ayrılan nurun anâsır-ı arbaaya intikâli keyfiyyeti.Dört unsur; cemâdat, nebat, hayvan ve insan. Mebde.

Kavs-i Uruç: Vücûd-i İlâhîden ayrılan nurun dört unsurdan geçtikten sonra tekrar aslına dönmesi. Kavs-i suud, Meâd.

Karîbu'l-Fethu'l-Mubîn: Esmâ-i ilâhiyyenin nurlarının tecellîlerinden ve velayet makamından kula açılan şey.

«KeenLem Yekun»: Hiç olmamış gibi. Gayb ve Zât tecellisi ile erişilen hâl.

Kemâl: Erişilmiş veya erişilecek a'zâmi mertebe

Keramet: Hîraka. Tabiat kanununa, aklı aykırı görünen tezahürat.

Keynûnet: İymân mertebesi, olma.

«Kün»: Hilkat emridir ki hakikatte ilmin taallûkundan ibha-rettir. Cem'in tafsile, (Ayn)'ın (ilm)'e tenezzülüdür.

Keşf: His ve akıl ile idrâki mümkün olmayan hakîkatları kalp gözü ile görmek.

Kevn: Var olmak, bir şeyin varlığı. Bütün mevcudat. Kıdem: Ezel, evveli ve iptidası olmamak.

Kışr: Bâtınî ilmi muhafaza eden zahirî ilim. Aklî ve naklî ilimler.

Kıyam Billâh: Bütün manevî menzilleri geçtikten sonra hâsıl olan bakabillâh mertebesindeki istikâmet.

Kimya: Tasavvuf ıstılhahında mevcut olana kanaat, olmayana şevk ve arzuyu terk etmek.

Kimyâ-yı Havas: Kendinden geçip Allah'a dönmek.

Kimyâ-yı Saadet: Kötü huylardan uzaklaşırmak ve iyi huylara alıştırmak suretiyle nefsi terbiye etmek.

Kulzüm: Musa peygamberin işaretiyle suların Beni İsrâile geçit verdiği deniz, Kızıl Deniz.

Kutb: Manevî derecelerin en yüksek mertebesi. Gavs.

Kutb-i Risâlet: Hz. Muhammed.

Kutb-i Zaman: Zamanın ermişlerinin başta geleni.

Kutbu'l-Aktâb: Allah'ın kendisine tasarruf kudreti vermiş olduğu velî.

Kutbu'l-Ârifîn: Arif kimselerin en ileri geleni.

Kutbiyyet-i Kübrâ: Manevî mertebelerin en yükseği, «Kutbü'l-aktâb», «Gavs».

Lahza: Göz ucu ile bakmak demektir. Tasavvuf ıstılahında ise Allah'ın zâtının güneşine parlaklığından dolayı bakamayıp göz ucu ile bakmaya denir.

Levh: Kitâb-ı mübîn ve nefs-i külliyye. Dört kısımdır:

1) Levh-i kaza, levh-i akl-ı evvel. 2) Levh-i kader. 3) Levh-i nefsi. Cüz'iyye-yi semâviyye. 4) Levh-i heyula.

Lübb: Kabukla ilgisi olmayan, öz, cevher, nûr-ı kudsî ile aydınlanmış akıl.

Lübs: Ruhî hakîkatların süver-i unsuriyye (dört unsurla; cemâdat, nebat, hayvan, insan) ile giyinmesi.

Lübbü'l-Lübb: Kendisiyle akıl tutuşturulan nûr-i ilâhînin maddesi.

Madde: Mevcudatın cevheri, hamuru addedilmiş mefhûm. Mâhiyyet: Ancak tahkik ve keşif ile erişilen hakikat.

Mahk: Cenâb-ı Hakk'ın zâtında fenaya gitme. Mahk, mahv üzerinde bir makam olup kulun benlikten sıynlmasıdır.

Mahv: Kulun varlığının Cenâb-ı Hakk'ın varlığında fena bulmasıdır. İki kısımdır:

Mahvü'l-Cem' ve mahv-i hakîkî. Kesretin vahdette fenası demektir.

Mahvü'l-ubûdiyye ve mahvü'l-abd. Vücûdun a'yân-ı sabiteye izafetinin iskâtı.

Makâm-r Mahmûd: Mahşer gününde Hz. Muhammed'in diğer nebîlere, velîlere sığınak olan şefaat-ı kübrâ makamı.

Ma'nâi sırf: Maddiyâtın (ilm)'e tahavvülü, ki ancak fena ile mümkündür.

Marifet: Tasavvufta dörde ayrılan mertebelerden sonuncusu. Bir şeyi tefekkür ve eserini tedebbür ile bilmektir.

Marifet-i Nefs: Nefsi bilmek. Marifetuilah, marifet-i nefs'le mümkündür.

Marifetullah: Allah'ın vücud ve vahdaniyyetinin bilinmesi. Mecazî: Taklid. Zıddı hakikîdir.

Mecbûr'u ilâhî: Allah'dan gayrı tesellisi kalmamış «ehl'i derd» tâlib.

Mekân: Allah'ın halkla birleşmekten uzak olan zâtının çevrelenmesi yani, hakîkî âlemin mekânsızlık âleminden zuhuru demektir.

Melekût: Âlem-i gayb.

Mestî, sekir: İnbisâtı ve galeyanı. Maddî veya manevî tesirden doğar. Aşk tezahürü de denilir, tahkik tasavvufunda.

Mertebe-i İlâhiyye: İlâhî mertebe. Hakîkat-ı vücutta küllî ve cüz'î olan eşyanın nazar-ı itibâre alınması, vahidiyyet, makâm-ı cem'.

Mevt: Hayatın zıddıdır. Nefsânî hazları terketmektir ki iki kısımdır: Mevt-i ıztırârî: Ruhun bedenden zahiren ve bâtınen alâkayı kesmesi. Mevt-i ihtiyari: Nefsânî şehvet ve hazları mahvetmek ve onların tasallutundan kurtulmaktır.

Ayrıca mevt'in dört anlama daha gelir. Bunlar; 1) Hissî kuvvetlerin zeval butması. 2) Akıl kuvvetinin yok olması. 3) Hüzün ve keder. 4) Uyku.

Mir'ât: Kâinattaki suret. Misbâh: Ruh.

Muhabbet: Cüneyd-i Bağdadîye göre muhabbet, muhibbin sıfatının mahvolup mukabilinde mahbûbun sıfatının girmesidir. Muhabbetin iki rüknü vardır: (1) Rükn-i zahirdir ki mahbûbun rızâsına tabî olmaktır. (2) Rükn-i bâttnîdir ki mahbûbdan başkasından fânî olmak.

Muhâdara: Akıl ve delil ile Allah hakkında yakîn sahibi olmak. Kalb huzuru.

Mukaddesat: İhtiyarî ölüm ile erişilen haller, mertebeler. Avam ve gâfilân için bâtınî mefhumlar, sırlar.

Mukarrebîn: Allah'a yakın olanlar. Allah yanında emsalinden üstün olan. Evliyâullah, Melâike, peygamberler.

Munsabit idrâk: Hakikat'ı Âdemiyye. Nihayetsiz kesret ve zuhura müteveccih şuur ve ilm.

Murakabeye Varmak: Gözlerini kapayıp Allah'a teveccüh etmek.

Münkesir idrâk: Hakikat'ı Muhammediyye. Mutlaka, bâtına mütevccih ilm'i zatî.

Mürşid: Tarikat pîri, doğru yola delâlet eden zât.

Mürşid-i Kâmil: Hakk'a kavuşmuş, fena fillâh mertebesine ulaşmış olan velî.

Nâziletü'l-Arş: Kur'ân-ı Kerîm.

Nefs: Vücûdun en bayağı tabakası. Cismânî kalbin içine konulmuştur ki bütün kötü huyların ve çirkin hareketlerin kaynağıdır.

Nefs-i Emmâre: İnsanı çirkin şeylere, dünya lezzetlerine sevk eden tabiî kuvvet, hayvânî nefis.

Nefs-i Kâmile: Bütün kemâl sıfatlarını kazanarak insanları irşâd makamına ermiş olan nefis. Nefs-i Zekiyye, Nefs-i Sâfiyye.

Nefs-i Kudsiyye: İlâhî nefis.

Nefs-i Levvâme: İşlenilen kötülüklerden dolayı kendini kınayan, kötüleyen nefis, irâde.

Nefs-i Marziyye: Allah'ın kendisinden razı olduğu nefis.

Nefs-i Mutmainne: Kötü sıfatlardan kurtulmuş, huzur ve sükûna kavuşmuş nefis, irâde.

Nefs-i Mülhime: İlham ve keşfe nail olan nefis. İyiyi kötüden ayıran irâde.

Nefs-i Natıka: Zâtında maddeden mücerred, fiilinde maddeye mukârin olan nefis.

Nefs-i Rahmânî: Rahmana mensub olan nefis. Rahmana kendini veren irâde.

Nûr: Gizli olan bir şeyin ledün ilmi ite ortaya çıkması, kalpten mâsivayı çıkarmak.

Nûru'n-Nûr: Allahü Teâlâ.

Nübüvvet: Allah'dan tebligat alıp kullara nakleden. Üç mertebe üzeredir:

1) Nübüvvet'i teşriiyye,

2) Nübüvvet'i tebligiyye,

3) Nübüvvet'i târifiyye. Teşriî nebi şeriat sahibidir; tebliğ nebisi şeriat getirmez, ümmetini ikaz eder; târifî nebi bâtınlara ve ledünne delil ve rehber olur, tahkik irfanı yolunda.

Oniki İmam: Hz. Ali ile başlayıp Mehdî ile sona eren silsile. Eimme-i isnâ aşera.

Rabıta: Dervişin şeyhine sûret-i mahsûsada teveccühü. Şeyhin suret ve şeklini zihinde tahayyül ve tasavvurla kalbe feyz geleceğine inanmak.

Râh-ı Hakk: Allah yolu.

Rahmaniyyûn: Evliya tabakalarından olup her asırda bulunan üç kişi. Tasavvufî anlayışa göre bunlar, taşa sürülen demir zincirin çıkardığı ses gibi gaybdan gelen korkunç sesi duyarlar ve maksadı anlayarak ona göre hizmet ederler.

Rakîka: Rûhânî latîfe.

Rakîkatü'n-Nüzûl: Haktan kula gelen yardım, inayet, me-ded.

Rakîkatü'r-Rucû: Kulun Hakk'a yaklaşmasına vesîle olan ilim. Rakîkatü'l-İrtişa.

Rebûbî: Allah'a aid, Allah ile ilgili. Rehber: Yol gösteren, mürşid.

Rıza: Kadere ve kaderin tecellîlerine razı olmak, kâinatta cereyan eden hadisâtı gönül hoşluğu ile karşılamak. Sızlanıp şikâyet etmemek. Hakkın rızasına ulaşmak.

Ricâl-i İlâhiyye, Ricâlullâh: Manevî kuvvet ve kudret sahibi olan evliya.

Ricâlü'l-Feth: Manevî kudret sahibi evliya, ricâl-i ilâhiyye, ricâlullâh.

Ricâlu'l-Gayb: Gayb erenleri. Üçler, yediler, kırklar. Merdân-ı Huda, gayb erenleri, merdan-ı gayb.

Ricâlü'l-Kuvve: Tasarruf sahibi olan meczûblar.

Ricâlü'l-Mennân: Evliyanın bir kısmıdır ki kendisinden yüz çevirenlere doğru dönerek iltifat ederler. Bunlar Hz. Muham-med ümmeti içinde 15 kişidir.

Ricâlü't-Tahte'l-Esfel: Evliyadan bir kısmıdır ki bunların sayısı her asırda 11 kişidir. Manevî hayatla gıdalanırlar.

Riyâzat: Nefsi arzu ettiği şeylerden mahrum ederek terbiye etmek, kullukla gemlemek ve ahlâkı güzelleştirmek. Riyâzat üç kısımdır:

1) Avamın riyâzatı ki ilimle ahlâkı, ihlâsla ameli süsleyin Hak'la ve halka muamelede haklarını itmamdır,

2) Havassın riyâzatı: Bâtınî tefrikayı kesmek, Hakk'ka ibâdete huzuru kalple yönelmek ve geçtiği makamlara iltifatı bırakıp yüksek makamlara çıkmaktır

3) Ehassın riyâzatı: Şâhid ve meşhûd ikiliğinden şuhûdu mücerret kılmak, cemu'l-cem' mertebesine yükselmek.

Ruh: Hayvan cinsiyle bu cinsin ekmeli olan insandaki hayat maddesi olan ulvî unsur. Nebatî ruh, hayvânî ruh, insani ruh ve izafî ruh diye çeşitlere ayrılır.

Ruh-i Azam: Akl-ı evvel, hakîkat-ı Muhamediyye.

Ruh-i İnsanî: İnsandaki ruh, can.

Rütbe-i Esma: Esmâ-i ilâhiyyenin mertebeleri.

Sâlik: Tahkik seyri sülûkünü fena sistemine müsteniden yapan kimse.

Sâkî: Pîr-i kâmil, şeyh.

Sefer: Kalbi Allah'a yöneltmek. Sefer dört türlüdür:

1. Seyr ilallâh. **2.** Seyr fillâh. **3.** Terakkî aynü'l-cem'. **4.** Seyr billâh.

Sekr: Fena ve vücûd arasında hayret, mest olmak. Sekr, vecd sahiplerine has bir keyfiyettir. Sekr-i tabiî, sekr-i ilâhî olmak üzere iki kısımdır.

Setr: Mübtedînin Allah'ın kendi üzerindeki nimetini görme hâli. Gizli kalma. Hakîkatlerin gizli kalması. Avam setr örtü-sündedir.

Settâru'l-Uyûb: Ayıpları gizleyen Allah.

Seyr ü Sülük: Tarikatta takip olunan usûl. Dört mertebesi vardır: Seyr-i ilâllâh, seyr-i fillâh, seyr-i maallâh, seyr-i anillâh.

Seyr Anillâh: Seyr ü sülûkun dört mertebesinden dördüncü mertebe. Telvî ba'de't-temkîn, sefer-i râbi'. Bu seyir, vahdetten kesret tarafına olan seyirdir.

Seyr Fillâh: Seyr ü sülûkun ikinci mertebesi. Sefer-i sânı, cem1. Sıfatullah ile muttastf, essmâullâh ile mütehakkık ve Ahlâkullah ile mütehallik olmak, «ufk-ı âlâ»'ya erişmek ve cümle sıfat-ı beşeriyye-iy fâni ve yok olucu bulmak.

Seyr İlâllâh: Seyr ü sülûkun ilk mertebesi. Sefer-i evvel, Sâlikin zikrederek Hakk Teâiâ'ya uruc tarikiyle hareket ve ilm-i esfelden ilm-i a'lâ ve eşrefe ve esmâullahın mertebelerinden asıl isme vâsıl olmak.

Seyr Maallâh: Sülûkun üçüncü mertebesi. Sefer-i sâlik, fark ba'de'l-cem1. Sâlikin her mertebede Allah ile seyri.

Seyyidü's-Sekaleyn: İki cihanın efendisi Hz. Muhammed.

Sıbteyn-i Mükerremeyn: Hz. Muhammed'in iki torunu. Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin.

Sıddîk: Hz. Ebû Bekir'in lâkabı.

Sıdk: Doğruluktan ayrılmamak ve yalandan kaçınmak.

Sır: Kalpteki vedia-yi ilâhî ve latîfe. Ruh, manevî ve bâtınî hakîkatler. Allah ile kul arasında kalan gizli hâl.

Sırretmek: Kapamak. Sırru'l-İlim: Âlemin hakîkatı.

Sırru's-Sırrı: İcmal ve cem'i ehadiyette hakâikin tafsilât-ı kâmilesine ve hakâyıkın müştemil olduğu kâffe-i müteallikâta hakîkatleri veçhiyle ilim gibi Hakk'ın âbidden teferrüdüne bâis olan şey. Allah'dan başkasının bilmediği sır.

Sıvad: Hakk'ın halka gizli olması, halkın Hakka muhtaç olması.

Sicn: Mâsıyyet işleyenleri alçaltan mertebe-i vücûd.

Sidretü'l-Müntehâ: Yedinci kat gökte bulunduğu söylenen Sidre ağacı.

Sika: Kalbin Cenâb-ı Hakk'a i'timâdı ve hükmüne vüsûkudur.

Sürûr: Kulun, Allah'ın kendisine vermiş olduğu nimetlerden başkalarını faydalandırması. Kulun içine ve dışına yayılan bir sevinçtir ki kendisinde hüzün şaibesi bulunmaz.

Sürürün üç mertebesi vardır:

1) Zevk sürûrüdür.

2) Şühûd sürûru. İlim perdesinin açılmasıyla meydana gelir.

3) İcâbet-i sema' sürûru. Vahşet eserlerini mahveden, müşahede kapılarını açan ve sâlikin ruhunu güldüren sürürdür.

Şâh-ı Kevneyn -.Şâh-ı Levlâk: Hz. Muhammed.

Şehvet: Nefsin bir şeyi iştiyakı ve haziardan bir şeyi arzusu.

Şem': Nûr-i ilâhî güneşi.

Şükür: Beşerî güçleri, beşerî organları, malı ve canı yaradılış gayesi istikâmetinde kullanmak, verilen nimetin kadr ü kıymetini bilip sena ve duada bulunmaktır.

Tasavvuf ıstılahında ise in'âmâtı mahallinde sarfetmek. Ulemanın şükrü; sözde, Âbidlerin şükrü; fiilde, Ariflerin şükrü ise; hâlin düzeltilmesinde olur.

Şükür lisan, kalb ve cevahirle olur:

Lisanla şükür, nimetin Allahü Teâlâ'dan olduğunu itiraf ve halka izafeti terk eylemek.

Kalb ile şükür, sende olan nimetlerin hepsinin zahirde ve bâtında Allah'dan olduğuna inanmak.

Cevahirde şükür, bütün azaları Allah'a itaatta kullanmaktır.

Taat: Gönüllü olarak emirlere uyma. Sûfiyye indinden taatın aslı üçtür:

1) Havf. Bunun alâmeti haramı terktir.

2) Recâ. Bunun alâmeti taatlara rağbet etmek.

3) Muhabbet. Bunun alâmeti de şevk ve inâbedir.

Tâhiru'l-Bâtın: Cenâb-ı Hakk'ın vesvese ve kötü düşüncelerden koruduğu kimse.

Tâhiru's-Sır: Her anını Cenâb-ı Hakk'a veren ve ondan bir an gafil olmayan kimse.

Tâhiru'z-Zâhir: Cenâb-ı Hakk'ın günahlardan koruduğu kimse.

Tahkik: Bir makamdır ki o makama eren kimsede şüphe bulunmaz. Onun tasarrufu Hak için hakta Hak iledir.

Tahliye-yi Derûn: Melâmî ıstılâhâtındandır. Gönülde Allah adından başka hiç bir şey bırakmamak.

Takva: Âhirete zarar verecek şeylerden sakınmak ve nefsi o gibi şeylerden korumak. Cenâb-ı Hakk'ın bütün emirlerini yapmak ve yasaklarından kaçmaktır. Takva üç kısımdır:

1) Avamın takvası: Bu takva, sahibini cehennemde edebî kalmaktan korur.

2) Havassın takvası: Sahibini cehenneme girmeden muhafaza eder.

3) Ehassın takvası: Sahibinin cennette derecesini artırır ve Cenâb-ı Kibriya'yı müşahedeye lâyık kılar.

Tarikat: Mürşid-i kâmilin irşâdiyle nefsin ibâdete verilmesi ve vahdet hakîkatına vusul yolunu tutma, farz amelleri yaptıktan sonra nafile amellerle Allah'a yakınlık tahsil etme mesleği-

İslâm tarikatları ile şube ve kollarının sayısı sayılamayacak kadar çoktur. Bunlar başlıca üç grupta mütalâa edilebilerler:

1- Zühd ve ibâdet tarikatları. (Tarik-i ahyâr).

2- Tasfiye ve mücâhede tarikatları. (Tarik-i ebrâr).

3- Aşk ve mahabbet tarikatları. (Tarik-i şuttâr).

Tasavvuf: Tarikatlar ve tarikat mensublarının ahvâlinden bahseden ilim. İç âlemden bahseden ilim.

Tebettül: Bütün mâsivâdan kesilip Cenâb-ı Hakk'a yönelmek.

Tecellî: İlâhî feyzin mü'minlerin kalbinde zuhur etmesi, envâr-ı guyubdan kalbe munkeşif olan hal. Tecellî, iki kısımdır:

1)Rûhânî Tecellî.

Rabbânî Tecellî. Bu da iki kısımdır:

a- Ulûhiyyet tecellîsi; Bu, bütün kâinatın yaratılış sebebi olan Hz. Muhammed'e mahsustur.

b-Rubûbiyyet tecellîsi; Bu da Araf sûresinin 143. âyetinde bildirildiği üzere Hz. Musa'ya mahsustur.

Tecellî-i âsâr: Cismânî suretteki şehâdet âlemi.

Tecellî-i Ef'âl: Allah'ın fiillerinden bir fiilin kulun kalbine munkeşif olması.

Tecellî-i Rahîmî: Allah tarafından mü'minlereJ sıddîklere verilen kemâlât. Tecellî-i hâs.

Tecellî-i Rahmânî: Allah tarafından mevcudata ifâza olunan vücûd.

Tecellî-i Sıfat: Allah'ın .sıfatlarından bir sıfatın kulun kalbinde munkeşif olması.

Tecellî-i Sıfâtî: Mebdei, zâttan temeyyüz ve teayyün edecek veçhile ilâhî sıfatlardan bir sıfatla vuku' bulan bir tecellî.

Tecellî-i Şühûdî: Nûr ismi ile adlandırılmış olan vücûdun zuhuru. Nefs-i Rahman.

Tecellî-i Zatî: Allah'ın zâtının tecellîsi. Sofiyyeye göre tecellî-i zatî, tecellî-i esma ve sıfatın tavassutuyla kâimdir.

Tecerrüd: Mâsivâdan el etek çekerek tamamiyle Allah'a yönelmek.

Tecrîd: Kalpten ve o sırdan mâsivâyı soymak. Üç mertebesi vardır:

1) Hemm ü kasd: Sûrî alâkalardan ve manevî manilerden mücerret ve Cenâb-ı Hakk'a mülâkete münhasır kılmak.

2) İlâhî muhabbeti mâsivâya karıştırmaktan ferd ve mücerret kılmak.

3) Meşhûd-i a'lâya ittisal dolayısıyla şuhûdi ferd kılmaktır.

Tefekkür: Kalbin çırası. Mutasavvıflara göre tefekkür iki türlüdür: Biri i'mân ve tasdikten doğup istidlal sahiplerine, diğeri ashâb-ı şuhûda mahsustur. Her iki halde de eh!-i tarik Allah'ın zâtını değil, nimet ve kudretlerini düşünür.

Tefrîd: Kâinatta bulunan her şeyden sıyrılarak Hak ile tek kalmak.

Tehallî: İlâhî ahlâk ile sıfatlanmak.

Tehlîl: Lâ ilahe illallah kavl-i şerîfini zikretmek.

Tehzîb: Nefsi ayıplardan paklamak ve olgun hâle getirmek. Tasavvuf ıstılahında ilmi ve ameli, riya gibi şeylerden temizlemek demektir.

Telbis: Kulun, Hakk'ın sıfatlariyle libaslanması (giyinmesi) demektir.

Telvîn: Sâlikin bir hâlden bir hâle, bir makamdan bir makama geçmesidir.

Te'nîs: Tasavvuf ıstılâhâtında; mübdedînin mürîde alışması için zuhur eden tecellî. Tecellî-i fiilî.

Tersâ: Mürşid-i kâmil.

Teslîm: Gayb âleminden gelen şeylere razı olmak.

Tevâlî: Zuhur eden son pırıltı.

Tevbe-i Nasuh: Sıdk ve azm ile yapılmış tevbe.

Tevfîz: Her şeyi Cenâb-ı Hakk'a havale etmek demektir. Sûfiyye indinde tevfîz, itiraz etmemek ve halkın ayıplarını görmemektir. Tevfizin alâmeti üçtür:

1) Tedbirleri takdîre havale ile sükûnet bulmak.

2) İrâde-i cüz'iyyeyi irâde-i ilâhiyyeye havale ile muattal gibi kalmak.

3) Dâima kazaya muntazır ve razı olmak.

Tıbb-ı Rûhânî: Kalplerin kemâl bulmasını, hastalıkların tedâvîlerini, hıfz-ı sıhhat ve i'tidâlini öğreten ilim. Tasavvuf ilmi.

Ubudiyyet: Kelime olarak kulluk, bendelik mânasını ifâde eder. Tasavvuf ıstılahında ise ahidlere vefa, ilâhî hududu muhafaza, mevcuda rızâ ve yokluğa karşı sabır yerinde kullanılır, Hakk'ın hükmüne razı olmak demektir.

Ufk-i A'lâ: Ruh makamının son mertebesi, Hz. Vâhidiyye, Hz. Ulûhiyye.

Ufk-i Mübîn: Kalb makamının son mertebesi.

Ufuku'l-Alâ: Ruhun makamının nihayeti.

Ulü'l-Elbâb: Her şeyin özünü alarak kabuğunu atan kimse.

Usûl-i Aşere: Seyr ü sülûka giren mürid için kabul edilen on esas: Tövbe, zühd, Allah'a tevekkül, kanaat, uzlet, zikr, Allah'a teveccüh, sabır, murakebe ve rızâ.

Ümmü'l-Kitâb: Şer'î ilimlerde Levh-i Mahfuz ve Fatiha için ümmü'l-kitâb denildiği halde tasavvuf ıstılahında akl-i evvel yerinde kullanılmaktadır.

Vâcibü'l-Vücûd: Vücûdu kendisinden olup vücûdda hiç bir şeye muhtaç olmayan Allahü Teâlâ.

Vahdet- Şuhûd: Kulun vecd ve cem1 hâlinde mâsivânın mahvı ile sadece vahdeti görmesi. Zuhur ve tecellî eden Al-lah'dan başka hiç bir şeyi görmemesi.

Vahdet-i Küsûd: Kast ve irâdenin birleştirilmesi. Kulun kendi irâde, düşünce ve arzusunu bırakarak Allah'ın irâdesini kendi irâdesi hâline getirmesi.

Vahdet-i Vücûd: Varlıkların, mutlak vücûdun yâni Allah'ın değişik tecellîleri, zuhurları, teayyünleri ve görünüşleri olduğu kanaatında olan tasavvufî meslek.

Vâhibü'l-Atâyâ, Vâhibu'l-İdrâk: Allah.

Vârid: Kulun kastı olmaksızın kalbe gelen havâtır (ilham, feyz).

Varlıklar: Vücûdiyyât. Fenaya erişmemiş kimsenin kevn ile temasları.

Vâsıtatü'l-Meded: İnsanı kâmil.

Vecd: Kast ve tekellüfsüz olarak kalbe gelen feyz ve tecellî.

Vechü'l-Hak: Her şeyin hakikati.

Vecid: Vücûddan halâs hâlidir ki fenada tahakkuk nisbe-tinde sâlikçe zevk olunur. İstiğrak, istihlâk da denir.

Veliyyullâh: Cenâb-ı Hakk'a manevî yakınlığa ermiş kimse. Allah'a kalbi ve kalıbıyla dost olan kul.

Verâ: Haramda bulunmak korkusuyla şüpheli şeylerden sakınmak. Ağızdan giren ve çıkanın Allah ve Resulünün sevdiği şeyler olmasına dikkat etmek.

Verka: Nefs-i küllî.

Vird: Tarikat büyükleri tarafından bazı âyet ve hadîs parçalan da içine alınmak suretiyle meydana getirilmiş duâ. Çoğulu «evrâd»'dır.

Vucûb: Ademdir, lâ-vücûddur. Mutlakiyyettir. Ezelekıdem'i zâtidir.

Vücûd: Sabit ve zahir olma. Şeenî veya hakikî olur. Hakikî vücûd adem'dir, şeenî vücûd mümkünâttır.

Yakîn: Lügat mânası bir şeyi kesin olarak bilmek demek olan bu kelime tasavvuf ıstılahâtında hüccet ve delîl olmadan mücerret imân kuvvetiyle açıkça görmeyi ifâde eder, Bir şeyi şek ve şüphesiz bilmek, hakikatini tasdik etmektir.

Yâkûte-i Sahra: Nefs-i külliyye.

Yed-i Beyzâ: Mecazen keramet ve harikulade hâller demektir.

Yedullâh: Allah'ın kudreti.

Yokluklar: Fena ve Baka zevk etmiş kâmilin nazarın, da âlem tafsilâtı.

Zât: Hak, Allah, Rab müteradifidir. Üfûhiyyetin: ahkâmdan, ef'âldan, sıfattan, esmadan münezzeh ve müteâli mertebesi. İcmal, cem' ve (ayn) da denilir.

Zeval: (Ref i taayyün) dür ki fena sonunda vâkidir.

Zıddiyyet'i ayniyye: Zıd bilinen mefhumların (cem'i maal-fark) hâli. Zevki itlâka mütevakkıftır.

Zıll-ı Evvel: Aklı evvel. Zıll-ı Sânî: Dünyâ.

«Zidnî...»: Hazret'i Mustafâ'nın duâlarındandır: «Rabbi, zidnî tahayyerâ fiyke.» İstiğrak talebidir.

Zikr-i Cehri: Yüksek sesle yapılan zikir.

Zikr-i Hafî: Gizli olarak yapılan zikir.

Zikr-i Kalbî: Sessiz olarak kalpten yapılan zikir.

Zuhur: Subût bulma, görünme, varlık intibaı vermeş, şee-niyyet.

Zulmet: Allah'ın nurundan mahrûmiyyet. Zücâce: Kalp.

Zühd: Dünyevî şeylere rağbet etmeyip pehrîzkâr olmak ve dâima takvaya yapışarak ibâdette bulunmak.

Zühd, dünyadan ve dünya malından zühd, halktan zühd, haram ve şüpheli şeylerden zühd, helâlden zühd olmak üzere çeşitlere ayrılır. Asıl zühd, helâllerden zühddür. Çünkü diğerlerinden zühd, farzdır.

Zü'l-Akl: Halkı zahir ve Hakk'ı bâtın gören kimse. Hakk'ı, halkın aynası gören kul.

Zü'l-Akl Ve'l-Ayn: Hakk'ı, halkta ve halkı Hak'ta gören kimse.

Zü'l-Ayn: Hakk'ı zahir ve halkı bâtın gören kimse. Halkı, Hakk'ın aynası olarak gören kul.